

СЛАВЯНСКИ ДИАЛОЗИ

Година II

Брой 1 (4)

2005

*Списание
за славянски езици, литератури и култури*

*Издание
на Филологическия факултет
при Пловдивския университет
„Паисий Хилендарски“*

Пловдив

*Редакционната колегия изразява благодарност
на г-н Людмил ЯНЕВ – Директор на Международния
младежски културен център в гр. Мюнхен,
за оказаната финансова подкрепа.*

*Адрес на редакцията:
© СЛАВЯНСКИ ДИАЛОЗИ
Филологически факултет
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“
Пловдив 4000, ул. „Цар Асен“ 24
Tel. (+359) 32/261 238, 261 451; e-mail: slav_dial@yahoo.com*

*ИК „Марица“
Печат: „Марица Принт“*

СЪДЪРЖАНИЕ

НЕПОЖЪЛТЕЛИ СТРАНИЦИ

110 години от рождението на Йордан Ковачев (Таня Ламбрева)	9
Фьодор Тютчев. Из “Избрани стихотворения” (1934). Превод от руски: Йордан Ковачев	12

ПРЕВОДАЧЕСКИ РАКУРСИ

Гео Милев. Септември (фрагмент)	20
Гео Милев. Септембар (одломак).	
Превод на сръбски: Синиша Паунович	23
Geo Milev. Září (úryvek). Превод на чешки: Дана Хронкова	26
Geo Milev. September (úryvok). Превод на словашки: Ян Кошка	30
Geo Milew. Wrzesień (urywek). Превод на полски: Йежи Фицовски	33

НОВИ ПРЕВОДИ

Мирослав Кърлежа. Хотел “Савоя” (откъс от роман). Превод от хърват- ски: Сийка Рачева	36
Кито Лоренц. Стихотворения. Превод от горнолужишки: Таня Ламбрева	51

ЛЕКСИКОН

Иван Вълев. Личен лексикон на полската литература	60
---	----

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

ИСТОРИЯ

Василка Тъпкова-Заимова, Димо Чешмеджiev. Етническият произход на Кирил и Методий (Историографски бележки)	67
---	----

ЕЗИКОЗНАНИЕ

Красимира Чакърова (Пловдив). Нов поглед към видовата теория на Све- томир Иванчев	87
Надежда Стаянова (София), Илияна Пухалева (Катовице). Метафори- зация на бизнеса в българския и полския език	96

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ

110 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО И 80 ГОДИНИ ОТ СМЪРТТА НА ГЕО МИЛЕВ (1895-1925)	
Ян Кошка (Братислава). Експресионизъмът в творчеството на Гео Милев. Превод от словашки: Татяна Ичевска	104

Галя Симеонова-Конах (Варшава). Витолд Гомбрович: структура на манталиитета и автоперформанс	120
---	-----

РЕЦЕНЗИИ

<i>Jana Pleskalová. Stará čeština pro nefilology</i> (Борислав Борисов)	131
<i>Пражската школа: генеалогия, самопознание, полемики</i> (Димитър Кръстев)	132
<i>Юлия Николова. Записки по българска възрожденска литература</i> (Елена Гетова)	135
<i>Могъщият триптих. Избрани стихове от беларуски поети: Янка Купала, Якуб Колас и Максим Багданович.</i> (Роза Станкевич)	138

ЕТАЖЕРКА

<i>Иван Куцаров. Этюды по славистике</i> (Елена Любенова)	142
<i>Боян Ничев. Чехия</i> (Борислав Борисов)	143
<i>Георги Генов. Погромът над творците на изобразителното изкуство след 9.IX.1944 г.</i> (Кичка Пешева)	144
<i>Людмила Кроужилова. Сол в раните</i> (Ангел Маринов)	145
<i>Иван В. Лалич. Концерт византийска музика</i> (Иван Райчев)	146
<i>Изет Сарайлич</i> (Босна и Херцеговина). <i>Сърце под снарядите</i> (Кичка Пешева)	147
ВИРТУАЛНИ СТРАНИЦИ	148

ХРОНИКА

<i>Осемдесет и пет години от рождението на професор Светомир Иванчев</i> (Славка Величкова)	151
<i>Шести международен балканистичен симпозиум в Бърно</i> (Боян Янев, Итка Колоухова)	153
<i>Чешко-български колоквиум в Прага</i> (Жоржета Чолакова)	155
<i>Пеещи славянски диалози: 24-ти международен фестивал на православната музика – Хайнувка, Полша</i> (Александра Михалска)	157

СЛАВЯНСКИ КАЛЕНДАР

<i>Беларуски календар</i> (Юлиана Чакърова-Бурлакова)	158
<i>Български календар</i> (Владимир Янев)	159
<i>Горнолужишки календар</i> (Таня Ламбрева)	167
<i>Полски календар</i> (Жоржета Чолакова)	168
<i>Руски календар</i> (Юлиана Чакърова-Бурлакова)	178
<i>Словашки календар</i> (Жоржета Чолакова)	196
<i>Словенски календар</i> (Жоржета Чолакова)	200
<i>Сръбски календар</i> (Евелина Грозданова)	202
<i>Украински календар</i> (Юлиана Чакърова-Бурлакова)	205
<i>Хърватски календар</i> (Евелина Грозданова)	206
<i>Чешки календар</i> (Жоржета Чолакова)	208

СОДЕРЖАНИЕ

НЕПОЖЕЛТЕВШИЕ СТРАНИЦЫ

110 лет со дня рождения Йордана Ковачева (Таня Ламбрева)	9
Федор Тютчев. Из “Избранных стихотворений” (1934). Перевод с русского го Йордана Ковачева	12

ПЕРЕВОДЧЕСКИЕ РАКУРСЫ

Гео Милев. <i>Септември</i> (фрагменты)	20
Гео Милев. <i>Септембар</i> (фрагменты). Перевод на сербский Синиши Пауновича	23
Geo Milev. <i>Září</i> (фрагменты). Перевод на чешский Даны Хронковой	26
Geo Milev. <i>September</i> (фрагменты). Перевод на словацкий Яна Кошки	30
Geo Milew. <i>Wrzesień</i> (фрагменты). Перевод на польский Йежи Фицовского	33

НОВЫЕ ПЕРЕВОДЫ

Мирослав Крлежа. Отель “Савой” (отрывок из романа). Перевод с хорватского Сийки Рачевой, Русанки Ляповой	36
Кито Лоренц. <i>Стихотворения</i> . Перевод с горнолужицкого Тани Ламбревой	51

ЛЕКСИКОН

Иван Вылев. Личный лексикон польской литературы	60
---	----

НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

ИСТОРИЯ

Василка Тыпкова-Заимова (София), Димо Чешмеджиев (Пловдив). Этническое происхождение Кирилла и Мефодия (<i>Историографические заметки</i>)	67
--	----

ЯЗЫКОЗНАНИЕ

Красимира Чакырова (Пловдив). Новый взгляд на видовую теорию Светомира Иванчева	87
Надежда Столянова (София), Илияна Пухалева (Катовице). Метафоризация бизнеса в болгарском и польском языках	96

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

110 ЛЕТ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ И 80 ЛЕТ СО ДНЯ СМЕРТИ ГЕО МИЛЕВА (1895-1925)	
Ян Кошка (Братислава). Экспрессионизм в творчестве Гео Милева. Перевод со словацкого Татьяны Ичевской	104

Галя Симеонова-Конах (Варшава). Витольд Гомбрович: структура мен- тальитета и автоперформанс	120
РЕЦЕНЗИИ	
Jana Pleskalová. Stará čeština pro nefiology (Борислав Борисов)	131
Пражская школа: генеалогия, самопознание, полемики (Димитр Крыстев)	132
Юлия Николова. Записки по болгарской възрожденческой литературе (Елена Гетова)	135
Могучий триптих. Избранные стихи беларусских поэтов: Янки Купалы, Якуба Коласа и Максима Багдановича. (Роза Станкевич)	138
ЕТАЖЕРКА	
Иван Куцаров. Этюды по славистике (Елена Любенова)	142
Боян Ничев. Чехия (Борислав Борисов)	143
Георги Генов. Погром над творцами изобразительного искусства после 9.IX.1944 г. (Кичка Пешева)	144
Людмила Кроужилова. Соль в ранах (Ангел Маринов)	145
Иван В. Лалич. Концерт византийской музыки (Иван Райчев)	146
Изет Сарайлич (Босния и Герцеговина). <i>Серце под снарядами</i> (Кичка Пе- шева)	147
ВИРТУАЛЬНЫЕ СТРАНИЦЫ	148
ХРОНИКА	
Восьмидесят лет со дня рождения профессора Светомира Иванчева (Славка Величкова)	151
Шестой международный симпозиум по балканistique в Брно (Борян Янев, Итка Колоухова)	153
Чехско-болгарский коллоквиум в Праге (Жоржета Чолакова)	155
Поющие славянские диалоги: 24-ый международный фестиваль пра- вославной музыки – Хайнувка, Польша (Александра Михалска)	157
СЛАВЯНСКИЙ КАЛЕНДАРЬ	
Беларусский календарь (Юлиана Чакырова-Бурлакова)	158
Болгарский календарь (Владимир Янев)	159
Горнолужицкий календарь (Таня Ламбрева)	167
Польский календарь (Жоржета Чолакова)	168
Русский календарь (Юлиана Чакырова-Бурлакова)	178
Словакский календарь (Жоржета Чолакова)	196
Словенский календарь (Жоржета Чолакова)	200
Сербский календарь (Евелина Грозданова)	202
Украинский календарь (Юлиана Чакырова-Бурлакова)	205
Хорватский календарь (Евелина Грозданова)	206
Чешский календарь (Жоржета Чолакова)	208

CONTENTS

NON-ANTIQUED PAGES

<i>110 years from the day of birth of Yordan Kovachev</i> (Tania Lambreva)	9
<i>Fedor Tiutchev. From “Selected poems” (1934). Translation from Russian by Yordan Kovachev</i>	12

TRANSLATION ANGLES

<i>Geo Milev. Септември</i> (fragments)	20
<i>Geo Milev. Септембар</i> (fragments). Translation into Serbian by Sinisha Paunović	23
<i>Geo Milev. Září</i> (fragments). Translation into Czech by Dana Hronková	26
<i>Geo Milev. September</i> (úryvok). Translation into Slovak by Jan Koška	30
<i>Geo Milew. Wrzesień</i> (fragments). Translation into Polish by Jerzy Ficowski	33

NEW TRANSLATIONS

<i>Miroslav Krleža. Hotel “Savoy”</i> (fragment from a novel). Translation from Croatian by Siika Racheva and Rusanka Liapova	36
<i>Kito Lorenc. Poems.</i> Translation from Upper-Sorbian by Tania Lambreva	51

LEXICON

<i>Ivan Valev. A personal lexicon of Polish literature</i>	60
--	----

RESEARCH

HISTORY

<i>Vasilka Tapkova-Zaimova, Dimo Cheshmedjieva. The ethnic origin of Cyril and Methodius (Historiographic notes)</i>	67
--	----

LINGUISTICS

<i>Krasimira Chakarova (Plovdiv). A new view on the aspect theory of Svetomir Ivanchev</i>	87
<i>Nadezhda Stalianova (Sofia), Iliana Puhaleva (Katowice). Metaphorization of business in Bulgarian and Polish language</i>	96

LITERARY CRITICISM

<i>Jan Koška (Bratislava). Expressionism in the works of Geo Milev. Translation from Slovac by Tatiana Ichevska</i>	104
---	-----

<i>Galia Simeonova-Konah (Warszaw). Witold Gombrowicz: the structure of mentality and auto performance</i>	120
--	-----

REVIEWS

Jana Pleskalová. <i>Stará čeština pro nefilology</i> (Borislav Borisov)	131
The Prague circle: genealogy, self-knowledge, polemics (Dimitar Krustev)	132
Julia Nikolova. <i>Notes on Bulgarian Renaissance literature</i> (Elena Getova) ...	135
The mighty triptych. Selected poems by Belarus poets: Yanka Kupala, Yakub Kolas and Maxim Bogdanovich (Rosa Stankevich)	138

BOOKSHELF

Ivan Kutsarov. <i>Slavdom and Slavic studies</i> (Elena Lyubenova)	142
Boyan Nichev. <i>Czech republic</i> (Borislav Borisov)	143
Georgi Genov. <i>Massacre of the fine arts authors after September 9, 1944</i> (Kichka Pesheva)	144
Ludmila Kroužilová. <i>Salt in the wounds</i> (Angel Marinov)	145
Ivan Lalić. <i>A concert of Byzantium music</i> (Ivan Raichev)	146
Iset Sarajlić (Bosnia and Herzegovina). A heart under the shells (Kichka Pesheva)	147
VIRTUAL PAGES	148

CHRONICLE

Eighty five years from the day of birth of professor Svetomir Ivanchev (Slavka Velichkova)	151
Sixth international symposium on Balkan studies in Brno (Borian Yanev, Itka Kolouhova)	153
Chech-bulgarian in Prague (Georgeta Tcholakova)	155
Singing Slavic dialogues: 24th international festival of orthodox music – Hainuwka, Poland (Alexandra Mihalska)	157

SLAVIC CALENDAR

Belarus calendar (Juliana Chakarova-Burlakova)	158
Bulgarian calendar (Vladimir Yanev)	159
Upper-Sorbian calendar (Tania Lambreva)	167
Polish calendar (Georgeta Tcholakova)	168
Russian calendar (Juliana Chakarova-Burlakova)	178
Slovak calendar (Georgeta Tcholakova)	196
Slovenian calendar (Georgeta Tcholakova)	200
Serbian calendar (Evelina Grozdanova)	202
Ukrainian calendar (Juliana Chakarova-Burlakova)	205
Croatian calendar (Evelina Grozdanovava)	206
Czech calendar (Georgeta Tcholakova)	208

110 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ЙОРДАН КОВАЧЕВ

Йордан Ковачев (1895–1966) – преводачът на Ф. И. Тютчев, М. Ю. Лермонтов, А. С. Пушкин, В. Я. Брюсов, е личност не само с изключително богати интереси. Неговото име се свързва с имената на онези достойни българи, които в най-трудните години на тоталитарния режим самопожертвователно защитават своята гражданска съвест и хуманните ценности.

Юрист по образование, Й. Ковачев има богата биография на обществен деец: той е председател на вегетарианско дружество, толстоист, есперантист, народен представител в Шестото велико народно събрание, почетен член на Международния съюз на писателите демократи, председател на Съюза на провинциалните писатели, член на редица международни организации, действали активно срещу войната и милитаризма, основател на лигата за защита на човешките права, писател и преводач от руски, френски и английски език.

Самият Ковачев обаче в свое интервю споделя, че основни за него си остават заниманията му с литература. Като едно от най-вълнуващите и значителни събития в своя живот той преценява случайната си среща с Иван Вазов, при която големият български писател окуряжава неуверения в своя литературен талант студент.

Йордан Ковачев започва да пише стихотворения още като ученик, но едва в последните класове на гимназията се осмелява да ги предложи за печат. Първото му публикувано стихотворение – “Есенна пролет” (1914), излиза в сп. “Факел” под псевдонима Felis Elaphus. Като студент, вече под друг псевдоним – Pantagruel, – той печата хумористични стихотворения в сп. “Смях”. От ранните студенчески години датират и първите му опити в превода на руските класици Лермонтов и Пушкин.

През 1924 г. излиза първата стихосбирка на Й. Ковачев – “Моето утро”, основният мотив в която е определен от И. Шуманов като “постоянна печал, предизвикана от човешките страдания, защото войната, която той отрича, проклина и осъждва, е нанесла напоправими вреди в живота на народите”. Следват “На невидими струни” – стихотворения (1928), “Искри” – разкази (1929), “Изпуснати хора” – драма, претърпяла четири издания (1932, 1935, 1942, 1946), “Златни капки” – разкази (1934), “Озарение” – стихотворения (1938), “Рог жълтици” – комедия (1945). Паралелно с това той активно превежда руски и френски автори и за първи път в България издава творчеството им в сборници: “Избрани стихотворения от Ф. И. Тютчев” (1935, 2-ро изд. 1955, 3-то изд. 1956), “Избрани стихотворения от М. Ю. Лермонтов” (1941), “Избрани стихотворения от Сюли Приюдом” (1945), “Избрана лирика на Надсон” (1962) и др.

Като защитник на земеделския лидер Никола Петков пред Народния съд Й. Ковачев е арестуван през 1947 г. и е изпратен в концентрационен

лагер, като му се отнема и правото да упражнява адвокатска професия. Освободен е през 1948 г., но след по-малко от две години е арестуван отново по обвинение в реакционна и антисъветска дейност. Освободен от втория лагер през 1955 г., Й. Ковачев вече се отказва окончателно от политиката и се посвещава изключително на преводаческата си дейност. През 1955 е преиздадена стихосбирката “Избрани стихотворения от Тютчев”, която е оценена толкова високо от читателите, че само няколко месеца по-късно тя претърпява още едно издание. През 1957 г. Ковачев е изпратен за трети път в лагера в Белене, където остава повече от година. До края на живота си той не успява да публикува нито едно оригинално произведение. Писателската му дейност се изявява главно в преводи на художествена литература – през този период той работи активно над произведенията на Надсон, Л. Н. Толстой и В. Брюсов, издава и отделни произведения на Пушкин и Лермонтов. Автобиографичният му роман “Така започна животът” остава неиздаден.

ЖИВОТ В ДАТИ:

1895	Йордан Ковачев е роден в Пловдив. Рано остава сирак – баща му умира от туберкулоза.
1914	Записва се в Софийския университет – специалност право.
1914	Един от основателите и член на управителния съвет на Българския вегетариански съюз.
1919	Участва в организирането на Българското вегетарианско кооперативно дружество.
1923	Инициатор и пръв редактор на в. “Свобода” – седмичник на вегетарианското движение.
1926	Участва в създаването на Вегетарианското кооперативно стопанство в с. Мечкюр.
1928	Свързва се с Интернационала на борците против войната със седалище в Лондон. Член е на българските делегации на два конгреса на този Интернационал – във Виена (1928 г.) и Лион (1932 г.).
1934	Създаден е Съюзът на провинциалните писатели в България. След смъртта на първия председател Н. Ракитин на неговото място е избран Й. Ковачев.
1938	По време на парламентарните избори, на които се кандидатира за народен представител от листата на БЗНС, той е интерниран за два месеца в Несебър заедно с още 500 политически дейци. Международната общественост се застъпва за него с писмо до Борис III.

1939	В Билтхофен (Холандия) участва в заседанията на Международното движение за помирение, обединяващо християнските пацифисти от всички страни.
1943	Изпраща писмо до архимандрит Горазд с молба да се застъпи за спасяването на пловдивските евреи.
1946	Избран за народен представител в Шестото велико народно събрание.
1947	Зашитава в Народния съд Н. Петков. След края на процеса е арестуван и изпратен в концентрационен лагер.
1951	Попада за втори път в лагер.
1955	Трети концентрационен лагер.
1958	Фенър Брокуей, член на английския парламент, се застъпва за Ковачев по настояване на Интернационала на борците против войната. Подобни искания отправят и известни личности от Европа и САЩ. През 1959 г. Ковачев е освободен.
1966	Умира в Пловдив.
1990	Реабилитиран.

Таня Ламбрева

Ф. И. ТЮТЧЕВЪ

ИЗБРАНИ
СТИХОТВОРЕНИЯ

ПРЕВЕЛЬ
ЙОРДАНЪ КОВАЧЕВЪ

1934
КНИГОИЗДАТЕЛСТВО „ПОСРѢДНИКЪ“
СОФИЯ

* * *

Душата ми мечтае вредъ
Звезда да бжде, ала не въ нощитъ,
Кога трептятъ като очи звездитъ
И гледатъ сънни земенъ свѣтъ.

Но презъ деня, кога съвсемъ закрити
Отъ огнения слънчевъ ликъ,
Кать божества тъ гръятъ съ благъ свѣтликъ
Въ ефира чистъ на висинитъ.

MAL' ARIA

О, тоя Божи гнѣвъ! Обичамъ туй потайно
 Разлѣло се навредъ, но таинствено зло —
 Въ цвѣтата, въ извора прозраченъ катъ стъкло,
 И на самия Римъ въ небето му омайно!
 Все сѫщата трепти небесна, ясна твърдъ,
 Все тъй и твойта гръдь съ услада диша леко,
 Все тоя топълъ лъхъ въ листата шушне меко,
 Все тъй ухай цвѣтъ... и всичко туй — е смърть!

Не знаемъ! Може би въ природата се криятъ
Ухание и звукъ, и гласъ и цвѣтове, —
 Съ които сетният часъ отъ тука ни зове
 И сетната ни скръбъ съ услада ще обвиятъ.
 И пратеникътъ тихъ съ поржка отъ далечъ
 За земните чеда, кога се тукъ отбива,
 Съсъ тѣхъ той своя ликъ като съ вуалъ прикрива
 Да утаи отъ насъ, че той е тука вечъ!

- SILENTIUM

Мълчи, прикривай и пести
И свойтъ чувства и мечти!
Въ душевния тъ нека сводъ
Смъняватъ заникъ съсъ въходъ,
Като на звезднитъ лжчи:
Любувай имъ се и мълчи!

Сърдцето какъ си би раздалъ?
И други какъ те би разбралъ?
Ще разбере ли съ що си живъ?
Щомъ всъки звукъ е звукъ лъжливъ,
Че дума мислитъ личи:
Храни се съ тъхъ и си мълчи!

Самъ въ себе всъкога живѣй,
Че свѣтъ безкраенъ въ тебе грѣй
Отъ мисли, чудни блѣнове;
Тъхъ външний шумъ ще ги сковѣ,
Тъ гаснатъ въ дневнитъ лжчи:
Ти слушай ги и си мълчи!

20

ФОНТАНЪ

Погледай, сякашъ облакъ живъ
Фонтанътъ блѣскавъ се извива,
И пламва той и се разлива
Подъ сльнцето на димъ свѣтливъ.
Нагоре литналь катъ стрела,
Достига своя върхъ заветенъ,
Но пакъ на прахъ той огнецовѣтенъ
Да пада има участъ зла.

О, водосокъ на мисъльта,
Струя отвѣкъ непресушима!
Каква сѫдба непостижима
Те стрѣлка съ устремъ въвъ свѣта?
На висъ какъ жадно литвашъ ти!
Но нѣчия ржка струята
Ломи и връща къмъ земята
Отъ лжезарни висоти.

НАШИЯТЪ ВЪКЪ

Духътъ, а не плътъта тлѣй въ наши дни,
 Човѣкътъ днесъ отчаяно тжгува;
 Лжчи той търси въ нощи тъмнини,
 И лжчъ открилъ роптай и се бунтува.

Въ безвѣrie горѣнъ и изсушенъ,
 Непоносими носи той неволи . . .
 И гибелъта съзнава вцепененъ,
 Жадува вѣра . . . но за мощъ не моли.

Вѣкътъ мѣлчи. Предъ портитъ е той ;
 Не казва изтерзанъ отъ скрѣбъ безъ мѣра :
 „Пустни ме! Вѣрвамъ въ тебе, Боже мой,
 О, помогни на моята невѣра! . . .“

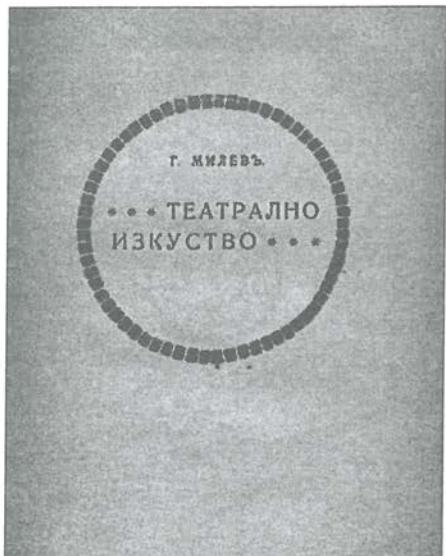
ПОСЛЕДНА ЛЮБОВЬ

О, какъ на залѣзъ ние пакъ
По-нѣжно любимъ, по-суевѣрно . . .
Сияй, сияй прощаленъ зракъ
На обичъ сетна, заря вечерна!

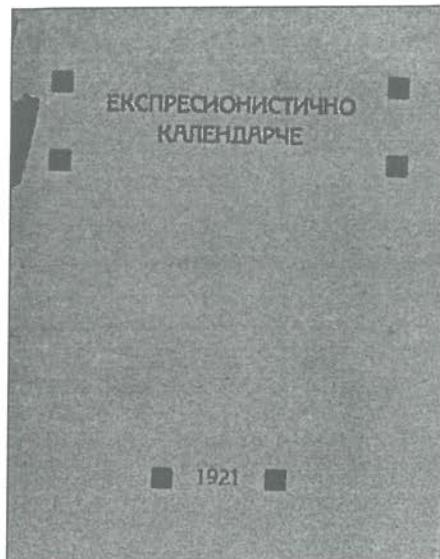
Въ небето мракъ е възцаренъ,
Само тамъ на западъ трепти сияние,
Бави се, бави се, вечеренъ денъ,
Потрай, потрай, очарование!

Изъ жили нека спре кръвта,
Въ сърдцето още блика нѣжностъ . . .
О, сетна обичъ и мечта!
Ти си блаженство и безнадеждностъ.

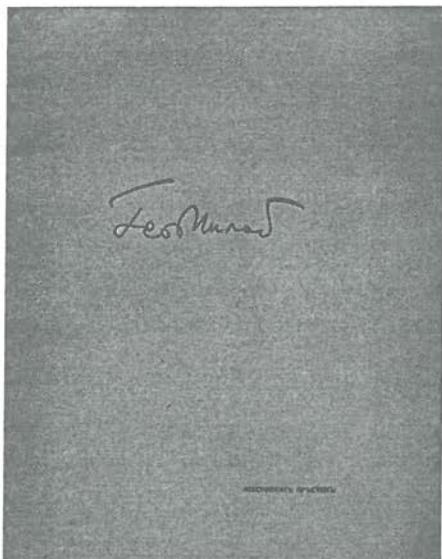
110 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО И 80 ГОДИНИ ОТ СМЪРТТА НА ГЕО МИЛЕВ (1895–1925)

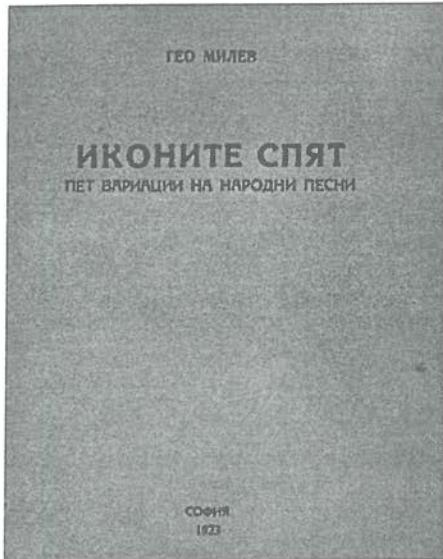
Театрално изкуство, 1918

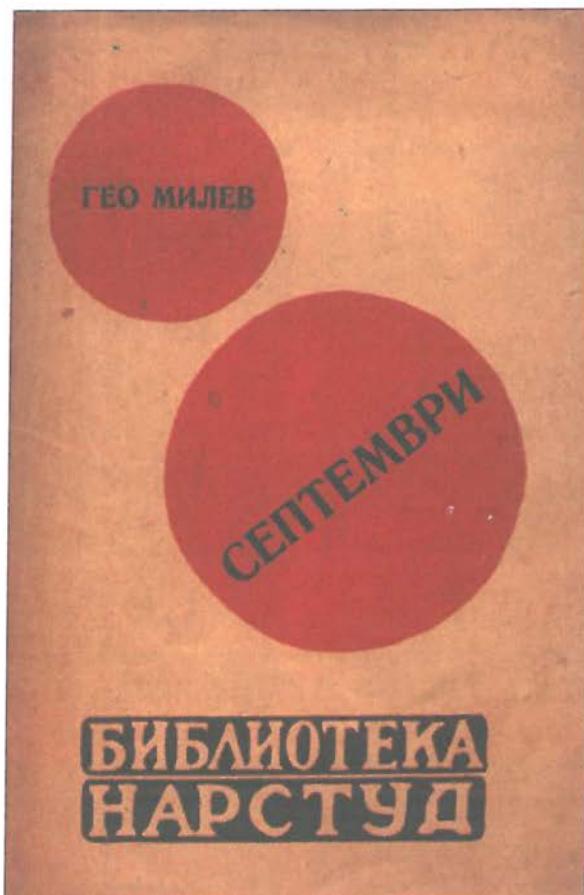
Експресионистично календарче. 1921

Жестокият пръстен. 1920

Иконите спят. 1922

Гео Милев

СЕПТЕМВРИ (фрагмент)

Нощта ражда из мъртва утроба
вековната злоба на роба:
своя пурпурен гняв –
величав.

Дълбоко сред мрак и мъгла.

Из тъмни долини
– преди да се съмне

из всички балкани
из дебри пустинни
из гладни поля
из кални паланки
села
градове
дворове
из хижи, колиби
из фабрики, складове, гари
хамбари
чифлици
воденици
работилници
юзини
заводи:

по пътища и по завои
високо
по сипеи, урви, чукари, бърда
през слог
и рид
през глухи усои
през есенни жълти гори
през камъннаци
вода
мътни вади
ливади
нивя
лозя
овчарски пладнища
глогини
изгорели стърнища
тръннаци
блата:

изпокъсани
кални
гладни
навъсени
измършавели от труд
загрубели от жега и студ
уродливи

сакати
космати
черни
боси
изподрани
прости
диви
гневни
бесни

– без рози
и песни
без музика и барабани
без кларинети, тимпани, латерни,
флигорни, тромбони, тръби:

на гърба с парцаливи торби
в ръцете – не с бляскави шпаги,

а с прости тояги,

шопи със сопи

с пръсти

с копрали

с търнокопи

с вили

с брадви

с топори

с коси

и слънчогледи

– стари и млади –

се спуснаха всички отвред

– като отприщено стадо

от слепи животни,

безброй

яростни бикове –

с викове

с вой

(зад тях – на нощта вкаменения свод)

полетяха напред

без ред

неудържими

страхотни

велики:

НАРОД!

Гео Милев

СЕПТЕМБАР (одломак)

Ноћу се рађа из мрачних утроба
вечита злоба роба
његов пурпурни гнев –
величанствено доба.

Дубоко у сред мрака и магле.

Из тамних долина
пре но што зора сване
из свих планина
из шума густих
из поља пустих
из каљавих паланки

села
градова
дворишта
планинских кућа, колиба
из фабрика, магаза, станица

амбара
чифлука
воденица
ковачница
електрана
завода:

по стазама и окукама
високо
по одронима, урвинама, чукарама, брдима
преко врзина
и брежуљака
преко глухих забрана
преко јесењих жутих шума
преко камењара

вода
мутних вада

ливада
во ђњака
њива
винограда
овчарских пландишта
глогиња
опаљених стрништа
трњака

брата:
дроњави
каљави
гладни
натмурени
омршали од рада
огрубели од жеге и студи
изобличени
сакати
необријани

поцрнели
босоноги

изгребани
неуки
дивљи
гневни
бесни

без ружа
и песама

без музике и добоша
без кларинета, тимпана, таламбаса
без фанфара, труба и тромбона:

не са сјајним мачевима
већ с блатњавим кочевима,
Шопови с моткама
са батинама
са остенима
са будацима

са вилама
са секирата
са косирима
са косами

са сунцокретима
– стари и млади –
сјурише се са свих страна
као избезумљено крдо
слепих животња,
безброј
бесних бикова –

са криком
са урликом
(иза њих – скамењен ноћни свод)
хрлили су напред –
неред
нездарживи
Страховити ·
велики:
НАРОД!

Превод на сръбски: Синиша Паунович

Синиша Паунович (1903) завърши Философския факултет в Белград. Дебютира в периода между двете войни като автор на три стихосбирки и два сборника с разкази, а след войната издава романите “Пуста земя” (“Пуста земља”) и “Сърбия която я няма” (“Србија које нема”) и сборника с есета за Борисав Станкович, Бранислав Нушич и други изтъкнати сръбски писатели със заглавие “Писатели отблизу” (“Писци изблизу”). Твори активно в областта на прозата, литературната есеистика и журналистиката. Притежава собствена галерия с над 3000 произведения на изкуството, която е представена и в София през 1983 г. Неговата колекция включва картини и от български художници, между които Илия Бешков, Борис Денев, Цанко Лавренов, Бенчо Обрешков, Сирак Скитник и др. Превел е около тридесет произведения на български писатели.

Предлаганият откъс е от изданието: Гео Милев. Септембар. Београд, 1984. На заглавната страница е представен портрет на Гео Милев, нарисуван от Душан Оташевич. Самият текст на поемата се предхожда от кратка биография на Гео Милев и от посвещение на Леда Милева.

Редакционната колегия изказва благодарност на г-н Георги Янев – директор на къщата музей на Гео Милев в гр. Стара Загора за предоставените материали.

Geo Milev

ЗÁŘÍ (urývek)

З мrtvého lúna rodí noc
odvěkou zlobu rabů:
mocný, obrovský hněv –
purpur a krev.

Hlubina mlhy a tmy.

Z šerých údolí
před rozedněním –
pustými roklemi
po svazích hor
z hladových polí
z blátitivých cest
úhorů
dědin a měst
z dvorů
chalup a chatrčí
z fabrik, nádraží, skladů
ze stodol
statků
mlýnů a štol
z elektráren
dílen
a závodů:

po cestách, po křivolakých pěšinách
vysoko
po skalách, stržemi, sutí a průrvami
přes meze
sráz
přes útesy
přes žluté podzimní lesy
řekami
přes balvany
přes kalné strouhy
louky
obilné lány
zahrady

vinice, stinné ovčácké ohrady
spálená strniště
hložím
bodláčím
přes močály:
otrhaní
zablácení
hladoví
a zachmuření
vychrtlí dřinou
zhrublí vedrem i zimou
znervoření
..... mrzáci
zarostlí
..... vandráci
černí
bosí
podrápaní
prostí
diví
rozhněvaní
k zběsilosti
 – bez růží
 a písni
 bez muzik a bubenování
 bez křídlovek, tympánů a klarinetů
 bez pozounů, trubek, flašinetů:

přes záda mošny, samý cár
a v rukou klacky místo kopí
sofijští Šopi sukovic pář
s bodci
holemi
motykami
s klacky
vidlemi
seykrami
s kosami
a s palicemi slunečnic
staří, mladí –
v proudech se valili vpřed
jak slepě se ženoucí stádo

z ohrad vypuštěně
 bezpočet
 zuřivých býků –
 v křiku
 a ryku
 (za nimi noční klenby kamenný svit)
 dali se v let
 dravčí změť
 nezadržitelní
 strašliví
 velicí:
 L I D !

Превод на чешки: Дана Хронкова

Дана Хронкова (1930) е сред най-изявените чешки българисти, за което свидетелства огромната ѝ по обем и по значение научно-изследователска и преводаческа дейност. Завършила е българистика и бохемистика в Карловия университет в Прага. Работила е в Речниковия отдел на Славянския институт към Академията на науките в Прага, после като научен сътрудник в Секцията по славянски литератури към Славянския институт и в Института по чешка и световна литература. Понастоящем преподава българска литература (от Вазов до наши дни) във Философския факултет на Карловия университет.

Цетър на нейните интереси е новата българска литература, предимно модерните течения от 90-те години на XIX в. до 20-те години на XX в. Изследва също така рецепцията на българската литература в Чехия, чешко-българските литературни и културни отношения от Освобождението до Втората световна война, както и проблемите на превода особено на поезията. Превела е избрани творби на Гео Милев, "Служебогонци" на Вазов, "Майстори" на Рачо Стоянов, приказки на Ран Босилек, също творби от Николай Райнов, Елин Пелин, Валери Петров, Вера Мутафчиева и др. От съвременните български поети е издала в свой превод Атанас Дачев, Блага Димитрова, Веселин Ханчев, Радой Ралин, Константин Павлов, Вътъо Раковски, Любомир Николов и др. Сътрудничи на чешки поети при превода на някои поети класици (Ботев, Яворов и др.), съставител е на издания с избрани творби от Яворов, Пенчо Славейков, Никола Фурнаджиеv, Атанас Дачев, Никола Вапцаров, Дора Габе, на антологията "Южен вятър" ("Jižní vítr", 1974) и др.

Преводът на "Септември" има много интересна история, в която се отразява и политическата атмосфера от времето на тоталитаризма. Скоро след публикуване на превода поемата на Гео Милев е представена по чешката телевизия и е приета с голям интерес. Дана Хронкова участва в тази постановка като сценарист и режисьор съвместно с Мария Мотейлова – Манолова, оператор е Йозеф Мотейл. Интерпретацията на актьорите (две жени и трима мъже) е съдържала определени намеки среци с тогавашния режим.

Първият чешки превод на "Септември" е от 1925 г. и негов автор е Ненчо Николаев – тогава пражки студент по медицина, член на международната

организация *KOSTUFRA*, по-късно лекар във Варна и политик, а след Втората световна война е първият български посланик в Чехословакия. В личната си среща с Dana Хронкова Н. Николаев споделил, че неговият превод е бил внимателно четен и редактиран от големия чешки поет Йозеф Хора. Вероятно това е и първата рецепция на произведение на Гео Милев в чужбина. Първият чешки превод на "Септември" е бил приет с възторг от чешката публика, за което свидетелства фактът, че още през есента на същата година е рецитиран от известния актьор от Народния театър в Прага Роман Тума на събранията, организирани срещу беляя терор.

Вторият чешки превод на "Септември" е на Лудвик Кундера и е публикуван през 1956 г. в сп. "Световна литература" ("Světová literatura").

Dana Хронкова превежда Гео Милев през 60-те години, но успява да го издаде едва през 70-те – във време, когато след събитията от 1968 г. настъпва жесток идеологически терор и голяма част от чешките интелектуали, несъгласни с оккупацията и с наложения съветски модел на политическо управление, – а сред тях е и Dana Хронкова – изпадат в немилост. На Dana Хронкова не е било позволено да публикува и да подписва какъвто е да било текст със своето име и затова преводът на Гео Милев е можело да излезе единствено ако не се посочва името на неговия автор. При тези обстоятелства Dana Хронкова отказва да бъде издаден преводът без името на преводача. След мъчителна борба с чешките власти и с българското посолство тя успява да получи правото да се подписва поне под своите преводи и книгата с избрани творби от Гео Милев излиза в издателство "Одеон" през 1973 г.

Редакционната колегия изказва благодарност на г-жа Dana Хронкова за предоставения превод, както и за ценната информация относно историята на рецепцията на Гео Милев в Чехия.

Geo Milev

SEPTEMBER (úryvok)

Noc rodí z mrtveho lona
vz dor, v ktorom okovy zvonia:
odvekej zloby plamene –
vynešené.

Hluboko v tme a hmle.

Z temných dolín
– pred úsvitom zory
zo všetkých horstiev
roklí skalistých
z hladných polí
I zabladených brlohov
z dedín
miest
ciest
z kolíb, chyžiek
fabrík, staniíc, skladov
sadov
majerov
mlynov
zo zlievární
elektrární
závodov:

po cestách a po chodníkoch
hore
po útesoch, po skalách, hrebeňom
cez medze
a pahorky
hluchými severnými svahmi pod tieňom
žluými jesennými lesmi
kameniskami, rúbaniskami
po vode
cez vodné struhy
luhy
záhrady
ohrady

vinice
valaské čistiny
hložiny
spálené strniská
maliniská
trniny:
otrhaní
zablatení
hladní
zachmúrení
schudnutí od rpyboty namáhavej
zhrubnutí na zime a v horúčave
degenerovaní
chromí
vlasatí
čierní
bosí
na šatách záplaty
jednoduchí
diví
rozhnevaní
besní
– bez ruží
a piesní
bez bubnov muziky
bez klarinetov, tympánov, flašinetov
krídloviek, trombónov, trubiek:

na chrbtoch vrecia hrubé
v rukách – nie kordy vyblýskané
lež prosté budzogáne
drúky, tlky
háky
kyjaky
čakany
motyky
do bitky
topory
sekery
a slnečnice
– starí a mladí –
všetko sa hýbe

ako stádo vypustené
na výbeh
bezpočet
zúrivých býkov –
vo vzduchu trasúcom sa od výkrikov
rukot čried
(za nimi – klenba noci ide vykríknut)
rozleteli sa vpred
bezhlavō

neudržatelní
strašidelní
velikí:
L U D !

Превод на словашки: Ян Кошка

Ян Кошка (1936) завършила словашка филология и история в университета "Коменски" – Братислава, специализира български език и литература в СУ "Св. Климент Охридски". Работил е като редактор във в. "Смена" и като научен сътрудник към Словашката академия на науките. От 1974 г. преподава българска литература в университета "Коменски", от 1992 г. е директор на Института за световна литература – Братислава. Почетен доктор на СУ "Св. Климент Охридски". Автор е на пътеписи "Сълнчева Марица" (1961) и на стихосбирките "Мечта за оръжия" (1967), "Огънят и буките" (1970), "Ес-тественините неща" (1972), "Съучастие" (1973) и "Летоброене" (1987). Утвърждава се като един от най-видните европейски българисти с книгите си "Българският поетически модернизъм" (1972), "Словашки литературни погледи върху българския юг 1867–1878" (1978) и "Словашко-български литературни отношения 1826–1918" (1985), както и с многобройните си преводи – около 70 заглавия – от български автори: Иван Вазов, Антон Дончев, Атанас Дацhev, Николай Хайтов, Емилиян Станев, Пейо Яворов, Йордан Радичков и др. Автор е на книгите *Bulharská básnická moderna. Bratislava, Slovenská akademie vied, 1972; Slovenské literárne pohľady na bulharský juh (1876–1878). Bratislava, Veda, 1978; Slovensko-bulharské literárne vzťahy 1826–1918. Bratislava, Veda, 1985; Recepcia ako tvorba. Bratislava, Veda, 2003.*

Словашкото издание на "Септември" е от 1973 г.

Geo Milev

WRZESIEŃ (urywek)

Noc porodziła z martwego łona
wieczną nienawiść niewolnika:
jej gniew czerwony
ciemność przenika.

W mroku i mgle przede dniem.

Z ciemnych dolin
– zanim noc zbłednie –
z górskich okolic
z puszczańskich gęstwin
z pól pełnych klęski
z błotnistych osad
zapadłych wiosek
miast pełnych głodu
z każdej zagrody
z lepianek, chałup
z fabryk, dworców i składów
z domów najlicznych
z folwarków, spichrzów
z młynów
z warsztatów
i z hut i z mieszkań,
z fabrycznych hal:

drogami, po krętych ścieżkach
wysoko
po zboczach, wzgórzach, pośród skał
poprzez granicę
wzgórze lesiste
głuche parowy
przez zjesieniałe, pożółkłe bory
przez skały
wodę
mętne potoki
przez łąki
sady

niwy szerokie
winnice
głogi
ciernie
i błota
owcze pastwiska
ścierniska złote:

obdarci idą
obłoceni
głodni
znękani
pomarszczeni
twardzi od żaru i zimna
niemi
odrażający
pokaleczeni
nieokrzesani
czarni
i bosi
dzicy
i gniewni
pełni wściekłości
– bez róż
i pieśni i muzyki
bez bębnów – tłum nadchodzi dziki
bez fletów, katarynek, trąb
bez rogów – idą ze wszech stron:

z podartą sakwą na barkach,
szpada błyszcząca dloni nie zdobi,
lecz prosta w ich garści pałka,
wędrują z kłonicami chłopi,
pręty
łopaty
widły niosą
idą z toporem
kijem
kosą
nam nimi
słoneczników kwiat
– zbiegli się zewsząd

z wszystkich chat
 jak ślepych zwierząt
 wielkie stado,
 z krzykiem
 wyjącą
 idą
 gromadą
 (nocy kamienne lśni sklepienie)
 pomknęli naprzód
 niestrudzeni
 biegną bezładnie
 wielką chmarą

 niepowstrzymani
 wielcy:
N A R Ó D !

Превод на полски: Йежи Фицовски

Йежи Фицовски (1924) е полски поет, прозаик и преводач. Автор е на книгите "Mojte strani na sveta" ("Moje strony swiata", 1957), "Regionite na великата ерек" ("Regiony wielkiej herezji", 1967), "Изваждане от пепелта" ("Odczytanie popiołów", 1983), "Покрайнините на канелените магазини" ("Okolice sklepów w cynamonowych", 1986) и др.

Забележителни са интересите на Й. Фицовски в областта на циганската култура – автор е на редица очерци и студии за историята и фолклора на циганите, както и на преводи на циганска поезия.

Превежда от еврейски и български.

Редакционната колегия изказва благодарност на служителите от библиотеката при Катедрата по славянска филология на университета "Адам Мицкевич" в Познан за предоставените материали.

МИРОСЛАВ КЪРЛЕЖА (1893-1981) е най-значимият хърватски писател на XX в. След като завърши средно образование в родния си град Загреб, Кърлежа постъпва през 1908 г. във военното училище в Печуй.

Неговата ранна литературна кариера започва през 1914 г. След Първата световна война той се завръща в Загреб и се посвещава на литературата. Войната разбива илюзията му – сборникът с къси разкази „Хърватският бог Mars“ (*Hrvatski bog Mars*, 1922) пресъздава мизерното състояние на хърватските воиници в австро-унгарската армия.

Кърлежа се противопоставя на монархисткия режим в Югославия и през 1919 г. основава ляво ориентираното списание „Пламък“ (*Plamen*, 1919). Също така е в постоянно конфликт с масоните, националистите и духовниците. През 1923 г. основава списанието „Литературна република“ (*Književna republika*), след това „Днес“ (*Danas*, 1934), „Печат“ (*Pečat*, 1939) и „Република“ (*Republika*, 1945). Дълбоко впечатлен от съветската революция, той е привлечен от идеите на марксизма. Член е на комунистическата партия от 1918 до 1939 г., когато е изключен.

Ранните драми на Мирослав Кърлежа – „Легенда“ (*Legenda*, 1914), „Кралево“ (*Kraljevo*, 1918) и „Адам и Ева“ (*Adam i Eva*, 1922), свидетелстват за съзряването му от млад идеалист в социално мислец писател. Пиесите му се характеризират с ясен, откровен диалог и безмилостно разкриване на социалната несправедливост.

Драматичната трилогия, съставена от „Господа Глембаеви“ (*Gospoda Glembaevi*, 1928), „В агония“ (*U agoniji*, 1928) и „Гръб“ (*Leda*, 1932), която описва разпадането на фамилията Глембаеви и упадъка на буржоазното общество, се смята за неговия творчески връх.

В периода между двете световни войни, когато създава голяма част от най-добрите си творби, Мирослав Кърлежа става лидер на социално ориентираните писатели. Това е и време, изпълнено с много превратности. Така например след написването на „Диалектически антиварварин“ (*Dijalektički anti-barbarus*, 1936), където осмива ортодоксалните сталинисти, той е изключен от комунистическата партия.

В областта на прозата с особена стойност се откроява романът „Завръщането на Филип Латинович“ (*Povratak Filipa Latinovića*, 1932) – това е историята на хърватския художник Филип, който се завръща от Париж в малкото си родно градче. Героят е преследван от мъчителните спомени на детството си и се опитва да преоткрие образа на баща си. Филип се спасява в Чистилището, докато другите герои умират.

Поезията на Кърлежа от този период се отличава с активен обществен патос. В поетичните сборници „Книга на Лириката“ (*Knjiga Lirike*, 1932) и „Стихове в тъмнината“ (*Pjesme u tmini*, 1937) той предсказва победата на

социализма, а „Балада за Петрица Керемпух“ (*“Balada Petrice Kerempiha”*, 1936) е сборник с поети, написани на кайкавски диалект.

През 1947 г. Мирослав Кърлежа е избран за заместник-председател на Югославската академия на науките. През 1951 г. става директор на Хърватския институт по лексикография. От 1958 до 1961 г. той е председател на Съюза на писателите.

През целия си живот Мирослав Кърлежа твори с огромна творческа енергия. „Париж има Балзак и Зола, Дъблин – своя Джойс, а Хърватско има Кърлежа – един от най-талантливите и проницателни автори в европейската литература“, пише за него *“Сътърдей Ревю”* (*“The Saturday Review”*).

Предлаганият откъс е от трета част на романа *“Банкет в Блитва”*, която предстои да излезе. Първите две са представени в изданието от 2003 г. на изд. *“Балкани”* към поредицата *“Балканска библиотека”*. Преводът е на Сийка Рачева.

Евелина Грозданова

Из „Бележка на автора към трета книга на „БАНКЕТ В БЛИТВА“ (1964 г.)

Първите две книги на романа *“Банкет в Блитва”* излизат в колекцията *“Събрани съчинения на Мирослав Кърлежа”* през 1938/1939 г. като издание на *“Библиотека на независимите писатели”*, но през 1941 г. издателството е забранено и затворено, а всички книги на Кърлежа изгорени. Третата заключителна книга на романа излиза едва през 1964 г., двадесет и три години по-късно. Меланхоличното звучене на *“Банкет в Блитва”* представлява вариация на появилата се по това време и вземаща все по-застрашителни размери тема за зараждането и разрастването на фашистката психоза в различните европейски страни в навечерието на Втората световна война. Мотивът за написването на романа е нападението срещу Естония, Испанската революция и събитията в Мюнхен през 1935/1939 г. като символична визия на европейската политическа действителност и все по-ужасяващата динамика на международните събития. След първото следвоенно издание на романа през 1953 г. от издателство *“Зора”* в Югославия и в чужбина се разпространяват схващанията, че първите две книги са написани с езоповски език и че представляват открита алузия на ситуацията в Кралска Югославия, но подобни твърдения са верни само отчасти. През периода 1918–1941 г. Кралска Югославия не е единствената европейска държава, в която не са решени въпросите за гражданските демократични свободи и националното равноправие.

През февруари 1961 г. хърватският писател Ервин Шинко обърна внимание на факта, че *“Отвореното писмо”*, изпратено от португалския поет,

драматург и капитан Енрике Галвао до португалския диктатор Салазар досущ се покрива с езика, стила и тона на “Отвореното писмо на Нилс Нилсен” до диктатора на Блитва полковник Барутански.

В “Банкет в Блитва” политическата, моралната и естетическа тирания при различните автократични режими се извисява до символ, символ на една трагедия, която е актуална и днес.

Мирослав Кърлежа

ХОТЕЛ „САВОЯ“

(Фрагмент)

В хотел “Савоя” в центъра на вайдахунското сити, в тристаен апартамент: салон в стил Людовик XV, кабинет, обзаведен в най-модерния парижки стил на Андре Маре от 1925 г., и спалня в ниша със завеса от тъкан със златни нишки, като почетен гост на Република Блатвия Нилсен потъваше във все по-мрачните бездни на безизходното и меланхолично самораздиране.

Още е нощ, дълбока, злокобно тъмна, безконечно дълга, безкрайна блатвийска нощ, а над платаните и вечнозелените храсти пред хотела, над катранената мъглявина на блатвийския хоризонт се показва бледотеменуженено зазоряване, което се слива със светлината на умиращите газени фенери по алеята в градината и преминава в жълтата, мътна амалгама на зловещото разсъмване. Мъчителната музика на безсънната нощ, мрачната увертюра на раждащия се блатвийски ден тихо угасва с кантилената на сивата светлина, която ръми от небесните висини над виадукти, газомери, хидранти и мостове сред воала от сив, утринен тих дъжд. Лиричното събуждане на уморената катадневна вайдахунска инсценировка е толкова тържествено, толкова декоративно в своята инструментация, сякаш не се касае за съдбовно разсъмване на нов тъгостен ден, който ще стане може би съдбовна дата за живота или смъртта на Нилсен.

Снощи на тържествената вечеря при Октавиан Дезидерие Кронберг, бледо блатвийско подражание на Вернхарн, вечеря, уредена в чест на Нилсен в дома на поета, маестрото му подари книгата си с най-новите блатвийски “Дитирамби”, поднесе му я като дар на политик, който се бори смело за възвишенните идеали на “свободата и равноправието”. Разпределени в седем цикъла, възхваляващи исторически блатвийски градове, които според Кронберговата визия днес не са и в миналото никога не са били леярни на убийства, палежи и всевъзможни нечисти дела като градовете на упадъчните цивилизации на Атлантида и Меридиания, тези “Дитирамби” са замислени като протест срещу “болната, изопачена цивилизация”, която подложи на кървава гавра най-чистите пориви за човешко достойнство на блатвийския народ.

Когато се прибра в “Савоя”, във фоайето на хотела завари хаос и смут: фоайето бе блокирано от детективи, начело с някакви висши полицейски чиновници, а горе, в неговата стая, всичко бе разхвърляно и обрънато наопаки, пожарници, камериерки, директорът на хотела – всички тревожни, смълчани, изтръпнали от случилото се.

Половин час преди Нилсен да се приbere, дежурната нощна камериерка отскочила да види дали в спалнята на Нилсен всичко е наред и в последния миг, когато си тръгвала и угасила лампата, ѝ се сторило, че от масата в салона чува тиктакане на часовник. Металният звук привлякъл вниманието ѝ и като забелязала, че вратата на салона е отворена, запалила отново лампата и приближавайки се към масата, разбрала, че отчетливото тиктакане идва от поставения на масата пакет. Пакет на фирмата за обувки “Фяменго”, намираща се на площад “Генерал Георги Вайда-Вайда”, съвсем обикновена картонена кутия, с попълнена фактура за бежови обувки “Фяменго”, навити като обикновен будилник. Камериерката, наивна блатвийска селянка в черна копринена дреха, с бяла джувка в буйната си коса, долепила ухо до тънката картонена обвивка и като чула как тези тайнствени обувки тиктакат като часовник, хукнала изплашена по стълбите и си счупила ръката на мраморния под във фоайето.

Бе установено, че тайнственият пакет е предаден на портиера съвсем нормално, както изобщо се предават подобни пакети, от куриер на фирмата “Фяменго” с обяснение, че гостът на хотел “Савоя” господин доктор Нилс Нилсен си купил преди няколко минути тези обувки в магазина отсреща, от другата страна на площада, и помолил да занесат пакета в хотела на неговия адрес, който написал собственоръчно върху кутията. Полицейското разследване разкри, че се касае за адска машина близтинско производство, че в магазина на “Фяменго” никой не е купувал такива бежови обувки, следователно никакъв куриер на фирмата не е донасял пакет, а дневният портиер, който се сменил с нощния в девет часа и когото измъкнали от леглото в първия му сън, се оправдавал, че приел пакета съвсем нормално, без каквито и да било съмнения, вписал приемането в книгата на фирма “Фяменго” и просто механично предал пакета на пиколото да го отнесе в стаята на госта на първия етаж. Кой е този гост и по какви причини живее в хотела, портиерът нямал понятие, той работел на черния вход към отделението за приемане на продуктите, а той ден по думите му застъпил на смяна неочаквано в два часа следобед, за да смени главния портиер, който заминал внезапно в провинцията поради смъртен случай в семейството. До момента не бе ясно дали версията за неочаквания “смъртен случай” в семейството в провинцията е вярна, а детективът от тайната полиция, който трябвало да бъде дежурен във фоайето между пет и девет часа, дошъл в девет без пет мъртвопиян и веднага предал службата на новата смяна, която продължила работа съвсем нормално.

Съдейки по всичко, целият план на операцията е бил точно синхронизиран: тези, които са приготвили адската машина, са знаели, че Нилсен е

поканен на вечеря, дадена в негова чест от Кронберг, и няма да се прибере преди полунощ; те проследили внимателно кога излязъл от хотела, защото двайсетина минути по-късно момчето донесло "Фяменго" пакета в портиерната; на организаторите е било също така известно, че вратата между спалнята и салона е винаги затворена, знаели са, че Нилсен не използва салона, а защо е оставил пакета на масата в салона и защо не е затворил вратата, николото не можеше да обясни. Нямало къде да остави пакета в спалнята, защото всички маси и кресла били отрупани с книги, освен това, когато гостът отсъства, пакетите обикновено се оставляли в салона, а защо не е затворил вратата, николото също не можеше да си спомни, явно при разпита не му беше ясно значението на тази подробност. Организаторите на атентата били разработили плана си до най-малки подробности, защото цялата последователност от ходове и ситуации била най-внимателно синхронизирана: телеграмата за главния портиер била предадена на получателя своевременно, така че той да успее да замине със следобедния влак, а дежурният детектив бил напит от непозната дама, "гост на хотела", за която се установило, че изобщо не е сред регистрираните; установено било също така, че въпросната телеграма не е подавана в пощата, нито е била връчвана.

Когато, следван от маса любопитни и тревожни погледи, Нилсен се качи на етажа, той остана невъзмутим и спокоен сред създадения безпорядък. В такива драматични ситуации разстроените му нерви, които като микрофони усилваха всяко, дори и най-незначително трептене, се противопоставяха на хаотичното насилие като стоманени въжета, а организъмът му функционираше най-мобилизирано и най-прецисно точно когато около него с буреносна сила се извиваше вихрушка. В подобни моменти кръвта му, мозъкът му, чувствата му, цялата му физика приемаха тайната на опасността като един вид благотворна напитка, която избистря мислите, повишава силата на волята и издига усещането, че живее до най-висока степен.

"Тези кретени са пресметнали нещата съгласно правилата на своята математика горе-долу логично; те са навили своята адска машина да гръмне към полунощ, според закона на вероятностите, тъй като през тези два месеца, откакто живееше в "Савоя", Нилсен не се прибираше по-късно от единадесет часа вечерта. Имаше някаква логика и в това, че бяха оставили пакета именно в салона в стил Людовик XV: от първия ден, откакто живееше в "Савоя", той не бе прекрачвал прага на този салон и следователно нямаше да го стори и тази вечер, затова идеята да се постави експлозивът в салона е била внимателно обмислена.

Не бе тайна, че Нилсен страда от алергия към салонната гарнитура в стил Людовик XV: този факт бе известен на всички камериерки, както и на прислугата на етажа, тъй като той употреби доста време, докато наложи правото си да заяви, дори да заповядда енергично на цялата прислуга да затварят вратата на салона, който като ценен хотелски мизансцен съгласно правилника трябвало да бъде постоянно отворен, тъй като за по-голяма представителност вратите между салона, спалнята и кабинета във всички

апартаменти на хотела трябвало да бъдат постоянно отворени. Следователно, ако в случая някой от прислугата бе заподозрян, съмнението падаше върху всички, върху всички камериерки и обслужващи на етажа, защото бе логично да се предположи, че още от първия ден са го следили невидими очи и че между тях има и такива, които тайно желаят смъртта му, желаят той да загине, но дори и това е логично, защото против него заговорничи огромна маса глупост и омраза”.

Самият министър на полицията Рейкявис, когато дойде, за да присъства лично на огледа, също загрижено подчертава, че невидими очи непрекъснато го следят, като при това го поздрави радостно и изрази задоволство, че всичко е завършило щастливо. Той не скри крайното си огорчение и негодуванието си от това, че Нилсен непрекъснато отказва да се съобразява с напълно оправданияте основания за постоянна бдителност.

– В известно отношение е разумно, че напуснахте “Роя д’Англьотер” и заради чужденците, които пияни имат навика да се къпят в ранните утринни часове, и заради старите тръби и кранове, които по цяла нощ пиукат като разлудели се пиленца, макар че като сграда “Роя д’Англьотер” е по-солиден от “Савоя” и контролът там технически може да се извършва по-прецизно, отколкото в огромния савойски цех от сто и петдесет стаи. Персоналът в “Савоя” се сменя почти всеки ден и в тази бъркотия кой може да гарантира за съмнителната върволица от хора, които, слагайки фуражката на хотелски портиер, стават джентълмени, нали? Тази декласирана дружина по принцип е свързана с полицията поради самото естество на работата си, но кой може да знае с кое още полиции са във връзка господата блатвийски портиери по хотелите? На тези неща трябва да се гледа с полицейски очи. Не живеем на луната... Нилсен непрекъснато отказва придружители, телохранители и въоръжен транспорт – продължи Рейкявис, – той унесено скита из града, сякаш е на излет, а много добре знае какво може всеки миг да му се стовари на главата. И затова като отговорно лице аз не виждам друг изход, освен Нилсен да приеме гостоприемния и великолудшен жест на министър-председателя и още тази вечер или най-късно утре да се премести в “Белведере”, там ще има сигурна и доверена охрана и аз лично като министър на полицията мога да гарантирам прислугата, освен това там положително ще спи по-спокойно, отколкото тук, в “Савоя”.

Съмва уморено утро, пълно с неизвестност и проклятия, а Нилсен се вслушва в приглушеното чуруликане на птичките в платаните пред хотела и размишлява над случилото се: мисли за обувките от “Фяменго”, за детекти-вите и за Октавиан Дезидерие Кронберг, увенчания с лавров венец поет на малкия, пренебрегнат и неизвестен европейски народ, за поета, който го прие у дома си с княжески почести. Октавиан Кронберг му подари подвързано в кожа и общито със злато издание на своите “Блатвийски дитиромби” с възвишено, поетично посвещение, сякаш подарява книгата си на свръхчовешко същество, лишено от страх и недостатъци, на рицар, който самоубийствено предизвиква гнева на гръмовержеца, за да бъдат осъщест-

вени идеалите на блатвийско-блитвинските родолюбиви поколения, а Нилсен видя в нея Октавиян Кронберг в голотата на най-долно нищожество.

Съмва мрачно, тежко утро, подгонено от силния южняк, предвестник на скорошен топъл дъжд, а над града прелият сребърните кръгове от утринния звън на дузината вайдахунски камбанарии в центъра.

“Ангелус!¹ Жалкият, изтъркан Ангелус над вайдахунските покриви, лирично-наивният култ към олимпийската рицарска авантюра на един Юпитер с безименната клета еврейска девица, която като “virgo in tacta”² ще остане с незаконното си дете банално опозорена и унижена, подобно на Гретхен от “Фауст”, а днес вайдахунските камбани бият в нейна чест като единствена закрилница на цялата блатвийска нация “Ave, Maria, advocata Blatthuanniae, oga pro nobis!”³.

“Днес всичко е превърнато в една-единствена международна религия: и камбаните, и богините, и поезията... В тези затънти, гладни земи, където йезуитите първи са започнали да пишат книги на родния си език, в тези жалки селски овчарски цивилизации днес поетите, застанали начело на нацията, преписват Дитирамбите на Вернхарн и бълнуват, че родната блатвийска ветеринарна наука има международен принос в проучванията на шапа и разни други болести по овцете и свинете!”

Юпитер Тонанс на блатвийската поезия, Октавиян Дезидерие Кронберг бе единственият блатвийски поет, с когото Нилсен бе имал честта да се запознае още по времето на арагонско-хунската държавност, в навечерието на Световната война, когато в Блитва и Блатвия господстваше прословутата Арагонска династия. Блатвиецът Октавиян Дезидерие Кронберг, родом от една от северните блатвийски области, бе сред многобройните аполитични естети, така наречените “ларпурлартисти”⁴ самозванци, човек, който като цивилно гражданско лице съвсем не се интересуваше от каквото и да било блитвинско или блатвийско народно освобождение или еманципация.

Още като гимназист Октавиян заминава да учи в столицата на Хуния и там, в хунския столичен печат, става един от професионалните вестници, когото Хуния заличи като блатвиец с жальк изглед за литературна кариера срещу съвсем прозрачен и дребен подкуп и го присъедини към така наречените блатвийски родоотстъпници. В Халомпестис Октавиян започна да публикува стиховете си на хунски език и блесна на небосклона на хунската поезия катоベンгалски огън, озарен от съмнителното сияние на Кронберговото, тогава вече пълно, блатвийско ренегатство.

Нилсен срещна Октавиян Кронберг за първи път в ранната пролет на 1912 – 1913 година на чай у виолончелиста и прославения виртуоз Попе-

¹ Ангелус – утринна молитва при католиците. – Б. пр.

² Virgo in tacta – непорочна, девственица (лат.). – Б. пр.

³ Ave Maria, защитнице на Блатвия, моли се за нас (лат.). – Б. пр.

⁴ L'art pour l'art (фр.) – “изкуство за изкуството”, лозунг на Теофил Готие, приет като призив и схващане за чисто изкуство, т. е. за изкуство, което съществува заради самото себе си, а не като средство или цел на нещо друго. – Б. пр.

рини, когато Кронберг шестваше из халомпестинските салони в патетичната роля на признат любимец на хунските музи, закичен с възголемичката паунска опашка на така наречената вестникарска слава от странниците на холмпестинските всекидневници. На музикалния сеанс у Поперини, стар професор от консерваторията, приятел на Лист, Октавиан Дезидерие се появява сияещ от успеха на своите прочули се точно тогава "Хунски акорди" и тъй като старият Поперини бе братовчед на майката на Нилсен, годеникът на дъщерята на Поперини Кронберг се отнесе сърдечно към бъдещия си роднина, неизвестния адвокат от блатвинската провинция, но още с първите думи по тона и начина си разговорът премина във възбуден диалог, изникнаха пререкания между известния поет и неизвестния адвокат, които за малко да завършат с нервен сблъсък. Всъщност Нилсен се осмели да изрази учудването си, че хунското сърце на Кронберг е толкова съпричастно и развлъчено от трагичната хунска участ, след като блатвийската съдба е несравнено по-трагична, защото Блатвия стене под хунско иго, а не Хуния под блатвийско, затова е повече от естествено един блатвийски поет да се вдъхновява от проклятието, тегнешо над неговия народ, вместо да се подмазва на "национата", която господства над Блатвия. Кронберг отхвърли тези "дребношовинистични", "ограничени в тесни провинциални рамки" твърдения и започна да развива възвишиeni космополитични теории, че националното чувство било отживелица, отдавна превъзмогнато вече разбиране, и че основният дълг на поета е да помирява, а не да разделя народите.

Година-две по-късно, през есента на 1916 – 1917 година, когато блатвинците вече гинеха в катастрофата на Световната война, когато блатвинските легии на Барутански се бяха оттеглили като бунтовници, а и Нилсен се готовеше при първа възможност да присъедини батальона си към тях, на път за ингерманландския северен фронт Нилсен мина през столицата на Хуния и се обади на Кронберг, който любезно го покани на чай в собствения си дом край стените на Старата крепост, където живееше като *pater familias*⁵ в първите години на своя щастлив брак. Тогава, сред вихъра на Световната война, Октавиан Кронберг вече играеше ролята на общопризнато хунско национално величие, чито стихове с родолюбив патос се възхвъляваха в хунските училища, и по всичко личеше, че в най-скоро време ще бъде приет в Хунската академия на науките и изкуствата.

Нилсен пристигна на прословутия чай направо от фронта, тъй да се каже, саждив от барута, смазан и наранен от безумието, което се разгаряше с последните пламъци на дивия пожар, който през последното лято на войната всеки ден погълъщаше хиляди хунски, блатвински и блатвийски воини – *ad maiorem Aragoniae gloriām*⁶.

Докато вървеше към старата халомска крепост, изведнъж от ясното небе се изсипа такъв адски порой със страшни гръмотевици, че от пустите

⁵ *Pater familias* – глава на семейство (лат.). – Б. пр.

⁶ *Ad maiorem Aragoniae gloriām* – за вечна слава на Арагония (лат.). – Б. пр.

улици за миг изчезнаха двуноги, файтони и кучета; под биенето на барабани и шума на кучешката кожа, под тракането на бакърени тепсии и чинии по главната улица безстрастно продължаваше да крачи само блитвинският пехотен батальон на път за фронта. Сред светкавици и тъмни, зелени порои вятърът кършеше платаните в градината, блитвинският батальон вървеше в чудовищната буря под съпровода в три четвърти такт на баналните арагонски тръби и барабани, заслоняван от блитвинските народни знамена с огромен лозунг “За чест и слава на арагоните!”, крачеше като омагьосан в последния си марш към смъртта: тра-та-ра-та, ра-та-тра, едно-две, едно-две...

Знаменца в цветовете на блитвинския трибагреник, червено-оранжево-черно, бяха забодени в дулата на пушките на императорския арагонски батальон в знак на висша признателност, че са получили законното право столетия наред да стрелят срещу народните интереси, ала дъждът бе намокрил знаменцата в стоманените цеви и от мократа блитвинска хартия по бузите на войниците се стичаше червена като кръв боя, а лицата на пияното множество червенееха като скалпирани. Бронзовият изборен арагонски княз на кон в патетична левада като че ли искаше с размаханата си триъгълна шапка и по-трайния от бронза стар поетичен надпис върху мраморния си пиедестал да изрази възвишеното си княжеско възхищение от безумната блитвинска пехотна дружина, която бушуващият вихър носеше към безвъзвратното. *Dulce et dec̄orum...*⁷

Нилсен се подслони под стряхата на една беседка в парка, поривът на вятъра довя в краката му едно червено-оранжево-черно знаменце с блитвински надпис: “За чест и слава на Арагонския дом!” Той вдигна от калта мокрия къс от знаменцето и се зае да разчита неописуемо глупавия идиотски текст от политически лозунги за осъществяване на народните идеали под жезъла на арагонската династия и занесе този къс кървава, мокра хартия на Октавиян Дезидерие Кронберг и съпругата му като подарък вместо цветя.

“Какъв цинизъм, да се забождат в дулата на неграмотните блитвински телета политически лозунги за “арAGONската свобода”, когато целият апарат на империята с всичките си оръдия, параграфи и бесилки е приел за своя единствена историческа мисия да съсече, избеси и унищожи клетата блитвинска, блатвийска и хунска свобода.”

Нилсен пристигна на гости у поета доста възбуден, мислейки си за хунско-блитво-блатвийската каша под арагонската шапка, в непринуден разговор изказа непосредствените си размисли за съдбата на подгизналите до кости блитвински кандидати за смъртта, като говореше подчертано емоционално против политиката на хунските графове, които управляват толкова безумно, сякаш единственият им исторически идеал е да съсилят не само себе си и своята политика, но и всички народи в Карабалтика.

⁷ Dulce et dec̄orum est pro patria mori – Прекрасно и славно е да умреш за отечеството. (Хораций, лат.). – Б. пр.

– Какво означава тъпата хунска борба против блитвинския език? Още през девети век по тези места блитвините са били държавнически елемент, затова би трябвало да бъдат равноправни граждани в тази хунско-арAGONска монархическа каша, крайно време е да се грабнат пушките, както прави Барутански, пък каквото ще да става!

Нилсен говореше открыто, ясно и просто като човек, който разговаря със свободен човек, наистина с поета на „Хунските акорди“, но все пак с поет, за когото можеше да се предположи, че хунската му арфа храни някакви, макар съвсем бледи илюзии за политическата еманципация на блитвинско-хунските маси, сведени под властта на арагоните до нищожна нула, но още при първите думи на Нилсен Кронберг показва нервни признания на непоносимост.

Докато поднасяше чая, домакинът прекъсваше госта си с вежливи, любезни въпроси – по-силен или по-слаб да бъде чаят, заповядайте сладки и солени лакомства, какво предпочitatе – мляко или коняк с лимонов сок, за съжаление заради войната той вече не се намира, но използваме заместител, произвеждат го от зелев сок, и отлично, трябва да им се признае, предприемчиви граждани от израелско вероизповедание; той се отнасяше към Нилсен с малко повече от обичайната учтивост, дискретно сдържано, малко отвисоко, нехайно, с нескрито желание да притъпи високия тон на неговите критики, показвайки, че безумно апокалиптичните хитрини днес не го вълнуват, според него в интерес на нещастното, изстрадало население на Блатвия, Блатвия, Хуния, на Карабалтика изобщо, на цялото човечество е тази нещастна война да свърши час по-скоро, мнението на Нилсен, че с разбойничество и бунтарство могат да бъдат решени каквито и да било въпроси в тази арагонска и курландска част на света, за съжаление, според него е погрешно като предпоставка, а следователно и като метод! С насилие тук никога нищо няма да се реши! Никой, който има що-годе представа за елементите на западноевропейската цивилизация, няма да последва Барутански, та ние всички сме преди всичко европейци, а така също и демократични миролюбци, а не разбойници!

– Не става дума за западноевропейската цивилизация, а за арагонското, за курландското и хунското незачитане на всички положителни страни на западноевропейската цивилизация! Хунско-арагонската дружина изпраща днес на бесилката стотици хора само защото искат да учат, да четат и пишат на своя майчин език! Това е политика на изтребление, на лъжи и убийства, политика на най-отвратителни престъпления срещу собствения примитивен и наивен блитво-блатвийски народ. Няма никакви особени причини, нито пък може да има, да се произнасят военни смъртни присъди само защото някой иска да говори, пише и чете книги на майчиния си език.

– Е, да, но все пак, ако погледнем справедливо, въпросът е декоративен, а донякъде и формалистичен! Не си струва да се надига глас за това, дали трябва да се пише на този или онзи овчарски език, който няма никаква своя традиция, език, който едва днес се ражда и създава след толкова без-

плодни столетия на културна атрофия, още повече когато човек говори със съмишленици, освен това, разбира се, всичко е относително, не може всичко да се мери с една и съща мяра, защото решаващи са законите на оптиката, от особено значение е под какъв ъгъл се гледа на нещата.

– Разбира се, всичко зависи от оптиката и от оптическите закони, от тъгъла на наблюдение, от гледната точка и от погледа върху нещата, в крайна сметка от убежденията, от възгледите, от морала, ако щете най-сетне, по-точно преди всичко от морала, но що се отнася до “морала”, тази празна дума, толкова често изричана в разговорите в тъмните стаи, то тя получава съвсем друго значение, когато си спомним за калните и окървавени окопи, за тракането на картечниците, защото едно е да водиш изолиран живот на поет и да разговаряш за морал, а съвсем друго е да бесиш хора заради никаква си варварска азбука.

– Моите уважения към вашата логика, драги докторе, но извинете ме, аз още не съм обесил никъде никого.

– Да, вие не сте стояли край бесилките, не сте присъствали при изпълнението на смъртни присъди, не сте почувствали какво е да окачват на бесилката никакъв си полуграмотен селянин, на когото нахлуват примката само защото господата хунски офицери, любители на вашата поезия, не могат да се разберат с невинния човек, защото според хуните, когато някой говори блитвински, той лае.

– Не зная, но предполагам, че по всяка вероятност не е било само заради езика... За съжаление, както знаете, ние не живеем в нормални времена. По въпроса за войната хунско-блатвийската политика е напълно солидарна, против нас, хуните, се заговорничи, за нас, хуните, въпросът е да бъдем или да не бъдем, всички у нас го съзнават и доколкото ми е известно, никой от нашите хуни, нито от лоялните блатвийци, не е иредентист, тоест не зная дали мога да се изразя така, никой не е предател, никой не мечтае за никакво отделяне. В края на краищата това е положението, за съжаление историческата културна истина е, че интересите на всички народности под арагонска корона не са еднакви: в нашата монархия има държавнически, високо-положителни, национално организирани народи, които знаят какво искат и действат в положителен, полезен за държавата смисъл, а има и объркани, тъй да се каже – на по-ниска степен на цивилизацията народи, склонни да подценяват качествата и значението си, с една дума – народи нервни, с доста развилено въображение, които не знаят какво искат и никога не се съгласяват с това, което в даден момент е политически наложително от гледна точка на хунско-блатвийската общност, и естествено това е фатално за всички тези народи. Едно нещо обаче не подлежи на никаква дискусия: с истеричното и безумно поведение на Барутански и неговите сателити няма никога нищо да се постигне.

– Позволете ми да ви отговоря от името на един такъв “нервен” народ, народ, който “не знае какво иска”, но добре знае какво не иска, първо не иска да бъде пушечно мясо за арагонските интереси и освен това не иска да

участва в политически престъпления, защото това, което вие защитавате в името на никаква си хунско-блатвийска солидарност, не е никаква солидарност, а престъпление и запомнете: не ви говоря като близки, нито като националист, защото съм прекарал цялата си младост в Блатвия сред блатвийци, а и майка ми е родом оттам, затова смятам, че мога донякъде да разсъждавам и мисля с блатвийската логика! Близки и Блатвия са жертви на арагонската престъпност, също както Хуния, Курландия и Кобилия, стигнали се дотам, да забие камбаната, тя ще удари най-напред за Хуния, а след Хуния и за всички блатво-хунски сателити, и то точно поради вашата късо гледа и неинтелигентна блатвийско-хунска политическа и морална глупост.

Постепенно гласът на Нилсен започна да звуци с патетиката на ере-миада, сякаш никакъв безумец заплашваше гранитните стени на Арагония и на хунско-блатвийската лоялна военна победа, за която в хунските вестници и особено във всекидневника „Хуниас футур“ анонимни автори на уводни статии (сред които бе и Октавиан Кронберг) пишеха, че „Арагония е пред най-блескавата победа в своята история“.

Кронберг се ядоса от прогнозата, че хунско-блатвийското поражение е неминуемо, и показва, че не е склонен в „своя дом“ и „под собствения си покрив“ да присъства пасивно на политическото опело под биенето на погребалните камбани на Нилсен.

– Във война сме, господин докторе, за съжаление, така е, без каквато и да е моя лична отговорност или вина, във война сме и воюваме, както умеем, воюваме грубо, разбира се, нечовешки, разбира се, често пъти дори и глупаво, да, суворо, дори несправедливо, може би дори престъпно, както вие казвате, да, допускам го, но когато става дума да забие камбаната, пред-почитам тя да удари за нашите врагове, които ни желаят злото и заго-ворничат против нас, а не за моята родина... Right or wrong, my country...⁸

В този момент в библиотеката се втурна единственият син на Октавиан, Адам, тригодишно златокосо момченце, с голяма яркочервена лъскава топка, пусна я и с разперени ръце, почти възторжено се хвърли в обятията на баща си с вида и жеста на татков любимец, негова единствена надежда и гордост, а после, като видя Нилсен, се сепна и излезе от ролята си, смутен, че е дръпнал пред непознатия завесата на взаимната им обич, която естествено не трябваше да бъде скрита под булото на дискретността, но не бе и гледка, заслужаваща любопитството на чужди и неприятни очи.

– Адаме, поздрави учтиво господина – обърна се бащата към единствения си син, за да го избави от смущението, – поздрави нашия скъп приятел, господин доктора, той е наш добър приятел, той е офицер, ето сега е дошъл да те види, пристигнал е от фронта, той воюва и защитава теб и татко ти от нашите врагове, които искат да ни запалят къщата, да ни унищожат, да ни убият, Адаме, сине, хайде, поздрави господин офицера.

⁸ Справедлива или не, това е моята родина... (англ.). – Б. пр.

Тази вечер в дома на лауреата на блатвийската поезия всичко излезе несравнено по-глупаво от някогашното халомпестинско посещение преди десетина години, когато на сбогуване Кронберг му подари своите "Хунски акорди" с изкуствен и престорен патос, а донякъде и с надменно високомерие: "На доктор Н. Н. Right or wrong, my country... за спомен от нашия разговор *de rebus blitvanicis*", О. Д. К.⁹ И тази вечер О. Д. К. подари на господин доктор Н. Н. своите "Блатвийски дитирамби" отново с патетично посвещение като на изпратен от Бога пророк, който като гениален политик прозира, че в Карабалтика нито един въпрос не може да бъде решен със сила и насилие.

В наздравицата, която вдигна пред присъстващите в чест на скъпия гост, Октавиан Кронберг говори за отколешните дни в Халомпестис, за да припомни на Нилсен как той още тогава, преди десетина години бе казал, че методите на Барутански са престъпни, и предрекъл, че никой никога няма да последва тези методи, тези разбойнически методи, и ето, сега е ясно като бял ден докъде те доведоха Близта и не само Близта, но и целия Карабалтик, и самия Нилсен, който е повече поет, отколкото политик, а днес като бездомник е изправен пред тежката историческа мисия да върне международните отношения в Карабалтика в тяхното предишно цивилизирано състояние.

– Вижте какво, драги ми, уважаеми маestro, не бих искал да възникне недоразумение сред господата, които ми оказаха честта да бъда с тях на вашата гостоприемна трапеза, не бих искал някой от присъстващите тук да се поддаде на изкушението и да приеме логиката на вашето изказване като напълно достоверна просто поради непознаване на самата истина или поради неосведоменост по въпроса. Когато последния път разговаряхме във вашия дом под старата халомска крепост, след като вие така великолушно споменахте този наш разговор, позволете ми не особено охотно да подчертая, тъй като споменът ми не е изbledнял, че тогава нашият разговор имаше съвсем друг характер.

– О, да, но въпреки всичко все пак си остава фактът, че аз съвсем ясно застанах против методите на Барутански и ви предсказах, че това е обикновен хайдутлук, който не води на добро.

– Да, вие осъдихте антиарагонското бунтарство "като предателство", това наистина бе така, и аз – окървавен и смазан, тъй да се каже – огорчен от престъплението, бях дошъл у вас като корабокрушенец и ви говорех за формулата на Барутански като единствената възможна политическа формула, казах, че най-интелигентната политика в момента е въоръженият бунт, и именно на това вие жестоко се противопоставихте, защото вие бяхте за арагонското статукво, *Right or wrong, my country...* така ми написахте и в посвещението на вашите "Хунски акорди", но още някъде през осемнайсета година в онази вихрушка ми изчезна книгата, спомен за нашия тогавашен

⁹ *De rebus blitvanicis* – за близвинските дела (лат.). – Б. пр.

разговор. "My country" за вас бе победата на арагонската династия, разбира се, и след като днес бях предизвикан да освежа паметта ви, ще кажа следното: нека правим разлика, не е вярно, че никой не е последвал Барутански. Напротив, мнозина го последваха, всички го последвахме, всички, които не мислехме като вас, че арагонската победа е победа на "нашето отечество", но Барутански от 1916-а не е днешният Барутански, нали, а що се отнася до мен, днес ми е ясно, че нашите народи в Карабалтика и край Илмен няма да се освободят от глупавата мътилка в главите си още дълги години, а ако вие продължавате да наблюдавате явленията около себе си псевдологично, опасявам се, че от днешните ви поетични усилия, имам предвид политическата ви концепция, няма да има много полза.

– Всичко бе така и не съвсем, драги господин докторе, всичко е относително, зависи как се гледа на нещата, от какъв аспект, а че е така, за съжаление потвърждава и вашето посещение тази вечер в мята дом, което, пак ще повторя, е голяма чест за всички ни, и аз съм щастлив, че мога да ви приветствам като човек, който гледа смъртта в очите без страх именно заради международната солидарност, която от тогава до днес е мой политически идеал. Сега било, каквото било, едно нещо не подлежи на разисквания: нашите народи трябва да си подадат ръка, нали така!

– Несъмнено, но не бих желал да се озова в положението на някакъв покаянник във власеница, на човек, който е имал погрешни прогнози, или още по-точно казано – на човек, който е разсъждавал погрешно, мислейки за нещата като Барутански от 1916 година или пък така, както мислехме тогава всички, уверени, че камбаната бие за Арагония, която вие смятате за "свое Отечество".

– Не си спомням, право да си кажа! Знам само, че бяхте в мрачно настроение.

– Да, да, бях пристигнал направо от окопите, а двайсет и четири часа преди това лежах в калните бараки, сред вода и сгърчени гниещи трупове, и самият аз вече гниех под баражния отън и свистенето на курсумите, а освен това и под непосредственото впечатление от онази буря, от близвинския батальон, който маршируваше към смъртта под арагонската музика, и спомнете си, жестоко ви играех по нервите именно защото говорех за бунтовниците като Барутански като за единствения възможен изход, и когато се втурна вашето момченце Адам, вие ме представихте като офицер, който защитава двама ви от гибел или *à peu près*¹⁰ това искахте да кажете.

– Не знаех, че си бил за арагонската династия, татенце – с жив интерес прекъсна думите на Нилсен единственият син на Октавиан Дезидерие Кронберг Адам, златокосото момченце от преди десетина години, сега в пети гимназиален клас, с първите признаци на мутирани в гласа, той се намеси в спора подобно на онези наивници, които със свидетелствата си често вредят на близките си, защото нямат и понятие за какво става дума. – В

¹⁰ *À peu près* – приблизително (фр.). – Б. пр.

нашите читанки пише, че ти си един от първите, които са освободили Блатвия от арагонското иго – настойчиво изрече момчето, смутено от противоречивите версии за историческата роля на баща му, когото смяташе за класически пример на поет освободител на отечеството Блатвия.

– Това е ярно, детето ми, но господин доктор Нилсен говореше сега за други неща, които не са свързани с този въпрос и мисля, че ти не успяваш да следиш разговора ни, защото не знаеш много работи, а и времето вече напредна, сине, нали, лека нощ, сине, какви лека нощ и на нашия скъп гост, надявам се, че ще имаш възможност още много пъти да го срещаш в нашия дом, лека нощ.

– А нашият гост, господин доктор Нилсен, е един от полковниците на Барутански, нали, и те са се борили против Арагония – не отстъпваше малкият Адам и държеше на своето, заплашвайки да се превърне в истинска напаст.

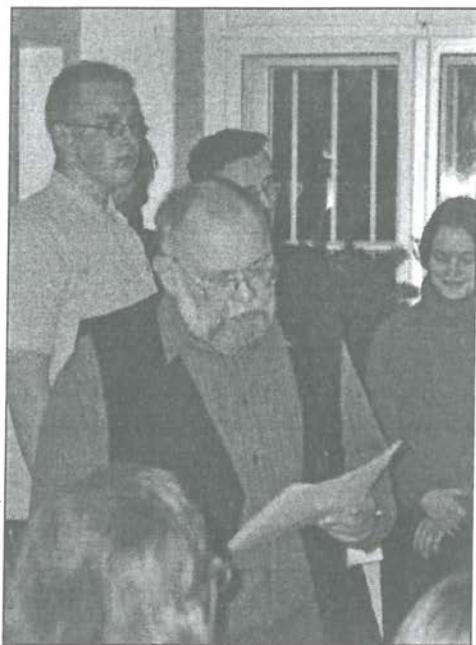
– О, да, всички се борехме против Арагония и под арагонски знамена – отговори Октавијан Кронберг на единствения си син в униформа на Младежката организация на Белонис-Белонен, куртка в маслинен цвят – и твойт генерал-фелдмаршал-лейтенант е бил арагонски генерал от кавалерията, прославен победител в арагонската война, нали, и господин доктор Нилсен, когато дойде за първи път под нашия покрив, бе в униформата на арагонски офицер, пристигна от фронта, отличен с арагонски ордени. Всичко това са твърде заплетени и сложни неща, те са част от далечното историческо минало и както ти казах, още не си толкова голям, че да можеш да следиш мисълта ми, нали така?

– Добре, разбирам, а защо днес учим, че сте се борили против Арагония, като сте воювали под нейните знамена, и как така ти си писал при арагоните на хунски език?

– Как така и защо така, защото така беше, ще учите по история за всички тези неща, борехме се, както знаехме и умеехме, и всичко това не бе никак лесно, нито просто, а сега, както ти казах, сбогувай се с нашия гост, детето ми, и лека нощ...

Превод от хърватски: Сийка Рачева
Редактор на превода: Русанка Ляпова

Кито Лоренц (1938) е един от най-популярните съвременни лужишки поети и преводачи. Роден в лужишкото село Слепе (Шлайфе) в отчасти асимилирано от немската среда семейство, той научава лужишки език едва в гимназията в Хошебуз (Котбус). Завършила славистика и педагогика в Липск (Лайпциг) и единадесет години е асистент в Института по лужишка етнология в Будишин (Бауцен). Покъсно работи като драматург на Лужишкия народен ансамбъл, няколко години е ръководител на Клуба на младите лужишки писатели. Пише както на лужишки, така и на немски език. Първата му стихосбирка – “Нови времена – нови сватби” (“Nowe časy – nowe kwasy”), излиза през

1961 г. и още през 1962 г. е преиздадена. Следват я написаната на лужишки и немски книга “Струга – картини от нашия пейзаж” (“Struga – wobrazy našeje krajiny”, “Struga – Bilder einer Landschaft”, 1967), “Ключове и пътища” (“Kluče a ruče”, 1971), “Прочистване на лъките” (“Flurbereinigung”, 1973), избрани стихотворения в поредицата “Лужишка поезия” (“Serbska poezija”, 1979, 1982), “Страна на думите” (“Wortland”, 1984), “Ти до мен” (“Ty porno mi”, 1988), “В една красиво обрисувана неделя” (“An einem schön bemalten Sonntag”, 2000), “Осемнадесет стихотворения от годините 1990–2002” (“Achtzehn Gedichte der Jahre 1990–2002”, 2002), “Листа като езици” (“Zungenblätter”, 2002), “Невъзвишенитет Берлин” (“Die Unerheblichkeit Berlins”, 2000–2002), “Неподходящи цветове” (“Kapsy-barby” – “Fehlfarben”, 2004) и др.

Кито Лоренц пише филмови сценарии, превежда славянска поезия на немски, издава и популяризира произведенията на лужишките класици и на съвременните автори – Х. Зейлер, М. Виткойц, Я. Барт-Чишински, Б. Дирлик, М. Кравец и др. Носител е на литературната награда на лужишката академия Домовина (1962 и 1968), наградите “Хайнрих Хайне” (1974), “Хайнрих Ман” (1991), “Кунстпрайз Берлин” (за литература, 1992). През 1995 е отчен от немската фондация “Шилер” за литературно творчество. Член е на немския ПЕН-клуб.

Представените тук преводи са от стихосбирката “Ти до мен” (1988).

Таня Ламбрева

Kito Lorenc

WĘSTA KONWEKSNA ŽEDŹBA

Samotna połojca chodzi sama
po zemi, po horach, po korćmach też,
nihdy nihdże ta nima ničo,
hižo widzi wśudzom wšo dwoje:
kerki a kamienie, sekle a suki,
porsty a palcy, pierść a popjeł,
ptaki a waki, woheń a wodu,
włosy a wusy, měch a morchej,
herca a husle, Hanku a klanku.

Druhdy zda so tej połojcy
wšo napoł pusto a prózdro,
sama chodzi přez wětry a wjedra,
wšojedne hač w połdnjo abo w połnóc,
chroble chodzi přez pimpus a pampus,
přez Prusy a Rusy, Čechi a Lechi,
po husčinach pusčinach.

Spěw a směw wona njeznaje ženje,
ani hrěch ani směch – jenož jónu
chce žiwa być społna, nic po połojcy
so bětlować z běrtlkom, z połdrakom.
Ani přenju lěpšu, ani lěpšu njecha –
za druhej połojcu pyta, za tamnej:
Wona ma węstu konweksnu žedźbu
a pyta węstu konkawnu žadosć.

...Mjeztym je wona sama přez horu,
a z hory wšo samo wot so běži.
(W hamtach sej hubu drěja, chwilu:
Hdy by jenož połojca połojcow chcyła
swoju tamnu nadeńc – kajka by to
dopołdnja hižo mobilita była!)

Кито Лоренц

ЕДИН ИЗПЪКНАЛ КОПНЕЖ

Една самотна половина ходи сама
по земята, по върхове и по кръчми,
никога никъде нищо си няма,
вече всичко наоколо ѝ се вижда двойно:
храсталаци и камъннаци, въжета и възли,
пръсти и палци, пръст и пепел,
птици и мушици, вода и огън,
коса и мустации, мях и морков,
цигулар и цигулка, Ханка и кукла.

Друг път ѝ изглежда на тази половина
всичко наполовина пусто и празно,
броди сама през ветрове и безветрия,
все едно по пладне ли или в полунощ,
храбро минава през блата и пампаси,
през пруси и руси, чехи и лехи,
през гъсталаци и пушинаци.

Нито песен, ни усмивка познава,
нито грях, нито смях – веднъж само иска
да бъде жива изцяло, не наполовина
допълнена с четвърт, нито с едно и половина.
Нито първата срецната иска, ни най-добрата –
търси си другата половина, онази,
която има един изпъкнал копнеж
и търси една вдълбната нужда.

... Междувременно тя самата е като планина,
а от планината всичко самичко си тръгва.
(В канцелариите си дерат гърлата, момент:
Ако само половината от половините бе пожелала
да намери своята съответна – каква ли
тълпа още до обед би се събрала!)

TELEFONAT

Njesłyšiš mje? Ja će widžu,
 kak s nachilenej šiju
 słuchatko dzeržiš,
 je wcipna k wuchu tlóčiš
 pod kudżerkami,
 we wóčku smějate złoćawki –
 ow ty žałbowana liška,
 njeswjata Marja Častochcyća,
 wusłyš mje!

ČITAMOJ

Hłowu schilenu k hlowje
 šitamij naju knihu,
 šitamoj wotprédka dozady,
 wotprédka hač dozady.
 Druhdy ty porst nutř połožiš,
 druhdy ja porst abo tež palc
 za mérkuš, a so rozmołwjamoj.
 Naraz so ty prašeš:
 Luby, chceš ty wotzady?
 Wězo, luba, zo chcu ja
 z tobu tež raz wotzady
 doprédka čitač naju knihu!
 ...Ty so dolěwa za mnu wobhladnješ
 z pohladom cybnjeneje centaurki,
 twoja konjaca wopuš leći
 naprawo doprédka.

ПО ТЕЛЕФОНА

Не ме ли чуваш? Аз те виждам
 как извиваш шия,
 слушалката притискаш
 любопитно към ухoto
 под немирните къдици,
 в очите блясват две искрици,
 ах ти, хитрушо лисице,
 несвета Честоискаща девице,
 чуй ме!

ЧЕТЕМ СИ

Глава до глава наклонили,
 четем си двамата книга,
 четем я от края до края,
 от най-отпред , та чак до отзад.
 Понякога ти пъхваш пръст,
 понякога аз пръст или палец
 между страниците и си говорим.
 Внезапно ти питаш:
 Искаш ли, мили, отзад?
 Разбира се, мила, че искам
 веднъж с теб и отзад
 напред да четем двамата книга!
 ... Ти ме поглеждаш отляво
 с поглед на бясна кентавърка,
 твоята конска опашка полита
 напред и надясно.

Z BRĚMJEŠKA HÓDANČKOW

Nad bowom čapnjena
wužimaš z kisałym mjezwočom
wonu alkalisku kapalcu
a dejersce na mnje hladaš,
kiž ja hladam na twoju džiwnu robotu,
ty pilna maruša.
A moji štyrjo bratřikojo
zjednočeni do wody džeja,
a tón najwjetši ma hlowu najprěňsi mokru,
a zaso mje, dwunohačk na třinohačku
sedžo cybaš
?

ГАТАНКА ОТ ТРУДНИТЕ

Прилекнала над ведрото
изстискваш с кисела физиономия
онази алкална течност
и гледаш към мен като доячка,
аз пък гледам твоята чудна дейност,
работлива пчеличке.
А моите четири братчета
се гмуркат едновременно,
а главата на най-големия първа се намокря,
и отново, двукрачко върху трикрачко,
ме възсядаш и подмяташ
?

TUTA SUKNJA

Ty připadnje pódla mje w tutej sukni
za blidom zjawneje pincy
Ja připadnje swoju ruku na tutu suknju
w naju připadnej rozmołwje
za blidom zjawneje pincy
Ty připadnje swoju kolegmapu
na moju ruku na tutej sukni
Ja kaž připadnje so rozhladuju
po tej zjawnej pincy
Ty kaž připadnje dele hladaš
na moju tajnje rosácu zapinanosc
Tola zwěścimoj w naju mjeztym
zamérnej rozmołwje
zo smój připadnje wobaj za měr
Potom ty w tutej sukni
přede mnu schody horje
z teje zjawneje pincy
- Sće wy připadnje hižo raz
wot delka do cyrkwinskeho zwona hladali
kotrehož pałka čaka na
njedželske zwonjenje?

BAJKA – NJEBAJKA

Běštaj pak něhdy muž a žona,
muž sydaše nahi w tym kuće,
žona sydaše naha w druhim.
Muž hladaše na žonu, žona
hladaše na muža – a hladataj
hišće na so, jelizo so nahladałoj
a nabojałoj njejstaj

ТАЗИ РОКЛЯ

Ти до мен случайно с тази рокля
на масата в кръчмата
Аз ръката си случайно върху тази рокля
в случайния ни разговор
на масата в кръчмата
Ти случайно своята папка
над ръката ми върху тази рокля
Аз сякаш случайно се оглеждам
из тази кръчма
Ти сякаш случайно гледаш надолу
към закопчаното ми място което тайно набъбва
Само констатираме междувременно
в нашия изкуствен разговор
че случайно и двамата обичаме изкуството
След това ти с тази рокля
пред мен по стълбите нагоре
навън от кръчмата
– Дали случайно сте поглеждали
отдолу към църковната камбана
езикът на която чака
неделния празничен звън?

НЕПРИКАЗНА ПРИКАЗКА

Имало едно време мъж и жена,
мъжът седял гол в единия тъгъл,
жената седяла гола в другия.
Мъжът гледал жената, жената
гледала мъжа – и все още се гледат,
за да видят, не са ли си омръзнали
или уплашили един от друг.

PŘED SPJACEJ RÓŽU

Kak hinak fałdowana tola sy, Róža
hač kóžda druha!
Nutřkownej hubje w kóždym wokomiku
wjetšej hač wonkownej mikawčkatej,
jazyčk wjetši hač huba – tak
wčipny z njeje
hlada či stajnje.
Njebě to hižo twój posledni bjezspanc
či prajił, zo ty sy
mjeznohi rjeňša hač druhe
mjezwoči?
Róža!
Ty přespiš swój čas
a mój tež.

ПРЕД СПЯЩАТА РОЗА

И все пак колко дипли имаш, Роза,
повече от всяка друга!
Вътрешните устни във всеки момент
по-големи от онези отвън с ресниците,
езичето по-голямо от устата – така
любопитно от нея
непрестанно поглежда.
Не ти ли е казал вече твоят последен
безсънник, че ти си
между краката по-хубава, отколкото някои
между ушите?
Роза!
Ти проспиваш своето време
и моето също.

NAD LISTOM

Ach moja kraka, płuwaš w swojim wulkim akwariju
 rjenje wobswětlenym – njebě namaj lěpje
 tehdy na dnje ćmoweho morja? Bjez dźěla wisaja
 wot tebje njeličomne ruki a nohi naju wobjimanjow,
 zmoršcene na nich wše cycawe nopaški, dźelene
 wot mojeje kože, přezrudny twój pysk,
 hižo njewusměrjeny do mnje, napohlad skići.
 Tak płuwaš wot scény k scěnje dopředka
 a wupušćiš čornidło na mnje za škleńcu:
 “Čas dale dže, njesměmoj wróćo hladač...”

НАД ПИСМОТО

Aх, моя сепия, ти плуваш в своя просторен
 добре осветен аквариум – не ни ли бе по-хубаво тогава
 на дъното на тъмното море? Бездейно са увиснали от тебе
 безчетните ръце, крака, с които се прегръщахме,
 присвти са по тях всичките смукалца, откъснати
 от кожата ми, твоят скръбно смръщен клон,
 който вече не към мене гледа, е само външност.
 Така плуваш напред от стена до стена
 и праща мастило към мен през стъклото:
 “Времето продължава нататък, не бива да гледаме н

Превод от горнолужишки: Таня Ламбрева
 Редактор на превода: Елена Любенова

ЛИЧЕН ЛЕКСИКОН НА ПОЛСКАТА ЛИТЕРАТУРА

А

АНДЖЕЙЕВСКИ ЙЕЖИ(ANDRZEJEWSKI JERZY)

*Сцена от филма
“Пепел и диамант”*

*По романа на
Йежи Анджеевски*

*Режисьор
Анджей Вайда*

*В главната роля
Збигнев Цибулски*

Роден е на 19 август 1909 г. във Варшава. Умира на 19 април 1983 г.

Един от първите полски прозаици, с чието творчество се срещнах през студентските си години. Тогава много се говореше за романа “Пепел и диамант” (1948 г.) – събитие в следвоенната полска литература. Още ми беше трудно да чета на полски език, затова предпочетех превода на Димитър Икономов (1964 г., “Народна култура”). Романът ме увлече не само с интересната си фабула, с драматичните преживявания на главния герой Мачек Хелмицки, но и с историческия контекст, на чийто фон се развива действието. Тогава разбрах, че по време на Втората световна война полското общество трагично се е разцепило на две враждуващи части: привърженици на комунистическата партия (тогава тя се е наричала Полска работническа партия; била е създадена на 5 януари 1942 година; по-късно се обединява и с други леви партии, затова става известна като Полска обединена работническа партия), обявила се на страната на източния съсед, Съветския съюз, и привърженици на западната демократия, на временното полско правителство в Лондон. Разбрах още, че е имало Армия Людова и Армия Крайова.

Младите бойци, оцелели в ужаса на Варшавското въстание през 1944 г., са продължили да се борят за една независима Полша, ориентирана към Запада.

Един от тях е Мачек, главният герой на романа. Той получава задача да убие партийния секретар на областта, Шчука, който е убеден комунист и притежава много симпатични човешки черти (някои го сравняват с Влад-

дислав Гомулка, по-късно първи секретар на партията). Това би трябвало да е последната бойна акция, след която Мачек очаква да се освободи от своя военен дълг към Армия Крайова и да заживее мирен живот. Още повече че току-що се е влюбил безумно в барманката от ресторант на хотела, в който трябва да бъде извършено убийството. Но след изстрела срещу партийния деец младият патриот пада, пристрелян от случаен изстрел на военен патрул. Изстрелът може да е случаен, но авторът ни внушава, че героят е исторически осъден и че героизъмът при новите условия се превръща в лична трагедия. Загиват много млади хора (някъде съм чел, че са около 16 хиляди), заплетени в историческите конфликти, които след време ще се окажат безсмислени. И тук стигам до проблема, който ме вълнува и днес: оправдана ли е личната саможертва в името на предполагаема прогресивна историческа кауза, все едно каква? Кое е по-ценено: краткият живот на отделната личност, която е неповторима, или идеята, обещаваща щастие за обществото, само че в далечна перспектива? Нямам еднозначен отговор. Вероятно всеки трябва да отговори за себе си.

През 1959 година Анджей Вайда направи чудесен за времето си филм по романа “Пепел и диамант”. Главната роля се изпълнява от Збигнев Цибулски – актьора, който се превърна в символ на обърканото поколение, чиято младост е била ограбена от войната. Отдалечени от онова време, ние можем да имаме претенции както към романа, така и към филма, но лесно е да съдиш, след като си видял присъдата на историята, нали? Много по-трудно е да създаваш изкуство “по горещите следи на събитията”, както направиха Анджеевски и Вайда. Още през 1948 година известният критик Ян Кот обвинява Анджеевски, че не е “забелязал историята”, сиреч не показва историческата перспектива чрез съдбата на отделната личност. А това според Кот е “малкият реализъм”. Много остро напада – чак през 1983 година! – и романа, и филма Славомир Мрожек, според когото те са “фалшифициране на следвоенната история”. Той смята, че тогава всъщност е имало инстинктивна, отчаяна самоотбрана на полския народ срещу новия окупатор, този път дошъл от Изток. И че точно това не е отразено в “Пепел и диамант”. Нека оставим поляците да спорят. За мен по-важното е, че тогава възприех романа и филма като убедителни произведения на изкуството. Техните художествени качества са безспорни. Те ме развълнуваха. Доброто произведение не е длъжно да бъде “правилно” от идейна и историческа гледна точка. Още повече че тази гледна точка е бягаща...

Анджеевски е следвал полонистика във Варшавския университет. За пръв път публикува разказ (“Лъжи”) във вестник “ABC” през 1932 година, когато е на 23 години, твърде млада възраст за белетрист. Преди войната работи в литературния отдел на седмичното списание “Prosto z mostu” (“Направо казано”). По време на окупацията взима участие в нелегалния културен живот. От 1950 до 1952 година е заместник-председател на Съюза на полските писатели (ех, че късмет – да ръководиш писателски съюз в най-догматичният сталински период!). А председател по онова време е Леон

Кручковски, драматург, автор на писата „Първият ден на свободата“. Покъсно Анджеевски работи като редактор в литературни списания („Twórczość“, „Literatura“). Написва редица творби, доста по-различни и по идеи, и по стил, най-известните от които са: „Златната лисица“ (разкази, 1955 г.), „Вратите на рая“ (роман, 1960 г.), „Върви, скачайки по планини“ (роман, 1963 г.), „Мъзга“ (роман, 1981 г.) и др. Негови произведения са превеждани на повече от 30 езика, като най-много преводи има „Пепел и диамант“.

След 1956 година – началото на размразяването след догматизма – Анджеевски вече гледа с остро критичен поглед социалистическата действителност в Полша и с присъщия си моралистичен патос показва конфликтите между личността и фанатичната идея изобщо. Във „Вратите на рая“ – мини роман в едно дълго, непрекъснато изречение – показва как масите могат да бъдат манипулирани. По време на детски поход, започнал от Южна Франция, за освобождаването на Йерусалим загиват или попадат в робство хиляди невинни деца. В „Мъзга“ представя широка гротескна панорама на живота на творческите среди във Варшава, моралните компромиси и играта с властта.

Партийните чиновници сигурно са си имали големи неприятности с този непокорен писател. Той не стоеше мирен по време на обществените конфликти. През 1968 година написа открыто писмо против инвазията на армиите от Варшавския договор в Чехословакия.

Писател, който има свое трайно място в полската проза. Противоречив и сложен. Без неговото творчество полската литература през периода 1939 – 1989 г. щеше да бъде някак по-бедна.

АСНИК АДАМ (ASNYK ADAM)

Роден е на 11 септември 1838 година в Калиш. Умира на 2 август 1897 година в Краков.

Бях чувал вече неговото име. Но към поезията му ме насочи една песен на известния рок певец Чеслав Немен, познат преди години и у нас. Песента започва така: *Jednego serca! tak mało, tak mało...* (*Едно сърце! тъй малко, тъй малко...*). Реших да прочета стихотворението и така открих един интересен поет от втората половина на деветнайсети век. Може би вече съм го бил срещал в антологията на Дора Габе, но тогава не съм му обърнал сериозно внимание. А в превода на нашата поетеса то звучи ето така:

*Едно сърце, което радост дава,
едно сърце, да бъде огледало
на моята любов, от нея затрептяло:
сред тихите ще бъда тих тогава!*

*Еднички устни! Вечността разляла
нектар във тях – от щастие пропити!
И две очи и в тях да гледам смяло
и да се видя свят между светците!*

*Едно сърце и длани снежнобели,
очите ми да заслонят – в съня си
да сещам тихий ангел как ме носи,*

*и отлетява в светлите предели.
Тъй малко е желането пред Бога,
а виждам аз, че искам твърде много!*

Намерих прилика между този поет и нашия Пенчо Славейков. Но пък с някои стихове той повече ми напомняше за Вазов. Да си призная, предпочитам го като Славейков, като Вазов ми звучи някак реторично и декларативно.

Роден в шляхтишко семейство. Баща му – участник в Ноемврийското въстание (1830 – 1831 г.), заточеник в Сибир. Самият Адам Асник също е затварян в Цитаделата (крепост затвор във Варшава) за участие в заговор през 1860 година. Освобождават го, заминава за Париж и Хайделберг да следва обществени науки. Преди това е учили малко аграрна икономика, малко медицина, но в Хайделберг става доктор по философия (1866 г.). Междувременно взема участие в поредното въстание – Януарското (1863 г.). От 1870 година заживява в Краков, занимава се с обществена дейност, но е разочарован, общува само с тесен кръг приятели. Стреми се да опознае света, увлича се по пътешествия – Италия, Тунис, Алжир, а в по-късна възраст стига до Индия и Цейлон (сега Шри Ланка). Разболява се от туберкулоза, заминава за Италия да се лекува, но се връща заразен от коремен тиф и след няколко месеца умира. Външно животът му не е богат на събития, но философът поет (или по-скоро поетът философ) има богата духовна биография.

Влияе се от полските романтици, обича Словаки. Но времето вече е друго – научни открития, развитие на промишлеността, желание да се подгответи народът за независимост и държавност. В литературната история този период се нарича позитивизъм. Въщност това е началото на реализма. Асник е видял Европа и може да сравнява своя изостанал край с нея. И в съзнанието му се зараждат поетически образи, които вече са много по-реалистични, конкретни. Езикът му е ясен и прост. Метафорите са пестели-

ви. Композицията е създадена сякаш от добър архитект. Той владее отлично техниката, стихосложението – изискани рими, разнообразни строфи. Е, понякога е словоохотлив – някои творби са многословни, други днес звучат малко нагласено. Майстор е на усмивката, на иронията – подобно на Хайнрих Хайне, от когото, изглежда, се е учили. По скептицизма и склонността си към философски размисли, по тъгата си прилича на Словаки. Неоромантиците (“Млада Полша”) го отричат. Станислав Виспянски: “Асник е един препариран орел: има всичко – клюн, крила, само че не може да полети.” Още не знаят, че той подготвя почвата на модернизма в полската поезия.

Създал е психологически вярна, изящна любовна лирика (*Miedzy nami nic nie było..., Gdybym był młodszym, Tu czekaj mnie..., Ta lza... ; в точен превод - Между нас нямаше нищо..., Да бях по-млад..., Чакай ме..., Тази сълза...), която го прави популярен и любим поет на своето време – края на IX и началото на XX век. Сега тя ни изглежда сантиментална, защото съвременният човек изразява чувствата си по-сдържано. Ето как звучи едно от тези стихотворение в прозаичен превод:*

Да бях по-млад, девойко, да бях по-млад! Не вино щях да тия, а на твоите погледи най-сладкия нектар, девойко! Може би щеше да ме обичаш, ангеле светъл... Ето, гръдта ми се разтрепери, че виждам премного щастие, ако ме обичаше! Не бих търсил звезди на небето, не бих търсил луната, но бих гледал тебе, защото сияеш повече от звездите на небето! Бих се отрекъл от светлото слънце и от дъха на пролетта, а бих живял с твоята любов, защото ти си за мен вдъхновение и сълнчева светлина. Но вече съм твърде стар, за да мога, девойко, да искам сърдечна жертва; затова се забавлявам само с песничка, защото вече съм твърде стар! Отдалеч те избягвам, пеперудо златна! Понеже гордостта ми не позволява да страдам, с копненж изпълнен, отдалеч те избягвам. Смея се и вино тия, със сълзи премесено, и гледам, красива девойко, към своето минало, забулено в мъгли, и тия вино...

Прелестни са творбите, в които поетът прави стилизации на народни песни или просто им подражава, подобно на Пенчо Славейков и Кирил Христов у нас.

Има 30 майсторски сонета, изпълнени с дълбока философия за човека, природата, вселената... Цикълът е озаглавен “Над гълбините”.

Друг значим цикъл в творчеството му е “В Татрите”. Поетът обича да се усамотява в планината и пресъздава нейната красота. (Впрочем Татрите са извор на вдъхновение и за други големи поети – Тетмайер, Каспрович...) Пейзажната лирика му дава възможност да изрази своя пантеизъм, своето преклонение пред чудото на природата. Абстрактните идеи намират метафоричен израз в тази живописна поезия на дълбокия размисъл.

Адам Асник създава и редица драматургични произведения, които не съм чел. Критиците казват, че не били твърде сполучливи. Писал е и литературокритически студии – за “Антигона” на Софокъл и за “Крал Дух” на Словаки.

Този поет ми харесва и сега, защото е майстор на класическия стих (напоследък някои добри полски поети се връщат към тази форма). Харесва ми още, защото е индивидуалист и скептик. Не е фанатик, не е прекален патриот, макар че обича народа си.

АУДЕРСКА ХАЛИНА (AUDERSKA HALINA)

Родена е на 3 юли 1904 година в Одеса. Умира през 2000 година.

През 1969 г. една туристическа група, на която бях екскурзовод, ми подари Mały słownik języka polskiego (Малък речник на полския език). Запомнил съм, че речникът е под редакцията на Станислав Скорупка, **Халина Аудерска**, София Лемпицка. Дълго време смятах, че Аудерска е езиковед. Но към средата на седемдесетте години при едно гостуване в Познан, когато попитах моя приятел Йежи Манковски коя е най-добрата книга на годината, той ми отговори без колебание: „Babie lato“ („Сиромашко лято“) от Халина Аудерска. Okaza се, че възрастната вече госпожа, завършила някога полонистика във Варшавския университет, е писала разкази и романи още преди войната. По време на оккупацията действа в така наречената „Акция N“ като редактор на диверсионните издания на немски език на Армия Крайова. Взема участие във Варшавското въстание. След войната в продължение на деветнайсет години се занимава с речниците на полския език. Както сама казва, изчаквала да дойдат по-добри времена, когато ще може да разкаже истината за годините непосредствено след войната. И започва отново да пише проза през 1971 година. Издава няколко романа, най-добрите от тях са „Плодът на нара“ („Jabłko granatu“), който е преведен на български от Методи Методиев (изд. „Народна култура“, 1986 г.), „Пътят на птиците“ („Ptasi gościniec“) и споменатият вече „Сиромашко лято“. Писала е и много пиеси, също и за деца.

„Сиромашко лято“ (получил през 1974 г. първа награда в конкурса по случай трийсетгодишнината на Полската народна република) представя одисеята на преселниците от земите източно от река Буг в Западните полски земи край река Одер. Както се знае, след разгрома на хитлеристка Германия част от територията на Полша остава в границите на Съветския съюз, а историческите полски територии се отнемат от Германия и се връщат на новата полска държава. Извършва се огромно преселение – немците се изселват, на тяхно място идват поляци от Полесието, от днешна Украина, дори потомци на заточеници в Сибир, говорещи на смесен полско-руски език. Повествуванието се води от името на Шимон Дрозд, който сам се определя като „прост рибар“, включил се в редовете на Армия Людова, организирана

в Съветския съюз. Неговият език е изпъстрен с диалектизми, простонародни думи, повторения на езикови клишета. Истински сказ, при който авторката показва отлични езикови и стилистични умения. Но тя проявява и добро познаване на живота и характерите на обикновените хора. Разказът ѝ звучи автентично. Точно психологическо портретуване на хора, дошли от най-различни краища да търсят тук новата си родина, след като старата им е била отнета от историята. Аудерска – чрез героя си – спори с историците, които според нея опростяват нещата и се опитват да напъхнат в своите схеми неповторими човешки съдби. Проектирана в душите на хората, историята е много по-сложна. Трагичното и комичното се редуват, за да изваждат образа на заселника, който страда, когато му се налага да изльже, и то за да спести нечие разочарование. Опазване на човечината в исторически жестоко време. Ето в това се състои хуманистичният патос на Аудерска. “Истината е била за мен винаги нещо постоянно” – казва тя в едно интервю.

През 1983 г., по време на военното положение, въведено (1981 г.) от Комитета за национално спасение начало с генерал Войчех Ярузелски, Халина Аудерска приема предложението на партийните и културните администратори да стане председател на Съюза на полските писатели. Вероятно нейните възгледи са били такива, че тя приема този пост, желаейки да работи за обединението на писателите, за реанимирането на замреля тогава литературен живот. “Смятам, че полските писатели трябва да издават произведенията си в Полша” – заявява тя (тогава голяма част от полските писатели, не само емигрантите, издават книгите си в чужбина). И упреква за това Чеслав Милош и Кажимеж Брандис. Като не пропуска да напомни на автора на соцреалистичния роман “Граждани”, Брандис, че е бил догматик, преди да емигрира...

Запознах се лично с Халина Аудерска, когато тя посети Българския културен център след гостуването си в София и сподели впечатленията си. Разменихме само няколко думи. Стори ми се добродушна, скромна и толерантна. После прочетох в едно интервю, в което журналистът я ласкаеше, поставяйки я сред класиците, следните нейни думи: “Извинете ме, но още не се смятам за класик и ви моля да отбележите това.” Реална самооценка.

Иван Вълев

ЕТНИЧЕСКИЯТ ПРОИЗХОД НА КИРИЛ И МЕТОДИЙ (Историографски бележки)

Василка Тъпкова-Заимова, Димо Чешмеджиев
(Институт за история, БАН)

Вопрос об этническом происхождении Константина-Кирилла и Мефодия является одним из самых обсуждаемых вопросов славянской филологии и медиевистики в целом. В статье сделана попытка собрать и представить все гипотезы, связанные с этой проблематикой. Более подробно рассматриваются две самые главные гипотезы – славянская и греческая.

The question about Konstanin-Cyril and Methodius ethnical origin is one of the most discussed questions in Slavic philology and medieval studies. The paper tries to gather and present all hypotheses in this regard. Special attention is paid to the two most popular ones – the Greek and Slavic hypotheses.

Един от най-дискуссионните въпроси в кирилометодиевистиката е този за етническия произход на Кирил и Методий¹. Споровете са породени най-вече от недостатъчния доказателствен материал в ранните исторически извори. В зората на славистиката се приема, че Кирил и Методий са гърци по произход, на основание на това, че са византийци. Пръв, който се опитва да ревизира това схващане, е Ю. И. Венелин. Някои от неговите аргументи продължават да се използват и до днес от привържениците на тезата за славянския произход на Кирил и Методий. Според него не всеки жител на гръцката империя (Византия) е грък, тъй като тя е многонационална, и римлянин (ромей) не означава непременно грък. Не може да се приеме, че Кирил и Методий, които са покръстили българите, са гърци, защото грък не може да научи толкова добре български език. Освен това Методий, който според Венелин е идентичен с живописеца Методий от известната византийска легенда, бил приет в българския двор (около 846 г.), а това за един грък е невъзможно. Знаейки това, византийците изпратили в България един истински българин под прикритието на живописец. Всички обкръжаващи Византия народи са получили благовестието на Христовото учение от своите имперски едноплеменници, а защо е било необходимо на българите да чакат гърците, питат Венелин. Трудностите, понесени от Кирил и Методий за въдворението на Христовото учение между българите, както и за въвеждане на славянската писменост, показват, че са истински български патриоти. Най-обширно той обосновава доказателството, че Свещеното писание е било преведено първоначално на български език, следователно братя-

¹ В. Тъпкова-Заимова, Д. Чешмеджиев. Произход на Кирил и Методий. В: Кирило-Методиевска енциклопедия, т. 3, С., 2003, с. 343-349.

та са били българи. Важно е да се отбележи, че Венелин не различава (пра)българи и славяни².

Тези идеи са подети от Васил Априлов, който смята, че византийският двор и патриарх Фотий изнамират славянската азбука, за да направят българите християни. Те възлагат тази мисия именно на Кирил и Методий, защото знаели славянски, или български език. Въпреки че гръцките и латинските легенди ги наричат гърци (римляни, ρώμαιοι), това не означава, че те са гърци, защото всички жители на Римската империя (Византия) са наричани така независимо от техния произход. За да може някой да изнамери някоя азбука и да преведе на този език свещените книги, той трябва да е достатъчно сведущ по този език. Гърци не биха могли да научат достатъчно добре славянски, тъй като те по принцип смятат за унижение да учат варварски езици, а и не могат да ги учат добре. Създателите на българската азбука Кирил и Методий, солунски жители (в Солун живеят българи, а не сърби, както твърдят съвременни сръбски писатели), трябва да са били същински българи, научили гръцки в Цариград. Основно внимание Васил Априлов отрежда на това, че Свещеното писание е било преведено на български език³.

През 1843 г. се откриват така наречените *Панонски жития на Кирил и Методий*, които поставят въпроса в нова светлина. М. П. Погодин смята, че всички основания за гръцкия произход на братята са оборими – раждането в Солун, службата на бащата. Защо стратегът Лъв да не може да бъде славянин, щом много от неговите съвременници на високи длъжности в империята били славяни? Солун е гръцки град, но по това време бил населен със славяни даже повече, отколкото с гърци. Освен това според Погодин в живота на Кирил и Методий не виждаме гръцки признания – гърците ги влече винаги вкъщи, а те пътували непрекъснато, не си спомнят своето отчество, а техните ученици намират убежище между славяните, а не в Гърция.

Погодин предлага и текстологически доказателства. Той привежда известния пасаж от Пространното житие на Методий (ЖМ), гл. 2:

“Е^к же рода не хо^{уда} ѿ окоюдоу, нъ вельми добра и чистына, знаема първ^{ые} вль и цръмъ и въсюо Селвнъскою страною, такоже и т^елесънъи юго образъ тавллашесм. По тому же и първи, любаше и из дѣтьска, чистыныа всѣдъ дѣтлахоу, дондеже цръ (оукѣдѣкъ) вѣстрѣсть юго, кналеженіе юмоу дастъ държати словѣнъско – рече же азъ, тако прозъръ, како и хоташе оучителѧ словѣнъи постылати и първаго архиеппа, да вѣ проѹчишъ сѧ вѣсѣнъ огъвуаенъ словѣнъскыи и обѣикалъ та по малоу.”⁴

² Ю. И. Венелин, Критические исследования об истории болгар, М., 1849, с. 48-68.

³ В. Е. Априлов. Българските книжници или на кое славянско племе собствено принадлежи кирилловската азбука?, Одесса, 1841; Денница новоболгарского образования, ч. 1, Одесса, 1841 (=В. Е. Априлов. Събрани съчинения, под. ред. на проф. М. Ариандов, С., 1940, с. 19-27, 41-42).

⁴ Климент Охридски. Събрани съчинения, т. 3 (подг. за печат Б. Ст. Ангелов, Х. Кодов), С., 1973, с. 187.

Ако авторът е смятал Кирил и Методий за гърци, то по какъв начин той би направил забележката, че гърците ги обичали от детските им години? Това, че братята били известни на цялата Солунска област, показва по-скоро славянски, а не гръцки произход. Съобщението в ЖМ, че Методий е назначен за воевода на славянско княжество, трябва да се тълкува не че той там научил славянски, а само славянския начин на живот, макар че самият Погодин го смята за странно. М. Погодин привежда и сказание за Кирил Философ от Синодален пролог № 247 от XIII или XIV в., където се казва, че св. Кирил, взет в императорския двор за възпитание, изучил философията и четири езика – елински, римски, сирски и жидовски, като задава въпроса, ако той е грък, защо му е да учи гръцки?⁵

Погодин акцентира на прочутия пасаж от гл. 5 на ЖМ:

“Гъгда цръ *Михаилъ* рече къ *философу Константиноу*: “Слышани ли, философе, рѣчъ сиу? Инъ сего да не можеть сътворити, развѣ тѣвѣ. Тѣ на ти дари мнози и поницъ вратъ свои, игоуменъ *Мефединъ*, иди же. Еты во юста селоѹнѧнина, да селоѹнѧне въси чисто словѣнъскы вѣсѣдоють”⁶ и го смята за сигурно свидетелство, че Кирил и Методий са славяни⁷. Авторът наблюга на филологическите доказателства, че преводите на Свещеното писание са правени от славяни, а не от гърци, а също на други паметници – житие на Кирил, намерено от А. Гилфердинг в сборник от XV–XVI в. в Далмация, където се известява, че Кирил е българин; Климентовото похвално слово за св. Кирил, където се съобщава че светецът отишъл в западните страни и превел целия църковен закон “от гръцки на своя език”; *Excerptum de conversione Carantanorum* от XIII в., където се споменава следното: “Supervenit quidam Sclavus ab Histriae et Dalmatiae partibus, nomine Methodius, qui adinvenit sclavicas litteras, et sclavice celebravit divinum officium”⁸.

М. Погодин привежда и атонско предание, записано от Арсений Суханов, за това, че бащата на братята бил българин, а майка им – гъркиня.⁹ Важен аргумент, многократно повтарян и до ден днешен, изтъкнат от Погодин, е за мълчанието на съвременните гръцки писатели за Кирил и Методий¹⁰.

⁵ М. П. Погодин. Речь, произнесенная в заседании Московского общества любителей российской словесности 11 мая 1863 года в память о св. Кирилле и Мефодии. В: Кирилло-Мефодиевский сборник, М., 1865, с. 96–100.

⁶ Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 188.

⁷ М. Погодин, цит. съч., с. 102.

⁸ Цит. по: М. Погодин, цит. съч., с. 102–103.

⁹ Според това Сказание, което Арсений Суханов слушал от игумен на Зографския манастир в молдавския манастир Добровец, Кирил Философ “родилса ѿ отца болгарина, и ѹнитарн грекини, и на вѣк грамоте греческон и латинскон словенскому языку”, вж. Б. Ст. Ангелов, Из старата българска, руска и сръбска литература, т. 2, С., 1967, с. 25.

¹⁰ М. Погодин, цит. съч., с. 104.

Същевременно в полемика със славянската продължава да се развива и гръцката теза за народността на Кирил и Методий. К. Я. Гrot подчертава гръцката култура и връзките на двамата братя с константинополския двор – те са мисионери, пратени от императора; те са синове на виден византийски велможа; Методий е управител на славянско княжество; Константин е повикан да се учи в императорския двор заедно с императора, и изобщо в пълна степен те са продукти на гръцката високообразована обществена среда и на гръцката култура¹¹.

П. А. Лавровски не се съмнява в гръцкия произход на братята, макар че голяма част от първостепенните източници мълчат по този въпрос, но той се основава на „залцбургския летописец“ (873 г.), съвременник на Кирил и Методий, който нарича Методий „грък“, като отхвърля сведенията в някои по-късни източници като краткото житие на Кирил („Успение Кирилово“), според което Кирил е българин, а също „Conversione carantanorum“ от XIII в., където Методий е наречен „славянин“¹².

Известният руски византолог Ф. И. Успенски смята, че Кирил и Методий са били от славянски произход, защото титлата „друнгарий“, която е носел баща им, е била титла на славянски племенен вожд. Такъв е бил не само Лъв, но за известно време и самият Методий¹³. Тази идея не се приема, тъй като очевидно терминът не е от славянски произход и друнгариите не са свързани единствено със славяните¹⁴.

Много рано се появява и трета, компромисна теза, която може да се смята за вариант на славянската. Това е тезата за смесения гръко-славянски произход на Кирил и Методий. Неин най-изтъкнат защитник е А. Будилович, според когото по произход Кирил и Методий не били нито гърци, нито славяни в тесен смисъл, а гръко-славяни във физическо и духовно отношение. Той смята, че още през VIII в. славяните насеявали Солунската област, а през IX в. славянският вече бил втори разговорен език в областта. Славяните заемали високи постове във византийската йерархия. От друга страна, той подчертава, че отношението на образованите гърци към славяните през IX в. не е било като на фанариотите по-късно, и посочва подкрепата, която патриарх Фотий и император Михаил III дават за изграждането на славянската църква. Важен момент в неговата теза е мълчанието на пространните

¹¹ К. Я. Гrot, Взгляд на подвиг славянских первоучителей с точки зрения их греческого происхождения, Мефодиевский юбилейный сборник, Варшава, 1885, с. 1-22.

¹² П. Лавровский. Кирилл и Мефодий, как православные проповедники у западных славян в связи с современно им историю церковных несогласий между Востоком и Западом, Харьков, 1862, с. 216.

¹³ Ф. И. Успенский. На память тысячелетней годовщины славянских просветителей. В: Киевская старина, 1885, вып. 12, с. 107-125 (недостъпно), цит. по Т. Василевски, Славянский произход на солунските братя Константин-Кирил и Методий, България и Византия IX-XV в., С., 1997, с. 62.

¹⁴ Ю. Кулаковский. Друнг и друнгарий, Византийский временник, 9, 1902, с. 1-30; срв. Т. Василевски, цит. съч., с. 62-63.

жития по въпроса за народността на Кирил и Методий. След редица размишления той заключава, че самите Кирил и Методий и техните ученици не са придавали никакво значение на въпроса за народността и “ако не фактически, то поне в желанието си са слели в жилите си гръцка и славянска кръв”¹⁵.

А. Лескин, който е убеден, че братята са гръци, набляга на съвършено-то знание на славянския език и търси причината за това в техния билингвизъм – през IX в. Солун е гръцки град, но предградията и околностите му са изключително славянски, и затова Кирил и Методий са знаели славянския като роден¹⁶.

Полският учен **A. Брюкнер** категорично смята, че Кирил и Методий са гръци, и търси в постъпките им гръцки патриотизъм. Той дори е на мнение, че Константин е създал и двете славянски азбуки – кирилицата, която направил с любов по подобие на гръцкия първообраз, и глаголицата, създадена по необходимост заради моравската мисия¹⁷.

Основно място в развитието на полемиката заемат поредицата статии на **В. Погорелов**. Той припомня, че високото положение, което заема баща им Лъв във византийската администрация, не изключва възможността той да не е грък, а обучението на Константин във византийския двор по-скоро потвърждава предположението, че той е от негръцки произход, тъй като това е обичаен начин да се гарантира верноподаността на съответния висш сановник чужденец. В. Погорелов изтъква и още едно от обичайните доказателства – изключително доброто познаване на славянския език, което едвали би могло да бъде обяснено по друг начин, освен че той им е роден, защото във Византия няма практика византийци да изучават “варварски” езици. Като аргумент Погорелов изтъква и бързото съставяне на адекватна на славянската фонетична система азбука, както и изключително високото качество на първите преводи. Основното в неговата статия е, че той насочва вниманието към някои “примери на неразбиране на гръцкия текст” в превода на евангелските текстове, което според него е недопустимо за преводачи, чийто матерен език е гръцкият. Част от тези “неправилности”, както се изразява Погорелов, са учудващи и недопустими от гледна точка на гръцкото образование на Константин-Кирил. Авторът намира обяснение в “един твърде мъглив намек” от Пространното житие на Константин-Кирил (ЖК), където се казва, че един чужденец в Солун отказал да обучава бъдещия светец на “изкуството на граматиката”, което означавало, че той е пропуснал първата степен на обучението по тогавашния учебен курс, а в Константинопол, в

¹⁵ А. Будилович. Несколько мыслей о греко-славянском характере деятельности свв. Кирилла и Мефодия, Мефодиевский Юбилейный сборник, Варшава, 1885, с. 1-117.

¹⁶ A. Leskien. Grammatik der altblugarischen (althkirchenslavischen) Sprache, Heidelberg, 1919, S. XVI.

¹⁷ A. Brückner. Cyrillo-Methodiana. 2. Thezen zur Cyrillo-Methodianischen Frage, Archiv für slavische Philologie, XXVIII, 1906, 186-218; Idem, Die Wahrheit über die Slavenapostel, Tübingen, 1913, S. 21.

царския двор, той започнал направо в следващата степен. Така той останал без теоретическо изучаване на гръцката граматика и се задоволил с практическото знание на гръцкия език. По южнославянските фонетични особености в преводите може да се заключи, че братята произхождали от племената на онези южни славяни, които впоследствие влизат в състава на България¹⁸.

Статията на В. Погорелов има голям отзив. Л. Милетич, на когото тя е посветена, подкрепя аргументите му, които намира, макар и косвени, за убедителни и акцентира върху старобългарския език, с който Кирил и Методий си служат. Той също смята, че разминаванията между гръцкия текст и старобългарския превод на свещената книжнина се дължат на недобро познаване на гръцкия език от двамата братя. Подчертава мястото от ЖМ, в което се казва: “Еъи бо юста селоунанина, да селоунане въси чисто словѣнскы вѣсѣдоуютъ.”¹⁹

Изводите на В. Погорелов подкрепя и Ст. Романски, като не се съгласява изцяло, че всички несъобразности в преводите се дължат на недобро познаване на гръцкия език, както и с част от примерите за западнославянски и латински влияния в тях²⁰.

В. Розов категорично не се съгласява, че Кирил и Методий не са знаели добре гръцки, изтъквайки, че преводачът или преводачите на Евангелието на славянски са имали такива трудности пред себе си, които са преодолели успешно, че е “съвършено невъзможно да им се приписва неумение да се оправят във формите на гръцкия член, склонения и спрежения. Авторът отхвърля и “намека” в ЖК за пропуска на първата степен на обучението от Константин, като изтъква, че този пасаж идва само да покаже блестящите способности на светеца и в никакъв случай не е извинение за недостатъци в образоването му. Като анализира примерите на Погорелов, той дава друго обяснение на посочените несъответствия – някои от тях са “отстъпление пред живата славянска реч”, други обяснява с гръцкия произход на Константин и невъзможността му да се откъсне от гръцките форми и напълно да се приспособи към духа на славянския език²¹.

¹⁸ V. Pogorêlov. O národnosti apoštolov slavianstva (Z badani na poli staro-slovianskej prekladovej literatury), Bratislava, r. I, t. 2, 1927, s. 183-193; В. Погорелов. Формы греческих слов в Кирилло-Мефодиевском переводе евангелия, Byzantinoslavica, г. II, в. 1, 1930, 1-26; Същият. О Кирилло-Мефодиевском переводе Евангелия, Труды V Съезда русск. акад. организации заграницах, ч. 1, с. 299-324; Idem, Sv. Cyril, sv. Metod i Gorazd, ich činnost a pôvod, Sborník literárno-vedeckého odboru spolku sv. Vojtechá, roč. III, Trnava, 1936, s. 9-36; Idem, Importance de la forme des mots grecs dans la traduction cyrillo-méthodienne, V-ème Congr. int. d'études byzantines, Sunti delle comunicazioni, Roma, 1936, p. 68.

¹⁹ Л. Милетич. Рецензия в: Македонски преглед, 1927, кн. 3, с. 120-123.

²⁰ Ст. Романски. За народността на Кирила и Методия, Училищен преглед, 1927, кн. 9-10, с. 1482-1491; Същият, Кирил и Методий – българи. В: Св. св. Кирил и Методи, С., 24 май 1936, с. 11.

²¹ В. Розов. Валерий Погорелов. Формы греческих слов в Кирилло-Мефодиевском переводе Евангелия, Byzantinoslavica, II; Slavia, roč. X, 1931, с. 807-815.

Идеята на В. Погорелов за това, че Кирил и Методий не са знаели гръцки, среща възражение и от Б. Геров, според когото от евангелските преводи не проличава подобно нещо. Той разглежда подробно примерите на Погорелов и смята, че от тях личи не само тънко познаване на славянския, но също така тънко познаване и на гръцкия език. Някои от отклоненията в преводите се дължат на недостатъчно внимание или на недостатъчно познаване на реалната среда на новия завет, както и на процеса на преписване и поправяне на превода. Той намира за сериозен и положителен довод за славянския произход на Кирил и Методий факта, че старобългарският превод на Четвероевангелието разкрива съвършено правилен старобългарски език, но е на мнение, че е погрешно и безрезултатно да се търсят доводи за славянския им произход в незнанието на гръцки. От друга страна, Б. Геров смята, че от каквато и народност да е Константин-Кирил, той е имал възможност да се запознае добре с гръцки, тъй като не можем да си представим, че човек с високо обществено положение, комуто са възлагани важни мисии, е бил с недостатъчни познания по този език и да не е знаел елементарни неща от гръцката граматика²².

Сkeptичен към възможността за никакво разрешаване на въпроса за народността на славянските апостоли е Й. Вайс в отзив за работите на Погорелов. Доказателствата могат да бъдат разглеждани от една или друга гледна точка с оглед на поставените цели и да изведат едно или друго решение. Филологическите доказателства се основават само на дошли до нас текстове, като се подчертава, че до нас няма стигнал нито един оригинал текст и разстоянието във времето между първообразите и притежаваните от нас днес преписи е двеста години. Същевременно той подчертава, че Кирил и Методий са знаели гръцки и са познавали гръцкия текст на Евангелието по-добре, отколкото той се познава днес²³.

М. Вайнгарт, който също поддържа гръцката теза, намира обяснение за съвършенството на преводите, също както А. Лескин, в билингвизма на Кирил и Методий, като гръцкият и славянският им били съвършено еднакви²⁴.

Тезата за смесения произход има поддръжник в лицето на Фр. Гривец. Той не отрича, че филологическите доказателства свидетелствали в полза на славянския им произход, но смята, че по-скоро жената на Лъв би могла да бъде славянка и по такъв начин би могло да се обясни защо славянският изглежда като майчин на братята. Обаче пространните жития изтъкват

²² Б. Геров, Към въпроса за народността на Кирил и Методий, *Slavia*, t. XVII, 1939-40, с. 38-53.

²³ J. Vajs, Několik poznámek k članku prof. Val. Pogorelova "O národnosti apoštolov slovianstva", Bratislava, II, 1928, s. 231-232.

²⁴ M. Weingart. Z nové literatury o otázkach cyrillomethodéjských, *Byzantinoslavica*, roč. VI, 1935-36, c. 336-338.

характерен за гърка византиец политически и културен патриотизъм – това личи от диспутите със сарацини и хазари²⁵.

Фр. Дворник също не приема доводите на В. Погорелов. Той смята, че неточностите при предаването на гръцкия текст на трудни места от Свещеното писание не могат да се обяснят със славянския произход на братята, тъй като тези трудни места биха били трудни и за грък по рождение. Що се отнася до отличното познаване на славянския език от Кирил и Методий, той приема за вероятна хипотезата на Гривец за това, че майка им може да е славянка, като същевременно припомня какво голямо място заема славянският етнически елемент във Византия по това време. Дворник обръща внимание и на факта, че авторите на пространните жития на Кирил и на Методий никъде не споменават, че двамата имат славянска кръв, което би предизвикало симпатиите на славяните, за които са били предназначени житията. Освен това Константин-Кирил, който е представен в житията като главния автор на славянската азбука, винаги пише на гръцки и не допринася за обогатяването в същата степен на славянската литература като Методий. Що се отнася до Методий, той се сближава със славяните по време на своята служба като управител на славянско княжество, според него в района на Струма, и после в Моравия. Едно е сигурно, завършва Дворник, и това е, че Константин-Кирил и Методий са гърци по народност²⁶.

Към тезата за славянския произход се присъединява и **В. Гр. Василева** на базата на подробен библиографски преглед на въпроса²⁷. Ст. Стойков набляга на езикови доказателства, като приема, че гърци не биха могли да владеят толкова добре славянски език. За него Кирил и Методий са “българи по кръв”, тъй като славянското племе, от което произхождат, по-късно се влива в българския народ. Заради славянския си произход двамата братя не се интересували от разпрата между Рим и Константинопол²⁸.

Гръцкият произход на братята се поддържа от **М. Малецки**, който тръгва от постановката за пълния им билингвизъм. Според полския учен, който намира някои от изводите на Погорелов за смехотворни, Кирил и Методий не биха схванали тъй добре славянската фонетична система, ако не беше им помогнал техният солунски гръцки говор. Този говор принадлежал на северогръцката езикова област, която по отношение на фонетичната си система, поне в съвремието, не се различавала почти по нищо от повечето славянски говори в Южна Македония. Той обръща внимание и на състоянието на новогръцкия език по времето на славянските апостоли и смята, че

²⁵ F. Grivec. O narodnosti slovanskych apostoluv, Bratislava, I, 1927, 510-511; F. Grivec. Konstantin und Method. Lehrer der Slaven, Wiesbaden, 1960, S. 41, 52, 60, 239.

²⁶ F. Dvornik. Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance, Prague, 1933, p. 333-334.

²⁷ В. Гр. Василева. Въпросът за народността на св. Кирила и Мефодия, Родина, 1941, кн. 3, с. 146-154.

²⁸ Ст. Стойков. Езикът и народността на Кирила и Методия, Духовна култура, кн. 72, 1936, с. 495-498.

някои от недостатъците на преводите, намерени от Погорелов, могат да се обяснят с влияние на говоримия простонароден гръцки, а не с писмения, който бил архаичен и придържащ се към различни изкуствени “атически” предписания. Смята, че някои от гръцките заемки в първите преводи са направени не от Кирил и Методий, а че те вече били влезли в славянския език²⁹.

В ново време полемиката продължава с многобройните работи на Е. Георгиев. От една страна, той разглежда Кирил и Методий като продукт на тяхната епоха и на обществено-политическия и културния живот на Византия, като обаче непрекъснато подчертава връзката им със славянския свят. Припомня, че родният им Солун е център на една заселена предимно със славяни област и се явява най-големият център за разпространение на гръцката култура и християнството сред славяните на Балканския полуостров. Според него фактите дори давали възможност да се твърди, че те са кръвно свързани със славянството, “че са произхождали от славянско или от части славянско семейство, което външно е давало съвършен вид на гръцко (...), но което още е пазело своето славянско съзнание и своя славянски език”. За тези си изводи авторът се осланя на изследванията на М. Погодин, Ф. И. Успенски и В. Погорелов. Основно място той отделя на факта, че Кирил и Методий “са владеели съвършено славянската реч”, че азбуката в съвършенство предава славянската реч, а приведените текстове “предлагат славянската морфология и лексика в тяхното многообразие и с такива отсенки, каквито знаем само на родния си език”. Най-накрая Е. Георгиев смята, че Кирил и Методий служат на славянството не с християнско или мисионерско въодушевление, а “със страст, патриотична преданост, вдъхновение”. Е. Георгиев спори със защитниците на гръцката теза с познати аргументи. Той припомня думите на император Михаил III от ЖМ за солуняните, които всички говорели чисто славянски. Местата от пространните жития, където според гръцката теза личи гръцки произход на братята, той тълкува или като чисто византийски моменти, или като чисто агиографски. Сведението на Меморандума на Залцбургската архиепископия, където Методий е наречен грък, той тълкува в смисъл “византиец”. На Солунската легенда, където Кирил е грък по рождение, противопоставя “Успение Кирилово”, което той свързва с ранната старобългарска традиция и дори с Климент Охридски, където той е “родом българин”. Смята за естествено, ако управителят на Солун е грък, то помощникът му, т. е. Лъв, бащата на Кирил и Методий, да е славянин или поне “да води славянка” и да е знаел славянски, за да може управителят да се справя със славянското население³⁰.

²⁹ M. Malecki. Czy św. Cyryl i Metody byli Słowianami? Inter arma. Zbiór prac ofiarowany prof. K. Nitschowi, Kraków, 1945, s. 51-57; M. Малецки. Славяни ли са били св. Кирил и Методий ?, Език и литература, 1947, кн. 1, с. 54-58.

³⁰ Е. Георгиев. Кирил и Методий, основоположници на славянските литератури, С., 1956, с. 18-21; Същият, Кирил и Методий. Истината за създателите на българската и славянската писменост, С., 1969, с. 96-100.

Подобни възгледи има и А. Милев, който използва “Успение Кирилово”, и също смята, че щом Климент Охридски е наречен българин от по-късните византийски писатели Теофилакт Охридски и Димитър Хоматиан, то значи, че и Кирил и Методий са българи. Той използва и някои от обичайните аргументи – прочутото място от ЖМ: “Вие сте солуняни...”, доброто знаене на славянски език и блестящия превод на светите книги. А. Милев допуска, че съвременните на братята гръцки автори не пишат нищо за тях, защото те твърде много залягали за преуспяването на славяните. “Покръстване на баварци и каринтийци” А. Милев разглежда като извор за славянския произход на Кирил и Методий, а не обратното³¹.

Ив. Дуйчев, който смята Кирил и Методий за билингвисти, произхождащи от гърцизирана славянска фамилия от Солун, поправя текста на ЖМ, гл. II, където в израза: “По тονογ ψει и πύργοι, λούβασθαι и ιδείτεσκα, υπότηνητα βεσέδы Δέλαχογ...”³², заменя думата “пъръци” с “гърци”, която смята за първична³³. Така този пасаж свидетелства според него за славянския произход на Методий, без да противоречи на контекста на целия пасаж от гл. II³⁴.

Д. Ангелов от своя страна приема идеята за смесения им произход – баща грък, майка славянка. Според него широтата на Кириловите схващания по въпроса за езиците може да се объясни главно с обстоятелството, че той не се чувствал напълно ромей по своя произход и знаел, че в жилите му тече славянска кръв³⁵.

Френският учен А. Ваян не взема категорично отношение по въпроса, но когато трябва да определи кой е автор на “Проглас към Евангелието”, цитирали А. Брукнер и Р. Нахтигал, приема, че това не може да бъде Константин-Кирил, тъй като той никога не е писал на славянски, бидейки грък³⁶.

³¹ А. Милев. За народността на Кирил и Методий. В: Делото на Кирил и Методий. Година на световна прослава 1969, С., 1972, с. 232-236; Същият, За народността на светите братя Кирил и Методий, Духовна култура, 1977, кн. 7, с. 18-20.

³² Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 187.

³³ Тази дума се тълкува по различен начин от различните автори. A. Vaillant. Quelques notes sur la Vie de Méthode, Slavia, 24, 1963, p. 232, тълкува “пъръци” като “ўпархօт”. Срв. V. Tkadlčík. “Právničci” v Životě Metodějově, Slovo, t. 22, 1972, с. 41-50; I. Dujcev. Graeci amantes eum a puero, Medioevo Bizantino-Slavo, v. 3, Roma, 1971, p. 125-132, с още примери и литература.

³⁴ И. Дуйчев. Из старата българска книжнина, т. 1, С., 1943, с. 190; Същият. Македония в българската история, С., 1941, с. 11; I. Dujčev. Problèmes cyrillométhodiens, Medioevo Bizantino-Slavo, v. 3, Roma, 1971, p. 115-117; Idem, Graeci amantes eum a puero, 125-132.

³⁵ Д. Ангелов, Кирил и Методий и византийската култура и политика. В: Хиляда и сто години славянска писменост (863-1963), С., 1963, с. 57.

³⁶ A. Vaillant, Une poézie vieux-Slave : La préface de l’Evangile, Revue des Etudes Slaves, t. 33, 1956, f. 1-4, p. 24.

М. Алтбауер, разглеждайки някои старославянски форми, приема че Кирил и Методий са гръко-славянски билингвисти, но от гръцки произход, тъй като тези форми са предадени в множествено число, а не в единствено, както би трябвало да е на славянски³⁷.

Славянската идея се подкрепя в няколко статии и от **К. Мечев**, който смята, че Кирил и Методий са съставили първото славянско писмо (кирилицата) по самоинициатива и че “по “божие усмотрение” Кирил се родил сред славяните, за да стане просветител на народа си”. Поради това, че двамата братя не са гърци, съвременните византийски извори не споменават нищо за тях. Мечев обръща внимание върху известното място от ЖК в гл. IX, където, при хазарската мисия хаганът се обръща към Константин с думите: “*Каа ю̄ твоа честъ, да те посадимъ на своє чинъ? Онь же рече: “Дѣда инахъ велика и славна зѣльш, иже близъ цѣа стоаше. И данноюю емоу велю чистъ ѿвръгъ, и҃зъгнанъ бысть, и на страноу землю шѣ, обница, и тамо же роди. Из' же дѣдньюю чистъ прѣжньюю ище, не достиго иное прїети, Ядаловъ вш есмъ въноука.*”³⁸

Тезата си авторът подкрепя и с други цитати от ЖК – мястото, където се казва, че пеленачето Константин не искал да бозае от чужда гръд, като “чужда” се приема като “гръцка”, привежда също свидетелството на мурфатларските надписи, датирани от него преди покръстването (864–865 г.), в които той намира буквите от кирилицата и глаголицата, нямащи гръцки прототип. К. Мечев открива потвърждение на своята теза както в известното място от ЖМ, където императорът твърди, че всички солуняни говорят чисто славянски, така и в “Залцбургския аноним” (“Покръстване на баварци и каринтийци”), където Мечев смята, че Методий е определен като “славянин по род и грък по вероизповедание”. Подобно на Венелин и др., Мечев идентифицира “българи” и “славяни”. В пасажа: “*Законъ же ѿ ба прїемша, не своеюю племени, такоже Явраамъ, нъ езикоу, иже не разделише деснинце вжіе...*”³⁹, авторът намира не разграничителна линия, по която може да бъде узнат гръцкият произход на Кирил и Методий, а разлика между две клонки на славянския род⁴⁰. В подкрепа на тезата си той използва и някои явни топоси от Похвалното слово за Кирил и Методий, където се казва, че двамата братя са от добро семейство и баща им бил богобоязлив и изпълнявал

³⁷ M. Altbauer, Scs. Locativus pluralis въ содомиѣхъ, Slovo, 9-10, Zagreb, 1960, s. 131.

³⁸ Климент Охридски, цит. съч., т. 3, 96-97.

³⁹ Климент Охридски. Събрани съчинения, т. 1, обр. Б. Ст. Ангелов, К. М. Куев, Хр. Кодов, С., 1970, с. 485.

⁴⁰ К. Мечев. Средновековни българи. Книжовници, държавници, борци, С., 1989, 7-16, 40-41; Същият. Юрий Иванович Венелин и вопрос о национальной принадлежности Кирилла и Мефодия, Bulgarian Historical Review, 1978, 2, 72-85; К. Мечев. De l'appartenance nationale des éducateurs slaves Cyrille et Méthode, Palaeobulgarica, 1982, N 3, p. 174-179.

божиите заповеди. Потомството на такъв човек ще пребъде във вековете, се казва също там. В това Мечев намира информация за народностната принадлежност на баща им. Щом Лъв е поставил началото на род, чието име никога няма да се забрави, значи той е бил от български произход, тъй като авторът му е симпатизирал⁴¹.

Схващанията на Е. Георгиев срещат критика в изследванията на редица гръцки учени. **П. Христу** набляга на църковно-мисионерския характер на делото на “елинските апостоли” сред славянския свят⁴². В статията на **Т. Анастасиу** в същия сборник се изтъква, че блестящото образование, което двамата елини получили в Константинопол, е било достатъчно, за да се подгответ за мисия сред славяните⁴³. В статията на **К. Бонис** е направен опит да се изведе генеалогията на Кирил и Методий, като авторът търси родствени връзки с Платон, вуйчото на Теодор Студит, през император Константин VI, императрица Теодора, император Михаил II и патриарх Фотий, използвайки някои писма на Теодор Студит и надписи от подовата мозайка на църквата “Св. Димитър” в Солун⁴⁴.

Идеята на К. Бонис не се приема⁴⁵. Тя веднага среща възражения и от **В. Тъпкова-Займова**, която изтъква, че няма нито една пряка податка за търсеният родствени връзки. В подкрепа на идеята за славянския произход на Кирил и Методий авторката подчертава факта, че при подготовката на религиозни мисии Византия обикновено избирала лица от местен произход, както в случая с Улфил. Тя също набляга на основното познаване на славянската фонетична система от тях, което не може да се добие от школско образование. На базата на това авторката предполага, че Лъв е бил славянин

⁴¹ К. Мечев. Към литературната характеристика на общото похвално слово за Кирил и Методий. В: Константин-Кирил Философ, С., 1969, с. 97.

⁴² Π. Χρηστοῦ. Ἐπιδιώξεις τῆς ἀποστολῆς Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην, Κυρίλλῳ καὶ Μεθοδίῳ τόμος ἑόρτιος ἐπὶ τῇ χιλιοστῇ καὶ ἑκατοστῇ ἑτηρίδι, I, 1966.

⁴³ Τ. Αναστασίου. Ἡ κατάστασις τῆς παιδείας εἰς τὸ Βυζάντιον κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ σ' αἰῶνος, Κυρίλλῳ καὶ Μεθοδίῳ τόμος ἑόρτιος ἐπὶ τῇ χιλιοστῇ καὶ ἑκατοστῇ ἑτηρίδι, I, 1966; Idem, Βίος Κονσταντίνου-Κυρίλλου, Βίος Μεθοδίου, Βίος Κλήμεντος Ἀχρίδος, Ἐπιστημονικὴ ἐπετηρίς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 12, 1968.

⁴⁴ К. Г. Μπόνη. Οἱ ἄγιοι Κυρίλλος καὶ Μεθόδιος οἱ τῶν Σλάβων ἀπόστολοι καὶ ἡ βασιλικὴ τὸ ἅγιον Δημήτριον Θεσσαλονίκης, Κυρίλλῳ καὶ Μεθοδίῳ τόμος ἑόρτιος ἐπὶ τῇ χιλιοστῇ καὶ ἑκατοστῇ ἑτηρίδι, I, 1966, 249-289; Οἱ ἔλληνες ἱεραπόστολοι τῶν Σλάβων Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ὑπὸ τὸ νέον φῶς τῆς ἐπιστήμης, Ἐπιστημονικὴ ἐπετηρίς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τ. VI, Ἀθήναι, 1967; K. Bonis, Die Slawenapostel Kyrrilos und Methodios und die Basilika des hl. Demetrios von Thessalonike, Athen, 1969.

⁴⁵ Б. Ст. Ангелов, Х. Кодов. В: Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 142; I. Sevchenko, On the Social Background of the Cyril and Methodius, Byzantium and the Slavs in Letters and Culture, Cambridge – Mass. – Napoli, 1991, p. 492, въпреки че авторът застъпва гръцката теза, вж. с. 481.

– християнин от местното солунско население. В. Тъпкова-Займова обръща внимание на известното място от ЖМ, където, след като се разказва, че Методий бил изпратен за управител на славянско княжество, се добавя: “да бы прооучиша въсѧниъ овѣчаемъ словѧнскыни и овѣкли та по малоу”, като смята, че би могло да внесе колебание относно славянския произход на Методий. Тя отхвърля обяснението на И. Дуйчев, че житиеписецът е искал да подчертава, че това е повратна точка в живота на Методий, който се откъсва от византизма, и смята, че тук се наблюга на факта, че Методий отива в княжеството именно като византийски управител, като представител на официалната византийска власт. Освен това авторката отхвърля идеята проблемът да се решава с помощта на късни паметници (вкл. защитаващи славянската теза, като “Успение Кирилово” например) и обяснява мълчанието на гръцките извори за делото на Кирил и Методий с факта, че византийските автори се занимавали със събития, свързани главно със столицата. Съвременният на Методий извор “Покръстване на баварци и каринтийци”, където той е наречен “грък”, авторката оборва с добавка към същото съчинение, където той е наречен “славянин”, и смята, че първото определяне не е етническо, а отразява поданството му⁴⁶.

Тезата на К. Бонис подробно е опровергана също от П. Николов, който анализира предложените родствени връзки⁴⁷, и от Т. Василевски⁴⁸.

Важно значение за изясняване на проблема има статията на Д. Петканова “Кирил и Методий в някои легендарни книжовни паметници”, макар че в нея авторката не взема пряко отношение по него. Тук тя проследява процеса на свързване на Кирил и Методий с българите и България, който в крайна сметка завършва с появата на известия в някои паметници, че двамата са “българи по род” (“Успение Кирилово”, “Успение Методиево”)⁴⁹.

А. Е. Тахиаос си поставя за цел да разгледа абсолютно всички извори за решаване на въпроса, като признава за най-важни Пространното житие на Константин-Кирил (ЖК) и Пространното житие на Методий (ЖМ), първото от които смята за написано на гръцки от монах грък в Рим с помощта на Методий, а второто – в Моравия на славянски. Авторът на първо място подчертава принадлежността на двамата братя към гръцкото византийско об-

⁴⁶ В. Тъпкова-Займова. Солунските славяни и произходът на Кирил и Методий. В: Константин-Кирил Философ. Юбилеен сборник по случай 1100 год. от смъртта му, С., 1969, 63-68; Същата, Средата в която израснаха. В: Делото на Константин-Кирил Философ, Година на световна прослава 1969, С., 1972, 229-230; V. Tapkova-Zaimova, *Les Slaves de Salonique et l'origine de Cyrille et Méthode*, Variorum Reprints, London, 1979, N X, p. 61-69.

⁴⁷ П. Николов. Константин Философ-Кирил и Методий и славяните, Известия на българската патриаршия, т. 3, 1985, с. 9-29.

⁴⁸ Т. Василевски. България и Византия (IX-XV в.), С., 1997, с. 71.

⁴⁹ Д. Петканова. Кирил и Методий в някои легендарни книжовни паметници. В: Константин-Кирил Философ, С., 1969, с. 75-84. Ср. по този въпрос Д. Чешмеджиев, Кирил и Методий в българската историческа памет през средните векове, С., 2001, 79-109.

щество, която той проследява в различни моменти от ЖК – при сааринската и хазарската мисия, където са освободени пленници гърци, при смъртта на Константин-Кирил в Рим, където всички гърци са събрани, за да го опеят⁵⁰.

След това той разглежда Похвално слово за Кирил, където според него Климент Охридски, за когото има сигурни податки, че е от славянски произход, ясно показвал, че той не смята Константин-Кирил за свой сънародник, а това, което ясно личало от текста, е, че славяните получили от чужбина “новия апостол”. Тълкувайки израза “*моемоу ѩзыкоу*” като “*моя народ*”, той смята, че в пасажа: “*блажъ многогласны твои ѩзыкъ иже моемоу ѩзыкоу* *тръбезнауленаго божества зарѣ въсиавши мракъ грѣховны шгна*”⁵¹, има сведение за това, че Константин е от друг, различен от Климентовия народ, тъй като Климент не би се изразил така, ако Кирил принадлежеше към неговия народ. Друго облажаване от похвалното слово: “*блажъ преуистнѣи твои ѹцѣ иже сънде моемоу ѩзыкоу* *богородоунаа тѣха, напаѧши* *богот҃женоѧ росоijk, изгорѣвшаа грѣховноѧ соуختоюа сердца наша.*”⁵², тълкува по същия начин⁵³. Авторът на ЖМ, бидейки славянин, не бил добре осведен за това, което се случвало във Византия, и затова той пренебрегвал важните факти за сметка на други по-маловажни. Главното доказателство на привържениците на славянската теза – пасажа от гл. 5 на ЖМ: “*Еъ ко юста селоѹнанина, да селоѹнане въси чисто словѣньскы вѣстѣдоуютъ...*”, Тахиаос смята за допълнително вмѣкнат, защото липсва в ЖК, като добавя, че в два от преписите вм. “*словѣньскы*” се чете “*селоѹнски*”, което очевидно за него е по-вярното четене. Цялата тази част от ЖМ е съмнителна според него, защото императорът не можел да каже такова нещо, тъй като знаел, че в Солун не се говори славянски⁵⁴. За сметка на това авторът обръща внимание на други два момента от ЖМ, където личал добре гръцкият производ на двамата братя. Първият е цитираното място от гл. II, където се говори за изпращането на Методий за управител на славянско княжество⁵⁵. Тук са изтъкнати два момента – че Методий произхожда от благородническа фамилия, която не може да бъде славянска, защото иначе ще трябва да приемем, че славянският елемент в Солун е преобладаващ през IX в. Това не може да се приеме, защото съществуват само изолирани сведения за славяни в района на Солун през VIII в. (в района на Струма), които са били асимилиирани от гръцкия елемент там. Мненията за масово славянско население в района на

⁵⁰ A.-E. Tachiaos. L'origine de Cyrille et Méthode. Vérité et légende dans les sources slaves, *Cyrillomethodianum*, t. 2, 1972-73, p. 103-107.

⁵¹ Й. Иванов. Български старини из Македония, С. 1931, с. 331-332.

⁵² Й. Иванов. Български старини из Македония, с. 332.

⁵³ A.-E. Tachiaos, op. cit., 107-111.

⁵⁴ A.-E. Tachiaos, op. cit., 112-114.

⁵⁵ Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 187.

Солун, основаващи се на сведенията на Йоан Камениат, авторът смята за пълна хипотеза. Вторият момент е изразът: “да бы проѹчилисѧ въсѣнъ обычаемъ словѣнскими и обыклъ та по малоу...”, който действително може да бъде използван в защита на гръцката хипотеза⁵⁶. Друг момент е мястото въщата гл. II: “По сиҳъ же въсѣхъ бѣ милостивъи, иже хощеть да бы въсѧкъ улѣкъ спсеньи бъти и въ разоумъ истинъи пришъль, въ наша лѣта гаѓка ради нашего, о нємъ же сѧ не вѣ никътоже николихе попекъ, на добръи чинъ въздвиже нашего очищитела, бѣжнаго очищителя Методия...”⁵⁷, където личало разграничаване на автора и Методий в етническо отношение⁵⁸.

В пасажа от вторичната редакция на общото похвално слово за Кирил и Методий: “... прѣселника во виста ющества своею и пришльца въ землю тоуждѣ. Законъ же ѿ ба пріелиша, не своему племени, такоже Авраамъ, иъ езыкоу, иже не раздѣлише деснине вжіе...”⁵⁹, Тахиаос, противно на К. Мечев, намира сведение, че Кирил и Методий, за разлика от Авраам, са просветили един чужд народ. Потвърждение на своята теза авторът намира и в друг пасаж от похвалното слово: “... прѣидоста ѿ тоудоу на западные страны, благовѣстующа слово вжіе въ езыкъ новъ, и въсь црквныи законъ прѣложивша ѿ грѣческаго езыка, въ свои езыкъ прѣдаста ини...”⁶⁰, тъй като Кирил и Методий не принадлежали към “новия народ” (“езыкъ новъ”). Този извод авторът подкрепя с още една употреба на израза “езыкъ новъ”, която намира в един акrostих Константин Преславски, когото смята за автор на общото похвално слово⁶¹. Но тази подкрепа не е сигурна и разколебава тезата на Тахиаос, доколкото там “езыкъ” се превежда по-вероятно с “език”, а не с “народ”.

Доказателства за гръцкия произход на братята Тахиаос намира дори в “За буквите” на Черноризец Храбър, в израза “и послал имъ”,⁶² от изречението: “Потомъ же улко любъцъ бѣ строили въсѧ и не шставлял улча рушда слвѣнска вез разбна, иже въсѧ на разоу приводѧ и спсенїе полилова рѣ слвѣнскъ, и послал имъ стѣго Константина философъ...”⁶³.

⁵⁶ A.-E. Tachiaos, op. cit., 114-117.

⁵⁷ Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 187.

⁵⁸ A.-E. Tachiaos, op. cit., 117-118.

⁵⁹ Климент Охридски, цит. съч., т. 1, с. 485.

⁶⁰ Климент Охридски, цит. съч., т. 1, с. 487.

⁶¹ A.-E. Tachiaos, op. cit., 119-122.

⁶² A.-E. Tachiaos, op. cit., 124-125.

⁶³ Й. Иванов. Български древности из Македония, с. 443.

По-нататък Тахиаос разглежда съобщенията в по-късните паметници, като напр. преписа на службата на Константин-Кирил от Скопския миней, където светецът е световен апостол, но с български книги⁶⁴; краткото житие на Методий, където се казва, че: “*И^Сгда же высть ві лѣть постави юго кнаѧмъ въ Словѣнѣхъ. И пребывъ тамо Г лѣть, изыческъ склоненъскыи*”⁶⁵, а също се твърди, че Методий заминал за хазарската мисия, защото: “*Коуриль же оумоли брата своего Мефедига, ити съ союю, ако оумѣша газыкъ словѣнескъ*”⁶⁶. Тези сведения, които нямат особена стойност сами по себе си и могат лесно да бъдат оборени от историческа гледна точка, комбинирани с известията на съответните места в ЖМ, стават важни доказателства за гръцкия произход на братята. Оттук се прави изводът, че Константин не е знаел славянски, което се подкрепя с мнения, изразени от А. Брукнер и А. Ваян, който смята, че той не е написал нито едно оригинално произведение на славянски, както и с теорията на Константин Костечки, че Константин-Кирил не е превел сам богослужебните книги, а с помощници от различни славянски народи, което показвало разграничаването на Константин-Кирил от славяните. Тезата си най-сетне Тахиаос подкрепя и с едно съобщение в “руската летопис” (собствено “Повесть временных лет”), където се казва, че в Солун имало човек на име Лъв, който имал двама синове, разбиращи славянски. Понеже се казвало, че те “разбирали”, а не “говорели”, това значело, че те са гърци⁶⁷.

Тахиаос отминава без голямо внимание Краткото житие на Константин-Кирил (“Успение Кирилово”), като намира, че съобщението в него, че Кирил е “родом българин”, не почива на реални сведения, а е рожба на обстановката на национална екзалтация по време на Второто българско царство. Легендарният елемент, характерен за българските по произход паметници, достига своя апогей в Солунската легенда, датирана от него в края на XIII – нач. на XIV в., в която въпреки историческите грешки има и верни сведения, като това, че Кирил е грък по рождение⁶⁸.

Накрая авторът завършва с Паисий Хилендарски, у когото също намира податки за гръцкия произход на братята. Възникването на славянската и българската идея за произхода на братята той свързва с движението на славянофилите в Русия и Чехия, с българското национално възраждане и борбата за независима българска църква⁶⁹.

⁶⁴ A.-E. Tachiaos, op. cit., 126-129.

⁶⁵ А. Теодоров-Балан. Кирил и Методи, св. 2, С., 1934, с. 38.

⁶⁶ А. Теодоров-Балан, цит. съч., с. 38.

⁶⁷ A.-E. Tachiaos, op. cit., 130-133.

⁶⁸ A.-E. Tachiaos, op. cit., 134-135.

⁶⁹ A.-E. Tachiaos, op. cit., 138-140.

А. Х. Е. фон Сулмтал и М. Маргаритов основават “славяно-българския” произход на двамата братя на базата на вече цитирания диспут у хазарския хagan от гл. IX на ЖК:

“*Каа ю̄ твоа честъ, да те посадиши на свої чин⁷⁰*” Онь же рече: “*Дѣда имахъ велика и славна зѣльш, иже близъ цѣа стояше. И данною елио велю честъ ѿвръгъ, изъгнанъ бысть, и на страноу землии шѣ, обница, и тамо ме роди. Язъ же дѣднюю честъ прѣжнюю иже, не достиго иное прѣети, Адамовъ въ есть въноука.*”⁷⁰

Като отхвърлят традиционните коментари на това място, в които се смята, че има алузия за библейския мит за Адам и Ева, и под “прадицелска чест и достойнство” трябва да се разбира първоначалното “райско достойнство” на прадителите⁷¹, авторите приемат, че това е указание за славяно-българския произход на Константин-Кирил. Той произхождал от семейство на прогонени от България славяно-българи от болярски род, близки до ханския двор⁷². Тезата намира поддръжник в лицето на **П. Николов**, който се опитва да й придае по-научен вид⁷³. Парадоксално нейно разклонение търси (пра)български произход на Кирил и Методий⁷⁴. Тази хипотеза среща съпротива в науката на базата на меродавното тълкуване на цитирания пасаж от ЖК, направено от Гревец – Томшич⁷⁵.

На базата на срещаните в някои чешки паметници от XIV в. и насетне имена за Кирил и Методий – Крху (Црху) и Страхата, също се търси потвърждение на славянския им произход. Тази хипотеза не се приема не само защото паметниците са късни, а и защото Методий е наречен някъде Хроз-

⁷⁰ Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 96-97.

⁷¹ Вж. подробно по този въпрос Fr. Grivec, Fr. Tomšič, *Constantinus et Methodius Thessalonicenses. Fontes*, Zagrebae, 1960, 242-246; вж. Б. Ст. Ангелов и Хр. Кодов. В: Климент Охридски, пак там, с. 144, бел. 9; Б. Н. Флоря, *Сказания о начале славянской письменности*, М., 1981, с. 120.

⁷² A. Hoffer Edle von Sulmtal, M. Margaritoff. Ein Versuch zur Bestimmung der Nationalität der Slavenapostel Konstantin und Method und zur Deutung einiger damit zusammenhängender Umstände, Hamburg, 1980; А. Х. Е. фон Сулмтал, М. Маргаритов. Опит за анализ на отговора на Константин-Кирил в двореца на хазарите като принос към въпроса за произхода на неговата фамилия. В: Първи международен конгрес по българистика. Симпозиум Кирило-Методиевистика. Доклади, С., 1982, 96-105 (= Духовна култура, 1983, кн. 2, 23-28); А. Х. Е. фон Сулмтал, М. Маргаритов. За Кирил и Методий. Опит за определяне на народността на славянските апостоли Константин и Методий и обяснение на някои свързани с този въпрос обстоятелства, С., 1989.

⁷³ П. Николов, цит. съч., с. 14-20.

⁷⁴ Г. Симеонова. Загадките около етническия произход на солунските братя или на кое племе собствено принадлежат светците Кирил и Методий, С., 1993.

⁷⁵ Δ. Γόνη, Ή καταγωγή τοῦ ἀγίου Κυρίλλου καί ἡ ἀπάντηση τοῦ γι' α τή, στό δεῖπνο τοῦ αξάρου Χαγάνου, Πρακτικά συνεδρίου ἑορταστικά ἐκδηλώκεις, Θεσσαλονίκη, 1986, 217-254; Д. Чешмеджиев. Невероятна хипотеза за Кирил и Методий, Векове, 1989, кн. 3, с. 58-61.

нота, което потвърждава, че става въпрос за несръчен превод на чешки посредством латинската дума “metus” (страх)⁷⁶.

Т. Василевски отхвърля двата най-използвани пасажа за определяне на етническата принадлежност на Кирил и Методий от ЖМ – от гл. II: “... да възможи същите обичаи и обичаи по малко.”, и от гл. 5: “Ети во юста селоунания, да селоунане въси чисто словенските беседоуютъ”, които той цитира като евентуални доказателства за гръцкия произход на братята. Полският учен въвежда в обращение други места от Пространните жития. На първо място, това е следният пасаж от гл. I на ЖК: “Еже сътвори и въ наше роди (въ нашъ родъ), въздигъ наше оучитела сего, иже просвѣти езыкъ нашъ...”⁷⁷, като добавя, че понеже автор на житието със сигурност е Методий, то това е доказателство, че братята са славяни⁷⁸. Второто място е от гл. XIV на ЖК, където пратеникът на Ростислав казва на император Михаил III: “Людемъ нашииъ поган’ства се щврьшимиъ и по християнскии се законъ дръжешиимъ, оучитела не имамъ таковаго, иже би ны въ свои езыкъ истинню въбръ христіан’скою скадалъ....”⁷⁹, като смята, че авторът, Методий, е имал предвид общия славянски език на Константин-Кирил и на моравяните, което потвърждава, че Ростислав молел за учител славянин⁸⁰.

Аналогичният фрагмент, който разказва за пратеничеството в гл. 5 на ЖМ също показва според него, че Ростислав е молел за учители славяни, които дотогава липсвали в Моравия, а не за гърци: “Бжиею митию съдрави юсмиъ, и соутъ въ ны въшъли оучителе линози кръстигани из влахъ и из гръкъ, и из нѣмъцъ, оучаше ны различъ. Я ны, словенни, приста чадъ и не имамъ, иже въ ны наставилъ на истину и разумъ стъкадалъ.”⁸¹ Това според автора е единственото място в ЖМ, хвърлящо светлина върху въпроса за етническата принадлежност на братята, като отхвърля идеята на И. Дуйчев за поправката на “пъръци” на “гръци”⁸². В общото похвално слово за Кирил и Методий, в изречението “И въсъ црквишии законъ прѣложиша щ гръцъска, въ свои ини языки прѣдаста”⁸³ Т. Василевски открива точна информация за славянския произход на братята, като отхвърля идеята на Тахиаос относно същия паметник. Използва също и “Успение Кирилово”,

⁷⁶ Т. Василевски, цит. съч., с. 72.

⁷⁷ Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 89.

⁷⁸ Т. Василевски, цит. съч., с. 57-58.

⁷⁹ Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 104.

⁸⁰ Т. Василевски, цит. съч., с. 58.

⁸¹ Климент Охридски, цит. съч., т. 3, с. 188.

⁸² Т. Василевски, цит. съч., с. 59.

⁸³ Климент Охридски, цит. съч., т. 1, с. 471.

като смята, че изразът “родом българин” означава, че авторът е сложил знак за равенство между българи и славяни, което пък означава, че изворът на това житие (недостигналото до нас Кратко житие на Кирил), е съдържал информация за славянски произход на светеца. Т. Василевски смята, че “Conversio Bagoariorum et Carantonorum” не може да бъде използван, защото и двете етнически определения за Методий в него – “грък” и после “славянин”, са конфесионални – отначало той е бил монах и свещеник на гръцката църква, а след това архиепископ на Великата славянска архиепископия⁸⁴. Като приема за безспорни езиковите доказателства за славянския произход – съвършеното познаване на славянския език, той се спира подробно на обществения статут на двамата братя и техния баща. На базата на подробен преглед на статута на друнгариите във византийската йерархия, и на съпоставки с други райони на империята авторът приема, че Лъв е бил елинизирал славянски племенен вожд, назначен от императора за друнгари на славяните на солунската архонтия. Методий получил по наследство титлата архонт – според съобщението на ЖМ и после на проложното му житие – след смъртта на баща си. За наследствените права на Методий говорела самата терминология: “княжение” и “княженье въ словѣнѣхъ”, точен еквивалент на гръцките термини “архонтия” и “архонт”, като добавя, че византийските императори са поставяли начало на териториите, определени като архонтии, единствено представители на местната аристокрация. Според него няма нито един случай на изпращане на императорски чиновник от гръцки произход, чужд на съответната територия, който да е титулуван архонт. Примерът обаче с протоспатария и архонт на Стимон Варда⁸⁵, известен от печат⁸⁶, не е уместен, доколкото, ако се съди по името, той е от арменски, а не от славянски произход⁸⁷. Авторът заключава, че императорският двор не е бил достъпен за синовете на един обикновен друнгари на тема и Константин-Кирил е могъл да попадне в императорския двор, за да се обучава, само като син на славянски княз и заложник⁸⁸. По повод на статията на Т. Василевски, Д. Поливянни отбелязва, че тезата за славянския произход на Кирил и Методий е “в областта на недоказуемите исторически хипотези”⁸⁹.

Опит за обосновка на гръцката хипотеза на базата на канона за Димитър Солунски, който обикновено се приписва на Методий⁹⁰, прави Е. М.

⁸⁴ Т. Василевски, цит. съч., с. 60-61.

⁸⁵ Т. Василевски, цит. съч., с. 70.

⁸⁶ G. Zacos-A. Veglery. Byzantine Lead Seals, v. 1, p. 2, Basel, 1972, N 1753.

⁸⁷ И. Божилов. КНЯЖЕНИЕ СЛОВѢНЬСКО или ΣΚΛАВΟΑΡХОНТИА, Старобългарска литература, т. 28-29, 1994, с. 25.

⁸⁸ Т. Василевски, цит. съч., с. 61-72.

⁸⁹ Д. И. Польянинский. Культурное своеобразие средневековой Болгарии в контексте византийско-славянской общности IX-XV веков, Иваново, 2000, с. 34.

⁹⁰ С. Кожухаров. Канон за Димитър Солунски, Кирило-Методиевска енциклопедия, т. 2, С., 1995, с. 215-217.

Верещагин. Информация за това според него се съдържа в 3-ти тропар от IX песен, като е използван новооткрит препис на канона в т. нар. *Ильина книга* (РГАДА, ф. 381, № 131):

“Потъши сѧ, слави,
и варн сънесь воеводъствомъ си
льстъ попираѧ триагъчникъ
и чистно нъгъ съхрани
и варваръхъ стѣ, сѫща очъства ти
направи агию въ пристанище
чистъно ѿ хѣ не вълаѧще сѧ”

Авторът изключва друго авторство освен това на Методий, смята, че канонът е бил написан направо на славянски, приема, че под “варвари”, кое-то той схваща като terminus technicus, се разбират славяните и по такъв начин стига до заключението, че Методий не е имал славянско самосъзнание⁹¹.

Славяните действително се явяват “варвари” за Солун, но дали те са единствените варвари, които са го нападали? И дали действително в текст, написан на славянски, самите славяни биха могли да бъдат наречени така? Независимо от това, че в сравненото място от друг препис на канона (в т. нар. Типографски миней от 1096 г., публикуван от В. Ягич) има друг тропар, то за варвари в канона се говори на няколко места и това прави посоченото място не така уникално.

Напоследък все по-често се чуват мнения, че въпросът за произхода на славянските апостоли не е толкова важен, че те били славяни по език и самосъзнание и че не трябва да се обръща внимание на тяхната кръв – “... гръцка, славянска или никаква друга.”, както например смятат П. Динеков и Д. С. Лихачов⁹². Подобно на тях И. Тот смята, че при оценяването на жизненото дело на двамата братя не трябва да се обръща внимание толкова на техния произход, а на саможертвената, безкористна, свързана с всякакви лишения и жертви дейност, която те са развивали в интерес на славянската писменност, в интерес на създаването и признаването на славянската литература⁹³.

⁹¹ Е. М. Верещагин. Еще раз об этнической принадлежности славянских первоучителей Кирилла и Мефодия. В: Становление славянского мира и Византия в эпоху раннего средневековья (сборник тезисов), М., 2001, с. 15-20.

⁹² П. Н. Динеков, Д. С. Лихачев, Дело Константина-Кирилла Философа и его брата Мефодия. В: Жития Кирилла и Мефодия, М.-С., 1986, с. 8-9.

⁹³ Н. Tóth Imre, Cirill-Konstantin és Metód élete, működése (Bevezetés a szláv kultúrtörténetbe), Szeged, 1991, 7-9; И. Тот, Светите братя Константин-Кирил и Методий, С., 2002, с. 26-28.

НОВ ПОГЛЕД КЪМ ВИДОВАТА ТЕОРИЯ НА СВЕТОМИР ИВАНЧЕВ

Красимира Чакърова (ПУ „Паисий Хилендарски“)

Объектом исследования статьи является видовая теория выдающегося болгарского слависта Св. Иванчева. В ходе анализа делается акцент на некоторых спорных и невыясненных моментах в этой теории, а именно: омонимия между HCV1 и HCV2, место первичных имперфективов в аспектуальной системе, разницы между так называемой лексической и грамматической повторительностью, видовой характер оппозиции имперфект~аорист – которые существенно помешали утверждению оригинальной концепции автора как альтернативы некоторых традиционных (но неактуальных) положений о виде в нашей лингвистике. В заключительной части в обобщенном виде изложен основной вклад Св. Иванчева в развитие славянской аспектологии. Это первый болгарский языковед, дающий точную научную характеристику граммемы грамматическая итеративность – одного из элементов видовой триады. Его теория широко освещает проблему грамматического ядра в аспектуальной сфере, и обоснованно может считаться настоящим началом современной точки зрения на специфику болгарского глагольного вида.

The object of analysis in the paper is the aspect theory of the eminent Bulgarian Slavicist Sv. Ivanchev. In the course of the analysis, the focus is set on several debatable and unclarified points in this theory – homonymy between the two variants of the secondary imperfective aspect, the place of the primary imperfective forms within the aspect system, differences between the so-called lexical and grammatical repetitiveness – which, to great extent, have prevented the establishment of this original theory as an alternative to some traditional (but not up-to-date) treatments of aspect in Bulgarian linguistics. In the conclusion of the paper, there is a summary of Sv. Ivanchev's main contributions to the development of Slavic aspectuality. He is the first Bulgarian linguist to have given a precise scientific characterization of the paradigm of grammatical iterativeness – one of the elements in the aspectual triad. His theory casts considerable light on the problem of the grammatical kernel in the aspectual sphere and can justifiably be regarded as the true beginning of the modern understanding of the specifics of the Bulgarian verbal aspect.

И най-краткият преглед на изследванията върху проблемите на славянската аспектуалност не би пропуснал заслугите на Светомир Иванчев, чиито разработки не просто „обобщават многогодишния труд на българските лингвисти в областта на видеообразуването“, не само отчитат значимото, появило се „въобще в лингвистиката“ [Котова, 1990, с. 203], но и предлагат съвършено нов интерпретационен модел, оригинални идеи и смели обобщения [вж. Иванчев, 1963, 1970, 1971, 1973, 1976, 1978, 1988а, 1988б и др.]. Особено място сред тези разработки заема монографичният труд „Проблеми на аспектуалността в славянските езици“ (1971), а също и някои по-късни

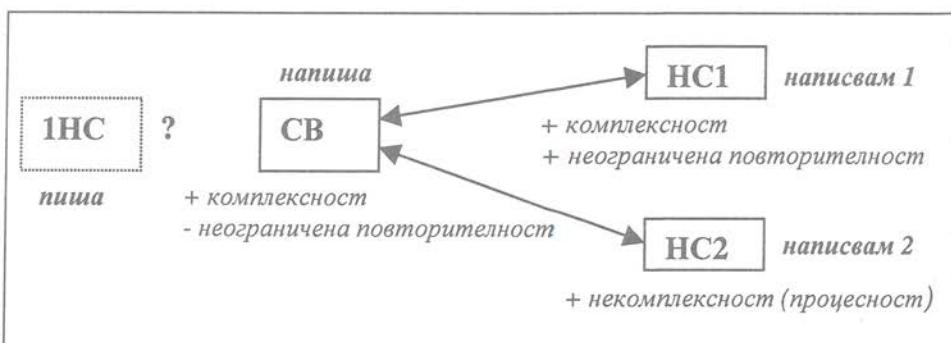
публикации [вж. Иванчев, 1973, 1976, 1978], където изследователят обосновава собствена теза за характера на опозицията между имперфективните и перфективните глаголи, развива „важната теория за двете разновидности на славянския несвършен вид“ [Линдстед, 1991, с. 256].

Изходен пункт в концепцията на автора е схващането му, че „на морфологичната опозиция **свършен вид** : **несвършен вид** съответстват в семантичен план две основни опозиции с ярко разграничено съдържание и употреба. На единственото значение на свършената форма при всички употреби (актуални и неактуални) – комплексност-непроцесност – съответстват две значения на несвършенните форми: некомплексност-процесност и комплексност-непроцесност, разграничаващи се по своята употреба: първото (некомплексност-процесност) – предимно в актуален план, второто (комплексност-непроцесност) – изключително в неактуален план [Иванчев, 1971, с. 24-25].

При това първата опозиция (**СВ** – **HC2**) е характеризирана като лексикално-граматична (еквиполентна) – при нея „всеки член на противопоставянето се характеризира с положителен признак – **СВ** – с „комплексност“, **HC2** – с „некомплексност“ [Иванчев, 1971, с. 50], а втората (**СВ** – **HC1**) – като чисто граматична (привативна) – при „съвършено еднакво значение на двата члена на противопоставянето (при един и същ комплексен начин на действие, обикновено резултативен) маркиран с признака „неограничена повторителност и употреба в сегашно историческо време“ е само **HC1** [Иванчев, пак там, с. 52].

Изследователят допълва, че при някои несвършени глаголи в българския език омонимът **HC2** може да отсъства, т. е. за разлика от **HC1** той се оказва функционално ограничен. Такъв например е случаят с двойките от типа **чукна** (**СВ**) : **чуквам** (**HC1**), „вторият член на които **чуквам** не може да се употребява в актуално сегашно време и не може да отговаря на въпроса: Какво правиш сега? – обстоятелство, което означава, че в тази двойка **HC2** не съществува изобщо“ [Иванчев, 1976, с. 137].

Ако се опитаме да обобщим графично идеите на автора, бихме получили следния формален модел на отношенията в сферата на вида:

Както може да се забележи, в схемата не е включен един толкова важен структурен елемент от видовата система, какъвто безспорно са **първичните несвършени глаголи**. Обяснението на подобно странно на пръв поглед отсъствие трябва да търсим във факта, че никъде в своите научни разработки изследвачът не изяснява докрай отношението си към тези глаголи, становището му за тяхната семантико-функционална природа и мястото им в аспектуалната сфера си остава твърде „мъгливо“ и противоречиво. Срв. напр. следните разсъждения на автора: „...когато имаме пред очи установения факт, че именно комплексността, с нейната честа неограничено-кратна употреба е инвариантното значение на несвършената форма, отделянето на *производните несвършени форми* (т. е. „вторичните“ – б. м. К. Ч.) от останалите *прости несвършени глаголи* (курсив мой – К. Ч.) като итеративни (повторителни, многократни глаголи) още от времето на Миклошич трябва да се смята за напълно основателно (...)“ [Иванчев, 1971, с. 31-32] и още: „Аз смяtam, че видовото противопоставяне на свършения (прост или представъчен производен) и несвършения (прост – т. е. *първичен имперфектив изобщо* – б. м. К. Ч. – или суфиксален производен) глагол се отличава с омонимия на несвършения член, който може да бъде разложен на **HC1** и **HC2** независимо от това, дали несвършеният член на противопоставянето е прост глагол (свършеното съответствие на който е образувано с чисто видова представка ?!) или суфиксален производен глагол“ [Иванчев, 1976, с. 136]. Ясно се вижда, че цитираните съждения са контрадикторни, тъй като първото предполага диференциране на простите и производните имперфективи, докато второто практически ги обединява, изравнява. От друга страна, не става ясно какво разбира изследователят под „чисто видови представки“ и какво отношение към омонимията биха имали прости несвършени глаголи, чито перфективни съответствия не се образуват с такива представки. В голяма степен смущаващо е и използването единствено на „вторични“ имперфективи в качеството им на илюстративни примери. Ако все пак се приеме, че първичните несвършени глаголи се „разлагат“ на „омонимите **HC1** и **HC2**“, то кой тогава е „маркерът“ на неограничената повторителност в структурата на такива имперфективи? Неубедително е наречено според нас и маркираното значение на **HC2** (некомплексност). По-логично би било то да се назове с положителния признак *процесност*¹ [вж. Куцаров, 1994, с. 142].

¹ В този ред на мисли изглеждат обясними несполучливите опити на някои езиковеди да осмислят и „разкодират“ модела на изследователя. Срв. напр. следното съобщение на К. Чвани, чиято цел по думите на авторката е „да обърне вниманието на лингвистите, невладеещи славянски езици, върху някои най-значителни работи на Св. Иванчев“ [Чвани, 1990, с. 17]: „Св. Иванчев заключава, че опозицията перфектив / имперфектив в славянските езици не е обикновена привативна опозиция (...) фактически има две аспектуални опозиции – едната привативна (между първичния имперфектив и неговия перфектив ?!), другата еквивалентна (между перфективата и секундарния или производния имперфектив ?!), който е маркиран с неактуалност“ [пак там]. И още едно мнение: „Глаголите от HCB2 са двойно немаркирани – те нямат признака ‘комплексност’ (и наистина,

Вероятно е да се допусне, че „изключването“ на първичните имперфективи от аспектуалния модел на Св. Иванчев е следствие от абсолютизацията на идеята за омонимия между **HC1** и **HC2**, от една страна, и на стремежа за постигане на формално-семантична монолитност на предлагания модел, от друга. Не може да се отрече, че включването на първичните несвършени глаголи като равноправен елемент на видовата система действително би довело до сериозни теоретически противоречия. (Ще припомним, че за да избегне подобни противоречия, Ю. С. Маслов обявява първичните имперфективи за „видово дефективни“.) Би могло да се предположи, че „омонимоцентричният“ характер на разглеждания модел отчасти изхожда от недооценяването на **абстрактната същност на граматичната (комплексната) повторителност**, вследствие на която се осъществяват контекстовите рефлексии над итеративността (т. е. експликацията на значението дуративност или континуативност) [вж. у В. Анастасов, 1986], реализира се онази „деперфективация“, за която говори още Л. Андрейчин [Андрейчин, 1944].

Заслужава внимание фактът, че Св. Иванчев разграничава т. нар. **лексикална** (или лексико-граматична) повторителност, типична за **HC2** и предполагаща непрекъснатото повтаряне в малки интервали на кратки неопределени действия, от граматическата повторителност (или итеративност), характерна за **HC1**, при която „значението на глагола се запазва същото, както при съответния свършен глагол, като двете форми се различават само по употребата си“. И още едно съществено уточнение: „Тези имперфективни глаголи (т. е. граматическите итеративи – б. м. К. Ч.) сами по себе си нямат значение на многократност, но могат при определени условия да се използват за изразяване на повтарящи се действия“ [Иванчев, цит. съч., с. 38-39]. Обособени са също така два типа несвършеност (процесност или не-комплексност): „лексико-граматическа, типична за **HC2**“ (в това число е включена и „лексикалната итеративност или многофазисност на някои глаголи *imperfectiva tantum*“), и граматическа, присъща на **HC1** [Иванчев, 1976, с. 138]². И тук обаче се натъкваме на противоречие – срв.: „Тази граматическа несвършеност е свързана с признака неограничена повторителност (...) но е несъвместима с признака „употреба в сегашно историческо време“

как другояче да бъде тълкуван предлаганият от автора признак “некомплексност”? – б. м. К. Ч.) и признака ‘неактуалност’. Не е трудно да разпознаем в HСB2 първичните имперфективи **?!**, а в HСB1 – вторичните имперфективи, което внася известна неяснота в концепцията на Иванчев“ [Котова, 1990, с. 204].

² Това е най-често критикуваната постановка на Св. Иванчев. Срв. напр. у Ю. С. Маслов: „Мисля, че с последното положение на Иванчев (с постулирането за несвършения вид, макар и отчасти, на употребата на “комплексното” значение в качеството на основен и подчертан семантичен признак) е невъзможно да се съгласим. В случаите на неограничено-кратко значение изобщо няма основание да се говори за цялостност (...).“ [Маслов, цит. по Станков, 1980, с. 19], у В. Станков: „...употребата на видовите форми в различни темпорални планове ясно потвърди, че са крайни и твърденията на някои автори (Св. Иванчев), че в определени случаи несвършеният вид изразява не контекстова, а граматическа, формална цялостност на действието и при това е маркиран с признака цялостност“ [Станков, 1980, с. 33-34].

(?) [Иванчев, пак там]. Впрочем недостатъчно прецизирано по наше мнение е и становището на Св. Иванчев за носителите на „лексикалната конкретна процесна повторяемост“. Ако това са „глаголите от НС2“, трябва ли да разбираме, че става дума за всички такива глаголи (първични и вторични)? Изразяват ли лексикална повторителност (=„непрекъснато повтаряне в малки интервали на кратки неопределени действия“) например глаголите *пиша* и *преписвам* в плана на сегашното актуално време (срв. *В момента пиша / преписвам писмото*), въпреки че съгласно с постановките на автора те безспорно са НС2? Според нас отговорът е отрицателен. Оказва се на практика, че в понятието **лексикална повторителност** Св. Иванчев включва и „дуративност“, разбирана именно като „траене“, продължителност, непрекъснатост, което влиза в противоречие с авторовата дефиниция на повторителността. От друга страна обаче, в качеството им на нагледни примери за лексикални итеративи изследователят посочва глаголите от типа на рус. *покашливать* (които действително изразяват реална повторителност). Св. Иванчев е на мнение, че тъкмо тези глаголи са дали импулса за образуване на итеративите от типа на рус. *кашливать*, чеш. *kašlávat* и др., които представляват отделен начин на действие, „видово-надстроечна категория“, застъпена в северните славянски езици, но нехарактерна за българския език [вж. по-подробно Иванчев, 1963]. (За сметка на това отсъствие тук се е появил синтетичният кондиционал, който също представлява видова надстройка: *ям – ядам, седя – седявам* и пр.) Във връзка със семантичното съдържание на „лексико-граматическите“ повторителни глаголи от типа *kašlávat* авторът изтъква, че наравно с всички останали глаголи от несъвършен вид те „могат да изразяват както неактуалност, така и – преди всичко – актуалност на сегашното действие“ [Иванчев, цит. съч., с. 18], която се реализира във вида: „от време на време повтаряно действие в момента на говоренето се извършва, осъществява, само че с пасивния си отрязък“ [Иванчев, пак там, с. 18] подобно на глаголите от типа *тропам, бода*.

Едва ли можем да се съгласим с подобно становище. Според нас Св. Иванчев допуска методологическа грешка, успоредявайки в семантико-функционално отношение **лексикалните итеративи** (от рода на *kašlávat*) и **мултиплективите** (от рода на *тропам*). Вече сме имали повод да отбележим, че в случая става дума за езикови средства, специализирани в изразяването на две съвършено различни по тип ситуативни множества (мултиплективно и итеративно), диференциращи се основно по признака **актуалност – неактуалност** [вж. Чакърова, 2003].

Логично е да се предположи, че за формулиране на своята теза авторът в голяма степен е бил повлиян от състоянието на „специалните“ итеративи в чешкия език, където те могат да се употребяват в сегашно време. Ще припомним обаче, че според повечето езиковеди бохемисти тези употреби всъщност са неактуални (срв. у Фр. Копечни: „...точно както свършеното сегашно време не може да изразява истинска сегашност, т. е. действие, развиващо се пред очите ни в момента на говоренето, също така не могат да го

изразяват и итеративите от типа *dělávat, chodívat*“ [Копечни, 1965, с. 24]³, а също и у М. Вей: „...т. нар. *frequentativa* (...) изразяват категорично неактуалност“ [Вей, 1958, с. 184] и др.).

Интересно е да се отбележи, че Св. Иванчев открива определена взаимозависимост (а именно обратнопропорционална) между разпространението на лексикалните итеративи и съществуването на аорист (A): имперфект (I) в славянските езици. (Там, където опозицията имперфект: аорист е запазена, например в българския език, липсват повторителни глаголи от типа *писывать* и обратно – там, където тази опозиция отсъства, се срещат повторителни глаголи.) Аналогична зависимост според автора съществува и между самите лексикални и граматични итеративи (HC1). Така например широкото разпространение на производни имперфективи за изразяване на неограничена повторителност в полския език (там опозицията имперфект : аорист отсъства – б. м. К. Ч.) постепенно предизвиква силно стесняване на функционалната сфера на лексикалните итеративи⁴. Обяснимо е тогава защо този процес е доведен до крайност именно в българския език, за който е „така характерно присъствието на претеритално-видовата категория аорист : имперфект“, а граматическата итеративация е доведена до „краен предел“ [Иванчев, 1976, с. 144].

Тук е мястото да припомним, че Св. Иванчев е един от най-последователните привърженици на т. нар. „видова теория“ за същността на опозицията A : I в българския език – срв. напр.: „...за разлика от Маслов аз приемам опозициите свършен вид : несвършен вид и аорист : имперфект за две напълно еднакви не само по разпределението на положителния и отрицателния член, но и по цялото си съдържание противопоставяния“ [Иванчев, 1971, с. 97]. При това авторът допълва, че универсалната видова категория е възникнала по модела на претеритално-видовата (A : I), а конкретно в българския език „двете категории като че ли се надпреварват в доусъвършенстването си“ [Иванчев, 1976, с. 154]. В този факт изследователят търси обяснението на специфичното за българския език граматическо „разточителство“ – съществуването на две отделни аспектуални категории.

Склонни сме да смятаме, че цитираното становище на Св. Иванчев е недостатъчно мотивирано. Най-напред смущава тезисът за еднаква „разпределеност на отрицателния и положителния член“. Ако приемем традиционното схващане, че опозицията в рамките на глаголния вид е привативна с маркиран член СВ [срв. у Маслов, 1959; Исаченко, 1960; Бондарко, 1971; Станков, 1976, 1980; ГСБКЕ, 1983; Куцаров, 1983, и др.], то би трябвало аналогично да очакваме, че положително маркиран в опозицията A : I е именно аористът. Както основателно отбелязва Ив. Куцаров обаче, в противопоставянето *pisах* : „маркирана с имперфектна морфема е

³ Впрочем в същата статия Ф. Копечни възразява категорично срещу становището на Св. Иванчев за възможна дуративна употреба на итеративите.

⁴ Срв. извода на Т. Браерски: „Истинските итеративи (полските глаголи от типа *mawiać* – б. м. К. Ч.) загиват“ [Браерски, 1967, с. 23].

втората форма или пък и двете са маркирани, съответно с аористната и имперфектната морфема. Ако е маркирана втората форма, противоречието е очевидно [Куцаров, 1993, с. 69]. Смущава и друго – самият Св. Иванчев смята, че свършеният вид влиза в различни по тип противопоставяния с несвършения – привативно (с **HC1**) и еквиполентно (с **HC2**). Ясно е, че във втората опозиция не можем да търсим положителен и отрицателен член, тъй като и двета са маркирани (т. е. положителни). Следва ли от това, че тази опозиция се съотнася „по-особено“ с „претеритално-видовата категория **A : И**“, в сравнение с опозицията **СВ : HC1?** А може би въпросната опозиция **СВ : HC2** не е „достатъчно“ видова?

Неубедителни изглеждат и твърденията на Св. Иванчев, че **A** и **И**, от една страна, и **свършеният и несвършеният вид**, от друга, са еднакви в семантично отношение. В българския език всяка една от разглежданите езикови реалии има свои „специфични функции“ [Станков, 1980, с. 16], което намира потвърждение във факта, че и имперфектът, и аористът могат да се съчетават свободно с глаголи от двета вида при строго разграничаване [срв. у Чакърова, 2000]. Иначе казано, българският език „е съхранил древната независимост на системите за време и вид“ [Хавранек, 1962, с. 182].

Ако се опитаме да обобщим всичко казано дотук, бихме стигнали до заключението, че независимо от споменати по-горе слабости „морфофункционално-семантичната“ теория на Св. Иванчев има изключителна роля в развитието на българската аспектология. Най-сериозните ѝ достойнства можем да търсим в няколко посоки.

1. Преди всичко изследвачът прави успешен опит да реабилитира поне отчасти несполучливо употребявания от някои по-стари автори термин „многократен вид“, тъй като според него той е свързан с една ярка морфологична особеност на глаголния вид в българския език – срв.: „Касае се за изтъкнатия (от Ю. С. Маслов – б. м. К. Ч.) вече факт, че в българския език практически всички свършени видови основи могат да бъдат имперфективирани, което не се наблюдава в никой друг славянски език до появата на голема група глаголи или по-точно *глаголни форми от несвършен вид* (курсив мой – К. Ч.), които не могат да се свързват с конкретно-процесно значение (по терминологията на Маслов) и следователно не могат да се употребяват в плана на актуалното сегашно време. Тези именно глаголи като *светвам, тропвам* и под. могат да се употребяват при неограничена (граматична) повторителност (и в плана на сегашно историческо време)“ [Иванчев, 1971, с. 33]. В действителност може да се твърди, че Св. Иванчев е първият български езиковед, който дава прецизна научна характеристика на новобългарската грамема „граматическа итеративност“.

2. Безспорна заслуга на автора е стремежът му да представи „в нова светлина отношенията между вид и начин на действие“ [Селимски, 1990, с. 8], да открие още по-ярко особеното място на българския глаголен вид, разглеждайки го в контекста на славянските аспектуални системи.

3. Концепцията на Св. Иванчев за „граматическата итеративност“ на НС1 хвърля обилна светлина върху проблема за граматичното ядро в аспектуалната сфера, което на практика няма видов характер [по-подробно вж. у Чакърова, 1998]. Основано върху прецизните синхронни и диахронни наблюдения на редица изследвачи, това е истинското начало на съвременното схващане за спецификата на българския вербален вид – добре аргументиран и успешен опит за отгласкане от господстващата дълго в нашето езикознание концепция на Л. Андрейчин за отсъствието на значението **кратност** като аспектуален признак в българския език, доказателство за плодотворната сила на сблъсъка между традиция и новаторство по пътя към научната истина. Оттук до системното описание на една от „скритите“ категории на българския глагол, представена от опозицията **итеративност : неитеративност**, остава само крачка [вж. Куцаров 1983; Чакърова 1999; 2003].

БИБЛИОГРАФИЯ

- Анастасов 1986: В. Анастасов. *Праславянские итеративные глаголы в развитии болгарского языка*. – *Linguistique balkanique*, XXIX, 1986, № 3.
- Андрейчин 1944: Л. Андрейчин. *Основна българска граматика*. София, 1944.
- Бондарко 1971: А. В. Бондарко. *Вид и время русского глагола*. Ленинград, 1971.
- Браерски 1967: T. Brajerski. *Krotnoś czasownika we wspólnym języku polskim*. – *Slavia occidentalis*,rok 1967, t. 26.
- Вей 1958: M. Vey. *O slovesné aktuálnosti a jejím vyjadřování v českém jazyce*. – *Slovo a slovesnost*, XIX, 1958, № 3.
- ГСБКЕ 1983: *Граматика на съвременния български книжовен език. Том II. Морфология*. София, 1983.
- Иванчев 1963: Св. Иванчев. Видово-надстроечни категории в системата на славянския глагол. – *Славистични студии*, София, 1963.
- Иванчев 1970: Св. Иванчев. Българските дистрибутивни глаголи във видово отношение. – *Известия на Института за български език*, 1970, № 19.
- Иванчев 1971: Св. Иванчев. *Проблеми на аспектуалността в славянските езици*. София, 1971.
- Иванчев 1973: Св. Иванчев. За някои основни сходства и разлики между славянските езици в областта на глаголния вид. – *Славянска филология*, София, 1973, № 12.
- Иванчев 1976: Св. Иванчев. Морфо-семантико-функционалната теория на глаголния вид в славянските езици и спецификата на българския език. – *Помагало по българска морфология. Глагол*, София, 1976.
- Иванчев 1978: Св. Иванчев. За семантико-функционалната категория количественост (квантитативност) или за околичествяването (квантификацията) в българския език. – Св. Иванчев. *Приноси в българското и славянското езикознание*. София, 1978.
- Иванчев 1988а: Св. Иванчев. Глаголният тип *клекнувам* в българския език. – Св. Иванчев. *Българският език – класически и екзотичен*. София, 1988.
- Иванчев 1988б: Св. Иванчев. За обсега на темпоралната дефективност на някои глаголи в българския език. – Св. Иванчев. *Българският език – класически и екзотичен*. София, 1988.

- Исаченко 1960: А. В. Исаченко. *Грамматический строй русского языка в сопоставлении со словацким*. Братислава, 1960.
- Котова 1990: Н. Котова. О двувидовых глаголах в болгарском языке. – *Съпоставително езикознание*, 1990, № 4-5.
- Копечни 1965: Fr. Kopečný. K pojmu „neaktuálnost“ ve vidove soustavě českého slovesa. – *Slovo a slovesnost*, 1965, № 1.
- Куцаров 1983: Ив. Куцаров. По въпроса за категориалната характеристика на глаголния вид в съвременния български език. – *Научни трудове на ПУ*, т. 21, 1983, кн. 5, Филология.
- Куцаров 1993: Ив. Куцаров. Още едно мнение за характера на противопоставянето аорист/имперфект. – Ив. Куцаров. *Проблеми на българската морфология*. Пловдив, 1993.
- Куцаров 1994: Ив. Куцаров. *Едно екзотично наклонение на българския глагол*. София, 1994.
- Линдстед 1991: И. Линдстед. Защо се запазват свършените имперфекти и несвършените аористи. – *Българистични изследвания (III Българо-скандинавски симпозиум 20-26. IX.)*. София, 1991.
- Маслов 1959: Ю. С. Маслов. Глагольный вид в современном болгарском литературном языке. – *Вопросы грамматики болгарского литературного языка*. Москва, 1959.
- Селимски 1990: Л. Селимски. Профессор Светомир Иванчев на седемдесет години. – *Съпоставително езикознание*, 1990, № 4-5.
- Станков 1976: В. Станков. *Конкуренция на глаголните видове в съвременния български език*. София, 1976.
- Станков 1980: В. Станков. *Глаголният вид в българския книжовен език*. София, 1980.
- Хавранек 1962: Б. Гавранек. Вид и время глагола в старославянском языке. – *Вопросы глагольного вида*. Москва, 1962.
- Чакърова 1999: Кр. Чакърова. Открыто за една „скрита“ категория на български глагол. – *Съвременни тенденции в развитието на фундаменталните и приложните науки*, т. 4, Философия, социология, икономика, образование и квалификация, Стара Загора, 1999.
- Чакърова 2000: Кр. Чакърова. Темпоралните квантификатори в съвременния български книжовен език. – *Краят на хилядолетието – носталгии, раздели и надежди*, София, 2000.
- Чакърова 2003: Кр. Чакърова. *Аспектуалност и количество*. В. Търново, 2003.
- Чвани 1990: C. Chvany. A note on Svetomir Ivančev's major contributions. – *Съпоставително езикознание*, 1990, № 4-5.

МЕТАФОРИЗАЦИЯ НА БИЗНЕСА В БЪЛГАРСКИЯ И В ПОЛСКИЯ ЕЗИК

Надежда Стаянова (СУ „Св. Климент Охридски“),
Илияна Пухалева (Силезийски университет, Полша)

Наше исследование занимается вопросами концептуализации понятий бизнес и экономика в болгарском и польском языках. Наша цель – показать, как абстрактная сфера бизнеса является сферой-целью различных метафорически-понятийных проекций, отражение которых мы находим в экономическом дискурсе.

Язык бизнеса в болгарском и польском языках детерминирован идентичными метафорами, а именно бизнес концептуализируется как живое существо, как здание и как машина; для экономических процессов характерно движение в горизонтальном и вертикальном направлении, а финансовые средства осмысливаются как жидкость и вытекание. С другой стороны, бизнес и экономика в болгарском и польском языках персонифицируются (анимизируются). Выражением этой персонификации является осмысление экономики как существа и как пациента, конкуренции в бизнесе как войны, клиентов как объекта ухаживания и как жертв охоты.

Our research is concerned with the problems of conceptualization of business and economy in Bulgarian and Polish language. Our goal is to show how the abstract scope of business is a scope-aim of numerous metaphoric-conceptual projections, whose reflection can be found in the economic discourse.

The language of business in Bulgarian and Polish is determined by the identical metaphors, i.e. business is conceptualized as an animated being, as a building and as a machine; economic processes have the feature to move horizontally and vertically; financial means are conceptualized as a liquid and flowing. On the other hand, business and economy in Bulgarian and Polish language are personified (animated). An expression of this personification is the interpretation of economy as an animated being and a patient, of competition in business as a war, of clients as an object of attention and as a prey of hunting.

Бизнесът, разбиран като "търговска, промишлена и др. дейност, която носи доход", е относително ново явление, намиращо респективно своята езикова репрезентация в двата изследвани от нас езика. В новите условия на пазарна икономика цял набор от понятия, взаимоотношения, субекти и обекти със съответните им наименования бе създаден или заимстван главно от английския език. В последните години българският и полският потребител станаха не само свидетели, но и активни участници в нов тип отношения: производител – клиент, доставчик – потребител, реклами – продажби и мн. др.

Изследването ни е насочено към концептуализацията на понятията *бизнес* и *икономика* в българския и в полския език (или още наивистичен, не-научен езиков образ на бизнеса). Тези две сфери тук не са принципно разграничени, тъй като икономиката представлява “начина, по който парите влияят или са организирани в бизнеса и обществото”, а бизнесът е “действията на изработване, купуване, продажба или доставка на стоки и услуги срещу пари” [Oxford Advanced Learner’s Dictionary, 2000], т. е. и в двета случая става въпрос за установен в обществото механизъм на действие на пазарни и финансови явления.

Общо погледнато, икономиката е абстрактна сфера с високоспециализирани процеси. Съгласно с когнитивната научна парадигма за концептуализацията (осмыслиянето) на подобен род сфери човек си служи с понятийни метафори, основани на явления от конкретни, сетивно достъпни сфери. За да изследваме начина, по който в българския и в полския език се говори за бизнеса и икономиката, ще си послужим с методологията на когнитивната теория на метафората, състояща се в своего рода реконструкция на понятийни метафори [вж. Лейкоф и Джонсън, 1980; Лейкоф, 1993; Търнър, 2001; Якл, 2003]. Ще припомним, че когнитивният подход в лингвистиката приема, че понятийните метафори се пораждат в резултат на системно свързване на две различни понятийни сфери, от които едната функционира като сфера източник, а другата като сфера цел на метафорично проектиране. То се осъществява на понятийно равнище между двете понятийни сфери и намира свой израз на “повърхността на езика” в различни конвенционално-метафорични изрази [по Якл, 2003].

Тезата на настоящото изследване може да бъде формулирана по следния начин: абстрактната сфера на бизнеса се явява сфера цел на различни метафорично-понятийни проекции, чието отражение откриваме в икономическия дискурс. Метафоричните изрази, с които той си служи, се разглеждат като езикови реализации на определени понятийни метафори.

Поставяме си за цел да покажем кои са сферите източник, на които се основава метафоричният пренос в българския и в полския език, и да потърсим общите в концептуализацията на бизнеса в двета езика.

Използваме методологичния инструментариум на когнитивната теория на метафората, описвайки метафорични модели¹, които съгласно с дефиницията на Джонсън представляват “повтарящи се динамични образци за предконцептуален, сензомоторен, физически опит”².

¹ Те получават различни названия (концептуална или структурна метафора, метафорична схема, метафоричен модел; в работите на Johnson (1987) – *image schemata, schematy wyobrażeniowe* в превода на полски на Якл (2003) и др., вж. Пенчева М.: 1998, Ишпекова Р.: 1997, Димитрова Г.: 1997, Карагъозова С., 2004).

² An image schema is a recurring, dynamic pattern of our perceptual interactions and motor programs that gives coherence and structure to our experience. Такива са например схемата ПЪТ, ВМЕСТИЛИЩЕ, основната ВЕРТИКАЛНА ориентация ГОРЕ-ДОЛУ или ОТПРЕД-ОТЗАД, ЧАСТ-ЦЯЛО, ЦЕНТЪР-ПЕРИФЕРИЯ.

За изследването е привлечен езиков материал от българската и полската преса, а също и от интернет.

При изследването си откряхме следните тенденции при метафоризацията на понятието *бизнес*:

1. Деанимизация.

Първата тенденция, която наблюдаваме в дискурса на бизнеса, е асоцирането му с **неодушевен обект, предмет**. Стопанската дейност, или *бизнесът*, на полски *biznes, interesy*, се осмисля като предмет, който има собствени размери и може да бъде притежаван:

<бизнесът е предмет със собствени размери>

*дребен, среден, едър бизнес
duży, średni, mały biznes*

<бизнесът е предмет, който се притежава>

*имам / притежавам малък бизнес
губя бизнеса си
posiadać własny biznes
posiadać własny interes*

Анализът на материала показва, че бизнесът в български и полски език се асоциира със сграда, постройка, а основаването му с градеж.

<бизнесът е постройка>

*полагам основите на бизнеса си
изграждам свой собствен бизнес
разширявам бизнеса си
изграждам мрежа от офиси / магазини
zbudować własny biznes
pieniądze są fundamentem gospodarki
budowa gospodarki
Zbudował na przestrzeni lat dobrze prosperującą firmę
Palm chce odbudować swoją pozycję wśród klientów korporacyjnych.
Chcieli wiedzieć, w jaki sposób planował odbudować firmę.
Chcesz zbudować własny interes bez ryzyka?
Jak zbudować własny system biznesu ...
Stabilność wartości pieniądza jako fundamentu społecznej gospodarki
rynkowej
Gotowość do budowy gospodarki...*

От друга страна, бизнесът и икономиката се осмислят като движещ се предмет, машина или по-точно автомобил. Яkel реконструира този метафоричен модел в немски и английски език, а езиковият материал в български и полски показват значимо сходство в метафоризацията.

<бизнесът е машина>

*Разработвам бизнес, пазари
рекламната кампания набира мощност, сила
Икономиката ни потегли и набира скорост
Валентина Иванова заедно със съпруга си Пламен върти успешен
бизнес с амуниции*

*Polska gospodarka nabiera tempa
Małe i średnie przedsiębiorstwa są motorem gospodarki UE
Takie krakanie o zwyżce cen ma chybę na celu nakręcenie gospodarki
Wzrost gospodarczy był napędzany handlem spekulacyjnym.*

Някои автори [вж. пак Якл, 2003] говорят за "финансова хидравлика" в метафориката на икономическия дискурс, реконструирайки метафоричния модел <парите са течност>. Тази понятийна метафора се реализира езиково и в български, и в полски език, още повече че се лексикализира пряко в изразите: *парите ми изтичат през пръстите, płynne środki*.

<парите са течност>

*Парите изтичат през пръстите им
Парите, които изтичат от джобовете на авиокомпаниите
парите преливат от един бранш към друг
ресурсите непрекъснато се преливат от едно начинание в друго, от
една фирма в друга, от един сектор в друг*

източвам пари от банка

преливам пари от една сметка в друга

Przepływ kapitału. Przepływ pieniędzy jest formą przepływu energii między ludźmi.

*Płynne środki. Przepływ środków pieniężnych to pieniądze, jakie przychodzą
i wychodzą z firmy*

pieniądze płyną do innych kieszeni

Съгласно с дефиницията на Лейкоф (1987) образните схеми (метафоричните модели) са относително прости структури, които постоянно се проявяват в нашия ежедневен физически опит, и това са: ВМЕСТИЛИЩА, ПЪТИЩА, ВРЪЗКИ, СИЛИ, РАВНОВЕСИЕ, и в различни ориентации и взаимоотношения³. Тази констатация на Лейкоф ни дава основание да разгледаме концептуализацията на процесите в икономиката като като движение. Тази динамика има две измерения: по хоризонтала и по вертикалa:

<движение по хоризонтала>

Щом има търсене, то има и предлагане и това помага на икономиката да върви напред.

³ "Image schemas are relatively simple structures that constantly recur in our everyday bodily experience: CONTAINERS, PATHS, LINKS, FORCES, BALANCE, and in various orientations and relations: UP-DOWN, FRONT-BACK, PART-WHOLE, CENTER-PERIPHERY, etc."

Firma X została doprowadzona do bankructwa. Tokio znowu znalazło się w strefie zysków

<движение по вертикала>

punkty notowań giełdowych, oprocentowania i kwoty pieniężne idą w górę w dół,

niższy/ wyższy poziom notowań

wysokie/ niskie oprocentowanie

Gospodarka wykazywała powolny, lecz stały wzrost

sprzedaż spada

Doszło do wyraźnego spadku dochodów

Ceny ponownie wzrosły.

2. Анимизация

На тенденцията бизнесът да бъде концептуализиран като обект от мъртвата природа противостои осмислянето му като растение – от една страна, и като живо същество (личност) – от друга. Ето и примери, в които наблюдаваме реализация на метафоричния модел <бизнесът е растение>:

<бизнесът е растение>

businesszt процъфтява

businesszt се разраства / развива

to kwitnące gałęzie przemysłu na usługach sekt, kultów i organizacji parareligijnych

Zniszczeno kwitnące gałęzie przemysłu

Cale pola działalności leżały odłogiem

Zjednoczenie Niemiec doprowadziło do rozkwitu handlu produktami spożywczymi

Aby marka rozkwitała na rynku, konsumenti muszą się w niej „zakochać”.

Тенденцията към персонификация на бизнеса се проявява чрез метафорите <икономиката е живо същество с хабитуални характеристики> и <икономиката е живо същество с изявено здравословно състояние, пациент>. На икономиката се приписват човешки качества като *действия, намерения и настроения*.

<икономиката е живо същество>

ogólny nastrój w przemyśle komputerowym.

Odbijająca się w Sejmie debata nad projektem przyszłorocznego budżetu nie wpłynęła na nastroje rynkowe.

Gospodarka chce się zaangażować w kilku nowych krajach unijnych.

Czy polityka rządu pomaga przemysłowi.

Метафората <икономиката е живо същество> подлежи на по-нататъшна спецификация, при което езикът поставя акцент върху неговото здравословно състояние; метафоричния модел наричаме <икономиката е пациент>.

<икономиката е пациент>

заздравяване на икономиката

оздравителни мерки

Pod względem ekonomicznym kraj ten znajduje się w bardzo dobrej kondycji.

Plan Hausnera ma na celu uzdrowienie polskiej gospodarki

Wczesna oznaka dochodzenia do zdrowia po recesji gospodarczej

Firma załamała się w pierwszym roku działalności handlowej.

Slabość funta w ostatnim okresie wobec dolara

Obie spółki lotnicze potrzebują dużych zastrzyków kapitałowych.

Będę także pytać Pani Profesor o wymieranie całych gałęzi produkcji

В рамките на силно изразената тенденция към персонификация на бизнеса и икономиката разграничаваме и аналогията <група от фирми са семейство>, при която метафората се лексикализира пряко и в двата изследвани езика:

<група от фирми са семейство>

фирма майка,

дъщерна фирма,

firma macierzysta

siostrzane firmy

В дискурса на бизнеса взаимоотношенията на субектите и обектите на стопанската дейност (фирмите и потребителите) се осмислят като флирт или ухажване.

<клиентът е обект на ухажване>

Авиокомпанията започва да глези своите първокласни пътници

Борете се за дял от умовете и сърцата на клиентите (от маркетинга), спечелвайки сърцата на автомобилните ентузиасти

Najczęściej firmy kuszą rabatem.

Firmy starają się nas uwieść w bardziej wyrafinowany sposób.

Na podobna lojalność liczy Toyota, która stara się dopieszczać klientów.

Coraz częściej o wygodę klientów dba Europ-Assistance – francuska firma, która przez 24 godziny na dobę spełnia zachcianki najlepszych klientów.

Toyota rozpieszcza właścicieli drogich samochodów.

Nie wszystkie duże firmy są przekonane, że warto zabiegać wyłącznie o bogatych.

A jak zdobyć serca młodzieży?

Metody, jakie stosuje Heyah i Nokia, żeby przywiązać do siebie młodocianych klientów

Производител може увиесть консумента и привържда до своя марка, је ли засчните спечниа његово емоционалне потреби.

Метафоричен модел с реализация в дискурса на бизнеса е моделът <конкуренцията е война>. Той е подробно описан в английски език в съпоставка с немски език от Якел. Войната е проявление на човешката дейност, ефект от човешки конфликти и амбиции и в този смисъл метафората е още един вид проява на анимизация (персонификация) на икономическите

взаимоотношения. Яkel сочи, че пазарът се концептуализира като ограничена територия, за подялбата на която се води битка. Българският и полският езиков материал показват сходство с английски и немски в това отношение:

<конкуренцията е война>

агресивен маркетинг

борба за клиенти

война за пазари

ценова война

атакувам нови пазари

доларът е в атака

завладявам нови пазари

zdobyć jedną z trzecią rynku

dominacja rynku angielskiego przez ta firmę.

nie był zadowolony z podboju polskiego rynku.

walczyła z polskimi firmami, które skutecznie odpierały jej ataki na rynek.

Oba kraje są więc nie tylko rywalami w walce o rynek amerykański, ale także w walce o bezpośrednie inwestycje zagraniczne,

zwycięstwo w walce z konkurentem

w walce o pozyskanie klienta.

Друг начин да бъде осмислено взаимоотношението фирмa-клиент е асоциирането му с лов. Метафората, чрез която се реализира, условно наричаме **<клиентът е жертва на лов>** и проявите й в езика са следните:

<клиентът е жертва на лов>

заривявам клиенти

на лов за клиенти

Друга примамка за клиентите са подаръците, включени към стоките.

Alma SA wpadła na pomysł jak w czasach dekonjunktury łapać klientów

Nie możemy też ulec dominacji obcych marek, a także powinniśmy przestać gonić wciąż za nowymi klientami i zacząć dbać o starych.

Накрая бихме могли да заключим, че икономическият дискурс е силно метафоричен и тази констатация не би била нещо ново. В настоящата студия вниманието ни бе насочено към общите черти на българския и полския начин на концептуализиране на бизнеса и икономиката и проявите му в езика – тема, която досега не е изследвана. Обобщенията, до които стигаме, са, че езикът на бизнеса в български и в полски език е детерминиран от идентични метафори, а именно бизнесът се концептуализира като живо същество, като сграда и като машина; за икономическите процеси е характерно движение в хоризонтална и вертикална посока, а финансовите средства се описват като течности и изтичане. От друга страна, бизнесът и икономиката в български и в полски език се персонифицират (анимизират). Израз на тази персонификация е осмислянето на икономиката като същество и като

пациент, на конкуренцията в бизнеса като война, на клиентите като обект на ухажване и като жертви на лов.

Бихме могли да обобщим, че в метафориката на икономическия дискурс в полски и в български език съществуват две полюсни тенденции към анимизация (персонификация) – от една страна, и към и деанимизация (деперсонификация) – от друга.

БИБЛИОГРАФИЯ

Джонсън 1987: Johnson M. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of meaning, Imagination and Reason*. Chicago/ London.

Димитрова 1997: *Когнитивната наука и съпоставителните лингвистични изследвания, Съпоставително езикознание*, т. 2, София.

Лейкоф, Джонсън 1980: Lakoff G., M. Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.

Лейкоф 1987: Lakoff G. *Women, Fire and dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago/ London.

Лейкоф 1993: Lakoff G. *Contemporary Theory of Metaphor. B: Metaphor and Thought*. Cambridge.

Ишпекова 1997: Ишпекова Р. *Метафорични схеми в изрази с названия на животни в английски и български език* (автореферат). София.

Карагъозова 2004: Карагъозова С. *Емоции и манталитет*, в: *Език и манталитет*. София.

Пенчева 1998: Пенчева М. *Човекът в езика, езикът в человека*. София.

Тейлър 2001: Taylor J. *Kategoryzacja w języku*. Kraków .

Якел 2003: Jäkel Olaf. *Metafory w abstrakcyjnych domenach dyskursu*. Kraków.

ЕКСПРЕСИОНИЗМЪТ В ТВОРЧЕСТВОТО НА ГЕО МИЛЕВ

Ян Кошка (Институт за световна литература, Братислава)

Статья характеризует программную теорию и литературное творчество Гео Милева. Въясняется их место в болгарском литературном процессе, где они являются авангардистской реакцией на поэтический символизм, и описываются их многочисленные типологические связи с немецким экспрессионизмом.

Творчество Гео Милева рассматривается как третий этап программного европейского экспрессионизма в болгарской литературе – после генерации Петчо Славейкова и генерации символистов. Вслед за немецким экспрессионизмом Гео Милев преодолевает эстетическую некоммуникативность импрессионистской и символистской точек зрения. Он прокламирует искусство экспрессионизма и активность как средства изменения мира. Отрицая “фотографичность” старой литературы, поэт обращается к более экспрессивному и концентрированному выражению; его стиль отличается от стиля предшествующей ему поэзии депоэтизирующей тенденцией. Акцент на слове, а не на предложении – фундаментальное свойство его стиля. Программный экспрессионизм Гео Милева является оригинальным вкладом в европейский экспрессионистский контекст.

The paper characterizes programmatic theory and literary works of Geo Milev. The research shows their place in Bulgarian literary process, where they are an avant-garde reaction against poetic symbolism, and describes their numerous typological relations with German symbolism.

The works of Geo Milev are considered the third stage of programmatic European expressionism in Bulgarian literature – after the generation of Pencho Slaveikov and the generation of symbolists. Like German expressionists Geo Milev overcomes the aesthetic uncommunicativeness of the impressionistic and symbolic point of view. He proclaims the art of expressionism and activity as means of changing the world. Denying the “photography statics” of the old literature, the poet turns toward more expressive and concentrated style; his style tends to de-poetize and thus differs from the style of the preceding poetry. An accent on word, not on sentence – this is a fundamental feature of his style. Programmatic expressionism of Geo Milev is an original contribution to the European expressionistic context.

От своето начало новата българска литература е в непрекъснат жив контакт с голямата европейска литература. Поколението на Петко Славейков, Найден Геров, Добри Чинтулов, Любен Каравелов, Христо Ботев е ориентирано преди всичко към руската литература. При представителите на следващото поколение – Иван Вазов, Константин Величков, Стоян Михайловски, традиционната руска ориентация вече се допълва и от интереса на изброените автори към класическата френска литература. По-късно, в

годините на българския модернизъм, много интензивно се развиват отношенията между българската и немската литература.

Първите новобългарски писатели най-често са руски възпитаници, тясно свързани с руската литература (Геров, Чинтулов, Каравелов, Ботев). Представителите на модернизма – Пенcho Славейков, д-р К. Кръстев и отчасти Петко Тодоров, получават европейско образование в немски университети. Въпреки че в творбите на представителите на първото поколение модернисти можем да открием различни идеи, идващи от славянските, северните и западните литератури, в теоретичните им текстове е очевидна аналогията с немската литература на “вътрешния поглед”. В произведенията на второто поколение модернисти преобладават препратките към френския и руския символизъм. В Гео-Милевите експресионистични “спорове” със символизма на преден план отново излизат идеите на немската литература. Творчеството на Гео Милев представлява трети етап в развитието на модернизма в българската литература, и най-вече в поезията, а през този етап, отличаващ се с контрастна динамика в развитието си, стават актуални и много от постановките на поколението на Пенcho Славейков.

Гео Милев (1895–1925), подобно на д-р К. Кръстев, Пенcho Славейков, Петко Тодоров, Теодор Трайнов, заминава да учи в Германия. В периода 1912 – 1915 г. той следва литература в Лайпцигския университет, т. е. в същия университет, където преди това са учили Пенcho Славейков и д-р Кръстев. Събитията по време на войната обаче го принуждават да се премести в Лондон (1914) и осуетяват завършването на образоването му.

В този период Гео Милев вече се изявява на литературното поприще. От 1909 г. той редовно съставя и сам илюстрира ръкописни сборници с преводи и свои текстове, съзнателно се подготвя за литературна дейност. Гео Милев иска да бъде литературовед, университетски професор и също като Пенcho Славейков – велика личност, която да инспирира цялостния литературен и културен процес. Той се интересува от литература, философия, изобразително изкуство, театър и музика. В София, а по-късно и в Лайпциг, Гео Милев системно следи художествения живот, изложбите, театралните представления. Под влиянието на Ницше в писмо до родителите си Гео Милев се възмущава от този тип образование, което убива “природната” мъдрост у человека.¹ Подобни настроения вече издават бъдещия творчески бунтар и представител на художествения авангард.

Могат да се посочат редица примери за контактите на Гео Милев с немската и европейската литература. По време на следването си в Лайпциг предмет на неговия подчертан интерес е лириката на Рихард Демел. Запазена е незашитената докторска дисертация на Гео Милев – “Лириката на Рихард Демел в сравнение с новата поезия”, която Гео Милев предава в Лайпцигския университет на 18. VII. 1915 г.² Дори заглавието на дисертацията

¹ Милев, Г. Избрани произведения (оттук нататък само ИП). Т. 2. С., 1965, с. 382.

² Литературен архив II Гео Милев (оттук нататък само ЛА). С., 1964, с. 437.

показва, че Гео Милев вече е започнал да се замисля и над проблема за новата поезия.

Следващото име от голямата литература, характерно за ранните влияния, които търпи Гео Милев, е името на белгийския поет Е. Верхарн. В Лондон Гео Милев се среща лично с Верхарн. Той се опитва да посети и Демел, но с ужас установява, че Демел доброволно е заминал на фронта. “Рихард Демел – нещо невероятно – 51-годишен дъртак – отишел доброволец!” – пише Гео Милев на баща си.³ Както тогава, така и по-късно Гео Милев не кокетира с националистическите военни настроения, макар че не успява да избегне военната служба. “Дори и крайни решения и планове ни идват наум: напр. да станем калугери” – пише той в писмо до родителите си.⁴

В периода преди Първата световна война своеобразен баланс в Гео Милевите интереси към световната поезия представлява серията от петте “лирически хвърчащи листове”, които той издава през 1915 г.: Маларме – “Иродиада”, Демел – “Превращенията на Венера”, Верхарн – “Четири поеми”, Верлен – “Мистични разговори”, Ницше – “Дионисиеви дитирамби”. Освен тези поети по същото време Гео Милев превежда и Уйтман, Ленау, Бодлер, Рениер, Момберт и др. Много от тях (Маларме, Верхарн, Ницше, Уйтман) влияят съществено върху развитието на немския поетически експресионизъм. Тяхната поезия, както и творчеството на Демел се превръщат в постоянна инспирация за Гео Милев.

Освен преводи по време на следването си Гео Милев изпраща и “литературнохудожествени писма от Германия”. По това време той продължава и сам да пише, въпреки че все още не се осмелява да публикува текстовете си. Написаните в този период творби (част от стихосбирката “Жестокият пръстен”, поемата “Панихида за поета П. К. Яворов”, поемата в проза “Черни хоругви”) излизат едва по-късно.

И по време на Първата световна война Гео Милев продължава да следи немската поезия. Освен всичко друго той е поразен от невижданата творческа енергия на Йоханес Бехер. От Гео-Милево писмо до Лилиев от 1917 г. Става ясно, че в България очакват да видят намерените от него “хубави нови книги”. Гео Милев иска да зарадва Лилиев с “нещата на гигантския Йоханес Бехер”. По памет за Лилиев той записва Верфеловото “Fluch des Wortes” (“Проклятие на думата”).⁵ След година – вече от Берлин – Гео Милев изпраща на Лилиев алманаха “Vom jüngsten Tag”, който съдържа “между другото, [...] най-хубавите стихотворения на Werfel’я”.⁶ По-късно той праща на Лилиев “различни експресионистични книжки”⁷.

От февруари 1918 г. до март 1919 г. Гео Милев живее отново в Германия, в Берлин: тук лекарите “моделират” лицето му, обезобразено след теж-

³Милев, Г. ИП, 2, с. 393.

⁴Милев, Г. ИП, 2, с. 401 (Писмо от школата за запасни офицери).

⁵Милев, Г. ИП, 2, с. 407.

⁶Милев, Г. ИП, 2, с. 408.

⁷Милев, Г. ИП, 2, с. 411.

кото раняване на фронта. През този период окончателно се формира и личността на Гео Милев – представителя на българския литературен и художествен авангард. Към по-старите литературни контакти се прибавят и нови. По това време Берлин е важен център на световния театрален авангард. Гео Милев системно изучава въпросите, свързани с театъра и режисурата. Издава и книгата си “Театрално изкуство” (1918). След завръщането си в България той кандидатства за главен режисьор в Народния театър. Въпреки че получава възможност за изява, с необичайните си за тогавашното българско мислене постановки не успява да се задържи дълго в театъра. По-нататък се разширяват и Гео-Милевите контакти с немския литературен авангард. Изключително го интересува творчеството на Ернст Толер. По-късно Гео Милев често се позовава на него в различни свои полемични изказвания, превежда Толеровата драма “Маса Човек”, като дори сам я режисира в театър “Ренесанс”.

Отношението си към немската литература Гео Милев анализира в неподписаната статия “Влиянието на немската литература върху българската” (1921): “Печатът на немската поезия – главно на Рихард Демел – се забелязва и в произведенията на един друг български модернист – Гео Милев (“Жестокият пръстен”, 1920); той обаче отива още по-далеч и се доближава до крайните модернисти в съвременната литература – етернистите, пароксистите, кубистите.”⁸

Гео Милев започва да сътрудничи на две типично експресионистични списания – на Фемфертовия “Die Aktion” и на Валденовия “Sturm”. В първото списание публикува преведените от самия него на немски кратки прози на модерниста Николай Райнов, а с другото го свързва издателско сътрудничество. Валден предоставя на Гео Милев за списание “Везни” материал от изобразителното изкуство, като го съветва как да го използва. Гео Милев е и официален представител на “Sturm” и на неговите автори за България. За това свидетелства запазената кореспонденция между тях.⁹

След завръщането си в България Гео Милев се впуска в трескава литературна, художествена и организационна работа. Издава списание “Везни” (1919 – 1921), поставя основите на издателство “Везни”, опитва се да създаде здраво сплотена литературна група. В същото време пише и изключително много превежда – както текстове на класиците (Шекспир), така и на съвременните експресионисти (Верфел, Валден, Толер, Шрайер, Еренщайн и др.). Гео Милев е необичайно пламенна натура, сякаш предопределена за духовна и организационна дейност, с каквато обикновено се отличава художественият авангард. За него списанието се оказва недостатъчно, затова Гео Милев “спешно” се нуждае и от трибуна, откъдето да въздейства с помощта на живото слово; не му достигат изразните възможности само на едно изкуство – на литературата, затова копнее и по театралната режисура и

⁸Милев, Г. ИП, 2, с. 183. Статията е за информация на чуждестранните читатели.

⁹ЛА, с. с. 412, 414, 419.

сам режисира, нещо повече – дори рисува. Верхарн характеризира едва двайсетгодишния Гео Милев с думите: “Вие сте цял пламенност”.¹⁰ Такъв Гео Милев остава и до трагичния си край (заради поетическата и публицистичната му дейност фашистите го убиват в затвора през 1925 г.).

От момента, в който се появява в литературния и в художествения живот, Гео Милев застава зад идеите на европейското “ляво” изкуство. От броя на посочените в “Алманах “Везни” списания на “лявото” изкуство, излизящи в различни страни, между които Гео Милев поставя и своето списание като единствено по рода си в България, можем безпроблемно да направим извода, че с това заглавие Гео Милев иска да обхване всички тогавашни литературно-художествени авангардни движения.¹¹ В рамките на тези движения Гео Милев се обявява за експресионист, за което свидетелстват множество негови изказвания. Като представител на експресионизма го възприема и културната общественост. Във връзка с неговите декларации в печата се появяват редица характеристики и отзиви в този дух: “Гео Милев, един от най-известните глашата на експресионизма, редактор на списание “Везни”, орган на това движение у нас”; “чудесно защити експресионизма” и т. н.¹² Тези и подобни факти от следвоенната дейност на Гео Милев дават възможност да говорим за наличието на български авангард и по-конкретно – на български експресионизъм. Тук ще се опитаме да изследваме това българско явление, полагайки го в контекста на европейския авангард, resp. на експресионизма.

Известно е, че експресионизъмът в литературата и изкуството не се поддава на еднозначни дефиниции. Експресионистите нямат конкретно фиксиран и разработван обект на своя интерес, както например сюрреалистите (свръхреалността). Експресионизъмът се приема за изкуство на израза. Само че “кое изкуство не е израз. – Къс от истината, видян с помощта на темперамента. Къс от темперамента, обърнат към природата, – само преместване на значението. Но със сигурност се отнася до това същото”.¹³ Експресионистите издигат искането да бъдат “разбити огледалата”, в които човекът, гледащ света, вижда себе си.¹⁴ Става дума най-вече за онези “огледала”, които характеризират импресионизма в изкуството, а понякога – и символизма (специално в поезията). Ясно е, че чертите на експресионизма изпъкват най-ясно на историческия фон на това, което експресионистите отричат.

¹⁰ Милев, Г. “Спомени за Емил Верхарн”. – Алманах “Везни 1923”. Стара Загора, 1923, с. 50.

¹¹ Милев, Г. “Спомени за Емил Верхарн”. – Алманах “Везни 1923”. Стара Загора, 1923, с. 103. Термина “авангард” използваме в неговия общоприет смисъл, както го дефинира Микулаш Бакош в своя труд “За понятието “художествен авангард”. – Вж. Bakoš, M. Avantgarda 38, Bratislava, 1969, s. 23.

¹² Вж. ЛА, с. 375.

¹³ Musil, R. *Expresionizmus, Slovenské pohľady*, 1965, č. 10, s. 80.

¹⁴ Kováč, B. *Alchymia zázračného*, Bratislava, 1968, s. 296.

Години по-късно Готфрид Бен си служи с обобщеното название “лирика на експресионистичното десетилетие”, за да избегне възможните недоразумения.¹⁵ Той поставя акцент върху тясната свързаност на експресионизма с точно определен период – с периода на немската литература, и с точно определена страна – Германия. Някои от изследователите на експресионизма изтъкват и важността на редица географски, климатични и ментални данности.¹⁶ За експресионизма се говори като за “специфично немска вълна в модерното изкуство”, като за форум, “на който се осъществява антивоенният протест”, а за времето на експресионизма – като за време на “обществено сътресение”.¹⁷ Все пак експресионизъмът не остава само в границите на немската литература. Лудвиг Кундера говори за влиянието на експресионизма върху другите литератури – главно в неговата заключителна фаза.¹⁸ Това влияние е най-силно тогава, когато експресионизъмът фактически умира. Той и по-специално неговите манифести, поетически принципи, художествени техники и т. н. се превръщат един вид в имущество, с което всеки може да разполага свободно. Тук на преден план излиза въпросът за спецификата на процеса на разпространение и врастване на експресионистичните елементи в другите явления.

И Гео Милев възприема много идеи главно от късните модификации на експресионизма. Характерът на Гео-Милевата реакция спрямо българския символизъм в сравнение с немската експресионистична реакция спрямо импресионизма и символизма до голяма степен очертава посоката на развитие и проблематиката на българската поезия. Не могат да се повторят условията, при които първоначално възниква експресионизъмът. Това няма да бъде поезията на “експресионистичното” десетилетие или десетилетия, поезията на социално-космическите мисловни и емоционални пространства, тревоги и утопии. Факт е, че колосалните художествени концепции за промяна във вътрешната история на человека, концепциите за прераждането на “получовека” в човек възникват в големите литератури при специфични преломни исторически ситуации. Различните извънлитературни аналогии, които могат да се направят с оглед на експресионизма на Гео Милев, не са от първо-степенно значение (времето на Първата световна война, революцията и т.н.), решаващи се оказват преди всичко литературните и културните аналогии и взаимоотношения.

Дори там, където изглежда, че Гео Милев пропагандира определени идеи на късния “политически” експресионизъм, става дума преди всичко за парадоксално осъществяване на Пенчо-Славейковата програма за сувереност на литературата и изкуството. Гео-Милевите политически стихотворения често са само илюстрация на местните събития, липсва им онзи социал-

¹⁵ Вж.: Terej, E. K poetike nemeckého literárneho expresionizmu. V zborníku Problémy literárnej avantgardy, Bratislava, 1968, s. 341.

¹⁶ Вж.: Read, H. Stručné dejiny malířstva od Cézanna po Picassa, Bratislava, 1967, s. 218.

¹⁷ Václavek, L. Literatura v německém jazyce od počátků XX století, Praha, 1970, s. 10.

¹⁸ Kundera, L. Expressizmus. V antologii “Haló je tady vichr-vichřice-!”, Praha, 1969, s. 26.

но-космически размах, присъщ на изконния немски експресионизъм, онзи израз на историческия, на действения субект.

От една страна, пред поета остава сякаш само незавършеният космос, лишен от обществени опори. В този случай се създават трудно четивни стихотворения, занимаващи се изцяло с проблемите на отделния индивид и по същество неекспресионистични. Подобни стихотворения намираме в първите стихосбирки на Гео Милев. От друга страна, пред поета е обществото, неуспяло да се превърне в космос, в индивид, в тревога и съдба. Тогава възниква епизодична илюстративна поезия, която няма нищо общо с експресионизма в същинския смисъл на думата – като израз на битието. Такъв характер има Гео-Милевата социална поезия. Става дума за изразяване на специфичната ситуация, в която се намират поетът и обществото, както и за пенчославейковско следване на определени върхове в световната литература – неща, които са неразрывно свързани помежду си. Очертаните две линии се преплитат в конкретната динамика на литературното развитие. Не възникват нови върхове, т. е. някакъв изконен експресионизъм, а преди всичко един специфично български и самобитен експресионизъм, обогатяващ и разнообразяващ съществуващото явление, а в по-широк контекст – и европейския авангард.

Средищно място в Гео-Милевите експресионистични манифести заема идеята за “бунта” против символизма и херметичната програма на Пенcho Славейков – вече стана дума за връзката на Славейковите творби с немската литература на “вътрешния поглед”. При Гео Милев най-напред отзучава по-старият славейковски етап в развитието на литературата, който се отличава с бягство на литературата от проблемите на обществото. Въпреки че от никаква гледна точка Гео Милев сякаш се обръща против самия Пенcho Славейков, той и занапред ще продължава да следва очертаните от Славейков хоризонти – европеизиране на българската литература, договане на развитите култури.

Впоследствие Гео Милев преодолява бягството от общността, като по този начин успява да изненада много от своите доскорошни приятели символисти, някои от които дори се разделят завинаги с него.¹⁹ Те не успяват да разберат, че Гео Милев по-последователно и от самите тях осъществява традиционната програма на модернизма за развитие на литературата. Гео Милев има основание, когато посочва, че пенчославейковското поставяне на Изкуството над обществената действителност вече не означава просто бягство от обществото, но и бягство от самото Изкуство.²⁰ Поетите вече са престанали да служат на изкуството, макар да са убедени, че неотльчно му служат: именно в този момент започва да се усеща нуждата от нови търсения и от нов тип творчество.

¹⁹ Вж. Милев, Г. ИП, 2, с. 461-462 (Бележки).

²⁰ Милев, Г. ИП, 2, с. 63.

Гео Милев изразява мнението, че основна черта на изкуството е “новотата”.²¹ По аналогичен начин Пенчо Славейков е убеден, че писателят трябва твърдо да отстоява новаторските си идеи, ако иска да намери място в историята на литературата. Славейков и Гео Милев си дават сметка за необходимостта от търсенето на нови пътища за литературното развитие и по сходен начин намират главните идеи на своите програми в немската литература.

Експресионистите обявяват, че важно за тях отново е съдържанието, ето сътъ, волята. Казимир Едшмид твърди, че стихотворението е етично дело, тъй като го създава човекът.²² Експресионистите не се стремят да изобразяват, а да изразяват. Подобни становища манифестира и Гео Милев: “Изкуството е проявление, израз на нещо вътре в човека. Експресия!”, “Целта на поезията е: не да описва с думи; целта на живописта е: не да възпроиздава формите на природата, а да се разкриват прозрения на човешката душа”, “Човекът преди всичко!” (...) “Духът: етическият закон на човека. Духът: етическата нужда на изкуството.”²³

Гео Милев подлага на преоценка много от изявите на съвременната и старата литература и изразява мнението си за някои ярки фигури от световната поезия: “Символизът на Маларме е нещо повече от символизъм: той е експресионизъм”; Рембо: “сложната хармония на свръхлогичния слух: това, което днес се нарича Експресионизъм”. Самия експресионизъм Гео Милев схваща като сбор от “многобройните школи на сегашната поезия и изобразително изкуство под общото име Експресионизъм”.²⁴ В духа на синтез, обхващащ всичко, което отговаря на идеята за “ускореното” развитие на българската литература, Гео Милев приписва на експресионизма още по-голям обхват, отколкото той има в действителност.

Характерна черта на теоретичните и художествените текстове на зреция Гео Милев е идеята за необходимостта от революция както в областта на изкуството, така и на обществения живот. Той е убеден, че изкуството на футуристите, кубистите и експресионистите “носи революционния бацил на времето”.²⁵ Гео Милев не оценява високо революционната поезия на своя по-млад съвременник Христо Смирненски, защото според него за изразяване на новите мотиви Смирненски продължава да използва “старите средства на Лилиев и Людмил Стоянов”.²⁶ Гео Милев застъпва мнението, че “не бива новото вино да се налива в стари мехове”.²⁷

Със симпатия той следи следреволюционния съветски авангард и го представя по страниците на своите списания “Везни” и “Пламък” (“Пла-

²¹Милев, Г. ИП, 2, с. 219.

²²По: Václavek, L. c. d., s. 11.

²³Милев, Г. ИП, 2, с. 64, 90.

²⁴Сп. “Везни”, III, кн. 17-18, с. 317; “Везни”, III, кн. 20, с. 352; “Везни”, I, кн. 7, с. 192.

²⁵Милев, Г. ИП, 2, с. 240.

²⁶Милев, Г. ИП, 2, с. 352.

²⁷Милев, Г. ИП, 2, с. 249.

мък”, 1924–1925 г.). В съответствие с Бехеровата идея за единствено спрavedливата революция в историята на човечеството – пролетарската революция, Гео Милев издига идеята за последното насилие, “насилието на истината”, което “не ражда друго насилие”.²⁸ Гео Милев следи и революционния немски експресионизъм, като особено го интригува личността на Ернст Толер – като поет и като мъченик на революцията. За неговия мироглед обаче не може да се говори като за марксически, а по-скоро като за авангардистки.

От споменатите по-горе позиции Гео Милев се бори против съвременните тенденции на ретардация в литературата и изкуството. Изкуството той разбира като вид действие, тревога, бунт. “И колко далеч е от изкуството подобна поезия на сладки тонове, рими и съзвучия! Такава поезия бе з в и к !” – подчертава Гео Милев в статията си, посветена на поезията на младите. “Уморени от толкова много господа в изгладени и изчекани официално-черни дрехи, толкова поети с бледи лица, миньорни погледи и устни с печална усмивка, ний желаем да видим днес варвари, хулигани, печенеги – с пламък в очите и с железни зъби.”²⁹ Гео Милев припомня мощното влияние на “варварина” Уйтман “върху няколко значителни европейски поети, като се започне с Верхарн и – през Арно Холц – се завърши с Верфел, който е днес един от първите лирици на Германия”³⁰.

Подобни асоциации символизът поражда и у младия Маяковски: “Домоседи мили,/ въс/ кой факт днешен/ ви сроди с перото?/ За какво?/ Знаете ли, че крадеше,/ когато не пишеше/ Франсоа Вийон?” (“Братя писатели”).³¹

За основен елемент на поетическата творба Гео Милев приема ритъма, който изключва антиномията *съдържание – форма*. Той отхвърля понятието “съдържание” и във връзка с това признава само понятието “интензивност” или “интензивност на формите”.³² Програмната теория на Гео Милев представлява цялостен синтез на мирогледни, естетически и поетически елементи с авангарден и експресионистичен характер.

Онези принципи на лирическата творба, които Гео Милев налага в теоретичен план, могат да бъдат открити преди всичко в собствените му текстове. Художествените методи и техники, разработени от немския експресионизъм, се използват във времето, когато възникват неговите най-важни произведения, и особено в Германия – родината на експресионизма, като подразбиращо се задължителни, т. е. някак “служебно”. При Гео Милев тези методи и техники също “работят” за развитието и превръщането на българската поезия в експресионистична, въпреки че в конкретния случай присъствието им не изключва, а напротив – предполага и други техни функции.

²⁸ Милев, Г. ИП, 2, с. 306.

²⁹ Милев, Г. ИП, 2, с. 220, 221.

³⁰ Милев, Г. ИП, 2, с. 231.

³¹ Срв. с оригиналa: “Вас,/ прилипших/ к стене,/ к обоям,/ милые,/ что вас со словом свело?/ А знаете,/ если не писал,/разбоем/ занимался Франсуа Виллон” (“Братя писатели”). Цитира се по: Mathauser, Zd. Umění poezie, Praha 1964, s. 50.

³² Милев, Г. ИП, 2, с. 68.

ции. В европейски контекст експресионизъмът като цяло се превръща в арсенал от отношения и средства (революционност, пацифизъм, редукция на израза, концентриран изказ, децентрализация и т. н.) и като такъв предлага на българския поет възможности за поетическа реализация на собствените му творчески инвенции.

Гео-Милевите текстове категорично се различават от тези на предходната българска литература – с необичайната употреба на препинателните знаци; с кратките си, лаконични изречения, които нерядко се състоят от една дума, или обратно – с употребата на сложни и дълги изречения, с помощта на които Гео Милев реализира любимия си принцип за изброяване на предметите и явленията; с отсъствието или с натрупването на глаголи; с ниската фреквенция на съюзи и предлози (вместо тях Гео Милев често си служи с тирета). Това са външните знаци на Гео-Милевия експресивен и експресионистичен стил. Новаторството на поета засяга преди всичко думата, синтаксиса, композицията. Понякога той се доближава и до крайните техники на експресионизма. В поемата „Ад“ творецът повтаря 29 пъти буквата „Р“:

P

P

P

P

P

P

и т. н.

Това е своеобразна редукция на думите „тръсък“, „prasък“, „право“, „провала“:

и ето:

падай

– с тръсък

– прасък

право в провала

p

p

p

p

.....

В запазения в ръкопис план на същата поема се вижда и графичното изображение на спиралите като част от текста. В немския експресионизъм редукцията на израза обикновено поражда т. нар. нереална перспектива на стихотворението. При Гео Милев обаче това се среща много рядко. Най-често той свързва редукцията на израза (заедно с децентрализацията на изказа) с описание, което е чуждо на експресионизма. В посочения по-горе пример след 29-те повторения на буквата „Р“ следва ономатопеята „– жт-/

пляс!-". Не е нужно дори да припомняме, че посочените външни знаци на Гео-Милевия стил са присъщи на експресионистичния текст изобщо, нито пък да привеждаме примери, с каквито немският експресионизъм разполага в неограничено количество.

В творчеството на Гео Милев важи и законът за концентрация на изказа, който и практически ("Ich bin traurig wie der Herbst" – "Ich bin Herbst"), и теоретически въвежда в употреба Херварт Валден.³³ Поетът се стреми да постигне концентриран израз:

<i>Свещта угасна.</i>	<i>Хвърляй с безумни ръце в сърцата, в главите</i>
<i>Знам.</i>	<i>[...]</i>
<i>Tи си аз.</i>	<i>туртурни топки от смут</i>
(“Кошмар”)	<i>– луди луни и слънца! -</i> <i>(“Зов”)</i>

Вторият пример обаче като цяло не отговаря на изискванията за концентрация на изказа в експресионизма. В него има прекалено много описание. Той би могъл да се доближи до експресионистичните изисквания само в съкратен вид: "Хвърляй с безумни ръце в сърцата луди луни и слънца!"

В творчеството на Гео Милев можем да намерим много примери за помалко или повече интензивна концентрация на изказа. Неговите текстове – заедно с посочените външни стилистични и графични знаци с експресионистичен характер – показват усилието на поета да постигне подобен изказ. Нека посочим няколко примера: "Душата ми е ръждясала от кръв телена мрежа, на която виси мъртъв войник" ("Моята душа"), "Колко увехнала трева във влюбените погледи" ("Есен"), "Спи кръвта под леда" ("Панихида за поета П. К. Яворов"); "и хвърля пред мойте нозе/ къrvави ризи и черни глави/ (иконите спят)" ("Стон"). Последният от примерите в същото време е пример за контраст и за оригинална трактовка на фолклорния мотив ("къrvави ризи"). Концентрацията на изказа и различните видове контраст при Гео Милев се свързват тясно с прокламираната "интензивност на формите". Подобни техники са продукт на приското влияние на немския експресионизъм. Тук ще приведем няколко примера от антологията "Haló je tady vichr-vichřice -!": "Náboj,/ zákerný vlk,/ vpadne do spícího domu./ Lipové vóní nos" (Ернст Толер, "Стражата на оръдието"; контрастът при Гео Милев: "къrvави ризи и черни глави" – "иконите спят", е близък до Толеровия по своята дълбинна структура), "Sladká slova, lunný svit mám zpívat?" (А. Еренщайн, "Ода"), "Stíhle bodá ryba v býčím vzduchu" (К. Швайтерс, "Нощи"), "té býčím zrakem rvu" (Х. Шибелхут, Аста Нилсен).

Характерни за експресионизма са и множеството поанти в Гео-Милевите творби: "... ти си изчерпан; до предела. Край" ("Есен"), "Ний градим барикади, ний копаем вал: между Вчера и Утре. Спартакус!" ("Ноември"),

³³По: Terray, E. c. d., s. 345.

“Вечна памет. Амин. Алилуя. Амин/ Ти един – Вечен Син – и пророк” (“Панихида за поета П. К. Яворов”), “И секва в миг кръвта./ Тук свършва пе-сента./ DA CAPO” (“As Dur”). Подобни завършеци ще намерим и в немските експресионистични текстове, например: “Стъпки – – Скок! Удар! Вик!! – Смърт. И това е всичко” (К. Калтнекер, “Убийство”, вж. цитираната антология).

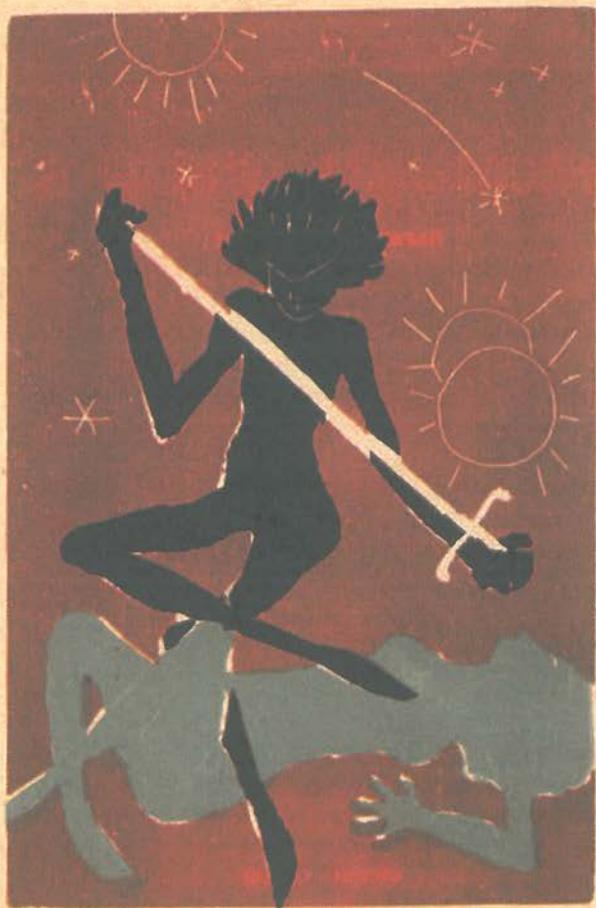
Въпреки че Гео Милев пише своите “Грозни прози”, култът към грозотата при него не получава такъв размер, какъвто в класическия немски експресионизъм. Гео-Милевият речник е по-сдържан, поетът не разработва присъщите на този култ мотиви: мотива за проститутката, за гнойта, за язвата и т. н. Докато пред очите на немските експресионисти се разкриват “екземите на града” (Бехеровото стихотворение “В тоалетната”), в България Гео Милев все още е в една провинциална среда, в която е жив духът на фолклора. Срещу сладникавата поезия на изчерпания символизъм Гео Милев се бунтува с един по-сдържан депоетически речник и с мотиви, взети от социалния живот, града и войната. Неговото творчество израства от здравата почва на българската литература, въпреки че се бори срещу нея.

В поезията на Гео Милев значителна фреквенция получават и любими-те на експресионистите мотиви за “спиралата”, “кръга”, “въртенето в кръг”. Първата Гео-Милева стихосбирка се нарича “Жестокият пръстен”. Трябва да отбележим, че мотивът за пръстена не е нов в българската лирика. Области на художествените интереси на Гео Милев обаче надхвърля лите-ратурата. П. Зарев открива в неговите стихотворения инспирации, идващи от изобразителното изкуство и от театъра: “мъртвешки зелена, сломена лежи/ луната над белия праг”, “Удари третата стражажа!”³⁴

В стихосбирката “Иконите спят” поетът свързва идеите на модерната поезия и изкуство с мотиви, идващи от българската фолклорна традиция. След Пенчо Славейков и Петко Тодоров ставаме свидетели на нов опит за подобен синтез. Гео Милев смята Петко-Тодоровата драма “Страхил страшен хайдутин” за най-съвършената българска драма. Петко Тодоров успешно намира във фолклора *символа*, Гео Милев – *експресията*. Опитът на Петко Тодоров и Гео Милев да съвместят по специфичен начин търсенията на модерната литература с най-същинските традиции на българската лите-ратура, с традициите на фолклора и на романтизма е интересен пример за динаниката в усвояването и одомашняването на постиженията на чуждите ли-тератури.

Откриването на другото, т. е. на различното в познатото, е съществена черта на общоприетата възприемателска перцепция на изкуството и на твор-ческата, литературната и художествената рецепция. Благодарение на светли-те импулси, които му дава придобитата култура, поетът долавя в любимата си още от детството народна песен “Черней, горо, черней, сестро, двама да чернеем...” безпомощния стон, получаващ космически размер, чува гневния

³⁴Зарев, П. “Преображенята на Гео Милев”. Септември, 1970, кн. 5, с. 98.

Вътрешна корица на „Жестокият пръстен“

протест срещу несъществуващия Бог. В народната песен “Мене ме, мамо, змей люби” Гео Милев се докосва до експресията на страстта и копнежа, до могъществото на първичния природен живот, към който се връща и експресионизът. Поетът поставя на нова плоскост и най-често срещания мотив в българската романтична поезия – мотива за пустинята: “Мре кървав месец – сетня четвъртина –/ сред камък, лишай, кости и пустиня” (“Гроб”), като по този начин преждевременно завършва историята на този мотив в българската поезия.

Въпреки че цялата “вина” за Гео-Милевия модернизъм, за неговия “до голяма степен” “погубен” талант обикновено се приписва на чуждите влияния, които твореца търпи, проблемът за тези влияния не е разработен дори в минимална степен. Инициативата за това идва чак от Норвегия. Норвежкият славист Мартин Наг се опитва да сравни поемата на Гео Милев “Септември” с поемите “Дванадесетте”, “150 000 000” и “Облак в панталони”.³⁵ За съжаление той стеснява прекалено много своята задача, затова направените от него изводи не са особено убедителни. Началото на поемата “Септември”: “Нощта ражда из мъртва утроба/ вековната злоба на роба:/ своя пурпурен гняв -/ величав”, говори за генетична връзка с началото на поемата “Дванадесетте” (“Черна вечер./ Бял – снегът”). Наг обаче се позовава на Гео-Милевия превод на поемата на Блок. При Блок, както се вижда, не присъства образът на нощта, а на вечерта. Сравнението между превода на Гео Милев и оригиналния текст показва, че Гео Милев е включил на няколко места в своя превод образа на нощта, т. е. той е “експресионизирал” руския символист. Така че по-късно, вземайки от превода на Блок в своята поема образа на нощта, той всъщност взема нещо свое, а не на Блок. Сравнението и тук се нуждае от по-широва основа, на която да бъде положено.

Образът на нощта в Гео-Милевата поема насочва вниманието към представата за най-дълбоката нощ, за нощта в точката на прелом, когато започва разсъмването. Изключителното влечеие на Гео Милев към този образ, с който си служи и при превода на Блок, би могло да се обясни както с честото присъствие на нощта в творчеството на неговия любим поет Яворов, така и в текстовете на немските експресионисти, където точката на разсъмването играе ключова роля. Същия образ откриваме и в творбите на френските и на българските символисти. В творчеството на Гео Милев още преди написването на поемата “Септември” има много подобни образи, например: “Далече, из утробата на черни облаци, се ражда кървава луна” (“Експресионистично календарче” – “Септември”; заглавието “Септември” препраща – далеч преди Септемврийското въстание в България – към неизвестна асоциация в съзнанието на Гео Милев). Подобни образи той създава и като режисьор в театъра с помощта на светлинните ефекти, за което свидетелства запазеният му режисъорски екземпляр на Хоффмансталовата “Електра”,³⁶

³⁵Наг, М. “Блок, Маяковски, Гео Милев”. Литературна мисъл, 1969, кн. 5, с. 41-45.

³⁶ЛА, с. 193-213.

Сравнението между поемите на Гео Милев и творбите на Маяковски също предполага една по-широва основа за разглеждането им. Не е възможно да се отдели прекалено ясно “екзистенциалната” причина (“необходимостта да се скрие фаталността на онова, което е станало”) за възникването на коя да е от поемите от причините за появата на останалите. Отговорът на въпроса за генезиса на творчеството се крие в съзнанието и подсъзнанието на автора, в неговия творчески фонд, където е трудно да се прокара разграничителна черта между литература и нелитература, където нелитературното става литературно, а литературната форма – преживян опит, чувство и мисъл. Аналитичният труд на Наг обаче дава много интересни посоки за наблюдение и сам би могъл да бъде обект на наблюдение.

Специфична концепция за влиянието в творчеството на Гео Милев предлага П. Зарев: “Представата за света, за природата (в неговите стихотворения – Б. а.) е значително видоизменена от натиска на субективните представи на поета, на неговата идея за видени и почувствани неща в модернистични изложбени зали, по страниците на модернистични списания, неща, които са започнали да преминават у него така, че създават и самата му душевна същина”³⁷. П. Зарев обаче прави своя извод вследствие на методологична грешка: той търси в стиховете на Гео Милев описание на природните явления, на предметите и субектите, в стихотворението “Змей” се опитва да намери образа на змея, в стихотворенията с градска тематика – образа на града. Търси и не ги намира. П. Зарев подхожда към поезията на Гео Милев като към традиционалистка предавангардна поезия. Словашкият критик на реалистичната литература Андрей Мраз се отнася към авангардните текстове далеч по-толерантно и по-диференцирано, когато пише: “Книжката на Фабри може да се схваща и оценява само в рамките на поетичната структура, към която тази поезия принадлежи”³⁸.

Гео Милев не иска да изобразява и описва, той се отказва от изобразяването. Според разбирането на експресионизма природата и езикът нямат отношение към поезията. П. Зарев обаче с вазовска тъга констатира по повод на Гео-Милевите стихове (“с ридаеща пепел кристална”): “Всичко това е събрано в душата на здрав човек, човека, излязъл от здравата среда на Балканите...”³⁹

Подобна методологична грешка белязва и изданията на Гео Милев. Само така може да се обясни тяхната изключителна непълнота, както и текстологичната им неблагонадеждност.⁴⁰

³⁷ Зарев, П. Цит. съч., с. 100.

³⁸ Mráz, A. *Medzi prúdmi*, zv. 1, Bratislava, 1969, s. 199.

³⁹ Зарев, П. Цит. съч., с. 102. Както е известно, Вазов възприема модерната литература като небългарска и нездрава. По-подробно вж.: Špecifickosť bulharskej moderny. – *Slavica slovaca I*, 1966, č. 4, s. 348-349.

⁴⁰ За изданията на Гео Милев критично се изказва Видка Николова в статията си “Иконите спят” от Гео Милев”. – *Литературна мисъл*, 1969, кн. 5, с. 46, 50. Авторката отбелязва, че дори най-новото двутомно издание на Гео-Милевото творчество от 1965 г. не дава

Все още е в сила разбирането за модерната литература като за статична величина, както и аисторичният подход към нея. Херметичната мистификация на модернизма на Гео Милев до неотдавна беше свързана с една почти комична ситуация: датираните от самия Гео Милев творби ("Грозни прози" – Берлин, 1918–1919, "Ад", 1922) години наред бяха поставяни във времето след Септемврийското въстание от 1923 г. В духа на романтизма се вървеше срещу направената от автора датировка, като се акцентираше върху аргумента, че подобни прогресивни творби Гео Милев не би могъл да напише преди Септемврийското въстание, защото тогава той все още стои на реакционни позиции.

Без преувеличение обаче може да се каже, че направеното от Гео Милев, но освободено от крайности и от екстравагантност оживява в "кръвояносната система" на българската социалистическа поезия. След Гео Милев става възможно далеч по-разнообразно да се обхванат проблемите на новия живот, много по-разнообразно, отколкото в творбите на Д. Полянов или на Хр. Смирненски.

(Статията е публикувана в: *Slavica slovana*, r. 5, 1970, č. 4, s. 400-411, със заглавие: "Súvislosti bulharského expresionizmu v diele Gea Mileva").

Превод от словашки: Татяна Ичевска

пълна представа за Гео Милев, нещо повече – в стихотворението "Змей" намираме по-малък брой строфи (6 вм. 7) и повече запетаи. В своята интерпретация на стихосбирката "Иконите спят" авторката изхожда не от старите предразсъдъци, а от позицията на Гео-Милевото програмно искане за "интензивност".

ВИТОЛД ГОМБРОВИЧ: СТРУКТУРАТА НА МАНТАЛИТЕТА И АВТОПЪРФОРМАНСЪТ

Галя Симеонова-Конах (Варшавски университет)

Работа затрагивает вопросы, связанные со специфической индивидуальной и авангардистской сущностью творчества Витольда Гомбровича, с авторперформансом писателя, с принципами культурной и национальной идентификации.

Эта проблематика показана в контексте критического отношения Гомбровича к патетично-мифологической модели его национальной культуры и тождественности, к отсутствию критической авторефлексии по отношению к национальной традиции, также как и в контексте перцепции и трудностей перцепции его творческого наследия в Польше. Рассуждения писателя о Форме и Бесформии, национальном и литературном, о Польше как "стране между Востоком и Западом, стране ослабевающей формы", "польском бесформии" и т. д., авангардистская сущность писателя конфронтируют его как с католическими националистами и эмиграцией, так и с коммунистической властью.

Идеи выведены на основании исследования творчества Гомбровича и документального материала его пространных Дневников, писанных в эмиграции. Гомбрович является одним из немногих польских творцов, кому удалось добросовестным и одновременно с тем провоцирующим образом увидеть себя и свою национальную культуру через Других.

The paper examines problems connected with the specific individual and avant-garde nature of Witold Gombrowicz' works, auto performances of the writer, the principles of cultural and national identity.

These problems are reviewed in the context of critical attitude of Gombrowicz toward the pathetic-mythological model of his own national culture and identity, toward the lack of critical auto reflection in regard to national tradition, as well as in the context of perception and difficulties of perception of his works in Poland. Writer's thoughts about the Form and Formlessness, the national and the literary, about Poland as "a country between East and West, a country of weakening form", about "Polish formlessness", etc., the avant-garde nature of his work have confronted him with the catholic nationalists and the immigrants, as well as with the communist authorities.

These ideas are a result of examination of Gombrowicz's literary works and the documentary material of his extensive Journals, which he wrote in immigration. Gombrowicz is one of the few Polish authors, who managed conscientiously and in the same time provokingly to see themselves and the national culture through the Others.

Понеделник

Аз.

Вторник

Аз.

Сряда

Аз.

Четвъртък

Аз.¹

Така започва първият “Дневник” на Витолд Гомбрович. Неговото начало в своя ударен лаконизъм отговаря поне на две фундаментални черти от писателското му наследство – на особената индивидуална същност на творчество му и на многократните автопърформативни актове, целящи утвърждаването на собствена специфична културна и литературна идентификация, която фактически удря право в сърцето патетико-националния модел за полската история, култура и литература. Една от възможните интерпретации на неговите разсъждения за Формата или Формите е като за сбор от различни идеи, идентификации, дискурси, свързани с националната принадлежност, култура, позиция, място в обществото и т. н., достъпни на субекта, градящи неговото Аз и неговата тъждественост. Апелът на Гомбрович субектът да се дистанцира от определените от нормативната Форма интелектуални становища и емоционални връзки, благодарение на които той се дефинира като субект, е изключително труден за реализиране.

Критиката и проблемите с перцепцията на неговото творчество в родината му, както и в кръговете на полската емиграция, вървят по няколко линии. Едната може да бъде чисто физическа. Гомбрович дълго време не е поznат като автор, не е издаван официално по известни причини почти до 80-те години на XX век. За т. нар. широка публика неговите текстове със своя авангарден характер даже преди Втората световна война са шокиращи, трудни и неразбираеми. Писателят саркастично отбелязва факта, че след издаването на романа “Транс-Атлантик” (“Trans-Atlantyk”) първите критики са го обсипвали с ругатни и атаки, несвързани с художествените качества на творбата, а предявяващи претенции как е дръзнал да постави главни букви по средата на изречението или да употреби “грозни” думи. С идеите и формата на своето творчество и иконоборческата си позиция по отношение на основополагащи полски национални митове, с критиката на обществените порядки той провокира всички, от емиграцията (която не може да му прости острите нападки по отношение на полската държава между двете световни войни) и национално настроената интелигенция до комунистическите власти.

¹ W. Gombrowicz. *Dziennik 1953-1956*. Kraków 1986, с. 9. Всички цитати са преведени от авторката на студията.

Едва ли и в този момент може да се каже, че Гомбрович принадлежи към четените и приемани от полските читатели автори, въпреки мита и шума около неговото име, въпреки факта, че е познат и ценен на Запад. От една страна, това е свързано с авангардизма на неговите произведения, а от друга – с неприемането на основни идеи в творческото му кредо и с “поругаването на националните ценности”: иконоборческите настроения по отношение на основни културологични кодове на полската култура и литература, както и тоталния отказ на писателя да приеме разбираната в конвенционален смисъл форма, а още повече “националната форма” и нейната зависимост от извънхудожествените фактори.

Избухването на Втората световна война застига Гомбрович в Аржентина, където след 1939 г. той остава да живее в продължение на 24 години. Огромната дистанция във времето и пространството, общуването му с друг, различен от неговия, културен код го води към преразглеждане и нова интерпретация на собствената му тъждественост и утвърдените представи за националната култура и литература.

Той (Гомбрович – б. а.) оставя на страна сравнително малко известната, периферна, “секундарна” полска култура, от която произхожда, за да се определи като “универсален” автор. От момента, когато изпада от своята общност, той е трябвало да търси по отношение на нея определена дистанция, да употребява друга мярка, заменяйки националния полски месианизъм с “общочовешки”².

Действително Гомбрович остава верен в определен смисъл на авангардизма и неговите същностни прояви като антитрадиционализъм, експериментаторска страсть и универсалистични идеи.

В Аржентина и след това по време на пребиваванията си на Запад писателят се опитва да се реализира и утвърди най-напред като творец, а после като поляк. Подобен подход в изконната си същност е антагонистичен на традиционната национална представа за полския писател и литература, която в реалното си проявление винаги е изпълнявала служебна роля по отношение на обществените потребности. В противовес на това досадно задължение Гомбрович обяснява смисъла на разрушителното ново себеутвърждане.

Литературата? Трябва да имаме литература точно противоположна на създадената досега. Трябва да търсим нов път в своята опозиция срещу Мицкевич и другите крале на духа. Тази литература не трябва да утвърждава поляка в неговата досегашна представа за себе си, а да го изтрягва от тази клетка, да му показва това, което досега той не се е осмелил да бъде. Историята? Трябва да станем разрушители на собствена-

² D. Scholze. Gombrowicz między modernizmem a postmodernizmem. Warszawa, 2004, с. 207.

*та си история, защото нашата история е наследствена обремененост, дава ни фалища представа за самите нас, принуждава ни да се отадем на историческата дедукция, вместо да изживеем своята собствена реалност.*³

В призовите за преоценка на националната история и литература, освен ясната идея за нова тъждественост и конституиране на националното Аз, родена от сблъсъка с “другите светове”, се открояват също така и експресията, и “разрушителният” авангарден повик, изведен от универсалистичните рамки и положен във философския и екзистенциалния контекст на търсениято на нова национална тъждественост.

Полските писатели от първите десетилетия на века са си давали сметка за своята обремененост от традицията, особено тези, които експериментират с авангардните форми. Но – от друга страна – бягството от провинциализма на полската литература е парализирано донякъде тяхната творческа индивидуалност и, скъсвайки с традицията, те обикновено стигат до подражателност и вторичност спрямо образците, идващи от Запад и от руската литература. Потапяйки се в експеримента, те са губели контакт с читателската публика, която не е приемала “органическата чудатост на техните произведения”. Това се отнася даже за Виткаци⁴. В подобна ситуация се оказват и писателите от 30-те години, които са се спрели някъде между провинцията и големия свят на литературата⁵. Гомбрович се откроява сред това поколение най-напред със своето отношение към литературната традиция. Доста дълго литературната критика вижда в него само един от бунтовниците и авангардните автори, забелязва го като майстор на парадокса и гротеската, разрушител на старите форми.

По време на емигрантския живот у Гомбрович се засилва критиката на такива черти в полския характер като мегаломания, презрение към чужденците и чуждото, аргантност и суетност, липса на толерантност. Авторът се обявява срещу анахроничния и изроден стереотип на сарматската шляхта, която малцина полски интелектуалци, включително самият той, са критиковали като образ на анархията, пиянството, религиозния фанатизъм и интелектуалната ограниченост⁶. Гротесковите фигури на Барона, Пицкал и Чюмкал от “Транс-Атлантик” са смятани за една от най-заядливите критики на поляците. Тези герои са илюстрация на привързаността към гротескните същности на определена анахронична национална тъждественост.

Гомбрович призовава поляците да се откажат от папагалското повтаряне на западните образци. Неговата критика е насочена към идеологическите

³ W. Gombrowicz. Dziennik..., c. 173.

⁴ С това име е известен Станислав Игнаци Виткевич (1885 – 1939) – писател и художник, с особено голямо значение за развитието на модерния театър. – Б. р.

⁵ Сравни: J. Jarzębski, Podglądanie Gombrowicza, Kraków, 2001, с.14.

⁶ Сарматизъм – фантастична теория и идеология на полската шляхта през XVII – XVIII в., според която тя произхожда от древното племе сармати. – Б. р.

основи на полската държава от междувоенния период, радваща се на изключителен пиетет от страна на неговите съотечественици. Той не е заразен от носталгия и мистификация на нейните слабости и нетolerантност. Писателят стига до разрыв както с голяма част от полската емиграция, така и с официалната комунистическа власт. Дори Чеслав Милош, който стои на "национални позиции", влиза в полемика с него. От разни страни Гомбрович е обвиняван в "оплюване на националните ценности". Четен, приеман и разбиран от една малка група интелектуалци, "големият неизвестен" на полската литература е обожаван от Тадеуш Конвицки, Кажимеж Брандис, Славомир Мроежек, Станислав Лем и други, които му дължат много. Същевременно Гомбрович като разрушител на стереотипите, на националната митология и форми, като апологет на свободата на индивида, е може би най-самотният полски писател, въпреки че понастоящем даже е включен в учебните програми, като, разбира се, неудобните аспекти на неговото творческо кредо са игнорирани. За широката читателска публика в чисто литературната си част произведенията му са неразбирани в авангардното си звучене, неприемливи са поради дразнещата интерпретация на митотворческите кодове на полската култура и структурата на националния манталитет.

За мнозина съвременни читатели Гомбрович, същността и значението на неговото творчество отново стават предмет на дискусии и въпроси (...) и влиянието на творчеството на Гомбрович върху здравето на полската култура изисква отново да бъде мотивирано.⁷

От позицията на хипертрофията на собственото си аз, следвайки Жан-Пол Сартр, Гомбрович също така се опитва да се дефинира чрез другите, противопоставяйки този процес на дешифрирането на моралните и културните представи на поляците, за което намираме достатъчно примери в неговите "Дневници" ("Dziennik 1961 – 1966").

Романът "Транс-Атлантик" и историята на неговата перцепция могат да покажат амбивалентната роля на народа и националните кодове на неговата култура като фактори, които конституират идентификацията на поляците и едновременно я разрушават. Романът е написан в края на 40-те години, а се появява на страниците на издаваното от Йежи Гедройц в Париж списание "Култура" през 1951 г. Гомбрович представя проницателен анализ на политическата психология и манталитета на сънародниците си и ги подлага на тотална критика. В тяхното съзнание въпросът за съществуването на народа е преплетен с манията спрямо собственото им минало. Анализиратки проблема в "Транс-Атлантик", Гомбрович, като писател и емигрант, разбърква самото митотворческо ядро на националната идентичност. Тук се ражда ключовото понятие "вторична действителност" (заместваща реалност), плод на митотворчески процеси. Дистанцирането на писателя, уси-

⁷ J. Jarzębski. Podglądarki..., с.13.

лията да се освободят умовете от тази вторична реалност изглеждат актуални и днес.

Конфликтът между миналото и бъдещето е една от основните оси на „Транс-Атлантик“. Действието в романа се развива в Аржентина. Гомбрович е арбитър в забърканата любовна история между младия поляк и влюбения в него аржентинец хомосексуалист. Героят трябва да избира между хомосексуалната връзка и своя баща традиционалист. Гомбрович може да разреши дилемата или като даде на младежа свобода и свързаната с нея несигурност, или като го удържи в железните окови на националната традиция. Романът предизвиква истерична реакция в някои кръгове в Полша и сред емиграцията в чужбина още с появяването си през 1957 г., тъй като „дискредитира националните светини“, а Гомбрович пише:

Тази творба се отнася в една своя определена част за народа, а нашият разум и психика както в емиграция, така и в страната не са още съвсем свободни, все още са в спазъм или даже са маниериизирани. (...) Твърде силен е у нас полският комплекс и твърде натоварени сме с традицията...⁸

Компонентите на полската екзистенция между мита и реалността се проявяват като двойна слабост. От една страна, това е „слабостта на безформието“, националният манталитет, формиран върху митове, вменени идеали и моди от конкретното историческо развитие, който Гомбрович критикува и чиято структура се вписва в обществената изостаналост. Общественото самосъзнание е архаично и една от проявите на безформието е липсата на критическа авторефлексия по отношение на традицията.

На тези равнини, отворени във всички посоки, отдавна се играе великата Компромитация на Формата и нейната Деградация. (...) Чувството за безформие мъчи поляците, но също така ги изпъльва с някаква чудата свобода, това чувство е в основата на тяхното възхищение от полското.⁹

Другата съществена слабост и проява на безформието според Гомбрович е субективната нишка, която се изтегля и прави поляците зависими от „болното минало“, от традицията на безформието. Гомбрович демонстрира собствена дистанцирана визия на полската история и култура.

Какво е Полша? Това е страна между Източна и Запада, където Европа започва да умира, преходна страна, където Изтокът и Западът взаимно отслабват. Ето защо това е страната на отслабващата форма... Никой от големите процеси на европейската култура не е засегнал истински Полша, тук е достигало само тяхното отслабнало echo. (...) Католицизъмът? Действително страната е в орбитата на Рим, но полският католи-

⁸ W. Gombrowicz. Dzieła zebrane. T. III. Red. J. Bloński. Kraków, 1988, c. 5.

⁹ W. Gombrowicz. Testament. Rozmowy z Dominique de Roux. Kraków, 1996, c. 106.

цизъм е пасивен, основава се на точното спазване на катехизиса, никога не е бил творческо сътрудничество с църквата.¹⁰

На фона на универсалния и автентичен модел на западната цивилизация образът на Полша изпъква като неясно отражение в салона на кривите огледала. Гомбрович анализира нейното безформие на две равнища – обективно-институционално и субективно. „Транс-Атлантик“ е критическа и гротескова диагноза на националната митология, на патологичната психология и комплекси, плод на „болно минало“ и традиция. Тя е анализ на националната склонност да се твори заместваща реалност, образ на една несъществуваща вторична Полша. Според писателя опитите неговите сънародници да се освободят от собствената си безформеност с помощта на идеализираната визия за народа и с двойствения образ заместител са безнадеждни. Безформието и заместващата вторична реалност водят най-вече до болезнено, дори маниакално раздвоение на индивидуума и на общностното съзнание.

Този въпрос има и други интерпретации, наситени с положителни конотации. Папа Йоан-Павел II говори за поляците като за „славянски народ сред латинците и латински народ сред славяните“¹¹. В съвременна Полша в повечето случаи се гледа на собствената култура като на западноевропейска, дори в много случаи абсолютно се игнорира славянската ѝ определеност. М. Бобровница правилно отбелязва, че славянската идея има най-слабо проявление в Полша.¹² Митотворческите практики се проявяват в опитите да се впише полската култура в средиземноморската¹³ и в отъждествяването на националната култура с културологичния код на страните от басейна на то-ва велико море.

Субективната привързаност на поляците към вторичната действителност, смята Гомбрович, изразява желанието да се запълни вакуумът на безформието. Дистанцията по отношение на националната митология, която иска Гомбрович, даже сега е трудно реализуема, тъй като самата история е двойствена реалност, в която никога не е постигната пълна идентификация на държавата и обществото, и този факт е свързан с историческото развитие. Пътя за освобождаването от заместващата реалност Гомбрович вижда в отказа от романтичната идентификация – „ние“, поляците, и самомнението за изключителното място и месианизма на народа.

В разъжденията на Гомбрович безспорно се проявява и авангардната страст за рушене на старите представи и творенето на „нов свят“, целта на който в случая е освобождаване от безформието и творене на истинската

¹⁰ Пак там, с. 45.

¹¹ Jana Pawła wizja jedności kultury europejskiej. Hamburg, Fundacja Wydawnicza Publikacji Religijnych, 1988, с. 16.

¹² M. Bobrownicka. Narkotyk mitu. Szkice o świadomości narodowej i kulturowej Słowian Zachodnich i Południowych. Kraków, 1995, с. 15-17.

¹³ Виж: Z. Kubiaik. Brewiarz Europejczyka. Warszawa, 1998, с. 174.; H. Janasek-Ivaniczkowa. Nowa twarz postmodernizmu. Katowice, 2002, с. 264.

Форма. Естествено е, че в тази си мисия той не е разбран поради трудността и характера на водената от него битка за истината, против заместителите.

Авторът в своите “Дневници” разсъждава върху творчеството на Мицкевич, който е дал на поляците такава заместваща реалност, такава красота, каквато в тогавашния момент е отговаряла на техния национален интерес.¹⁴ По-нататък развива мисълта си:

Но от години поляците са практикували да представят такава красота, която да съвпада с техните нужди, при това винаги в името на някакви други и високи интереси. И Мицкевич се превръща постепенно в Сенкевич, ставайки олицетворение на явното си желание да се хареса на всяка цена. Пожелал е да се хареса на читателя. Второ: пожелал е един поляк да се харесва на другия и народът да се харесва на всички поляци. И трето: пожелал е народът да се харесва на другите народи. И в тази мрежа на самонасищащо се прельствяване загиват, разбира се, ценностита, а става решаващ външният ефект.¹⁵

По тази причина според Гомбрович в полската литература действа вторичната действителност, няма истинска грозота, истинско разкриване на националния характер, както това се случва в други литератури (той дава тук за пример френската, английската, руската), но няма също така и истинска красота и форма. От континуитета на този вид литературна традиция може би идват и проблемите с перцепцията на изобразяваната “грозота” в най-новата полска проза както от страна на читателите, така и от една част от критиката, за което споменавам в други свои публикации.

Романтичният идеолект е културният език, на който се разбират членовете на националната общност и който по принцип е затворен за хора, идващи отвън.

От “Танго” (“Tango”) на Мрожек полският читател веднага се сеща за “Сватба” (“Ślub”) на Гомбрович, с която “Танго” влиза в полемичен спор; “Сватба” го прехвърля към “Сватба” (“Wesele”) на Виспянски, но и също към романтичните драми на Крашински, Словаци и Мицкевич.¹⁶

Така е донякъде във всяка литература, но в Полша тази взаимосвързаност чрез миналото и в миналото е много силна и ражда изключителната херметическа символика на полската литература, която препраща читателя непрекъснато към самата себе си, затваряйки се по особен начин вътре в своя свят и изключително в собствената си проблематика и език. Но Гомбрович е полски писател, както например Хулио Кортасар аржентински или Маркес колумбийски, въпреки че са прекарали половината от живота си във Франция. В латиноамериканските литератури съществуват автономни кодове, презентиращи диалога между читателя и публиката и до известна степен

¹⁴ Виж: W. Gombrowicz. Dziennik 1961-1966..., с. 356.

¹⁵ Пак там, сс. 360 – 361.

¹⁶ Сравни: J. Jarzębski. Apetyt na przemianę. Kraków, 1997, с. 74 – 75.

разбираеми само в тези културни общности. В полската култура подобна ситуация не се ражда толкова от оригиналността на нейните кодове, колкото от нестихващата антиномия на Формата и безформието, разбирана в смисъла на Гомбрович, водещ по-скоро монолог в периферността на литература, от която е излязъл. В този смисъл Гомбрович по избор е полски писател преди всичко в контекста на собствената си култура, в която посочва и разисква тази антиномия.

Антиномията между конвенционалността на формата и историософската рефлексия ражда постоянния бунт на Гомбрович срещу конвенциите в действителността и културата. Като бивш модернист и авангардист Гомбрович пише и действа от позициите на определени универсалистични и хуманистични надежди.

Израз на универсалистичните тенденции в творчеството му, свързани с авангардните концепции от неговото писателско минало, е романът „Космос“, публикуван за първи път цялостно в „Култура“ през 1965 г. Тази негова творба е може би най-много свързана с авангардния роман от втората половина на XX век и излиза извън голямата полемика на творчеството му, посветена на Формата и безформието, както и от чисто полските контексти, оставайки парадоксално в тях. Повествователната техника на романа, носеща сходство с *новия роман*, – заплетеността на фабулата, парадоксите на повествованието и образният свят, служи за представяне на определени метафизични проблеми. Индивидът, освободил се от Бога, се опитва да диализира и разбере смисъла на Вселената и екзистенцията с разума си и в континуитета на своите човешки действия, но тези човешки усилия завършват с крах.

Гомбрович представя философските страхове на съвременния човек. „Космос“ се смята от критиката за един от най-мрачните и многозначителни романи на Гомбрович – който като че ли концентрира много от по-общите тези на неговото творчество. Историята на главния герой Витолд е разгърната чрез един от любимите мотиви на Гомбрович, бунта срещу Семейството. Витолд (съвпадението на имената не е случайно) оставя зад себе си цялата си традиция и представи за света. Следват отчаяните опити на героя да създаде свой свят, *космос* в безпорядъка от събития и факти. Космосът в края на краишата се разпада и остава само хаос. Субектите, с които главният герой води деликатни игри и се опитва да подреди света, могат да му предложат, както се оказва, само собствените си мании. Търсейки скритите зад фактите истински интенции, принципите на удоволствията, историческата обусловеност, авторът третира света като територия за експанзия на собствената си субективност и автопърформанс.

Гомбрович използва опита на авангардния роман на ХХ век, чийто повествователни методи вмества във формата на изображението и наратива. С идейната насока на това свое произведение писателят се вписва в агностичните и пессимистичните визии на новата полска литература, като се започне от Виткаци и романите му „Сбогуване с есента“ („Pożegnanie jesieni“) и „Не-

наситетост” (“Nienasycenie”). Невинаги досега всички аспекти на писателското му дело можеха да бъдат развити поради забавянето при издаването на почти всички негови произведения. Така например писателят “Ивона, принцесата на Бургундия” („Iwona, księżniczka Burgunda“) е написана през 1934 г., а нейната късна премиера се е състояла едва през 1957 г. в Краков.

В контекста на чисто литературните авангардистки търсения на една представителна част от творчеството на Гомбрович трябва да се отбележи, че в периода на емиграция той естествено се сблъска с новия феномен в литературата и културата, разбиран днес не само като промяна в теорията, стиловете и функциите на изкуството, но и като промяна на изкуството и културата въобще. Това е, разбира се, постмодернизъмът. Към средата на миналия век става ясно, че нито постулатите на естетиката на модернизма за автономията на изкуството, нито авангардизъмът в стремежите си за неговата трансформация чрез революция са били в състояние да се отдръпнат от обществените интереси. Неоавангардизъмът също не е в състояние да осигури съответната дистанция за културата. Според някои изследователи в този период Гомбрович преодолява авангардизма, приближавайки се до постмодернизма¹⁷. В последната творба на писателя “Оперета” (“Operetka”) те виждат именно признатите на това сближаване.

В пародийния жанр на оперетата Гомбрович още един път се връща към своите любими теми, още един път манифестира нежеланието си да се адаптира към авторитаризма на приетите ценности в културата, като деавторизира самия себе си.

В неговата творба и революционерите в изкуството, и управляващите се отдават на терора на модата, на гротеската на живота. Гомбрович използва случая и довежда до абсурд екзистенциализма на Жан-Пол Сартр като философска постановка за никакъв “трети път” на цивилизацията. Неговият “постмодернизъм” децентрализира определени империално-центристки убеждения, където ценностите на модернизма са още живи.¹⁸ Естествено, тук се визира Краков.

“Божественият идиотизъм на оперетата” е прекрасна възможност за Гомбрович да представи дисонанса между класическите форми и е доказателство за унищожаването на формата. Пародийният характер на оперетата му дава идеална възможност да постави под съмнение смисъла на историята чрез travestiрането на собствените си исторически преживявания. Революцията, обикната от авангардизма, е вече в миналото. Гомбрович идентифицира историята като история на властта, чийто израз са също така модата, дрехите, костюмите. В “Оперета” редът на костюмите отговаря на иерархията на обществения ред. Писателят се отнася критично към континуитета на историческия процес. Илюзията на “свещената голота” може да

¹⁷ Виж: D. Scholze. Gombrowicz między modernizmem a postmodernizmem. Warszawa, 2004, s. 211.

¹⁸ Pak там, с. 212.

бъде начало на нова демагогия. Драмата за революцията в своята последна творба Гомбрович завършва в конвенциите на оперетната шега като апотеоз на голотата. Играча с читателя и с тривиалността на жанра, с “деконструкцията на жанра” става очевидна. В контекста на убежденията си авторът пледира за спазване на дистанция към историята, а тя самата е деградирана до равнището на “лесносмилаем консуматорски продукт”. В “Оперета” са използвани тривиалностите и стереотипите на жанра и затова произведението може да се разглежда като “сатира на придаването на дълбоко значение на историческия процес”. Идва ератата на края – на края на историята, обявен от Фукуяма¹⁹. Така оперетата на историята се проявява като интертекстуален цитат от гледна точка на перифериите – било от Латинска Америка, било от Полша. И управляващите, и революционерите на изкуството се потапят в панаира на ставащото, деконструират самите себе си и се отдават на терора на модата.

Новаторският дух на твореца и мислителя Гомбрович го противопоставя на парадоксалното безформие и митоподобната същност на собствената му култура и традиция и излизането от техните дебри прави автопърформанса основателен.

Понеделник

Аз.

Вторник

Аз.

Сряда

Аз.

Четвъртък

Аз.

¹⁹ Френсис Фукуяма – съвременен американски учен, политик и футуролог. Оживена полемика предизвикват книгите му “Краят на историята и последният човек” (“The End of History and the Last Man”, 1992), „Доверие: обществени добродетели и пътят към разцвета“ (“The Social Virtues and the Creation of Prosperity”, 1995) и др. – Б. р.

Jana Pleskalová. *Stará čeština pro nefilology*. Masarykova univerzita v Brně, Filologická fakulta, Brno, 2001, 149 s.

Излезе помагало по Историческа граматика на чешкия език под заглавието *Старочешки за нефилолози*. Неговата авторка е професор по историческа граматика на чешкия език в Масариковия университет, гр. Бърно, Република Чехия. Професор Плескалова е дългогодишна преподавателка с трайни и задълбочени интереси в езикознанието и в частност – в историческата лингвистика. Като ученичка и последователка на утвърдените чешки учени Арнощ Лампрехт и Душан Шлосар тя продължава установената езиковедска традиция в Масариковия университет и в голяма степен допринася за развитието и приложението ѝ.

Помагалото има за цел да улесни преподавателската практика по историческа граматика и е адресирано към по-широк кръг от читатели. Въпреки скромното и непретенциозно заглавие *Старочешки за нефилолози* книгата е ценен помощник за преподаватели и студенти. Прави впечатление изчистеният и достъпен език и прецизно структурираният в хронологичен план исторически развой на чешкия език. Настоящото помагало е плод на дългогодишната изследователска и преподавателска дейност на професор Плескалова и е реализирано след спечелен проект от авторката му.

В съдържателно отношение книгата се отнася до т. нар. старочешки период в езика, който в съвременната лингвистична традиция обхваща от втората половина на XII до края на XV век. За сметка на това обстойно са разгледани основните нива на езика от този период – фонетика, морфология, синтаксис.

Композиционно помагалото е разгърнато в Уводна част, Фонетика, Морфология и Синтаксис.

В увода са разгледани различните източници за изследване на историческия развой на чешкия език, представена е периодизация на развой на езика, посочени са основните чешки наречия, проследен е развойт на чешките правописни системи и пунктуацията, дадени са и системи за транслитериране и транскрибиране на старочешки текстове.

В глава *Фонетика* са застъпени всички фонетични промени, настъпили през този период. Представя се вокалната и консонантната система, разгледани са видовете депалатализации и дисимилации, сричкотворните *r* и *l*, появата на *ü*, *í*, *ě*, *ou*, *ř* и т. н. Всички явления са подредени хронологично и са подкрепени със съответните примери.

Най-голямо място е отделено на старочешката морфология. По отношение на именната система са разгледани склонителните типове по основи както на съществителните, така и на прилагателните имена. Представена е и местоименната система със своите склонителни модели. Проследена е типологията на спреженията и темпоралната система в този период, наред с това са застъпени и различните видове причастия и описателни форми.

В раздела *Синтаксис* са маркирани основните тенденции в развоя на този дял на езика – от предисторическия период до XVIII век. Акцентира се върху простото изречение и неговите части, изразяване на отрицание, възможност, принуда и, разбира се, сложното изречение и видовете съюзи в него.

В края на помагалото е предложена подробна библиография по историческа граматика и история на езика.

Книгата завършва със списък на съкращенията и символите и списък с употребените термини по страници.

Както става ясно, помагалото на Яна Плескалова е ориентирано към по-широк кръг читатели. То е предназначено и за студенти от историческите специалности, изучаващи развоя на чешкия книжовен език. Акцентира се върху практическото овладяване на старочешкия, т. е. получаване на знания, които ще помогнат да се разчете един старочешки текст. Методологически книгата е структурирана по модела на Душан Шлосар "Stará čeština pro archiváře". С достъпния си и четивен стил, нещо рядко срещано в последно време, книгата може да представлява интерес и за студентите бохемисти извън пределите на Република Чехия.

Борислав Борисов

Пражката школа: Генеалогия, самопознание, полемики. НОМО ВОНЕМИКУС. Издание на Бохемия клуб, Херон прес, 2004, кн. 1. Съст. Добромир Григоров; ред. на броя Маргарита Младенова.

Анахронизъм ли е за съвременната хуманитаристика "връщането" към дейността на Пражката школа? На какво се дължат определени подозрения, свързани с методологическата и идеологическата самоличност на тази школа? Възможно ли е генеалогията на определени концепти, работещи в рамките на дадена научна общност, да бъде коректна спрямо изходния епистемологичен контекст на съответната общност и едновременно с това да отчита трансформациите, които търсят идеите в хуманитарното познание при преноса им в "чужди" контекстуални полета? Това са – едро формулирани – основните проблеми, които са тревожели Добромир Григоров – съставител (автор на въвеждащия текст, на две от рецензиите и преводач на две от подбраните статии) на този много силен брой на списание "Homo Bohemicus". Целта на изданието е да се представи синтетично – с оглед на обема, който може да си позволи, – "произхода" и "източниците", довели до създаването на Пражката лингвистична школа, и заедно с това съвременните рефлексии върху дейността и значението на един от най-характерните феномени в историята на хуманитарната мисъл през XX век. Подборът на текстовете е основан на баланса между "авторефлексивните жестове" (както ги нарича Д. Григоров) на физиономични за школата фигури като Вилем Матезиус, Йозеф Вахек, Роман Якобсон, от една страна, и свързани по един или друг

начин с тях съвременни изследвания, дискутиращи проблемни положения и конвергенции между Пражката школа и други методологически нагласи, взаимоотношенията между "пораждащи" и "възприемащи" контексти.

"Юбилейният" текст "Десет години Пражки лингвистичен кръжок" на Вилем Матезиус (прев. М. Младенова) е не просто равносметка на дейността на школата между 1926 и 1936 година. Очертавайки научно-культурната среда, в която се формира кръжокът, неговият основател представя основните проблемни полета и методологически дискусии, дали облика на една "отворена" научна общност. Текстът е демонстрация и на самочувствието на участниците в школата, и на самосъзнанието им на създатели на един от големите епистемологични обрати в лингвистиката и литературовзнанието. Анализиран е и любопитният факт на международно признание, изпреварващо трудното и небезконфликтно "приемане" в "домашна среда" – още едно доказателство за липсата на "провинциален" научен манталитет у пражките филолози.

В пряка връзка с текста на Матезиус е статията на "ученика" му Йозеф Вахек "Поява и съзряване на пражката езиковедска теория" (прев. Д. Григоров). В нея надредно, вече от дистанцията на времето, се обобщава приносът и значението на кръжока в развитието на хуманитаристиката – отхвърлянето на идеите на младограматическата школа, съвместяването на синхронния и диахронния анализ, съчетаването на структурното и функционалното изследване на езика, интерес, за разлика от "чистата теория" на глосематиката, към всекидневните житейски ситуации и актуалното състояние на националния книжовен език, езиковата култура и поетическата реч. Изтъкнати са и полемиките, които подхваща списание *Slovo a slovesnost*, в подкрепа на което застават творци и интелектуалци като Карел Чапек, Франтишек Ксавер Шалда, Ярослав Дурих, Владислав Ванчура, Индржих Хонзъл, Витезслав Незвал. Отличителна черта на Пражката школа според Вахек е именно взаимният диалог между лингвисти и литературоведи и усилието научната концепция да не остава изолирана от практическото езиково обучение. Важно място в статията заема "извеждането" на методологическия облик на школата, (само)определяща се като "структурно-функционална", от две направления, бележещи вътрешната диференциация в нея – на Трубецкой – Якобсон и на Матезиус – Хавранек. Но е отхвърлено като неоснователно подозрението, че това оразличаване е свързано с национални различия в подхода.

И ако текстовете на Матезиус и Вахек акцентират върху вътрешното разнообразие на възгледите в школата, принципната ѝ "отвореност" към диалог и полемики, то Роман Якобсон в "Предпоставки за развитието на Пражката лингвистична школа" (прев. А. Пенчева) поставя ударението върху друго. Според него създаването на кръжока е пряк израз на една национална особеност на чешката наука, която Матезиус определя като "корпоративен кураж", компенсиращ "относителния недостиг на смели първоткриватели, водени само от собствената си воля и доверие в себе си и

воюващи на собствен риск с проблема си". За Якобсон характерна черта на кръжока е монолитността на методологията и неговата "организационна дисциплинираност" – "това обединение не желае да бъде парламент, представящ различни течения, а директно заявява чрез своя устав, че неговата цел "е да работи на базата на функционално-структурния метод за напредъка на лингвистичните научни изследвания". По този начин Роман Якобсон вижда същността на Пражката школа в налагането на нова система от методологически принципи, но не чрез "абстрактни прокламации и ялови манифести", а като "премислена в дълбочина и широчина теоретична система, разработена с участието на лингвисти, философи на езика и естетици и с неотклонно съобразяване с езиковата емпирия". Реторично, под предлог, че няма да защитава тезата за автохтонния произход на кръжока, ученият про карва възгledа си за значимостта на специфично чешките условия и "домашната" научна среда при формирането на школата, за органичната вписаност на кръга в научните традиции на страната.

В индиректна подкрепа на това становище, но с пряко отношение към фигуранта на Якобсон е статията на Петер Осолове "Източник на телеологично мислене на Пражкия лингвистичен кръжок" (прев. Ал. Иванов). В нея се анализират връзките между възловото за Пражката школа понятие "функция", телеологичната перспектива на мисловността и теорията на чешкия икономист Карел Енглиш. Това довежда до прецизиране на генеалогията на езиковия модел от типа *средство-цел* (*a means-ends model*) и на понятия като "автотелична естетика" и "поетическа функция" при Якобсон и Мукаржовски. Много аргументирано и задълбочено Петер Осолове очертава близостта и различието между лингвистичния и естетическия функционализъм на школата и телеологичната теория на Карел Енглиш – нещо, което, струва ми се, е оставало извън полезрението на учените или поне на българската филологическа мисъл.

Безспорен интерес ще предизвикат у интересуващите се от история на естетическите и литературоведските идеи двете взаимно обвързани статии: на Отакар Зих – "За поетическите типове" (прев. В. Якимова), и на Петер Кайзер – "Протоструктурализъмът в чешката естетика и литературознание: поетическата типология на Отакар Зих" (прев. Д. Григоров). Представянето на естетическият проект на чешкия учен е добра предпоставка за нова перспектива в конструирането на връзки между литературоведски нагласи, школи и концепти през първата половина на XX век. Възгледът за хетерогенната единност на художествената структура на творбата и нейните три нива – сетивно, формално и смислово, аисторизъмът и апсихологизъмът на концепцията на О. Зих, полагането ѝ в контекста на хербартовската традиция, от една страна, и на бъдещите структурални нагласи в чешката естетика – от друга – всичко това вероятно води и до преразглеждане на инерцията еднозначно (и генеалогично?) да се обвързват руският формализъм и Пражката школа. Любопитни са и опитите за откриване на типологични "родства" в статиите на Зденек Матхаузер "Итенционалността и обратните връзки при

Мукаржовски, Ингарден и Лосев” (прев. В. Синивирска) и на Иржи Холи “Пражката школа и школата в Констанц: между теорията и текста” (прев. З. Хаджидимитрова). Но тук като че ли заглавията заявяват повече, отколкото текстовете предлагат.

В края на списанието е поместена и пълна хроника на лекциите пред Пражкия лингвистичен кръжок, изготвена от Йозеф Вахек, както и три рецензии на издания с изследвания върху структурализма в Централна и Източна Европа. Така към прецизния подбор, коректния превод и задълбочения коментар на текстовете този интригуващ брой на списание “*Homo Bohemicus*” може да добави и още едно достойнство, каквото е библиографската добросъвестност.

Димитър Кръстев

Юлия Николова. Записки по българска възрожденска литература.
“Хермес”, 2004, 439 с.

Новата книга на университетската преподавателка доц. д-р Юлия Николова е задълбочен обзор на книжнината от епохата на Българското възраждане. Посветено на специфични литературни и културни явления, това изследване е предназначено както за студенти и специалисти, така и за широк кръг читатели.

“Записки по българска възрожденска литература” е особена книга. Тя предлага собствен модел на общуване – увлича, интригува, привлича, но и подлага на изпитание, търси диалог със своя читател и непрестанно се “вглежда” в неговите реакции. Понякога сякаш ги предусеща. Предусеща плахата неувереност на студента, въпросите на колегата, инакомислието на специалиста.

“Записки по българска възрожденска литература” е университетски учебник не само защото е назован така. Книгата на Юлия Николова предлага система от енциклопедични знания за културата на българския XIX век. Още повече, че тя не спира наблюденията си с Освобождението. В книгата се споделя и аргументира тезата, че възрожденските процеси не приключват през 1878 г. Те продължават почти две десетилетия по-късно. Тук не случайно употребих понятието за енциклопедично знание. В книгата са изказани и научно обосновани всички интуиции и особености на Българското възраждане. Тези особености са свързани с историзма, с разvoя на националната идеология, с масовизирането на светското образование, с движението за независима църква и държава. Тези феномени са свързани и обусловени от генеалогията на българската култура и когато се говори за нейното своеобразие, винаги се отбелязва, че “тя не възниква като феникс – сама от себе си и сама за себе си” (Ю. Николова). Нейното формиране е схващано като синтез на културни традиции – на фолклорната и на старобългарската, които отстояват правото си на коректив през Възраждането. Подчертано е

въздействието на културата и литературата на балканските народи и особено важното за българското пробуждане отваряне към света на славянските и другите европейски култури.

Книгата “Записки по българска възрожденска литература” проследява многоаспекти исторически влияния и взаимовръзки. Поради това тя обсъжда в широк хоризонт собствената ни книжовна продукция, преводната и по-българената литература и нейното разпространение и въздействие, литературата на факта (мемоари, пътеписи, епистолария), трансфера на влияния между фолклора и литературата. Всички тези перспективи на изследване правят от тази книга нещо повече от история на възрожденската литература. Това е типология на възрожденската култура и в частност на нейната литература, която е един от най-силните културообразуващи и културоопределящи ресурси на Възраждането.

Книгата съвместява няколко важни методологически решения на литературноисторическия наратив за Възраждането:

1. Хронологически обзор, който дава възможност да се проследят проявленията на литературната продукция и въобще на културата в проекциите на противачащото време;

2. Обвързване на този обзор с пространствените измерения на явленията – културни средища, място на създаване на текстовете, език на средата;

3. Жанровете и жанровите тенденции, където са поставени въпросите за жанровото моделиране на възрожденската литература.

Този модел следва и открива за науката един значителен, но непознат възрожденски образец от 1871 година. Той е дело на видния възрожденски поет и критик Райко Жинзифов, който създава първия сериозен очерк върху българската книжнина. В сборника на Николай Гербел “Поэзия славян” Р. Жинзифов изяснява етапите на литературното развитие. Подредбата в него-вия труд е направена според два основни принципа – хронологичен и жанрово-тематичен. По този начин той подрежда и представя христоматийно познати автори и произведения. Моделът на Р. Жинзифов, създаден през Възраждането, се използва почти непроменен до наши дни – свидетелство за това са и “Записки по българска възрожденска литература”.

Неизкушеният читател ще открие в книгата на Ю. Николова невероятно разнообразие от информация – поднесена достъпно и увлекателно. Тук ще насочва вниманието на нелишения от опитност и пристрастност читател към моите читателски изкушения. Това е частта “Топографски проекции на българската литература”, където са проследени представите за възрожденския свят и посоките към него. Това е място в книгата, което полага человека в лабиринта на времето и пространството на възрожденската култура. Тук се подлагат на изпитание преводимостта или непреводимостта на света, временността и вечността на ценностите. Създават се представи за подвижността на някои извечни категории и регламентирани посоки. Понякога се усъмнявам в тях, защото са коментирани в тяхната “обратимост”, “кръговост” и нееднозначност. Посоките, по които поема възрожденският българин, са че-

тирите посоки на света. Той пътува на юг към Цариград и светите места като поклонник и откривател на нови светове и материално замогване. Изтокът и Западът предлагат европейското светско образование и възможности за успешна професионална реализация и кариера. Северът е посоката на изгнаничеството. Така в книгата се илюстрира кръстопътната съдба на българина. И въпреки представата за кръстопът, иска ми се тези топографски проекции да не са модел за българското разпятие.

В уводните думи на книгата са направени уговорки и обяснения за избора на заглавие. Авторката насочва към две свои позиции по отношение на "прагматиката" на книгата. Първата е свързана с дълбоко уважение към великите предшественици – бележитите изследователи на Възраждането, и невъзможността да бъде обхванато всичко в неговата дълбочина в рамките на едно издание. Второто обяснение идва със замисъла изданието да има характер на лекционни записи, които подпомагат читателите чрез система от акценти – специфични за студентския маниер на водене на записи.

Тази книга си дава сметка за поетите ангажименти, за трудностите да се изгради концепция, методология и биография на четенето на възрожденската словесност. Тя е приела предизвикателството да систематизира и обсъди текстове, съмисли, теми, жанрове, произведения, личности, исторически събития, изследователски нагласи. За да балансира сериозността на научните намерения, заглавието "Записки по..." сякаш освобождава от стриктността на нормите, насочвайки към близост с "бележки" (като "хвъркатите бележки" на Алеко Константинов например). То създава усещане за лекота, ефирност, даже внушава случайността на намеренията, създадени се чрез спонтанното записване. Но зад това заглавие могат да се провидят и множество други съмисли и значения. Едно от тях е, че записките обикновено навеждат на мисълта за автобиографизъм, за мемоарност, за фиксирането на преживяното, за споделяне на спомени. Зад "записките" по възрожденска литература стоят преживяванията по възрожденска литература на Ю. Николова. Защото това са преживявания на изкушения изследовател, но не само като кабинетен учен, заровен в книги, архиви и библиотеки. Това са "преживелиците" на университетския преподавател от аудиторното общуване със студентите, от спонтанно възникната идея, провокирана от това неповторимо общуване.

И още нещо за заглавието. Записките са средство за съхраняване на познание. Записването е вид "справяне" със забравата. В този случай освен всичко това те носят идеята за отвореност, за предразположеност към диалог. Те предизвикват към нови изследователски изкушения. Защото записките са "подвижни". Не се затварят напълно, окончателно и завинаги. Така "записването" на българската възрожденска литература може да продължава дотогава, докато книгата има своите "любомъдри читатели". Каквито, надявам се, сме всички ние.

Могъщият триптих. Избрани стихове от беларуски поети: Янка Купала, Якуб Колас и Максим Багданович. София, “Илинда-Евимов” ЕООД, 2002, 296 с.

Началото на двадесет и първи век открива нова страница в рецепцията на беларуската поезия в България. През 2000 г. със съдействието на Посолството на Република Беларус в България и с личното участие на беларуския посланик излизат две интересни антологии – “Антология на беларуската поезия” (двуезично издание, включващо най-добрите произведения на беларуската словесност – от Кирил Туровски, Микола Гусовски и Франциск Скарина до Виктор Шнип, Людмила Рублевска и Виктор Жибул) и авторската антология “Моята беларуска тетрадка” – четиридесетгодишна равносметка на поета преводач Найден Вълчев, справедливо наречен “първа цигулка в оркестъра на българските преводачи на беларуска поезия” (Нил Гилевич).

С издаването на следващия сборник – “Могъщият триптих. Избрани стихове от беларуски поети. Янка Купала, Якуб Колас и Максим Багданович” (2002 г.) българската културна общественост и посолството на Беларус в България отбелязват 120 години от рождението на Янка Купала и Якуб Колас и 110-годишнината на Максим Багданович. В своите “Думи за начало” Найден Вълчев разказва легендата за Беларус, “получила името си от това, че била единствената територия, непопаднала под гнета на татаро-туркско-монголските нашествия, на иноверците”, останала “чиста, непоквarena, бяла”. Той запознава българския читател със сложната и трагична история на беларуския народ, на беларуския език, напомня за Великото Литовско Княжество, когато езикът на беларусите е в своя апогей, както и за мрачните периоди на забрани от страна на полския Сейм (1696 г.) и от руския императорски Указ (1840 г.).

Всяка литература има своите велики поети, обозначаващи цели епохи в художественото ѝ развитие. За българската литература това са Христо Ботев, Иван Вазов, Пейо Яворов; за руската – Александър Пушкин, Михаил Лермонтов, Александър Блок. “Могъщият триптих” на беларуската литература – това са Янка Купала, Якуб Колас и Максим Багданович. Възраждането на беларуската поезия, дълго време оставала безмълвна и безименна, е свързано именно с тяхното творчество. В началото на XX век на небосклона на беларуската литература изгряват почти едновременно тези “три звезди от първа величина”: през 1905 г. Янка Купала публикува първото си стихотворение, през 1906 г. - Якуб Колас, а през 1907 г. е отпечатано първото произведение на Максим Багданович.

Талантът и на тримата, наречени от Семион Владимиров “светата троица на беларуската литература”, е многостранен. Нито един от тях не е само поет. С комедията си “Павлинка” Я. Купала поставя началото на драматургията, а Я. Колас създава епоса “Нова земя”, станал “енциклопедия на бела-

руския народен живот". И М. Багданович не е само поет експериментатор, виртуозно доказал богатите възможности на родния език, написвайки първите хексаметри, сонети, рондо, триолети, пентаметри и пр., но и преводач и критик, теоретик и историк на беларуската литература.

Те започват да творят, когато Беларус е Северозападна губерния на Руската империя и беларуският език е забранен с императорски указ. Затова създават първите си произведения не на беларуски: Купала пише на полски, Колас – на руски, а Багданович – на руски и украински. Но независимо от това именно те полагат фундамента на съвременния беларуски език. Именно те – "Купала, Колас и Багданович – са поетическият триъгълник, всеки връх на който указва към бъдещето и го проектира. Те са трите измерения, върху които е построен светът на нашата литература. Те са основа на основите и начало на всички начала. Ето защо ние винаги ще се връщаме към тях триата, нашите Песници. Ще се връщаме, за да вървим напред. Да вървим напред – това е също течен завет към новите сеятели на родната литературна нива". Така оценява делото на беларуските Песници техният талантлив приемник Махас Стрелцов, автор на удивителни литературнокритически есета, на класически по художествената сила на въздействието си разкази и повести, на поезия, изпълнена с тънък лиризъм и философски реминисценции.

На същото мнение е и Найден Вълчев, познавач и преводач на беларуската поезия, удостоен с най-високата награда на Беларус – ордена "Франциск Скарина". В своите "Думи за начало" той казва: "Тримата от "могъщия триптих" не слизат от читанките и христоматиите, след тях дойдоха другите, следващите... с тревогите и въпросите на времето, на идващи времена. Но след тях. След тримата."

Първият раздел на книгата представя поезията на Купала в превод на Андрей Германов, Иван Давидков, Найден Вълчев и Зоя Василева. Вторият включва българските интерпретации на Коласовата поезия в лицето на Андрей Германов, Иван Давидков, Найден Вълчев и Първан Стефанов, а в третия Зоя Василева, Найден Вълчев и Христо Попов пресъздават поезията на Багданович.

Какво за изминалите шест десетилетия се е променило от първия български превод на Младен Исаев (стихотворението "Момче и летец" от Янка Купала, публикувано у нас през 1940 г.)? Още в първите български издания на Купала и Колас (1962 г.) нашите преводачи превеждат от беларуски (а не от руски). Много от тях нееднократно посещават Беларус, имат непосредствени контакти с живата беларуска реч, което несъмнено повлиява благотворно както тяхното възприемане и разбиране на своеобразието на беларуската поезия, така и качеството на българските им интерпретации.

И както добрите произведения, и добрите преводи не оставят: много от най-ранните преводи на Купала и Колас не са загубили силата на своето художествено въздействие и намират място в юбилейния сборник "Могъщият триптих" с незначителни, "коzметични" поправки.

През осемдесетте години на миналия век към кохортата на българските преводачи на беларуска поезия успешно се присъединяват Христо Попов и Янко Димов. Първият от тях великолепно пресъздава Купаловите поеми “Тя и аз” и “Вечна песен”, двадесет и едно стихотворения на Колас и двадесет и шест на Багданович, а Янко Димов превежда двадесет и пет произведения на Колас, включени в това издание. Специално за юбилейния сборник Зоя Василева превежда шест стихотворения на Купала, пет на Колас и тринацесет на Багданович.

Когато става дума за преводно издание, е необходимо да се обърне внимание и на качеството на превода. С нескрита радост мога да отбележа, че повечето български преводачи са се справили отлично с поставената цел. Мобилизирайки всичките си знания, професионален опит, интерпретаторско майсторство и способността си да се превъпълзват, те са проникнали в цялостната идеино-естетическа система на превежданите автори. И са успели със средствата на българския език да пресъздадат съдържанието и формата на беларуските оригинали, да разкрият пред своите читатели гражданските вълнения, мекия лиризъм и философските размисли на беларуските поети. Способността им да осмислят същността на беларуския поетически свят, да проникват в неговите неизчерпаеми инвенции, да улавят неуловимите движения на душата, музиката на мислите и чувствата помага на българските преводачи да пресъздадат цялото богатство и красота на беларуската поезия, да съхранят архитектониката на стиха, художествената тъкан на поетическата система. Развитият поетически вкус и тънкото усещане на “общото между двата славянски народа” (Христо Попов) им позволява да подчинят поетическия ритъм и стих на законите на българския език. Определяйки наистина “неизбежните загуби”, “доминантата на отклоненията” (Корней Чуковски) в поетическия превод, българските преводачи умело намират нужните компенсации, за да предадат “художествената действителност” (Гиви Гаччиладзе) на беларуските оригинали.

Юбилейният сборник “Могъщият триптих” има и друга символика – посветен е на 125-годишнината от освобождението на България от османско иго. Обръщайки се към българските читатели, посланикът на Беларус в България Александър Петров пише: “Гражданская позиция на классиците на беларуската литература се затвърди във време, близко по хронология с героичните години на борбата за свобода на братята българи.”

В освободителната Руско-турска война (1877–1878 г.) са участвали и много беларуси. Сред тях са легендарният генерал Гурко, роден в Беларус, старшият унтерофицер от Преображенския полк Борис Хруцки и още много известни и неизвестни беларуски воини. В тяхна чест в минското военно гробище е издигнат храм-паметник “Св. Александър Невски” (умалено копие на софийския храм-паметник “Св. Александър Невски”), където със златни букви са изписани имената на беларуските войници и офицери от 30-а артилерийска бригада и 119-и Коломенски полк, паднали за свободата на братския български народ.

Нашите два славянски народа са свързани с езиково родство и многовековна дружба. Четейки произведенията на Янка Купала, Якуб Колас и Максим Багданович на български език, ние се убеждаваме още един път “доколко нашите народи са близки духовно, имат сродни исторически съдби, единни са в своята православна отеческа вяра” (Ал. Петров). В кръвната, историческата, езиковата и културната близост на нашите народи се “крие етническата близост, родството на националните характери” (Нил Гилевич), пораждащо общността в литературното развитие. Именно тук може и трябва да търсим “естетическия ключ” към възприемането на беларуската класика в България.

Представените в изданието преводи приобщават българския читател към жизнения и духовния опит на Янка Купала, Якуб Колас и Максим Багданович. Те правят творческото им наследство максимално съзвучно с нашата литература. Този сборник позволява “да ги видим тримата като “могъщия триптих” в беларуската словесност, създал безсмъртни творби като безсмъртните им имена” (Найден Вълчев).

Роза Станкевич

**Иван Куцаров. Этюды по славистике.
Пловдив, ИК „Призма“, 2003, 132 с.**

В най-новата книга на проф. Иван Куцаров “Этюды по славистике” са събрани негови публикации, писани по различно време и предназначени за филолози, невладеещи български език. Книгата съдържа девет основни текста, написани на руски, чешки, словашки, полски и френски език. Извън основния ѝ корпус е уводният текст на Вера Маровска “Научният принос на Иван Куцаров” и “Избрана библиография на българско-чешките и българско-словашките сравнителни студии”, като в нея присъстват 191 заглавия.

В уводния текст на В. Маровска са посочени по-важните етапи от творческата биография на проф. Ив. Куцаров. Очертан е кръгът от научните му интереси, по-съществените и приносни за славистиката и българистиката научни съчинения. Обърнато е внимание и на административната дейност на проф. Ив. Куцаров.

Чрез представените в книгата авторски текстове са илюстрирани областите на научните търсения и постижения на автора. Във всичките трудове на Ив. Куцаров се проектират идеите на структурализма (най-общо казано). Авторът е методически силно повлиян от идеите постулати на учениете от кръга на Пражкия лингвистичен кръжок, а също така и от трудовете на Р. О. Якобсон и на А. В. Бондарко.

Научните интереси на Ив. Куцаров са предимно в областта на глаголните морфологични категории (преди всичко категориите време, наклонение, преизказване, конклузив, таксис, резултативност); функционалната граматика; история на славистиката и българистиката. Много негови концепции са въплътени в отделни монографии със значителен принос за развитието на теорията на морфологията. Ще припомним основните трудове на проф. Ив. Куцаров: *Увод в славянската филология. Езиковедска славистика* (1980), *Преизказването в българския език* (1984), *Очерк по функционално-семантична граматика на българския език* (1985, 1989), *Едно екзотично наклонение на българския глагол* (1994), *Лекции по българска морфология* (1997), *Съвременен български език* (1998, в съавторство с Т. Бояджиев и Й. Пенчев), *Славяните и славянската филология* (2002), *Этюды по славистике* (2003).

Последната книга на проф. Ив. Куцаров “Этюды по славистике” е добра илюстрация и на това, как се гради научна кариера: с новаторски дух, с целенасочено, последователно проектиране на собствени идеи и концепции, без страх от теоретично експериментиране.

Елена Любенова

Боян Ничев. Чехия. София, „Отворено общество“, 1997, 192 с.

През 1995 г. Европейският фонд на фондация “Отворено общество” обявява конкурс за написване на популярни очерци за историята и културата на страните от Европейския съюз. В резултат на тази инициатива на книжния пазар се появява “Непознатата позната Чехия” от Боян Ничев, изтъкнат български литератор. Книгата е плод на научноизследователската работа на професора по време на работата му в българското посолство в Република Чехия като културен аташе. Ръкописът е довършен от Димитър Ничев, син на автора и магистър по славистика, и е издаден посмъртно през 1997 г.

“Непознатата позната Чехия” е част от поредицата “Очерци за европейските страни”, чиято цел е да запознае българския читател с обществена, културната, стопанска история и настояще на страните от Европа, да насочи вниманието към вече познатите и недотам познати факти от живота на тези страни, представено през погледа на наши съвременници. Уводните бележки на автора са обобщение на неговия труд: “Тази книга не е туристически справочник за Чехия. Не е историята на тази страна. Това са страници за “моята Чехия” – такава, каквато я видях и преживях през неколкогодишното си пребиваване там. В тях има цифри, дати, имена, събития. Ще се радвам, ако зад тях се усетят живи хора и съдби от едно близко и далечно минало на един далечен и близък свят.”

Предназначенето на книгата следователно не е да даде подробно описание на историческия и културния развой на Чехия, а да набележи ключови моменти и събития, дали своето отражение върху този развой. В композиционно отношение тя съдържа представлява предговор, три глави и приложения - *Историята на Чехия в дати* и *Библиография* (на ползваните източници).

В предговора *Чешката държава днес* авторът представя моменти от изгрождението на чешката държавност след разпадането на Чехословакия на 1 януари 1993 г. Засегнати са важни въпроси, свързани с формирането на новата република, като национален химн, държавни символи, политическо и териториално устройство, статистически данни за социалната обстановка в страната.

Първата глава, озаглавена *Исторически преглед*, ни връща във времето на първите заселници по чешките земи и формирането на Велика Моравия. Подтеми към нея са: *Предистория и история на чешките земи; Велика Моравия. Делото на Кирил и Методий; Средновековна чешка държава. Държавно устройство и стратегия на съществуване; Икономическа, социална и административна структура. Колонизация на чешките земи*.

Втора глава поставя акценти върху най-важните течения и епохи в културен, исторически и политически план, като се започне от средновековието и се стигне до Възраждането. Тя е озаглавена *История на чешката култура* с няколко подтеми, набелязващи в хронологичен ред ключовите

моменти през тези епохи: *Култура на ранното чешко средновековие; Легенди и хроники; Край на Пражмисловската династия и времето на Карл IV; Чешката култура в навечерието на хусизъм; Хусизъм и хуситско движение; От хуситската революция до Тридесетгодишната война; Била хора и времето на барока; Епоха на барока; Чехите в Хабсбургската империя; Чешко възраждане.*

Третата глава е посветена на *обществено-политическите процеси* от средата на XVIII век до наши дни. Засегнати са водещите политически, икономически и културни тенденции, обусловили появата на съвременната чешка държава. Всичко това е разгърнато в три подтеми: *Втората половина на века: политика и култура; Чехия по пътя на независимостта; Половин век на героично себеотстояване.*

Книгата завършва с приложение, в което е представена чешката история по години в хронологичен ред.

В края се предлага литература, която съдържа класически и най-нови изследвания в областта.

Предложеният очерк е нов и малко нестандартен, но за сметка на това сполучлив опит да се погледне към историята и културата на една колкото позната, толкова и непозната страна. Чрез филологическия си опит и усет Боян Ничев представя на читателите близката нам славянска държава от позицията на нашето съвремие. Книгата разказва за трудностите и възходите на Чехия през вековете и за стремежите ѝ към себеотстояване, което я прави ценна както за филолози бохемисти, така и за по-широк кръг читатели.

Борислав Борисов

Георги Генов. Погромът над творците на изобразителното изкуство след 9.IX.1944 г. София, Музейно издателство “Класика”, 2004.

Изследването на Георги Генов е посветено на паметта на художника Райко Алексиев, както и на стотиците репресирани творци на изкуството, убити от комунистическия режим.

Райко Алексиев, известен още с псевдонима си Фра Дяволо, завършва литература в Софийския университет и рисуване в Художествената академия. Той е талантлив писател хуморист, редактор и издател на в. “Шурец” (1932 – 1944), художник и илюстратор. Сътрудничи на хумористичното списание “Българан”, на вестниците “Зора”, “Мир”, “Слово”, “Развигор” и др. След жестоки мъчения е убит от Държавна сигурност на 18 ноември 1944 г. Посмъртно е осъден на смърт от Народния съд.

Причината за тази негова съдба на мъченик е извършеният преврат в Съюза на художниците. Новото ръководство в лицето на Николай Райнов – председател, Илия Петров – секретар, Николай Шмиргела – касиер, заедно с още 50 заговорници комунисти, зад гърба на 300 души, членове на съюза, закриват дружествата и избират политбюро от представители на “отечествен-

нофронтовци". Към новоизлюпения Управителен съвет се присъединяват Иван Фунев, Александър Жендов, Борис Ангелушев и други художници комунисти и предават "уличителни материали" на "народните обвинители" за подготвения вече "народен съд".

Стотици са задържани и изтезавани. Първата жертва е карикатуристът Борю Зевзека, последван от Райко Алексиев...

За "тежки престъпления" са хвърлени в затвора големите български художници Константин Щъркелов, Александър Добринов, Александър Божинов, Никола Танев, Борис Денев и много други. Така например обвинението срещу К. Щъркелов е, че бил предал на полицията Хр. Ясенов и не бил защищил Никола Вапцаров на процеса през 1942 г.

Книгата е много ценен документ и принос в изясняване на неизвестни и малко известни факти, доказващи престъпленията на комунистическия режим срещу творческата интелигенция.

Кичка Пешева

Людмила Кроужилова. Сол в раните. Ludmila Kroužilová. Sůl v ranách. Прев. Димитър Стефанов. София, „Матом“, 2004, 173 с.

Двуезичната книга на поетесата – преподавателка по чешки език в СУ „Св. Климент Охридски“, Людмила Кроужилова „Сол в раните“ е първата по-цялостна среща на българския читател с нейното творчество. Подборът и преводът на стихотворенията са дело на поета Димитър Стефанов.

Заглавието на стихосбирката е взето от едноименното стихотворение, което е избрано и за своеобразна съдържателна поанта:

*Защото на дъното на плача стои солта,
която винаги ще будува в раните.*

В това стихотворение се преплитат мотиви, които с различна поетическа вариантност пресътворяват в следващите творби устояването на лирическата героиня срещу всичко, което я отдалечава от същностните неща в земното ѝ битие, невъзможността да свикне с несъвършенствата в живота. Поетесата „достига брега на чистотата“ чрез силата и автентичността на пре-дидни и настоящи преживявания, съпоставки, оценки, обобщения и нови надежди: „Защото човешката душа е ненаситно растение – няма ли простор, умира“ („Балада за короната“). Опорите на изображението се намират в самата същност на човешкия опит, на дълбоките откровения, на житетските изпитания и спомени. Те съдържат в сърцевината си гордостта от здравия корен и болката, „че сме живи...“ („Послание през границата“). В болезнената равносметка са поставени любовта, приятелството, преклонението пред светостта на майката и майчината обич, преходното време.

Написаното от Людмила Кроужилова носи в себе си самосъзнанието за съвременност и тя не се стреми да го докаже голословно и декларативно, то е нейна същина. Читателят неволно осъзнава, че става съпричастен на една ранима душевност, която придобива сила, създавайки своите ценности, като тръпно и осезаемо се докосва до тревогите и напрежението, с които е наститено съвремието.

Монолог за преживяното и отговорността на човека, проверяващ себе си чрез безпощадността на времето, драматична изповед за непрекъснатия сблъсък между надеждата и суровата житетска реалност, „Сол в раните“ е жива, пулсираща болка, изпълнена с ритмиката на нашите дни.

Ангел Маринов

Иван В. Лалич. Концерт византийска музика. Превод от сръбски и съставителство Светлозар Игов. София, „Захарий Стоянов“, 2003, 98 с.

Роденият в Белград Иван Лалич (1931–1996), представител на т. нар. „втора вълна на сръбската постмодернистична поезия“, често бива определян от критиката в родината си и извън нея като „един от най-значителните сръбски и югославски поети на XX век“. Лалич в никакъв случай не се вписва в представата за „типовен модернист“, той по-скоро, подобно на Васко Попа, е един от творците, които синтезират традиция и модерност в сръбската поезия.

Сега поезията на Лалич излиза за първи път на български език в самостоятелна антология, която по великолепен начин илюстрира един крайно интересен аспект на неговите дългогодишни търсения. Преводачът и съставителят на „Концерт византийска музика“ Светлозар Игов е подбрал преди всичко стихотворения, които въплъщават метежния и едновременно с това съзерцателно-философски „медитерански дух“, дух, който присъства осезателно и в поезията на други съвременни славянски автори като Йован Христич или Збигнев Херберт. За Лалич пътят към познанието често минава през загадъчния свят на античността, средновековието, Ренесанса. Макар полетът на мисълта му да обхожда много страни и епохи, Лалич винаги остава във измеренията на красотата и мъдростта.

Смисълът на Лаличевите стихове е скрит зад един новаторски изказ и повърхностният прочит оставя у читателя впечатление за хаос. Задълбоченото вглеждане в неконвенционалните картини, осmisлянето на привидно парадоксалните комбинации от поетически визии разкрива един свят на хармония, но и поражда болезненото усещане за ранимостта на този свят. Едновременно с това събужда непреодолимо желание да го разбереш, да го разтълкуваш, за да запазиш хармонията в него и в себе си.

Иван Райчев

**Изет Сарайлич. Сърце под снарядите. Ред. Ганчо Савов. Прев.
Валери Петров. София, „Балкани“, 2003, 222 с.**

Първото българско издание на босненския поет Изет Сарайлич излиза като шеста книжка на поредицата „Балканска библиотека“ на издателство „Балкани“. Другите славянски писатели, представени в поредицата, са Иво Андрич с „Прокълнатият двор“, Мирослав Кърлежа с „Банкет в Блитва“, словенският писател Йосип Ости със „Сараевска книга на мъртвите“ и македонският писател Любиша Георгиевски с „Речник на предразсъдъците“.

Изет Сарайлич (1930) е един от най-изявените поети на Босна и Херцеговина. Автор е на близо 30 книги, по-голямата част от които са поезия. За високата стойност на неговата поезия свидетелстват както редицата чуждестранни издания в превод на десет езика, така и многобройните международни и национални литературни награди. Самото заглавие „Сърце под снарядите“ насочва читателя към атмосферата, в която се раждат повечето от тези стихове. В предговора си към българското издание Ганчо Савов отбелязва: „По време на агресията на сръбската националистическа войска (четниците) на Радован Караджич и генерал Ратко Младич и тяхната кървава обсада на Сараево през 1992–1995 г. Изет Сарайлич остана в града и цялата драма на войната се стовари и върху него. Жилището му беше порулено от снаряди, самият той бе ранен и месеци наред живееше в пълна мизерия, крийки се по избите със съпругата си Микица и мъничкото си внуче Владимир. Въпреки всичко Изет всяка вечер бе пред микрофона на Радио Сараево и зовеше съгражданите си и всички босненци с различна етническа и религиозна принадлежност да не се поддават на злобата, апелираше за мир между всички и за съпротива срещу злото, вдъхваше надежда на хората.“ В неговите стихове, поместени в представяната книга, няма нищо изкуствено, подредено, „направено“ – поезията му като че ли сама си е намерила поета по най-естествен начин. Полският му преводач Мариан Гжешчак казва за него, че той има удивителния талант от всичко да направи поезия. Тя звути като като дишането на човека, като милосърдието човешко.

Антивоенната тема в лиrikата на Изет Сарайлич е всекидневният му живот под снарядите с цялата мъка на Босна, с нейния гняв, огорчения, отчаяние. Тя не се свежда до темата за войната и мира, нито представлява страници от лиричен военен дневник, защото поетът и неговият лирически герой спасяват от забрава човешката милост, приятелите и неприятелите, прощават даже на злодеите. Но те не му прощават. Босненският литературен критик Исмет Реброня ориентира поезията на Сарайлич към бъдещето: „Стиховете на Сарайлич ще прогонват от историята онези, които са извършили злодянията, и ще бъдат много по-поразяващи от международното правосъдие.“ А международното правосъдие е глухо за гласа на поетите от Югоизточна, социалистическа довчера, Европа – там, където, както казва Сарайлич, е „по-лесно да намериш смъртта си, отколкото чашка ракия“, а Сараево е един „зловещ фрагмент от вечерния новинарски блок“.

КАКВО ПРЕДСТАВЛЯВАТ КОРПУСИТЕ

Корпусът е база данни, която включва възможно най-богат набор от текстове на даден език, подбрани не заради художествената им стойност, а като илюстрация на състоянието на езика през определен период на негово-то развитие. Всяка словоупотреба в текстовете е подложена на граматичен и семантичен анализ.

Обикновено корпусите предлагат широк спектър от лингвистични справки с възможност за търсене по ключова дума, словоформа, словосъчетание, граматични категории, семантични гнезда и т. н. Получената информация може да се филтрира по автор, жанр, стил, време и място на създаване на текста и др.

За повечето славянски езици в интернет има корпуси, които са на различен етап от разработването си.

КОРПУСИ ОТ СТАРОБЪЛГАРСКИ И ЦЪРКОВНОСЛАВЯНСКИ ТЕКСТОВЕ

Corpus Cyrillo-Methodianum Helsingiense

<http://www.slav.helsinki.fi/ccmh/>

Корпус от старобългарски текстове – Мариинско евангелие, Супрасълско евангелие, Житие на Кирил, Житие на Методий. В процес на подготовка – Зографско евангелие, Асеманиево евангелие, Савина книга. Връзки към други сайтове.

Corpus of old Slavic texts from the 11th century. Sofia – Trondheim

http://rosa.hf.ntnu.no/hf/slavic_corpus/

Съдържа текста на Остромировото евангелие, Изборниците от 1073 и 1076 г., Архангелското евангелие, Туровското евангелие, Пандектите на Антиох и др.

Общежитие

<http://www.ceu.hu/medstud/ralph/obsht.htm>

Кирилски и глаголически ръкописи и първопечатни книги – текстове и изследвания. На английски език.

БОСНЕНСКИ

Korpus bosanskih tekstova na Univerzitetu u Oslu

<http://www.tekstlab.uio.no/Bosnian/korpus2.html>

Проект на Отдела за източноевропейски и ориенталски изследвания и на Лабораторията за обработка на текстове на университета в Осло. Около 1,5 miliona словаупотреби.

БЪЛГАРСКИ

HPSG-based Syntactic Treebank of Bulgarian
<http://www.bultreebank.org/>

На английски език.

ГОРНОЛУЖИШКИ

Hornjoserbski tekstovy korpus
<http://sibz.whyi.org/cgi-bin/corpus/>

Горнолужишки текстове – художествена литература, публицистика, научна литература, религиозни текстове и др.

ПОЛСКИ

Korpus IPI PAN
<http://korpus.pl/>

300 miliona словаформи. Проект на Полската академия на науките.

Korpusy Językowe PELCRA
<http://www.uni.lodz.pl/pelcra/corpora-pl.htm>

130 miliona словаформи. Проект на Университета в Лодз.

Korpus Języka Polskiego Wydawnictwa Naukowego PWN
<http://korpus.pwn.pl/>

Пълната версия е платена. Безплатен достъп – над 7 miliona словаформи.

РУСКИ

Национальный корпус русского языка
<http://ruscorpora.ru/>

50 miliona словаупотреби (планиран обем – 200 miliona). Проект на Руската академия на науките.

Компьютерный корпус текстов русских газет конца XX-ого века
<http://www.philol.msu.ru/%7Elex/corpus/>

Над 200 000 словаупотреби (под обработка са още около 1 milion). Проект на Лабораторията по обща и компютърна лексикология и лексикография.

Russian Corpora in Tübingen – Тюбингенски корпуси руских текстов
<http://www.sfb441.uni-tuebingen.de/>

Проект на научноизследователския център SFB 441.

The Uppsala Corpus – Упсальски корпус руских текстов
<http://www.slaviska.uu.se/rynska/corpus>

600 руски текста. Проект на Университета в Упсала.

СЛОВАШКИ

Slovenský národný korpus
<http://korpus.juls.savba.sk/>

СЛОВЕНСКИ

Korpus slovenskega jezika FIDA
<http://www.fida.net/slo/index.html>

Проект на Филологическия факултет на Университета в Любляна и на института “Йозеф Стефан”. 100 miliona словоупотреби.

Beseda

<http://bos.zrc-sazu.si/>

Проект на Института за словенски език “Фран Рамош”. 148 miliona словоупотреби.

СРЪБСКИ

The corpus of Serbian language
<http://serbian-corpus.edu.yu/>

Проект на Института за експериментална фонетика и патология на речта – Белград. 11 miliona словоупотреби – текстове от XII в. до съвременността. *Сайтът е на английски. Сръбската версия е в процес на изработване.*

ЧЕШКИ

Český Národní Korpus
<http://ucnk.ff.cuni.cz/>

Проект на Карловия университет в Прага.

Таня Ламбрева

ОСЕМДЕСЕТ И ПЕТ ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ПРОФЕСОР СВЕТОМИР ИВАНЧЕВ (1920 – 1991)

Известен учен славист, уважаван университетски преподавател, блестящ преводач, отличен редактор, но също така и превъзходен организатор на научния живот, роден общественик. И това далеч не е всичко, в което намира проявление ярката, сложна и неспокойна личност на проф. Св. Иванчев.

В кратките мемоарни текстове, които остави, проф. Иванчев споделя, че към славистиката има коренни, дълбоко жизнени интереси, че славянската филология за него е личностно и социално мотивирана.

Макар че предпочита езиковедската славистика, все пак симпатиите му на филолог по негово признание остават на страната на литературознанието и литературата. Което се отразява върху своеобразния му почерк в науката: ученият е и истински вдъхновен творец. Пише по теми, които наистина го интересуват и вълнуват. Сигурно мнозина помнят например с каква разпаленост и истинска страст говореше за своите наблюдения и изводи върху категорията вид на глагола в славянските езици. Неуморно пишеше на черната дъска триади от глаголни форми, чрез които внушаваше твърдата си убеденост в посоката на развитие и състоянието на категорията във всеки един от славянските езици. По-късно се появява забележителният му труд за аспектуалността в славянските езици – класическо произведение върху глаголния вид, без позоването на който не може да мине никой уважаващ себе си учен, работещ по сходни въпроси, независимо от това, дали позициите му съвпадат с авторовите, или не. Допринесъл за развитието на славистиката и на бохемистиката в България като научна дисциплина, проф. Иванчев в същото време се отнася с особено внимание към въпроси на българския език. "Колкото до българския език – пише той, – аз наистина го смятам за класически (на славянството и славистиката) и едновременно с това – за екзотичен (своеобразна бяла врана сред славянските езици). Като изхождам от това, смятам българското езикознание, или по-точно – науката за българския език, за основа и средоточие на славянското езикознание като научна дисциплина." Великолепните студии, включени в книгата му "Българският език – класически и екзотичен", по безспорен начин доказват не само централното място, което проф. Иванчев отрежда на българистиката, но и истинското му възхищение и преклонение пред родния български език.

Сам взискателен към себе си и почтен в науката, проф. Иванчев не понасяше кариеристите, категорично осъждаше plagiatството, изказващо се остро и критично за повърхностно написани текстове. Отличаваше се с възискателност и строгост и като преподавател. На всички слависти преподаваше старобългарски език – основен предмет в славистиката. Особено държаше

да се знаят наизуст текстовете, така че и до днес рядко ще се намери колега, който да не може безпогрешно да издекламира поне началните редове на “О письменехъ” на Черноризец Храбър. Ценеше трудолюбието, неуморната работа с книгите. Беше винаги открит за диалог. Винаги много зает, той не показваше това при беседи по повод на написана статия или друг текст. Правеше изключително впечатление способността му да прониква в чуждите разсъждения и да дава точни съвети както по съдържанието, така и по езиковостилистичната страна, в което без съмнение играеше роля неговият необикновено богат език, с подчертано внимание към стилистичните отсенки и тънкостите на израза, а може би и лингвистичният му усет на полиглот.

С изтънчено чувство за мярка и такт, сдържан и по европейски възпитан, проф. Иванчев беше чужд на хвалебствията, особено ако се отнасяха до него. Това не беше никаква поза, не беше и скромност, а по-скоро позиция на истински интелигентен човек, за когото иронията и самоиронията са по-характерни. Обичаше въобще хумора и умееше да се шегува, усмихвайки се по своя неповторим начин...

В минути на размисъл и на равносметка, сам със себе си, проф. Иванчев е написал следните редове, които много точно разкриват обществените му позиции и жизненото му верую: “Водил съм... борба не само за личното си усъвършенстване (защото такъв съм искал да се виждам), но и воден от убеждението, че обществото има най-голяма нужда от хора, които говорят истината и преследват лъжата... Движела ме е и мисълта, че общественият организъм също има нужда от своите червени кръвни телца, че съм едно от регуляторчетата на общественото здраве. Съзнанието за това ме задоволява напълно и искам да остана верен на себе си.”

Неговото незримо присъствие в нашия живот ни е толкова необходимо именно сега, именно днес – като контрапункт на гнетящата липса на духовност, на морална чистота и като коректив на собствените ни грешки...

Проф. Иванчев беше един от създателите на ПУ “Паисий Хилендарски”, на неговия Филологически факултет и на славянската филология като една от специалностите в него. Години наред пътуваше до Пловдив и като един отуважаваните преподаватели там съумя да предаде на колегите и студентите си част от своя ентузиазъм, от творческото си вдъхновение, както и дълбока привързаност към славянството и славистиката. Не случайно именно в ПУ бе взето решението една от най-хубавите аудитории да бъде наречена на негово име като израз на дълбока признателност, на духовна връзка и приемственост.

Приведените тук автентични мемоарни текстове са взети от “Книга за проф. Иванчев” – един истински достоверен портрет на професора, появата на който много бързо след като той си отиде от нас, дължим преди всичко на колегите Янко Бъчваров и Величко Тодоров.

ШЕСТИ МЕЖДУНАРОДЕН БАЛКАНИСТИЧЕН СИМПОЗИУМ В БЪРНО

VI. MEZINÁRODNÍ BALKANISTICKÉ SYMPOSIUM V BRNĚ

Българските участници усетиха актуалността на VI международен балканистичен симпозиум още на митницата в Калотина. Интересът към съдържанието на куфарите от страна на митничарите бе известен от нескрито любопитство към темите на предстоящите доклади. Това като че ли беше знак за успешно представяне на четенията в Бърно.

Културният център на Моравия очарова всички със своята изящна архитектура, приятелска атмосфера и отчасти изненадваща култура. Пловдивските участници изпитаха приятно чувство от приликата между Бърно и техния роден град. Особено впечатление ни направиха няколко необичайни елемента, които могат да се обяснят донякъде със специфичното чешко мировъзрение. Станахме свидетели на това, как първокурсници посетиха с образователна цел криптата с мумиите на капуцинските монаси – гледка, която разтреперва и зрялата, уравновесена психически личност. Страхът от смъртта е накарал обикновения човек да строи паметници, с които да се предпазва срещу нейните най-силни инструменти. Така например в центъра на Бърно, както и в почти всеки по-голям чешки град, се издига впечатляващ в композиционно отношение паметник срещу чумата – една от най-големите гибелни заплахи през Средновековието. По същата причина, а и като символ за победата над злото, във входа на кметството виси препарираният “драк” – шестметров крокодил, който според местните предания е изял в миналото почти половината от жителите на града.

По-ободряваща гледка представлява миниатюрната пластика над входа на църквата “Св. Якуб”, изобразяваща детализиран полов акт – отмъщение на храмоизградителя за неплатения от възложителите труд. Характерната за чехите житейска философия “*carpe diem*” добре проличава от надписа на Стопковата пилзенска бирария: “Който е пил, е умрял, който не – също!”

На фона на тези впечатления от 25 до 27 април се проведе и Шестият международен балканистичен симпозиум. Организатори на събитието бяха славистичната катедра към философския факултет на Масариковия университет, историческият отдел на Чешката академия на науките, Чешкият национален съюз на балканистите и Моравският земски музей, чиято сграда – разположена в центъра на града – беше любезен домакин на конференцията. От лицата, отговорни за успешното протичане на заседанията, може да посочим господата Павел Бочек, Ладислав Хладки, Павел Крейчи и Вацлав Щепанек.

Всеки от участниците представи научните си наблюдения и изследвания в специално обособените за това три секции: езикознание; литературоznание и културология; история, политология и етнология. Специално организирана бе и кръгла маса, където се разисквала въпросите на регионално

сътрудничество, проблемите на малцинствата и междуетническите отношения на Балканите.

Въпреки официалното определение на конференцията като "балканистична", участниците и изнесените от тях доклади могат да бъдат систематизирани в две основни научни направления: едните – свързани пряко с ядрото на балканския езиков съюз, другите – с Чехия и Словакия. Изобилието от изследвания, отнасящи се към чешката и словашката хуманитаристика, си обясняваме със стратегическото местоположение на града домакин. Обосновка за модерното окачествяване на симпозиума като "балканистичен" е и фактът, че темите на всички доклади и в трите секции бяха ориентирани към съвременността и не включваха проблемите на диахронната лингвистика, както и на старата литература и история. Независимо от това, че участници те бяха представители на различни степени в академичната йерархия, титли те бяха уеднаквени, защото бодрият дух на симпозиума позволи на всеки да почувства значимостта на научните си интереси, а приятната работна обстановката го предразположи към най-добра изява.

Най-голяма бе историческата секция, в която учените бяха разпределени в две подсекции. Темите на докладите засягаха основно проблемите на Балканския полуостров, както и отношението на другите народи към този уникален културно-езиков феномен, особено връзките между балканските държави и останалия славянски свят. Специално внимание бе отделено на проблемите, свързани с бившите югославски страни.

И във втората секция докладите бяха ориентирани към по-съвременните проблеми и направления на литературознанието и културологията. Интересът беше концентриран върху литературата на славянските народи. След обеда на втория работен ден организаторите посветиха на професора балканист Иван Доровски, като изнесените доклади засягаха предимно неговия научен труд.

Характерната за лингвистиката точност и подреденост пролича и в структурата на езиковедския научен сектор. Докладите бяха разпределени в следните ясно очертани тематични звена: кодификация на славянските езици; етнолингвистика; социолингвистика; ономастика и стилистика; семантика, фразеология и лексикография.

Няма да преувеличим, ако кажем, че конференцията беше организирана перфектно и че нейните организатори осигуриха на участниците всички необходими условия за спокойно и приятно пребиваване – нощувки, прехрана и забавления. Особено полезна за всички се оказа тържествената вечер, с която завърши първият заседателен ден и на

която бе публично оповестено подписването на договора за присъединяване на България към Европейския съюз – факт, който направи мероприятието още по-приятно за българската група. Освен пищния прием и характерните за моравския край танци, песни и вино, наслада предизвика и известната чешка бира. Най-важното обаче при този тип събития е възможността на хора от различни страни да се запознаят и да обменят опит в общите си научни интереси – нещо, което успя да се случи в Бърно.

На закриващия симпозиума коктейл бе специално подчертано отличното представяне на българските участници – това още веднъж потвърди сериозността на науката ни и компетентността на нейните медиатори.

На нас ни остава само да благодарим на организаторите и да им пожелаем и VII международен балканистичен симпозиум да бъде така успешен.

Борян Янев, Итка Колоухова

ЧЕШКО-БЪЛГАРСКИ КОЛОКВИУМ В ПРАГА ČESKO-BULHARSKÉ KOLOKVIUM V PRAZE

През май т.г. беше възродена една плодотворна, но прекъсната през последните години традиция. По съвместна инициатива на Пловдивския университет “Паисий Хилендарски” и на Карловия университет в Прага се проведе двустранна научна конференция с участието на български и чешки учени След последната Българо-чешка конференция през 1994 г. в Прага ежегодните научни срещи на чешки и български изследователи в областта на хуманитарните науки бяха преустановени. Ето защо за чешките българи и българските бохемисти проведеният научен форум беше вълнуващо събитие, което за пореден път доказа продуктивността на научния обмен.

Основна заслуга както за реализацията на тази идея, така и за перфектната организация има от българска страна доц. д-р Петя Бъркалова, лектор по български език в Карловия университет, а от чешка страна – доц. д-р Хана Гладкова, ръководител на Института за славистични и източноевропейски проучвания в Карловия университет, както и магистър Мирослав Коуба. Съорганизатори на научния форум бяха Българското посолство в лицето на поланик Мартин Томов и Българският културен институт в Прага, представен от своя директор г-н Боян Панчев.

Работата на колоквиума беше организирана в три секции: езикознание, литературознание и фолклор, етнология и културология. Впечатляващо беше високото ниво на представените доклади, които очертаха нови изследователски територии. Освен това за многообразието от научни теми и изследователски ракурси допринесе и участието на специалисти от различни поколения и различни институции: Пловдивския университет, Софийския университет, Шуменския университет, Института за български език и Инсти-

тута за фолклор към БАН, а от чешка страна – Карловия университет в Прага, Славянският институт към ЧАН и Масариковия университет в Бърно.

Празничното настроение кулминира в организирания от Българското посолство в Прага коктейл в чест на Деня на славянската писменост и култура, на който за първи път бяха връчени награди за особени заслуги в популяризирането и развитието на българо-чешките отношения.

От българска страна беше отличен проф. д.ф.н Иван Павлов от Софийския университет за цялостната му научна и преподавателска дейност, която в продължение на дълги години той посвещава на чешката литература.

Посланикът на Република България връчи награди на трима представители на чешката страна. Най-високото отличие беше дадено на проф. д.и.н. Ян Рихлик от Карловия университет: почетен знак “Златна лаврова клонка” от името на Министерството на външните работи на Република България за заслуги за подписването на присъединителния договор между Република България и Европейския съюз. Проф. Рихлик е историк по образование. След като се дипломира във Философския факултет на Карловия университет, той подготвя през периода 1979–1984 г. своя докторат в Института за фолклор към БАН. Неговите най-значими трудове са *Etнос и фолклор* (София, 1997), *Češi a Slovaci ve 20. století. I. Česko-slovenské vztahy 1914-1945* (Bratislava, 1997), *II. Česko-slovenské vztahy 1945-1992* (Bratislava, 1998), *Dějiny Bulharska* (Praha, 2000, II изд. 2002), *Rozpad Československa* (Bratislava, 2002), *Dějiny Makedonie* (Praha, 2003). Понастоящем е заместник-декан на Философския факултет на Карловия университет (2003-2006), научен сътрудник в Масариковия институт към ЧАН, научен сътрудник в Zemědělské muzeum в Прага.

Другите две отличия бяха връчени на г-жа Светлана Лазарова и на г-ца Ивана Скалова.

Г-жа Лазарова е професионално свързана с кинематографичното изкуство. След като завършила FAMU (Филмов и телевизионен факултет към Академията за музикални изкуства в Прага), тя създава редица документални филми на българска тематика, които са излъчени по чешката национална телевизия и с които утвърждава културния образ на България.

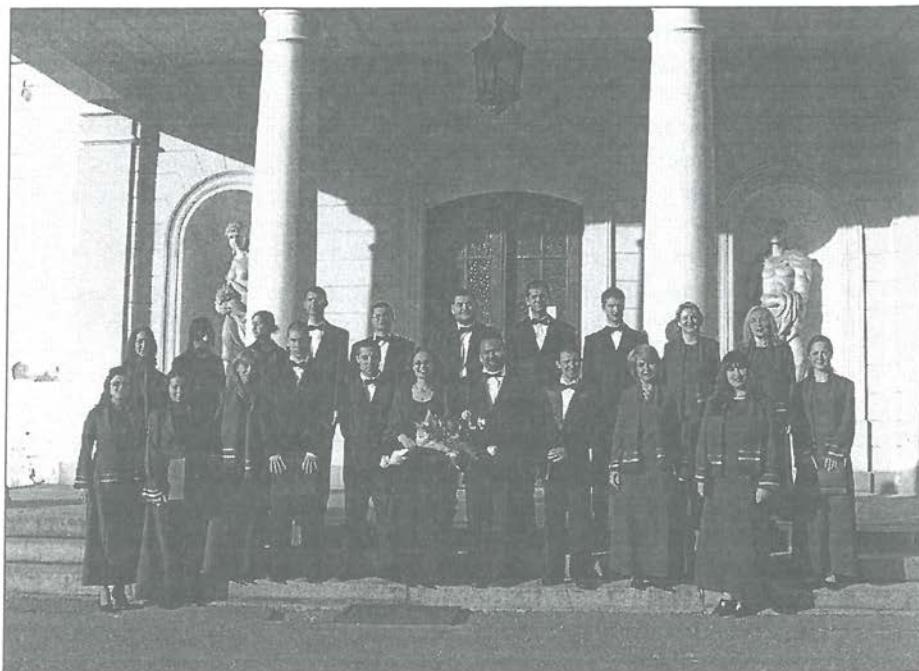
Г-ца Скалова е завършила българистика в Карловия университет. Нейната награда е връчена за заслугите и в популяризирането на българската тема на страниците на редактираното от нея списание *Navýchod*, което е посветено на славянските литератури и култури.

Домакин на следващия Българо-чешки колоквиум през октомври 2006 г. ще бъде Пловдивският университет. Тази висока чест е в същото време и признание за авторитета на пловдивската българистика и бохемистика сред научните среди не само у нас.

Жоржета Чолакова

ПЕЕЩИ СЛАВЯНСКИ ДИАЛОЗИ

24-ти МЕЖДУНАРОДЕН ФЕСТИВАЛ НА ЦЪРКОВНАТА МУЗИКА – ХАЙНУВКА, ПОЛША

От 24.05. до 29.05. за пореден път се проведе фестивал на църковната музика в град Бялисто克, Полша.

В конкурса в три категории участваха хорове от Полша, Естония, Украйна, Беларус, Молдова, Русия, Литва, Латвия, Словакия, Грузия, Сърбия и Черна Гора, България и Израел. Българският камерен хор от Пловдив **“Иван Спасов”** участваше в категория професионални хорове и зae трето място, а хорът от църквата **“Света Петка”** (който е част от хора **“Иван Спасов”**) получи първа награда на фестиваля в категория църковни хорове. Специална награда получи и солистката на хора. Председател на журито беше Ромуалд Твардовски, известен полски композитор. Той даде висока оценка на всички участващи в конкурса.

Александра Михалска

БЕЛАРУСКИ КАЛЕНДАР

145 г.

- от рождението на Евтимий Фьодорович Карски (1860–1931) – основоположник на беларуската филология, член на Академията на науките на Съветския съюз. Главните му научни изследвания са посветени на беларуския език, както и на някои старобългарски текстове. Между тях са “Обзор на звуковете и формите на беларуската реч” (“Обзор звуков и форм белорусской речи”, 1886), “Към въпроса за разработка на старото западноруско наречие” (“К вопросу о разработке старого западнорусского наречия”, 1893), “За езика на така наречените литовски летописи” (“О языке так называемых литовских летописей”, 1894), както и многотомният труд “Беларусите” (“Беларусы”, 1903–1921), включващ характеристика на литературата, етнографията и езика на беларуския народ. Редактор на “Руски филологически вестник” (“Русский филологический вестник”).

20 г.

- от смъртта на Марк Шагал (1887–1985) – руски живописец, график, театрален художник и илюстратор. Иреални произведения – често на фолклорни и библейски теми, характеризиращи се с изтънчен колорит и изразителен живописен рисунък. Дебютира с “Покойник (Смърт)” [“Покойник (Смерть)”, 1908], “Портрет на моята годеница с черни ръкавици” (“Портрет моей невесты в черных перчатках”, 1909). През 1910 г. се преселва в Париж, където създава “Аз и моето село” (“Я и моя деревня”, 1911), “На Русия, на магаретата и на другите” (“России, ослям и другим”, 1911–1912), “Автопортрет със седем пръста” (“Автопортрет с семью пальцами”, 1912), “Голгота” (“Голгофа”, 1912) и др. През 1914 г. се връща в Русия. Създава монументалните типажни портрети “Вестникопродавец” (“Продавец газет”, 1914), “Зеленият евреин” (“Зеленый еврей”, 1914), “Червеният евреин” (“Красный еврей”, 1915), “Сините любовници” (“Голубые любовники”, 1914), “Зелените любовници” (“Зеленые любовники”, 1914–1915) и др. След Октомврийската революция се връща в родния си Витебск, където е упълномощен да организира Народното художествено училище. Тук рисува една от най-известните си картини – “Над града” (“Над городом”, 1814–1818). През 1922 г. отново заминава зад граница, работи като декоратор и илюстратор. От 1931 г., вдъхновен от пътешествие в Сирия и Палестина, създава цикъл гравюри, рисунки, картини, витражи, керамични скулптури и релефи на библейска тематика. През 1933 г. произведенията на Шагал (евреин) са публично изгорени в Манхайм по заповед на Гьобелс. Предвоенните му произведения – “Бялото разпятие” (“Белое распятие”, 1938), “Разпънатият художник” (“Распятый

художник”, 1938–1940), “Жълтият Христос” (“Желтый Христос”, 1941) са предчувствие за приближаващата катастрофа. През последния период от живота си Шагал работи главно като декоратор и илюстратор.

Юлиана Чакърова-Бурлакова

БЪЛГАРСКИ КАЛЕНДАР

Св. Методий
(ок. 815-885)

Цар Симеон Велики
(865-927)

Патриарх Евтимий
(1325-кр.XIV в.)

1190 г.

- от рождението и 1120 г. от смъртта на Методий (ок. 815–885) – един от създателите на славянската азбука.

1140 г.

- от рождението на цар Симеон (865–927) – велик владетел, забележителен меценат на българската култура от епохата на Средновековието. Един от най-образованите хора на своето време, писател, преводач.

680 г.

- от рождението на Патриарх Евтимий (1325–кр. на XIV в.) – велика личност на Българското средновековие, последен патриарх на православната църква преди падането на България под турско робство. Ав-

тор на правописна и стилистична реформа. Превежда богослужебни книги, създава похвални слова, послания, жития.

585 г.

- от смъртта на **Григорий Цамблак** (1364–1420) – средновековен писател с голямо значение за българската и за сръбската литература. Автор на “Житие на сръбския крал Стефан Дечански”, на разказа “Пренасяне мощите на Параскева Епиватска от Търново във Видин и оттам в Сърбия”, “Похвално слово за Киприан”, “Похвално слово за Патриарх Евтимий”. Развива традициите на Търновската школа и ги разпространява в Сърбия, Румъния и Русия.

530 г.

- от смъртта на книжовника **Владислав Граматик** (20-те год. на XV в.– 1475).

490 г.

- от гибелта на **Георги Софийски** (неизв. – 1515), канонизиран за светец.

195 г.

- от рождението на **Захари Зограф** (1810–1853) – иконописец и възрожденски художник.

190 г.

- от откриването в Свищов на първото българско светско училище.

185 г.

- от рождението на **Иван Богоров** (1820–1892) – възрожденски книжовник и общественик, създател на първия български вестник “Български орел” (1846).

180 г.

- от рождението на възрожденския просветител **Сава Филаретов** (1825–1863).

175 г.

- от рождението на **Григор Пърличев** (1830–1893) – автор на поемите “Сердарат” и “Скендербей”, мемоарист, преводач, общественик.

170 г.

- от създаването на **Априловската гимназия** в Габрово – първото новобългарско светско взаимно училище. Йеромонах Неофит Рилски открива основаното от Васил Априлов габровско училище. С него се полагат основите на модерното образование по западноевропейски модел. От края на осемдесетте години на XIX век училището става известно като Априловска гимназия.
- от рождението на художника **Николай Павлович** (1835–1894).

155 г.

- от рождението на **Иван Вазов** (1850–1921) – основополагаща фигура на новата българска литература. В поезията му преобладават патриотични мотиви (“Пряпорец и гусла”, 1876; “Тъгите на България”, 1877; “Избавление”, 1878; “Епopeя на забравените”, 1884; “Поля и гори”, 1884; “Сливница”, 1886; “Под гръмна на победите”, 1914, и др.) Автор на четири романа, сред които емблематичен е “Под игото” (1894), на множество разкази и повести. Създател на пътеписи, драми, публицистика, литературна критика.
- от рождението на **Захари Стоянов** (1850–1889) – революционер, журналист, писател, виден следосвобожденски общественик. Автор на забележителните “Записки по българските въстания” (т. I–III; 1884–1892), на множество биографии на видни български борци за национална свобода.

И. Вазов (1850-1921)**З. Стоянов (1850-1889)****145 г.**

- от рождението на **Емануил Манолов** (1860–1902) – композитор с особени заслуги за развитието на хоровата акапелна песен. Автор на първата българска опера – “Сиромахния” (1900) по Иван Вазов, чиято премиера е в читалище “Искра” в Казанлък през декември 1901 г. под диригентството на автора.
- от рождението на **Атанас Бадев** (1860–1908) – един от първите български композитори.
- от смъртта на художника **Димитър Зограф** (1796–1860).

140 г.

- от рождението на **Тодор Влайков** (1865–1943) – автор на разкази и повести, емблематични за народническата литература. Виден общественик, редактор на списание “Демократически преглед” (1902–1928).

В края на живота си издава мемоарната проза “Преживяното” (т. I–III; 1934–1942).

130 г.

- от рождението на **Кирил Христов** (1875–1944) – изтъкнат лирически поет. Автор на стихосбирките “Трепети” (1897), “Вечерни сенки” (1897), “На кръстопът” (1901), “Самодивска китка” (1905), на епическата поема “Чеда на Балкана” (1928). Все още са недооценени драмите и прозата му, а спомените “Затрупана София” (1944), както и значително по-късно издадените му дневници предизвикват полемики и до днес.
- от рождението и 80 г. от гибелта на **Йосиф Хербст** (1875–1925) – публицист, първи директор на БТА.
- от рождението и 105 г. от смъртта на художника **Георги Митов** (1875–1900).
- от рождението на **Добри Христов** (1875–1941) – композитор с особени заслуги за развитието на хоровата акапелна песен. Автор на творби за духов и симфоничен оркестър, на увертури и сюити.
- от рождението на **Андрей Протич** (1875–1959) – изкуствовед и писател.
- от смъртта на книжовника **Емануил Васкович** (ок. 1795–1875).

125 г.

- от рождението на **Йордан Йовков** (1880–1937) – голям български писател. Майстор на късия разказ, автор на сборниците “Разкази. Т. I–II” (1917–1918), “Последна радост” (1926), “Старопланински легенди” (1927), “Вечери в Антимовския хан” (1928), “Женско сърце” (1935), “Ако можеха да говорят” (1936). Създава и по-обемни епически творби: повестта “Жетварят” (1920), романите “Чифликът край границата” (1934), “Приключениета на Гороломов” (1937, незавършен.) Драмите му “Албена” (1930) и “Боряна” (1932) са сред шедьоврите на българския театър.
- от рождението на **Димитър Бояджиев** (1880–1911) – фин лирически поет. Малкото му на брой стихове са издадени в отделна книга 16 години след самоубийството му.
- от рождението и 55 г. от смъртта на **Ангел Букорещлиев** (1870–1950) – композитор, диригент, клавирен педагог.
- от рождението на **Васил Кирков** (1870–1931) – един от основоположниците на българския професионален театър.
- от рождението и 55 г. от смъртта на **Христо Станчев** (1870–1950) – художник.
- от рождението на **Трифон Кунев** (1880–1954) – български поет и фейлетонист, председател на Съюза на българските писатели (1944 – март 1945).

- от рождението и 60 г. от смъртта на поета **Димитър Бабев** (1880–1945).
- от рождението на **акад. Стефан Младенов** (1880–1963) – забележителен езиковед, съставител на речници.
- от създаването на първата оркестрова творба “Българска китка” (1880), чийто автор е чешкият композитор Франтишек Швестка.

120 г.

- от рождението и 45 г. от смъртта на **Николай Лилиев** (1885–1960) – забележителен поет символист и преводач. Автор на стихосбирките “Птици в нощта” (1918), “Лунни петна” (1922), “Стихотворения” (1932).
- от рождението и 85 г. от смъртта на **Екатерина Ненчева** (1885–1920) – една от първите български поетеси, автор на “Снежинки” (1909).
- от рождението на **Емануил Попдимитров** (1885–1943) – поет и философ. Най-значими са лирическите “Женски портрети” от стихосбирките “Сънят на любовта” (1912) и “Песни” (1914). Автор на сатиричната поема “В страната на розите” (1939).

115 г.

- от рождението и 35 г. от смъртта на **Константин Константинов** (1890–1970). Изящен стилист в белетристиката, пътеписите и есеистиката си, той открива чрез преводите си Антоан дьо Сент-Екзюпери на българските читатели. Забележителна е художествено-мемоарната му книга “Път през годините” (т. I–III; 1959–1966).
- от рождението на **Чудомир** (1890–1967) – класик в жанра на късия хумористичен разказ. Автор на сборниците “Не съм от тях” (1935), “Нашенци” (1936), “Аламинут” (1938), “Кой както я нареди” (1940). Много интересни са и посмъртно издадените му дневници.
- от рождението на **Иван Лазаров** (1890–1952) – скулптор.
- от рождението на **Никола Танев** (1890–1962) – изтъкнат български художник. Лиричен пейзажист с жизнерадостен колорит. Претворява живописно прелестта на малките подбалкански градчета Карлово, Копривщица, Трявна, Елена.

110 г.

- от рождението и 80 г. от смъртта на **Гео Милев** (1895–1925) – най-забележителния теоретик и поет на българския авангардизъм. Превежда от всички основни европейски езици. Издава списанията “Везни” (1919–1922) и “Пламък” (1924–1925). Автор на “Театрално изкуство” (1918), на стихосбирките “Жестокият пръстен” (1920) и “Иконите спят” (1922). Пише оригинална экспресионистична проза и страстна публицистика. Съставя преводни антологии, както и “Антология на българската поезия” (1925). Връх в творчеството му е поемата “Септември” (1925).

- от смъртта на **Петко Рачов Славейков** (1827–1895) – възрожденски писател с изключително богата политическа и творческа биография. Автор на множество поетически творби, публицистични текстове и преводи. Забележителна е книгата му “Български пословици и поговорки”.
- от рождението и 70 г. от смъртта на **Тома Измирилиев** (1895–1935) – ярък писател сатирик.
- от рождението на **проф. Васил Захариев** (1895–1971) – художник и изкуствовед.
- рождението на **акад. Георги Цанев** (1895–1986) – литературен критик и историк.

105 г.

- от рождението на **Николай Марангозов** (псевд. на Н. Цанев Нейков, 1900–1967) – поет, архитект. Стихосбирката “Нула. Хулигански елегии” (1923) е характерно явление на българския авангардизъм. Други по-значителни книги са поемата “На повратки в село” (1940) и подбранното в “Годишни кръгове” (1946).
- от рождението и 25 г. от смъртта на **Веса Паспалеева** (1900–1980) – писателка за деца и юноши.
- от рождението и 35 г. от смъртта на **Магда Петканова** (1900–1970) – поет и драматург.
- от смъртта на **Найден Геров** (1823–1900) – езиковед, фолклорист, поет, автор на първата българска поема “Стоян и Рада” (1845). Създател на знаменития петтомен “Речник на българский язик с тълкувание речити на български и на руски” (1895–1904).

100 г.

- от рождението на **Змей Горянин** (псевд. на Светозар Акендиев Димитров, 1905–1958) – български писател. През 1944–1945 г. е обвинен от Народния съд във “великобългарски шовинизъм” заради отношението му към българската история.
- от рождението на световноизвестната оперна певица **Елена Николай** (Стоянка С. Николова, 1905–1993).
- от рождението на художничката **Мара Йосифова** (1905–1984).
- от рождението на скулптора **Васил Зидаров** (1905–1963).
- от рождението на белетриста и есеиста **Илия Волен** (1905–1982).

95 г.

- от рождението на **акад. Емил Георгиев** (1910–1982) – основополагаща фигура в българската литературоведска славистика.
- от рождението и 30 г. от смъртта на **Любомир Андрейчин** (1910–1975) – виден езиковед, автор на “Основна българска граматика” (1940).

- от рождението на **акад. Петър Динеков** (1910–1992) – литературен критик и историк, изследовател на фолклора и българската възрожденска литература.
- от премиерата на първия български документален филм “**Българската армия**” (1910).

90 г.

- от рождението на **Петър Увалиев** (1915–1998) – философ, изкуствовед и журналист.
- от премиерата на първия български филм “**Българан е галант**” (1915): режисьор Васил Гендов, в ролите Мара Липина и г-н Васил Хаджигендов.

85 г.

- от рождението на **Степан Дичев** (1920–1997) – автор на исторически романи.
- от рождението на **Светомир Иванчев** (1920–1991) – изтъкнат езиковед славист, учен със световна слава. Автор на фундаментални научни трудове: „Проблеми на аспектуалността в славянските езици“ (1971), „Приноси в българското и славянското езикознание“ (1978), „Българският език – класически и екзотичен“ (1988). Изтъкнат преводач на чешка художествена литература.

80 г.

- от гибелта на **Христо Ясенов** (1889–1925) – поет символист и сатирик. Единствената му стихосбирка е “Рицарски замък” (1921).
- от гибелта на поета и сатирика **Сергей Румянцев** (1896–1925).
- от рождението на **Генчо Стоев** (1925–2002) – белетрист и публицист. Автор на романите “Цената на златото” (1965) “Лош ден”, (1965), “Циклопът” (1973).
- от рождението и 10 г. от смъртта на **Георги Джагаров** (1925–1995) – поет и драматург.
- от гибелта на **Васил Карагьозов** (1889–1925) – поет и драматург.

75 г.

- от рождението на проф. **Боян Ничев** (1930–1997) – български славист литературовед. Автор на изследвания в областта на сръбската и българската литератури: „Увод в южнославянския реализъм. От фолклор към литература в естетическия развой на южните славяни през XVIII и XIX век“ (1971), „Основи на сравнителното литературознание“ (1986) и др.
- от рождението на самоубилия се поет **Пеньо Пенев** (1930–1959).
- от смъртта на **Антон Митов** (1862–1930) – художник, създател на следосвобожденската битова живопис.

70 г.

- от рождението на поета **Владимир Башев** (1935–1967).
- от създаването на държавно българско национално радио.

60 г.

- от смъртта на **Теодор Траянов** (1882–1945) – поет символист. Автор на стихосбирките “Regina mortua” (1908), “Химни и балади” (1912), “Български балади” (1921), “Освободеният човек” (1929), “Пантеон” (1934).
- от смъртта на **Александър Кръстев** (1879–1945) – един от първите български композитори.
- от смъртта на белетристка **Добри Немиров** (1882–1945).
- от откриването на **Младежкия театър** в София.
- от основаването на **Пловдивската филхармония**.

50 г.

- от смъртта на **Светослав Обретенов** (1909–1955) – композитор.

45 г.

- от смъртта на **Владимир Димитров – Майстора** (1882–1960) – един от най-самобитните български художници с поетично, декоративно и монументално виждане на формите, богата емоционалност, звучни багрени хармонии. Създава цяла галерия от характерни национални образи на селяни, селянки и девойки, претворява с неповторимо художествено майсторство техния труд и народните обичаи и празненства.

40 г.

- от смъртта на големия артист **Константин Кисимов** (1897–1965).
- от смъртта на проф. **Стеван Сърчаджиев** (1912–1965) – режисьор, театрален педагог.

35 г.

- от смъртта на **Васил Гендов** (1891–1970) – родоначалник на българското кино.
- от смъртта на **Иван Мешеков** (1891–1970) – български литературен критик.
- от смъртта на **Бенчо Обрешков** (1899–1970) – художник. Рисува фигуранти композиции, портрети, пейзажи и натюрморти. Творбите му завладяват с изключителна по сила и оригиналност живописна чувствителност.

30 г.

- от смъртта на проф. **Георги Димитров** (1904–1975) – композитор и диригент.

- от смъртта на **Илия Петров** (1903–1975) – художник реалист. Работи в областта на всички жанрове – портрети, фигурана композиция, голо тяло, пейзажи и натюрморти. Известен е и като график и илюстратор.

25 г.

- от смъртта на **Георги Караславов** (1904–1980) – белетрист, драматург, мемоарист. Автор на романите “Татул” (1938), “Снаха” (1942) и на шесттомната романовата поредица “Обикновени хора” (1952–1975).

15 г.

- от смъртта на поета, белетриста, преводача и художника **Иван Да-видков** (1926–1990).

10 г.

- от смъртта на изкуствоведа проф. **Атанас Божков** (1929–1995).
- от смъртта на поета и мемоариста **Давид Овадия** (1923–1995).
- от смъртта на белетриста **Борис Априлов** (1921–1995).
- от смъртта на белетриста **Андрей Гуляшки** (1914–1995).
- от смъртта на художника **Георги Павлов – Павлето** (1913–1995).

5 г.

- от смъртта на **Марин Големинов** (1908–2000) – композитор с големи заслуги за развитието на симфоничната и хоровата музика. Автор на вокално-инструментални и камерно-инструментални композиции.
- от смъртта на белетриста и драматурга **Станислав Стратиев** (1941–2000).
- от смъртта на проф. **Тончо Жечев** (1929–2000) – български литературен критик с фундаментално значение в областта на историята на българската литература, литературната теория и литературната критика: „Митът за Одисей“ (1985), „Българският Великден или Страстите български“ и др.

Владимир Янев

ЛУЖИШКИ КАЛЕНДАР

265 г.

- от смъртта на **Абрахам Френцел** (1656–1740) – автор на многообразни трудове, посветени на лужишкия език, на географията и етнографията на родния край.
- от рождението на **Юрий Рак** (1740–1799) – бароков поет.

250 г.

- от рождението и 195 г. от смъртта на **Хандрий Рушка** (1755–1810) – бароков поет.

220 г.

- от смъртта на **Юрий Мен** (1727–1785) – поет от епохата на Просвещението. Възпява красотата на народния език в одата “Възможности и възхваления на лужишкия език”.

Таня Ламбрева

ПОЛСКИ КАЛЕНДАР

520 г.

- от рождението на **Ян Дантишек** (1485–1548) – дипломат, епископ, значим поет, представител на полско-латинската поезия от епохата на Ренесанса.

500 г.

- от рождението на **Миколай Рей** (1505–1569) – писател, който пръв въвежда полския език в литературата, определян за “баша на полската литература”. В произведенията си разглежда политически, социални, религиозни и морални теми. Автор на “Кратък разговор на пана, селския кмет и свещеника” (“Krótka rozprawa między trzema osobami, Panem, Wójtem a Plebanem”, 1543), “Зверинец” (“Żwierzyniec”, 1562), “Огледало” (“Żwierciadło”, 1568), “Животът на достойния човек” (“Żywot człowieka poczciwego”, 1567) и др.

475 г.

- от рождението на **Ян Кохановски** (1530–1584) – най-значимия поет на полския Ренасанс. Създава поезия на латински и полски. Автор на поемите “Сатир или Дивият мъж” (“Satyr albo dziki mąż”), “Шах” (“Szachy”, 1564), на хумористичните стихотворения “Фрашки” (“Fraszki”, 1584), на лирическия сборник “Песни” (“Piesni”, 1586), на поетическата адаптация на библейски псалми “Давидов псалтир” (“Psalterz Dawidow”, 1578), на драмата “Отпращане на гръцките пратеници” (“Odprawa posłów greckich”, 1578) и др. Поетическият цикъл “Трени” (“Treny”, 1580), определян за връх на полската ренесансова поезия, е философско-елегичен размисъл за смъртта.

Миколай Рей
(1505–1569)

Ян Кохановски
(1530–1584)

Елжбета Дружбацка
(1695–1765)

460 г.

- от рождението на **Себастиан Фабиан Клоновиц** (ок. 1545–1602) – автор на дескриптивни и дидактични стихотворения, богати на живописни елементи.

455 г.

- от рождението на **Миколай Сенк Шажински** (1550–1581) – ренесансов поет, автор на сонети, парафрази на псалми, епитафии, епиграми. Единствената му книга е издадена посмъртно – “Полски ритми или стихове” (“Rytmy albo wiersze polskie”, 1601).

410 г.

- от рождението и 365 г. от смъртта на **Мачей Кажимеж Сарбевски** (1595–1640) – поет от ордена на йезуитите, професор по реторика, философия и теология. Създава поезия на латински, високо ценена като образец за метрика и рефлексивно-емоционална образност.

310 г.

- от рождението на **Юзеф Анджей Залуски** (1695–1754) – канцлер, краковски епископ и меценат. Със собствени средства създава във Варшава първата публична библиотека през 1747 г.
- рождението и 240 г. от смъртта на **Елжбета Дружбацка** (1695–1765) – представителка на сарматския барок в областта на епическите жанрове. Твори в областта на романа, включително на романа в стихове, на религиозната епика, към която се отнася “Сборник от духовни, панегирични, морални и светски рими” (“Zbiór gzymów duchownych, panegirycznych, moralnych i światowych”, 1752). С особена стойност е поемата ї “Описание на четирите годишни времена” (“Opisanie czterech części roku”).

300 г.

- от рождението на **Уршула Радзивил** (1705–1753) – първата комедиографка, която по образец на комедиите на Молиер интерпретира сходни мотиви в духа на сарматския барок. Разработва също така характерни за бароковия роман сюжети, предания за мъченици, фолклорни мотиви.

295 г.

- от рождението на **Станислав (Йероним) Конарски** (1700–1773) – член на ордена на пиаристите, преподавател по реторика и поетика, застъпва идеите на просвещенския абсолютизъм, които излага в трактата “За действителния начин за провеждане на съвещания” (“O skutecnym rad sposobie”, 1760–1763). Автор на първата полска класицистична трагедия “Трагедията на Епамионд” (1756).

285 г.

- от рождението на **Франчишек Бохомолец** (1720–1784) – професор по реторика в ѝезуитските училища, първият драматург на полското Просвещение. В комедиите си осмива шляхтишката ограниченост и сарматизма. Човешките права и достойнство на крепостните селяни защиства в комедията “Добрият господар” (“Pan dobry”, 1767), а “Женитба по календар” (“Małżeństwo z kalendarza”, 1766) разобличава суеверията и съсловните предразсъдъци.

270 г.

- от рождението на **Игнаци Крашицки** (1735–1801) – най-значимия писател от епохата на Просвещението и Класицизма. Автор е на енциклопедия – “Събрани необходими сведения”, (1781), както и на история на световната литература – “За стихотоврството и стихотворците” (1803). В духа на класицистичната поетика създава поеми, сатири, оди, химни, фрашки, басни – например “Басни и приказки” (“Bajki i przypowieści”, 1779) Сред най-значимите му творби са “Мишеида” (“Myszeis”, 1775), “Монахомахия, или войната на монасите” (“Monachomachia, czyli wojna mnichów”, 1778), “Антимонахомахия” (“Antimonachomachia”, 1780). Автор е на първия просветителски роман “Приключенията на Миколай Дошвядченски” (“Mikołaja Doświadczyskiego przypadki”, 1775), “Пан Подстоли” (“Pan Podstoli”, I–II, 1778–1784). Въвежда в литературата разговорния език на високообразованата аристокрация.

250 г.

- от рождението на **Томаш Кастан Венгерски** (1755–1787) – поет, представител на класицизма. Заради стиховете си е преследван и умира в чужбина.
- от рождението на **Станислав Стасиц** (1755–1826) – философ, председател на Обществото на приятелите на науката, радетел за просвещенски

реформи в полското общество. В “Размишления над живота на Ян Замойски” (“Uwagi nad zyciem Jana Zamojskiego”, 1787) и “Предупреждения към Полша” (“Przestrogi dla Polski”, 1790) застъпва идеи, близки до тези на Русо.

240 г.

- от създаването на първия обществено-политически вестник “Монитор” (“Monitor”, 1765–1785), който е бил финансиран от полския крал Станислав Август.

235 г.

- от създаването на първото полско литературно списание “Приятни и полезни развлечения” (“Zabawy Przyjemne i Pożyteczne”, 1770–1777).

230 г.

- от рождението на Лудвик Ошински (1775–1838) – литературен и театрален критик от епохата на Просвещението.

195 г.

- от рождението на Фредерик Шопен (1810–1849) – композитор със световна слава, който създава предимно творби за пиано. Творческото му развитие е свързано с едни от най-значимите писатели и художници на френския романтизъм – Жорж Санд, Алфред дьо Мюсе, Делакроа.

190 г.

- от смъртта на **Ян Потоцки** (1761–1815) – историк, археолог, застъпник на славянофилската идея, една от най-ярките фигури на полското Просвещение. Пише на френски език научни трудове, пътеписи и художествена проза. Най-известен е фантастичният му роман “Ръкопис, намерен в Сарагоса”, написан на френски (“Manuscrit trouvé à Saragosse”, 1804–1805).

180 г.

- от рождението и 95 г. от смъртта на **Фелициан Медард Фаленски** (1825–1910) – поет, литературен критик, превежда антични поети, Е. А. По, В. Юго и др.
- от смъртта на **Франчишек Карпински** (1741–1825) – основоположник на полския сантиментализъм, автор на идилии, лирически стихове и песни.

170 г.

- от рождението и 125 г. от смъртта на **Хенрик Виенявски** (1835–1880) – композитор и виртуозен цигулар, крупен представител на романтично-изпълнителския стил. Творчеството му включва повече от 30 произведения, между които два цигулкови концерта с оркестър – оп. 14 и оп. 22, фантазията “Фауст”, “Легенда”, полонези и мазурки, “Скерцо тарантела” и др.
- от смъртта на **Кажимеж Броджински** (1791–1835) – поет, литературен теоретик, преводач. Автор на идилията “Веслав” (“Wiesław”, 1820) и на студията “За класичността и романтичността” (“O klasyczności i romantyczności”, 1818).

160 г.

- от рождението на **Ян Бодуен де Куртене** (1845–1929) – известен езиковед славист, член-кореспондент на Петербургската академия на науките, а по-късно член на Krakовската академия на науките, един от основоположниците на Казанска лингвистична школа. Оказва решаващо влияние на развитието на общото езикознание. Пръв обосновава теорията за фонемите и фонетичните редувания. Автор на “Некоторые общие замечания о языковедении и языке” (“Некоторые общие замечания о языковедении и языке”), “Глотологични (лингвистични) бележки” [“Глотологические (лингвистические) заметки”], “Два въпроса от учението за “смекчаването” или палатализацията на звуковите в славянските езици” (“Два вопроса из учения о “смягчении” или палатализации звуков в славянских языках”) и др. Редактира и допълва третото издание на “Тълковния речник на живия великоруски език” на В. И. Дал (“Толковый словарь живого великорусского языка” СПб., 4 т., 1903–1909). В течение на дълги години е един от редакторите на издаваното във Варшава списание (“Prace filologiczne”).

150 г.

- от смъртта на **Адам Мицкевич** (1798–1855) – един от най-значимите полски поети на всички времена. Стихотворението му “Ода на младостта” (“Oda do młodosci”) става поетически манифест на новото поколение. Създава образци на романтическата поезия: стихосбирките “Балади и романси” (“Ballady i romanse”, 1822), “Кримски сонети” (“Sonety krymskie”, 1826), поемите “Гражина” (“Grażyna”, 1823) “Задушница” (“Dziady”, 1823–1832), “Конрад Валенрод” (“Konrad Wallenrod”, 1828), романа в стихове “Пан Тадеуш” (“Pan Tadeusz”, 1834) и мн. др.
- от смъртта на **Юзеф Богдан Джеконски** (1816–1855) – съратник на Мицкевич и представител на романтичната фантастика. Три томният му роман “Сендживой” (“Sędziwoj”, 1845) е посветен на средновековния алхимик, дал заглавието на романа. Автор е също на множество статии за магнетизма, окултизма и алхимията, които са събрани в двутомното издание “Спомени и мечтания на Богдански”.

145 г.

- от рождението на **Ян Каспрович** (1860–1926) – поет символист от литературната школа “Млада Полша”. Създава религиозно-метафизична поезия, в която основни са мотивите за греха, разкаянието, за апокалиптичната обреченост на човешкото битие: “Храстът на дивата роза” (“Krzak dzikiej róży”, 1898), “Химни” (“Hymny”, 1922).

140 г.

- от рождението и 60 год от смъртта на **Кажимеж Пшерва Тетмайер** (1865–1940) – поет, прозаик и драматург от кръга на символистите. Създава пессимистична поезия с декадентски мотиви, отразяващи безсмислието и обречеността на живота. Стихотворението му “Краят на XIX в.” (“Koniec wieku XIX”) е определяно като манифест на поколението. Автор на цикъл разкази “На скалистото Подхале” (“Na skalnym Podhalu”, 1903–1910), историческите романни “Легенда за Татрите” (“Legenda Tatru”, 1912) и “Краят на епопеята” (“Koniec eopoei”), която е публикувана след смъртта му. Цялото му творчество отразява идеята за безсмислието на живота, над който властват Ерос и Танатос.

120 г.

- 120 г. от рождението на **Станислав Игнаци Виткевич – Виткаци** (1885–1939) – писател, драматург, философ, представител на полския авангардизъм, автор на теорията за Чистата Форма. Неговата философска и естетическа система е изложена в забележителната му студия “Новите форми в живописта и произтичащите от това недоразумения.” (“Nowe formy w malarstwie i wynikające stąd nieporozumienia”, 1918), “Скици по естетика” (“Szkice estetyczne”, 1922), “Театърът. Увод в теорията за Чистата Форма в театъра” (“Teatr. Wstęp do teorii Czystej Formy w teatrze”, 1923). Автор е на романите “622-те падения на Бунга или Демоничната жена” (“622 upadki Bunga czyli Demoniczna kobieta”, 1909–1911), “Сбогуване с есента” (“Pożegnanie jesieni, 1927), “Ненаситеност” (“Nienasyenie”, 1930), “Единственият изход” (“Jedyne wyjście”, 1931–1932). В областта на модерната драматургия Виткаци е един от големите класици на XX в. В писците си прилага принципи, характерни за театъра на абсурда: “Прагматици” (“Pragmatyci”, 1919), “Водната кокошка” (“Kurka Wodna”, 1921), “Обущари” (“Szewscy”, 1934), “Нормален човек” (“Normalny człowiek”, 1924), “Майка” (“Matka”, 1924), “Така наречената човечност в безумието” (“Tak zwana ludzkość w obłędzie”, 1938) и мн. др. Самоубива се, когато разбира, че Червената армия е нахлула в Полша.

110 г.

- от рождението на **Антони Слонимски** (1895–1976) – писател фантаст, поет, драматург, художник. Един от организаторите на литературната група за експериментална поезия “Скамандър” (1919): стихосбирките “Черна есен” (“Czarna wiosna”, 1919), “Пепел и вятър” (“Popiół i wiatr”, 1942), “Прозорец без решетки” (“Okno bez krat”, 1935), “Сигнал за тревога” (“Alarm”, 1940), “Век на погром” (“Wiek klęski”, 1945). Автор на фантастичния роман “Торпедо на времето” (“Torpeda czasu”, 1923), на редица новели и есета. Създава комедии с висока литературна стойност: “Вавилонската кула” (“Wieża Babel”, 1927), “Варшавският негър” (“Murzyn warszawski”, 1928), “Семейство” (“Rodzina”, 1933).

105 г.

- от рождението на **Леон Кручковски** (1900–1962) – писател социалистически реалист. В романите си “Кордиан и грубиянът” (“Kordian i cham”, 1932), “Паунови пера”, (“Pawie pióra”, 1935) разкрива съдбата на селяните по време на националноосвободителното движение през 1830–31 г. и социалното разслоение в селото в навечерието на Първата световна война. Автор е на писци с антифашистка тематика: “Германци” (“Niemcy”, 1949), “През първия ден на свободата” (“Pierwszego dnia wolności”, 1959), “Смъртта на губернатора” (“Śmierć gubernatora”, 1961).

100 г.

- от рождениято на **Ванда Василевска** (1905–1964) – писателка, утвърждаваща социалистическия реализъм в прозата. Приема доброволно съветско гражданство. Автор на романите “Лицето на деня” (“Oblicze dnia”, 1934), “Кристалната кула на Христофор Колумб” (“Kryształowa kula Krzysztofa Kolumba”, 1934), “Родина” (“Ojczyzna”, 1935), “Легенда за Ян от Къолн” (“Legenda o Janie z Kolna”, 1936), “Земя под ярем” (“Ziemia w jarzmie”, 1938) и др.
- от рождениято на **Константин Илдефонс Галчински** (1905–1953), полски поет. Дебютът му е свързан с литературната школа “Квадрига” (“Kwadryga”). Автор на стихосбирките “Омагьосана пътека” (“Zaczarowana dorożka”, 1948), (“Ślubne obrączki”, 1949), “Песни” (“Pieśni”, 1953).

95 г.

- от смъртта на **Елиза Ожешкова** (1841–1910) – романистка, представителка на позитивизма. Темата за еманципацията на жената, заради която тя е наричана “полската Жорж Санд”, е застъпена в романите “Марта” (“Marta”, 1876), “Край Неман” (“Nad Niemnem”, 1887) и др. Изучава историята, културата и религията на евреите и създава на тази тема романите “Меир Езофович” (“Meir Ezofowicz”, 1878), „Миртала“ (“Mirtala”, 1886), както и редица разкази и новели.
- от смъртта на **Мария Конопницка** (1842–1910) – представя полския позитивизъм в областта на поезията и прозата. Автор на социална и патриотична поезия, както и на поезия, създадена по фолклорен модел. В контекста на богатото творчество се откроява поемата “Пан Балцер в Бразилия” (“Pan Balcer w Brazylii”, 1910).

80 г.

- от смъртта на **Владислав Реймонт** (1867–1925) – писател нобелист. Дебютира през 90-те години на XIX в. в

Елиза Ожешкова
(1841–1910)

Мария Конопницка
(1842–1910)

кръга на модернистите „Млада Полша“. В прозата му се съчетават различни естетически принципи: позитивизъм, натурализъм, импресионизъм. Автор на романите „Комедиантка“ (*Komediantka*, 1895), „Ферменти“ (*Fermenty*, 1896) „Обетована земя“ (*Ziemia obiecana*, 1897), на историческата трилогия „Година 1794“ (*Rok 1794*, 1911–1917), на повестта „Вампир“ (*Wampir*, 1911), на редица разкази и новели, пресъздаващи живота на актьорите, както и различни социални проблеми на съвременното полско общество. Нобелова награда получава през 1924 г. за романа „Селяни“ (*Chłopi*, 1902–09).

- смъртта на **Стеван Жеромски** (1864–1925) – писател, драматург, публицист. С традициите на позитивизма го свързва интересът му към историческите и социалните теми, както и към мащабните епически рамки на романовия жанр, а с модернизма – интересът към психологията на интелигентната и самотна личност. Дебютира с разкази, пресъздаващи човешкото страдание, издадени в сборника „Ще ни изкълват гарвани, врани“ (*Rozdziobią nas kruki, wrony...*, 1896). Най-известните му романи са „Сизифов труд“ (*Syzyfowe prace*, 1897), „Бездомни хора“ (*Ludzie bezdomni*, 1900), „История на греха“ (*Dzieje grzechu*, 1908), „Борба със сатаната“ (*Walka z szatanem*, 1916–1919), „Предпролет“ (*Przedwiośnie*, 1925). На историческа тема са едни от най-чetenите му романи: „Пепелища“ (*Popioły*, 1904), развенчаващ полския култ към Наполеон, „Вярна река“ (*Wierna rzeka*, 1912), който представлява своеобразно негово продължение. Автор е на драмите „Роза“ (*Róża*, 1909) „Сулковски“ (*Sułkowski*, 1910) и др.

60 г.

- от рождението на **Рафал Воячек** (1945–1971) – поет, определен за най-крупното явление на полската алтернативна култура от 60-те години. Поезията му пресъздава трагическата неприспособимост на човека. Дълго се е лекувал в психиатрични клиники от алкохолизъм. Заради скандалното си поведение е бил изключен от Съюза на полските писатели. Самоубива се. Автор е на стихосбирките „Сезон“ (*Sezon*, 1969), „Друга приказка“ (*Inna bajka*, 1970). Посмъртно са издадени „Този, когото го нямаше“ (*Którego nie było*, 1972) и „Незавършен кръстоносен поход“ (*Nie skończona krucjata*, 1972).

40 г.

- от смъртта на **Тадеуш Лер–Славински** (1891–1965) – полски езиковед славист, професор в Познанския университет; член на Академиите на науките в Полша, България, Германия и Сърбия. Автор на трудове, посветени на диалектното разделение на праславянския език, взаимоотношенията на родствените славянски езици, както и на голям брой университетски учебници, в това число „Полска граматика“, „За произхода и прародината на славяните“ и др.

35 г.

- от смъртта на **Роман Ингарден** (1893–1970) – философ и литературен теоретик, основополагаща фигура на модерната феноменология и онтология, ученик на Едмунд Хусерл. Има фундаментални изследвания в областта на археологията, историята, литературата, музиката, филологията, теологията. Сред най-значимите са “Позицията на теорията на познанието в системата на философските науки” (“Stanowisko teorii poznania w systemie nauk filozoficznych”, 1925), “За познаването на литеаутрната творба” (“O poznawaniu dzieła literackiego”, 1937), “Студии по естетика” (“Studia z estetyki”, I-III, 1958, 1966 – 1970), “Спор за съществуването на света” (“Spór o istnienie świata”, I-II, 1947, 1948), “За литеаутрното произведение” (“O dziele literackim”, 1931, публ. на немски; пол. изд. 1957), “Увод във феноменологията на Хусерл” (“Wstęp do fenomenologii Husserla”, 1974), “Книжка за човека” (“Książeczka o człowieku”, 1972).

30 г.

- от смъртта на **Богдан Коревицки** (1902–1975) – писател фантаст, автор на повестите “През океана на времето” (“Przez ocean czasu”), “Нейните перипетии” (“Jej regurgetie”).

25 г.

- от смъртта на **Ярослав Ивашкевич** (1894–1980) – поет, прозаик. Дебютира през 20-те години като поет от групата “Скамандър”. След войната заема важни обществени постове. Автор на стихосбирките “Олимпийски оди” (“Ody olimpijskie”, 1948), “Плитката на есента...” (“Warkocz jesieni...”, 1954), “Утрото на жътвата” (“Jutro żniwa”, 1963), “Нова любов” (“Nowa Miłość”, 1978), “Картата на времето” (“Mapa pogody”, 1977), на романите “Майка Йоанна от Ангелите” (“Matka Joanna od Aniołów”, 1946), “Чест и слава” (“Sława i chwała”, 1956–62) и др.

5 г.

- от смъртта на писателя **Густав Херлинг-Груджински** (1919–2000). След войната емигрира в Италия. Най-значимият му роман “Другият свят” (“Inny świat”, 1951) е издаден най-напред в Лондон с предговор на забележителния философ Бертранд Ръсел.

Жоржета Чолакова

РУСКИ КАЛЕНДАР

240 г.

- от смъртта на **Михаил Васи-лиевич Ломоносов** (1711–1765) – учен и поет с невероятно широк диапазон на познания и интереси, академик от Петербургската академия на науките. По думите на А. С. Пушкин, “първият руски университет”. С изключителни заслуги за полагането на основите на руския литературен език, както и на научното му изучаване. Със знаменитата теория “за трите стила” – висок, среден и нисък – става основоположник на руската стилистика. Поет просветител, един от основоположниците на сиалбтонического стихосложение. Създател на руската ода с философско и високо гражданско звучене. Автор на поеми, поетически послания, трагедии, сатири, фундаментални филологически трудове, научна граматика на руския език, на трудове по руска история. Най-известните му трудове в областта на филологията са “Писмо за правилата на руското стихотворство” (“Письмо о правилах российского стихотворства”, 1739), “Руска граматика” (“Российская грамматика”, 1755–1757), “За ползата на църковните книги в руския език” (“О пользе книг церковных в российском языке”, 1758). Първият руски учен естествоизпитател, един от основоположниците на съвременното естествознание. Полага основите на физическата химия, на учението за цветовете, на изследванията на атомно-молекулярния строеж на веществата. Формулира принципа за запазване на материята и движението. Открива атмосферата на Венера, описва строежа на Земята, обяснява произхода на много полезни изкопаеми и минерали. По негова инициатива през 1755 г. е основан Московският университет, който и досега носи неговото име.

210 г.

- от рождението на **Кондратий Фьодорович Рилев** (1795–1826) – поет декабрист, един от ръководителите на въстанието от 14 декември 1825 г., заради което е осъден на смърт. Създател на алманаха “Полярна звезда” (“Полярная звезда”). Автор на “Мисли” (“Думы”, 1821–1823), поемите “Войнаровски” (“Войнаровский”, 1825), “Наливайко” (“Наливайко”, 1825) и др.

205 г.

- от рождението на **Евгений Абрамович Баратински** (1800–1844) – поет. Оригинално разработва жанровете на елегията и посланието: “Ропот” (“Ропот”, 1819), “Финландия”, (“Финляндия”, 1820), “Разубеждане” (“Разуверение”, 1821), “Целувка” (“Поцелуй”, 1822), “Признание” (“Признание”, 1923), “Две съдби” (“Две доли”, 1823). Поемите му “Еда” (“Эда”, 1824–1825), “Бал” (“Бал”, 1825–1826) и “Наложницата” (“Наложница”, 1829–1831) се отличават с лиризъм, психологическа и философска дълбочина.

185 г.

- от рождението на **Афанасий Афанасиевич Фет** (истинската му фамилия е Шеншин) (1820–1892) – поет, преводач, член-кореспондент на Петербургската академия на науките. Автор на “Лирическият Пантеон на А. Ф.” (“Лирический Пантеон А. Ф.”, 1840), на четиритомния сборник със стихове “Вечерни светлини” (“Вечерние огни”, 1893–1891). Превежда на руски език Шопенхауер, Гьоте, римските класици.

165 г.

- от рождението на **Пьотър Илич Чайковски** (1840–1893) – един от най-известните руски композитори. Тънък психолог и майстор симфонист, музикален драматург. Разкрива вътрешния свят на човека (от лирична задушевност до дълбока трагедия), създава великолепни образци на опери, балети, симфонии, камерни произведения. Автор на оперите “Евгений Онегин” (“Евгений Онегин”, 1878), “Мазепа” (“Мазепа”, 1883), “Чародейка” (“Чародейка”, 1887), “Дама пика” (“Пиковая дама”, 1890), “Йоланта” (“Йоланта”, 1891). Новатор в областта на балета. Създава световноизвестните произведения “Лебедово езеро” (“Лебединое озеро”, 1876), “Спящата красавица” (“Спящая красавица”, 1889), “Лешникотрошачката” (“Щелкунчик”, 1892). Към световните шедьоври принадлежат и симфониите му: “Манфред” (“Манфред”, 1885), увертуората фантазия “Ромео и Жулиета” (“Ромео и Джульетта”, 1866–1893), фантазията “Франческа де Рамини” (“Франческа де Рамини”, 1876), “Италианско капричио” (“Итальянское капричио”, 1880). Автор на концерти за пиано и оркестър, цигулка и оркестър и др. Професор в Московската консерватория през периода 1866–1878 г.

И. И. Левитан, *Тиха обител*, 1898

И. К. Айвазовски, *Деветият вал*, 1850

150 г.

- от смъртта на Константин Николаевич Батюшков (1787–1855) – поет. Главен представител на анакреоничното направление в руската лирика: “Весел час” (“Веселый час”), “Моят бащин дом” (“Мои пеньяты”, 1811–1812), “Вакханка” (“Вакханка”, 1815). Също така автор на “Надежда” (“Надежда”, 1815), на елегиите “Раздяла” (“Разлука”), “Моят гений” (“Мой гений”, 1815), “Умиращият Тас” (“Умирающий Тасс”, 1817) и др.

145 г.

- от рождението на Антон Павлович Чехов (1860–1904) – писател и драматург. Автор на разкази и повести, на писесите “Чайка” (“Чайка”, 1896), “Вуйчо Ваньо” (“Дядя Ваня”, 1898), “Три сестри” (“Три сестры”, 1901). Връх на драматургичното му творчество е комедията “Вишнева градина” (“Вишневый сад”), поставена в МХАТ малко преди смъртта му. Предприетата от Чехов “реформа на театъра” е радикална и всеобхватна. Драматургията на Чехов оказва решаващо въздействие на световния театър на ХХ век, предопределяйки много от известните му експерименти.
- от рождението и 105 г. от смъртта на Исаак Илич Левитан (1860–1900) – художник “передвижник” (с група други руски художници пътува и организира изложби с цел изобразителното изкуство да стигне до повече обикновени хора). Разкрива най-тънките състояния на природата. Създател на “пейзажа на настроението”, на който са присъщи мажорност, богатство на поетичните асоцииации: “Вечерен звън” (“Вечерний звон”, 1892), “Март” (“Март”, 1895), “Езеро. Рус” (“Озеро. Русь”, 1900), или скръбна одухотвореност на образа: “Над вечния покой” (“Над вечным покоем”, 1893–1894), придобиваща в картината “Владимирка” (“Владимирка”, 1892) социалнокритичен акцент.

140 г.

- от рождението на Василий Михайлович Истрин (1865–1937) – литераторовед и специалист по старославянски паметници, академик. Основна насока в изследванията му е установяването на редакциите на древните произведения, взаимовръзките помежду им, съдбата им в руската и в славянските литератури, отношението им към византийския оригинал (при наличието на такъв).

135 г.

- от рождението на Иван Алексеевич Бунин (1870–1953) – писател, поет, преводач, първия руснак, носител на Нобелова награда за литература през 1933 г. През 1896 г. превежда и издава поемата на американския поет Х. Лонгфелоу “Песен за Хайавата” (“Song of Hiawatha”), за което е награден от Руската академия на науките с Пушкинска премия през 1903 г. Автор на “Антоновските ябълки”

(“Антоновские яблоки”, 1900), “Село” (“Деревня”, 1910), сборника “Суходол” (“Суходол”, 1911), “Господинъ от Сан Франциско” (“Господин из Сан-Франциско”, 1915). Книгата дневник “Окайни дни” (“Окайные дни”), написана през 1918, но публикувана през 1925 г., рязко осъжда Октомврийската революция. През 1920 г. Бунин напуска Русия и емигрира в Париж. Автор е на автобиографичния роман “Животът на Арсеньев” (“Жизнь Арсеньева”, 1930), “Любовта на Митя” (“Митина любовь”, 1925), “Тъмни алеи” (“Темные аллеи”, 1943) и др.

- от рождението на Александър Иванович Куприн (1870–1938) – писател, ярък последовател на реалистичните традиции на руската класическа литература. Автор на повестта “Молох” (“Молох”, 1896), в която се разобличава индустриализацията, на поетичната повест “Олеся” (“Олеся”, 1898), повестите “Дуел” (“Поединок”, 1905), “Яма” (“Яма”, 1909–1915), цикъла новели “Листригони” (“Листригоны”, 1907–1911).
- от рождението и 70 г. от смъртта на Владимир Николаевич Перец (1870–1935) – литературен историк и изследовател на старата славянска литература, палеографията, езика и литературната история на старата славянска писменост. По-важни трудове: “Съвременната руска народна песен” (“Современная русская народная песня”, 1893), “Кукленият театър в Русия” (“Кукольный театр на Руси”, 1895), “Историко-литературни изследвания” (“Историко-литературные исследования” в три тома, 1900–1903), “Паметници на руската драма от епохата на Петър Велики” (“Памятники русской драмы эпохи Петра Великого”, 1903), “Към историята на полския и руския народен театър” (“К истории польского и русского народного театра”, 1905) и др.
- от рождението на Виктор-Иван Карлович Поржезински (1870–1929) – руски и полски езиковед, ученик на Ф. Ф. Фортунатов, специалист в областта на индоевропейското езикознание и балтийските езици.

130 г.

- от смъртта на Алексей Константинович Толстой (1817–1875) – писател, член-кореспондент на Петербургската академия на науките. Автор на балади, сатирични стихове, исторически роман “Княз Серебряный” (“Князь Серебряный”, 1863), на драматичната трилогия “Смъртта на Йоан Грозни” (“Смерть Иоанна Грозного”, 1866) “Цар Фьодор Йоанович” (“Царь Федор Иоаннович”, 1868), “Цар

Борис” (“Царь Борис”, 1870). Съвместно с братя Жемчужникови създава пародийния образ на Козма Прутков, като пише стихотворения от негово име, както и много афоризми.

125 г.

- от рождението на **Лев Владимирович Шчерба** (1880–1944) – известен езиковед, академик, специалист по общо езикознание, руски език, славянски и романски езици. Автор на “За частите на речта в руския език” (“О частях речи в русском языке”, 1928), “За тристрания аспект на езиковите явления и за експеримента в езикознанието” (“О тройком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкоизнании”, 1934), “Опыт за общая теория на лексикографията” (“Опыт общей теории лексикографии”, 1940) и др.

125 г.

- от рождението на **Александър Александрович Блок** (1880–1921) – поет. Първите му стихове са в духа на символизма – “Стихове за Прекрасната Дама” (“Стихи о Прекрасной Даме”, 1904). Провъзгласява кризата на символизма в драмата “Балаган” (“Балаганчик”, 1906). Чрез задълбочаване на социалните тенденции в цикъла “Град” (“Город”, 1904–1908), осмислянето на света в цикъла “Страшен свят” (“Страшный мир”, 1908–1916), осъзнаването на трагедията на съвременния човек в писцата “Роза и кръст” (“Роза и крест”, 1912–1913), сблъсъка с действителността в цикъла

“Кармен” (“Кармен”, 1914) и в поемата “Градината на славеите” (“Соловьиный сад”, 1915) стига до идеята за неизбежността на възмездieto в едноименния цикъл “Възмездие” (“Возмездие”, 1907–1913), в цикъла “Ямбове” (“Ямбы”, 1907–1914) и в незавършената поема “Възмездие” (“Возмездие”, 1910–1921). Главните теми на поезията му намират разрешение в цикъла “Родина” (“Родина”, 1907–1916). Опитва се да осмисли социалистическата революция в поемите “Дванадесетте” (“Двенадцать”, 1918) и “Скити” (“Скифы”, 1918).

- от рождението на **Андрей Бели** (псевдоним на Борис Николаевич Бугаев) (1880–1934) – поет и писател, един от най-ярките представители на символизма. За ранните му стихове са характерни мистични мотиви, гротескно възприемане на действителността, формално експериментаторство. Тогава е издаден сборникът “Злато в лазура” (“Золото в лазури”, 1904). В сборника “Пепел” (“Пепел”, 1909) показва траге-

дията на селска Русия. Автор на романа “Петербург” (“Петербург”, 1913–1914), на историко-литературни изследвания.

120 г.

- от рождението на Велимир (Виктор) Владимирович Хлебников (1885–1922) – поет, прозаик, теоретик и изследовател на изкуството, ключова фигура на авангардизма. Създава учението за “въображаемата филология”, “самовитото слово” и словотворчество. От преобразуването на фолклорно-митологичните традиции стига до идеята за единен “звезден език” на всички хора на земята, за “държава на времето”, противопоставена на “държавата на пространството”. Сборници стихотворения: “Ряв!” (“Ряв!”, 1913), “Творения” (“Творения”, 1914), “Изборник стихове” (“Изборник стихов”, 1914), “Битките от 1915–1917 г. Ново учение за войната” (“Битвы 1915–1917 гг. Новое учение о войне”, 1914), “Времето – мярката на света” (“Время – мера мира”, 1916); “сръхповест” “Зангези” (“Зангези”, 1920–1922).

115 г.

- от рождението и 45 г. от смъртта на Борис Леонидович Пастернак (1890–1960) – поет, прозаик, преводач. Автор на “Близнак в облаци” (“Близнец в тучах”, 1914), “Над барьерите” (“Поверх барьера”, 1917), “Теми и вариации” (“Темы и вариации”, 1923), “Второ рождение” (“Второе рождение”, 1932), стихове за войната “С ранните влакове” (“На ранних поездах”, 1943), “Земният простор” (“Земной простор”, 1945), “Избрани стихове и поеми” (“Избранные стихи и поэмы”, 1945), поемите “Високата болест” (“Высокая болезнь”, 1923–1928), “Деветстотин и пета година” (“Девятьсот пятый год”, 1925–1928), “Лейтенант Шмит” (“Лейтенант Шмидт”, 1926–1928), както и романа в стихове “Спекторски” (“Спекторский”, 1925–1931). Романът, донесъл на автора си световна известност, “Доктор Живаго” (“Доктор Живаго”), до голяма степен автобиографично повествование за съдбата на руската интелигенция в началото на XX век, е завършен през 1956 г. За първи път излиза на италиански през 1957 г., а на руски – в Холандия през 1958 г. В Русия е напечатан за първи път едва през 1988 г. През 1958 г. Пастернак е удостоен с Нобелова награда за литература, от която е принуден да се откаже заради жестоко преследване от страна на социалистическата съветска държава.

- от рождението на **Николай Сергеевич Трубецкой** (1890–1938) – изтъкнат лингвист, специалист по история на езика, славист, теоретик на структурализма, активен деятел на Московската лингвистична школа, един от идеолозите и основателите на Пражката фонологична школа. През 1920 г., работейки като професор в Софийския университет, издава известната си книга “Европа и човечеството” (“Европа и человечество”), намираща се в основата на евразийската му идеология. Смятан е за основател на морфонологията като отделна научна дисциплина. В “Морфонологична система на руския език” (“Морфонологическая система русского языка”, 1934) определя основните понятия и методите на морфонологията. Лингвистичното завещание на Н. С. Трубецкой – трудът му “Основи на фонологията” (“Основы фонологии”, 1939 г.), оказва огромно влияние върху развитието на руската и европейската лингвистика. В него за първи път се противопоставят фонетиката и фонологията, като се разграничават техните задачи. Плодотворно се занимава и с етнология, история на културата, история на литературните езици, типологична и съпоставителна лингвистика, езиковите съюзи и езиковите контакти, на които е посветен друг негов труд – “Мисли за индоевропейския проблем” (“Мысли об индоевропейской проблеме”, 1939).
- от рождението на **Абрам Борисович Шапиро** (1890–1966) – езиковед. Трудове в областта на русистиката (граматика, диалектология, лексикография, правопис) и методиката.
- от рождението на **Вера Михайловна Инбер** (1890–1972) – поетеса. Авторка на сборниците “На сина ми, който не съществува” (“Сыну, которого нет”, 1927), “С половин глас” (“Вполголоса”, 1932), “Анкетата на времето” (“Анкета времени”, 1971), на поемата “Пулковският меридиан” (“Пульковский меридиан”, 1943), посветена на подвига на Ленинград по време на блокадата, за която получава Държавната награда на СССР през 1946 г. Автор е също на проза, както и на произведения за деца.

110 г.

- от рождението на **Виктор Владимирович Виноградов** (1895–1969) – емблематична фигура в руската и славянската филология, ученик на А. А. Шахматов и Л. В. Щерба, възпитал цяло поколение руски лингвисти. Ръководи повече от 10 г. Института за руски език към Академията на науките на СССР, както и Отделението за литература и език, създател и дългогодишен главен редактор на списание “Вопросы языкоznания”, дългогодишен председател на Международния комитет на славистите. На перото му принадлежи първият пълен курс по руска граматика, останал и досега един от най-блестящите трудове по руска

граматика в областта на частите на речта: "Руски език. Граматическо учение за думата" ("Русский язык. Грамматическое учение о слове", 1947). Огромни са заслугите му в областта на лексикографията, лексикологията, фразеологията, стилистиката. Един от съставителите на първия научен тълковен речник на руския език под редакцията на Д. Н. Ушаков (1938-1940), един от редакторите на 4-томния и 17-томния Академичен речник на руския език, ръководител на работата по съставянето на речник на езика на А. С. Пушкин: "Проект за речник на езика на Пушкин" ("Проект словаря языка Пушкина", 1949).

- от рождението и 80 г. от смъртта на **Сергей Александрович Есенин** (1895-1925) – поет. В първите си сборници – "Радуница" ("Радуница", 1916), "Селски часослов" ("Сельский часослов", 1918), се проявява като майстор на психолого-драматизация на пейзаж, певец на селска Русия, познавач на народния език и народната душа. През периода 1919-1923 г. влиза в групата на имажинистите. Автор на драматичната поема "Пугачов" ("Пугачев", 1921). Трагическото светоусещане на поета се проявява в циклите "Кобилешки кораби" ("Кобыльи корабли", 1920), "Москва кръчмарска" ("Москва кабацкая", 1924), поемата "Черният човек" ("Черный человек", 1925). Опитва се да осмисли новите събития в поемите си "Балада за двадесет и шестте" ("Баллада о двадцати шести", 1924), "Анна Снегина" ("Анна Снегина", 1925) и сборника стихове "Рус Съветска" ("Русь Советская", 1925).
- от рождението и 35 г. от смъртта на **Владимир Яковлевич Проп** (1895-1970) – фолклорист, един от основоположниците на съвременна теория на текста. Първото му значително произведение – "Морфология на приказката" ("Морфология сказки", 1928), известно в началото само на тесен кръг специалисти, по-късно става бестселър и носи на автора си световна известност. През 1958 г. в САЩ излиза английският превод на книгата, която през 60-те години се превръща в една от най-важните изходни точки за формирането на теорията на текста и наративния анализ. Това произведение е последвано от "Историческите корени на вълшебната приказка" ("Исторические корни волшебной сказки", 1946) и "Руският героичен епос" ("Русский героический эпос", 1955), завоювали на автора репутацията на виден фолклорист.

- от рождението и 30 г. от смъртта на **Михаил Михайлович Бахтин** (1895–1975) – изтъкнат литературовед и философ, един от най-големите мислители на XX век. С книгата си “Проблеми на творчеството на Достоевски” (“Проблемы творчества Достоевского”, 1929) въвежда в литературознанието представата за полифонизъм на текста и понятието ‘полифоничен роман’. Работата му “Творчеството на Франсоа Рабле и народната култура на Средновековието и Ренесанса” (“Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса”, 1940) предизвиква преврат в теорията на литературата. Други негови известни работи са сборникът статии “Въпроси на литературата и естетиката” (“Вопросы литературы и эстетики”, 1975) и “Към философията на постъпката” (“К философии поступка”), публикувана след смъртта му, през 1986 г. С философската си идея за културата като диалог става един от основателите на съвременната културология.
- от рождението на **Едуард Георгиевич Багрицки** (истинска фамилия Дзюбин) (1895–1934) – поет. Отначало е член на групата “Перевал”, после се сближава с конструктивистите. Стихотворенията му, пронизани от романтичен патос, отразяват героизма на Гражданската война, драматизма на родените от революцията социални и нравствени конфликти. Автор на поемите “Размисли за Опанас” (“Думы про Опанаса”, 1926), “Смъртта на пионерката” (“Смерть пионерки”, 1932) и др.

105 г.

- от рождението на **Сергей Иванович Ожегов** (1900–1964) – виден езиковед, лексиколог, лексикограф, изследовател на нормите на руския литературен език, основател на ново направление в съвременната русистика – теория и практика на културата на руската реч. Един от ученичите лексикографи, за които се отнася характеристиката “човек речник”. Автор на “Речник на руския език” (“Словарь русского языка”, 1949), чието 23-то издание излиза през 1991 г. От 1992 г. речникът излиза под заглавието “Тълковен речник на руския език” (“Толковый словарь русского языка”) и се издава в съавторство с Н. Ю. Шведова.
- от рождението на **Александър Александрович Реформатски** (1900–1978) – изтъкнат езиковед и блестящ педагог с невероятно широки интереси и енциклопедични знания. Наричат го “човек учебник”. Занимава се с проблемите на фонетиката и фонологията, синхронията и диахронията, системността в езика, взаимоотношението между език и реч. Участва активно в създаването и развитието на Московската фонологична школа. Основни трудове: “Техническа редакция на книгата” (“Техническая редакция книги”, 1937), многократно преиздаваният

учебник “Увод в езикознанието” (“Введение в языкознание”, 1947), много трудове по фонетика.

- от смъртта на **Иван Константинович Айвазовски** (1817–1900) – художник маринист. По незабравим начин изобразява морето, мъжеството на хората, борещи се със стихията, морски сражения и др. Автор на “Деветият вал” (“Девятый вал”, 1850), “Черно море” (“Черное море”, 1881) и др.
- от смъртта на **Владимир Сергеевич Соловьев** (1853–1900) – философ, поет, публицист, литературен критик. По-известни негови философски съчинения са “Философски основи на цялостното знание” (“Философские основы цельного знания”, 1877), “Критика на отвлечените начала” (“Критика отвлеченных начал”, 1877–1880), “Четива за Богочовечеството” (“Чтения о Богочеловечестве”, 1878–1881), “Духовните основи на живота” (“Духовные основы жизни”, 1882–1884), “История и бъдеще на теократията” (“История и будущность теократии. Исследование всемирно-исторического пути к истинной жизни”, 1885–1887), “Русия и вселенската църква” (“La Russie et l'Eglise Universelle”), издадена в Париж през 1889 г. Оказва силно влияние върху руската религиозна философия и поезията на руските символисти.

100 г.

- от рождението на **Михаил Александрович Шолохов** (1905–1984) – прозаик, лауреат на Нобелова награда за литература през 1965 г. Автор на “Донски разкази” (“Донские рассказы”, 1926), “Тихият Дон” (“Тихий Дон”, 1928–1940), “Разораната целина” (“Поднятая целина”, 1932–1960), на романа “Те се сражаваха за родината” (“Они сражались за родину”, 1943 –1969), посветен на Великата отечествена война, повестта “Съдбата на човека” (“Судьба человека”, 1956–1957) и др.
- от рождението на **Василий Семёнович Гросман** (1905–1964) – писател. Автор на историко-революционния роман “Степан Колчугин” (“Степан Кольчугин”, ч. 1–4, 1937–1940), повестта “Народът е безсмъртен” (“Народ бессмертен”, 1942), писесата “Ако се вярва на пита-горейците” (“Если верить пифагорейцам”, 1946), романа “За правото дело” (“За правое дело”, 1952), посветен на народния подвиг по време на Великата отечествена война. Най-известното му произведение – романът “Живот и съдба” (“Жизнь и судьба”), многопланова панорама от епохата на Великата отечествена война, писан в периода 1948–

1960 г., е забранен и излиза през 1980 г. в Швейцария, а в Русия – едва през 1988 г.

- от рождението на **Даниил Иванович Хармс** (истинска фамилия Ювачов) (1905–1942) – поет, писател, драматург, член на Ордена на Заумниците, организиран от А. В. Туфанов, и на ОБЕРИУ (“Обединение за реално изкуство”). Ярък представител на авангардизма. Автор на пиесата “Елизавета Бам” (“Елизавета Бам”), поставена през 1927 г., повестта “Старицата” (“Старуха”), написана през 1939 г. и публикувана едва през 1991 г., гротескните разкази от цикъла “Случай” (“Случай”, 1933–1939), публикуван посмъртно. В периода 1928–1941 г. сътрудничи на детските списания “Таралеж” (“Еж”), “Птичка” (“Чиж”), “Щурец” (“Сверчок”), “Октомврийчета” (“Октябрята”), като издава над 20 детски книги.

95 г.

- от смъртта на **Лев Николаевич Толстой** (1828–1910) – писател. Главни теми в творчеството му са изследването на моралните основи на личността, мъчителното търсене на смисъла на живота, на нравствен идеал, на скритите закономерности на общественото битие. Автор на автобиографичната трилогия “Детство” (“Детство”, 1852), “Юношество” (“Отрочество”, 1854), “Младост” (“Юность”, 1857), “Военни разкази”, (“Военные рассказы”, 1856), на повестта “Казаци” (“Казаки”, 1863), световноизвестните романи “Война и мир” (“Война и мир”, 1865–1869), “Анна Каренина” (“Анна Каренина”, 1876–1877), “Възкресение” (“Воскресение”, 1899), на по-късните повести “Изповеди” (“Исповеди”, 1884), “Отец Сергий” (“Отец Сергий”, 1911), “Хаджи Мурат” (“Хаджи Мурат”, 1912) и много други.
- от рождението на **Александър Трифонович Твардовски** (1910–1971) – поет, главен редактор на списание “Новый мир” (1950–1954, 1958–1970). Издава стихосбирките “Стихове” (“Стихи”, 1937), “Път” (“Дорога”, 1938), “Селска хроника” (“Сельская хроника”, 1939), “Загорие” (“Загорье”, 1941). Автор е на поемите “Страната Муравия” (“Страна Муравия”, 1936), за която получава държавна награда, “Къщата край пътя” (“Дом у дороги”, 1946). Известната му поема “Василий Търкин” (“Василий Теркин”, 1941–1945) е ярко въплъщение на руския характер и общонародните чувства през периода на Великата отечествена война. Други

творби: поемата “Зад далечината – далечина” (“За далью – даль”, 1953–1960), за която получава Ленинска награда през 1961 г., книгата “От лириката на онези години. 1959–1967” (“Из лирики тех лет. 1959–1967”, 1967), поемата “Търкин на оня свят” (“Теркин на том свете”, 1963).

- от рождението и 30 г. от смъртта на **Олга Фьодоровна Берголц** (1910–1975) – поетеса и писателка. Авторка на “Стихотворения” (“Стихотворения”, 1934), “Книга на песните” (“Книга песен”, 1936), на поемите “Февруарски дневник” (“Февральский дневник”, 1942) и “Ленинградска поема” (“Ленинградская поэма”, 1942), на героико-романтичната поема “Первороцкий” (“Первороцкий”, 1950), на автобиографичната книга “Дневни звезди” (“Дневные звезды”, 1959). Нейни са думите, изсечени на гранитна плоча на мемориалното Пискарьовско гробище в Санкт Петербург: “Никой не е забравен и нищо не е забравено”.
- от смъртта на **Михаил Александрович Врубел** (1856–1910) – художник. Произведенията му се характеризират с драматична напрегнатост на колорита, кристална отмереност, конструктивност на рисунъка, стремеж към символно-философска обобщеност: Автор на илюстрации към “Демон” на М. Ю. Лермонтов (1890–1891), на стенописите в Кириловската църква в Киев (1884–1889), на ескизи за скулптури, близки до стила “модерн”.

М. А. Врубел, *Седящият демон*, 1890

90 г.

- от рождението на Константин (Кирил) Михайлович Симонов (1915–1979) – писател и поет. Автор на поемите и стихосбирките “С теб и без теб” (“С тобой и без тебя”, 1942), “Приятели и врагове” (“Друзья и враги”, 1948). За епическото изображение на Великата отечествена война в повестта “Дни и нощи” (“Дни и ночи”, 1943–1944) и романа трилогия “Живи и мъртви” (“Живые и мертвые”, 1959–1971) получава през 1974 г. Ленинска награда. Създава цикъла повести “Из записките на Лопатин” (“Из записок Лопатина”, 1957–1978). Автор на писесите “Младежът от нашия град” (“Парень из нашего города”, 1941), “Четвъртият” (“Четвертый”, 1961). Главен редактор на списание “Новый мир” (1946–1950 и 1954–1958), на “Литературная газета” (1938, 1950–1954).
- от рождението на Фьодор Евгениевич Корш (1843–1915) – филолог класик, езиковед и поет, академик. Автор на “Римската елегия и романтизъмът” (“Римская элегия и романтизм”, 1899), на сборник преводи на руски поети на латински език.
- от рождението на Маргарита Йосифовна Алигер (1915–1992) – поетеса. Автор на книгата “Година на рождение” (“Год рождения”, 1938), на сборника “В памет на храбрите” (“Памяти храбрых”, 1942), на поемите “Зоя” (посветена на Зоя Космодемянска; за нея получава Държавна награда през 1943 г.) и “Твоята победа” (“Твоя победа”, 1945), на сборниците “Синият час” (“Синий час”, 1970), “Четвърт век” (“Четверть века”, 1981) и др.

85 г.

- от смъртта на Алексей Александрович Шахматов (1864–1920) – известен езиковед, академик, специалист в областта на сравнителноисторическата граматика на славянските езици, както и на старите славянски литератури и езици. Основоположник на историческото изучаване на руския литературен език, разработил историческата морфология на руския литературен език. Ученето му за граматичните форми надумите, частите на речта, словосъчетанията, типовете изречения, съотношението на морфология и синтаксис има важен принос в теоретичната лингвистика. По-важни трудове на А. А. Шахматов са: “Изследования в областта на руската фонетика” (“Исследования в области русской фонетики”, 1893–1894), “Очерк на най-древния период от историита на руския език” (“Очерк древнейшего периода истории русского языка”, 1915), “Очерк на съвременния руски литературен език” (“Очерк современного русского литературного языка”, 1925), “Синтаксис на руския език” (“Синтаксис русского языка”, 1925–1927) и др.
- от рождението и 15 г. от смъртта на Давид Самуилович Самойлов (истинска фамилия Кауфман) – поет. Издава сборници с лирико-философски стихове “Вторият преход” (“Второй перевал”, 1963), “Дни”

(“Дни”, 1970), “Вълна и камък” (“Волна и камень”, 1974), “Вест” (“Весть”, 1978), “Залив” (“Залив”, 1981), “Гласове зад хълмовете” (“Голоса за холмами”, 1985).

75 г.

- от смъртта на **Владимир Владимирович Маяковски** (1893–1930) – титанична фигура в руското изкуство, поет, драматург, пропагандатор и теоретик на футуризма. Автор на известната поема “Облак в панталони” (“Облако в штанах”, 1915), на стихосбирките “Аз!” (“Я!”, 1913), “Флейта – гръбначен стълб” (“Флейта-позвоночник”, 1916), “Просто като мучене” (“Простое как мычание”, 1916), на трагедията “Владимир Маяковски” (“Владимир Маяковский”, 1914), на “Мистерия-буф” (“Мистерия-буфф”, 1918), на комедиите “Дървеница” (“Клоп”, 1928) и “Баня” (“Баня”, 1929).
- от смъртта на **Иля Ефимович Репин** (1844–1930) – художник “передвижник” (с група други руски художници пътувал и организирал изложби с цел изобразителното изкуство да стигне до повече обикновени хора). В творчеството си създава ярки, живи образи: “Носене на кръста в Курска губерния” (“Крестный ход в Курской губернии”, 1880–1883), “Иван Грозни и синът му Иван” (“Иван Грозный и сын его Иван”, 1885), “Запорожци пишат писмо на турския султан” (“Запорожцы пишут письмо турецкому султану”, 1878–1891). Рисува портрети на съвременниците си, в които разкрива личността в психологически и социален план: “М. П. Мусоргски” (“М. П. Мусоргский”, 1881).

65 г.

- от смъртта на **Михаил Афанасиевич Булгаков** (1891–1940) – писател. В романите “Бялата гвардия” (“Белая гвардия”, 1925–1927), писесите “Дните на Турбини” (“Дни Турбинах”), поставена през 1926 г., и “Бяг” (“Бег”, 1926–1928), поставена през 1957 г., показва трагичните колизии на Гражданската война и краха на “бялото движение”. Автор на повестите “Записки по маншетите” (“Записки на манжетах”, 1923), “Съдбовни яйца” (“Роковые яйца”, 1925), “Дяволиада” (“Дьяволиада”, 1925), “Кучешко сърце” (“Собачье сердце”, 1925), публикувана през 1987 г., на незавършения “Театрален роман” (“Театральный роман”, 1936–1937), публикуван през 1965. В световноизвестния философски роман “Майстора и Маргарита” (“Мастер и Маргарита”, 1929–1940), публикуван през 1966–1967 г., чрез използването на

два времеви плана – гротескно изобразената съвременност и евангелските сцени – въплъща идеята за вечното противопоставяне на нравственото и творческата борба срещу силите на злото.

- от рождението на **Йосиф Александрович Бродски** (1940–1996) – поет. Със стиховете си от сборниците “Спирка в пустинята” (“Остановка в пустыне”, 1967), “Краят на прекрасната епоха” (“Конец прекрасной эпохи”, 1972), “Част на речта” (“Часть речи”, 1972) и “Урания” (“Урания”, 1987) – последните три са издадени в САЩ – се опитва да осмисли света като единно метафизично и културно цяло. През 1965 г. в Ню Йорк излиза първата книга на Бродски в Америка “Стихотворения и поеми” (“Стихотворения и поэмы”). През 1972 г. след арест, съд, заточение и жестоки гонения е принуден от властите да напусне Русия. Емигрира в САЩ, където твори на английски език. Издава сборниците с есета “По-малко от едно” (“Less than one”, 1986), “За скърбта и причината” (“On grief and reason”, 1995), където са събрани предимно предговори към издания на руски и западни класици, стихосбирката “Нови станси към Августа. Стихове към М. Б., 1962–1982” (“Новые стансы к Августе. Стихи к М. Б., 1962–1982”, 1983), пиесата “Мрамор” (“Мрамор”, 1983). Създадените на английски език произведения имат общопризнат принос в световната култура. Най-младият писател – лауреат на Нобелова награда за литература през 1987 г. Прочетената от него Нобелова лекция става интелектуален и естетически бестселър.

60 г.

- от смъртта на **Алексей Николаевич Толстой** (1882–1945) – писател. Създава повести и разкази от живота на дворяните – цикъла “Оттатък Волга” (“Заволжье”, 1909–1911). Също така е автор и на сатиричния роман “Похождението на Невзоров, или Ибикус” (“Похождение Невзорова, или Ибикус”, 1924), на трилогията “Ходене по мъките” (“Хождение по мукам”, 1922–1941), рисуваща живота на руското общество и особено на интелигенцията по време на войната и революцията. Незавършеният исторически роман “Петър I” (“Петр I”, 1929–1945) е апология на силната и жестока реформаторска власт. А. Н. Толстой създава и научнофантастични творби – повестта “Аелита” (“Аэлита”, 1922–1923), пиесата “Бунтът на машините” (“Бунт машин”, 1925), романа “Хиперболоидът на инженер Гарин” (“Гиперболоид инженера Гарина”, 1925–1927). Посмъртно е награден с Държавната награда на СССР.
- от смъртта на **Леонид Осипович Пастернак** (1862–1945) – художник, представител на руския модерн, самобитен график и живописец. Баща на Б. Пастернак. Един от създателите и членовете на Съюза на руските художници (1903). През 1898–1899 г. прави илюстрации към романа “Възкресение” на Л. Н. Толстой, когото художникът лично познава.

Най-известни са груповите му композиции “Л. Н. Толстой със семейството си в Ясна поляна” (“Л. Н. Толстой с семьей в Ясной поляне”, 1902), “Заседание на съвета на преподавателите на Московското училище по живопис, скулптура и архитектура” (“Заседание совета преподавателей Московского училища живописи, ваяния и зодчества”, 1902), портретът на децата му “Поздравление” (“Поздравление”, 1914), албумът с портрети на видни деятели на европейската култура (1923).

- от смъртта на **Зинаида Николаевна Гипиус** (1869–1945) – поетеса, писателка, литературна критичка, идеолог на символизма. Съпруга на руския поет, прозаик, преводач и критик Д. С. Мережковски. Наричат я “декадентската мадона”. В стихосбирките, издадени през 1904 и 1910 г., звучат мотивите на трагично отделяне от света, на волевото самоутвърждаване на личността. Авторка на разкази с нравствено-философска проблематика: сборниците “Аленият меч” (“Алый меч”, 1906), “Лунните мравки” (“Лунные муравьи”, 1912) и др., на романа “Дяволската кукла” (“Чертова кукла”, 1911). В сборника “Последни стихове” (“Последние стихи”, 1918) поетесата рязко се противопоставя на революцията, а през 1920 г. емигрира от Русия. Мотивите за самотата пронизват последния сборник стихове – “Сияния” (“Сияния”, 1925). По нейна инициатива е създаден кръгът “Зелена лампа” (1925–1940), обединяващ различни кръгове на руската литературна емиграция.

50 г.

- от смъртта на **Сергей Осипович (Йосифович) Карцевски** (1884–1955) – езиковед. Участва в създаването на Пражкия лингвистичен кръжок. По-голямата част от живота си прекарва в Швейцария. Един от основоположниците на Женевската лингвистична школа. Създава трудове по общо езикознание и описателна граматика на руския език.
- от смъртта на **Михаил Александрович Чехов** (1891–1955) – актьор, режисьор, педагог, заслужил артист. Племенник на А. П. Чехов. Играе в Московския художествен театър, по-късно – в МХАТ, където през 1924–1927 г. е художествен ръководител. Главни роли: Ерик в “Ерик XIV” на А. Стриндберг, Хамлет в “Хамлет” на У. Шекспир, Хлестаков в “Ревизор” на М. В. Гогол и др. Изследва проблемите на актьорската психотехника, преосмисляйки законите на театралното творчество, открити от К. С. Станиславски. Разработва “теорията на имитацията”, според която актьорът, подражавайки на изградения във фантазията му образ, постепенно се слива с героя си, достигайки пълно превъплъщение. От 1928 г. живее в чужбина (Германия, Латвия, Великобритания, САЩ). Там твори в театъра и киното. Автор на книгата “За техниката на актьора” (“О технике актера”, 1943–1945).

30 г.

- от смъртта на **Дмитрий Дмитриевич Шостакович** (1906–1975) – световноизвестен композитор, народен артист на СССР (1954), доктор по изкуствознание. Автор на 15 симфонии (1925–1971), на редица струнни квартиети, на оперите “Нос” (“Нос”, 1928), “Катерина Измайлова” (“Катерина Измайлова”, втората редакция излиза през 1956 г.), балетите “Златният век” (“Золотой век”, 1930), “Болт” (“Болт”, 1931), оперетата “Москва. Черъмушки” (“Москва. Черемушки”, 1959), вокално-симфоничната поема “Екзекуцията на Степан Разин” (“Казнь Степана Разина”, 1964), на много камерни произведения. Професор в Ленинградската (1939) и Московската (1959) консерватория. Лауреат на много награди.

25 г.

- от смъртта на **Владимир Семьонович Висоцки** (1938–1980) – руски поет, актьор, автор и изпълнител на песни. Един шеметен и скоростен живот на бързи обороти с бесен ритъм на работа и творчество до изнемогване, пълно себеотдаване на хората, за които твори своите песни и образи, разрив на сърцето... Създава повече от 600 песни и стихове, над 20 роли на сцената (повечето от тях в Театъра на Таганка в Москва), 30 роли в киното, 8 роли в радиоспектакли. Стихосбирки “Нерв” (“Нерв”, 1981), “Аз, разбира се, ще се върна...” (“Я, конечно, вернусь...”, 1988). През 1987 г. посмъртно му е присъдена Държавната награда на СССР.

20 г.

- от смъртта на **Соломон Давидович Кацнелсон** (1907–1985) – виден лингвист теоретик, един от класиците на руското езикознание. Изследва широк кръг проблеми, свързани с общото езикознание, типологията, сравнителноисторическото езикознание в областта на индоевропеистиката и германистиката, съотношението между език и мислене, теорията на знака, психолингвистиката, детската реч. Сред най-значителните му трудове се включват “Съдържание на думата, значение и обозначаване” (“Содержание слова, значение и обозначение”, 1965), “Типология на езика и речево мислене” (“Типология языка и речевое мышление”, 1972), “Общо и типологично езикознание” (“Общее и типологическое языкознание”, 1986) и др.

15 г.

- от смъртта на **Юрий Сергеевич Маслов** (1914–1990) – езиковед теоретик, основател на аспектологичната школа, славист с изключителен принос за изучаването на глаголния вид в славянските езици, за бълга-

ристиката и славистиката като цяло, блестящ педагог, възпитал цяло поколение филолози. Значителен е приносът му и в разработката на проблеми като знаковата природа на езика, теорията за езиковите нива и езиковите единици, семантичната типология на морфемите, морфологичната структура на думата, омонимията и синонимията и много други. Основни трудове: "Знакова теория на езика" ("Знаковая теория языка", 1967), "Очерк по българска граматика" ("Очерк болгарской грамматики", 1956), "Увод в езикознанието" ("Введение в языкознание", 1975), "Граматика на българския език" ("Грамматика болгарского языка", 1981), "Очерци по аспектология" ("Очерки по аспектологии", 1984), където са събрани основните изследвания по проблемите на аспектуалността в славянските езици, както и в германските и някои други езици.

СЛОВАШКИ КАЛЕНДАР

255 г.

- от рождението на **Юрай Фандли** (1750–1811) – радикален просветител, критик на феодалните отношения, социалното неравенство и църквата. В духа на френското Просвещение е публицистичното му съчинение "Доверителна беседа на монаха с дявола".

250 г.

- от рождението на **Йозеф Игнац Байза** (1755–1836) – автор на първия словашки роман "Приключения и преживявания на младежа Рене" ("René mládenca príhody a skúsenosti", 1783), който има приключенско-пътеписен характер. Прави първия опит за установяване на книжовна норма, като използва фонетичния принцип.

220 г.

- от рождението на **Ян Холи** (1785–1849) – значим възрожденски поет. Автор на оди, елегии, пасторали и поеми, с които утвърждава националната идея. От особена стойност са героичните епоси "Сватоплук" ("Svatopluk", 1833), "Кирило-Методиада" ("Cyrilo-Metodiáda", 1835), посветена на Великоморавската епоха, и др. Превежда Омир, Вергiliй, Хораций.

210 г.

- от рождението на **Павол Йозеф Шафарик** (1795–1861) – основополагаща фигура на европейската славистика. Автор на научни трудове в областта на езикознанието, литературознанието и етнографията: “История на славянския език и литература по всички наречия” (“Geschichte der Slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten”, 1826), “Славянски старини” (*Slovanské starožitnosti*, 1837), “Славянска етнография” (*Slovanský národní dopis*), “Славянски старини” (*Slovanské starožitnosti*, 1836, 1837), “За произхода и родината на глаголицата” (“O pôvodu a vlasti hlaholice”, 1858) и мн. др.. Дебютира като поет със стихосбирката “Татранска муза с лира славянска” (“Tatranská múza s lyrou slovanskou”, 1814). и др.

190 г.

- от рождението на **Людовит Щур** (1815–1856) – идеолог на националноосвободителното движение, основоположник на словашката романтическа естетика и на литературната критика. Основава издателство “Татрин” (1844), издава първия политически вестник на словашки език “Словенские народные новинки” (1845–1848), а заедно с Й. Хурбан организира издаването на първото словашко литературно списание “Словенски погляди на веду, умение и литературу” (“Словашки погледи към науката, изкуството и литературата”, 1846–1852).

185 г.

- от рождението на **Андрей Сладкович** (1820–1872) – поет, който възпява радостта от живота. Автор на поемите “Марина” (“Marína”, 1846), “Детван” (“Detvan”, 1847) и на патриотична поезия.

175 г.

- от създаването на **словашкия театър** през 1830 г., когато под режисурата на Гаспар Фейерпаки-Белопотоцки е представена комедия на словашкия драматург Ян Халупка.

155 г.

- от смъртта на **Юрай Палкович** (1769–1850) – писател евангелист, свързан с идеите на Просвещението. Автор на стихосбирката “Муз на словашките планини” (“Muza ze slovenských hor”, 1801), която е първото самостоятелно издание на поетическа книга в Словакия.

130 г.

- от рождението на **Милан Томка Митровски** (1875–1943) – художник и прозаик от поколението на словашката модерна. Автор на новелата “Госпожа Елен” (“Pani Helène”, 1929) и др.

120 г.

- от рождението и 50 г. от смъртта на **Иван Гал** (1885–1955) – представител на поетическата модерна от края на XIX в.
- от рождението на **Хана Грегорова** (1885–1958) – автор на феминистична проза: сборници с разкази “Моят свят” (“Môj svet”, 1920), “Покорни хора” (“Pokorní ľudia”, 1924) “От сърце” (“Zo srdca”, 1930) и др.
- от рождението на **Владимир Рой** (1885–1936) – поет, близък до символизма. Автор на стихосбирките “През росата и тръните” (“Rosou a třním”, 1921), “Когато чезнат мъглите” (“Ked' miznú hmly”, 1921) и др.
- от рождението на **Кветослав Ф. Урбанович** (1885–1963) – прозаик и драматург. Автор на романите “Несполуки” (“Poklesky”, 1922), “Трийсет сребърника” (“Tridsať strieborných”, 1923), “Без весло” (“Bez vesla”, 1926), на драматизирани версии на някои от тях, както и на писата “Вечна младост” (“Večná mladost”, 1926).

110 г.

- от рождението на драматурга **Ярко Елен** (1895–1978) – поетиката му е свързана с модернистичната школа “Младе Словенско” (“Млада Словакия”). Автор на драмите “Раздяла” (“Rozchod”, 1921), “Трагедията на земята”, (“Tragédia zeme”, 1922), “Пролет” (“Jar”, 1923) и др.

105 г.

- от рождението на **Емил Болеслав Лукач** (1900–1979) – поет на трагичните и меланхоличните настроения. Автор на стихосбирките “За неласкавата любов” (“O lásku neláskavej”, 1928), “Елексир” (“Elixír”, 1934), “Молох” (“Moloch”, 1938) и др.

100 г.

- от рождението на **Ян Игор Хамалиар** (1905–1931) – литературен критик, застъпник на идеята за единна “чехословашка” култура и литература. Автор на книгата “Гласовете на нашия изгрев” (“Hlasy nášho východu”, 1929).
- от рождението на **Щефан Граф** (1905–?) – един от най-забележителните представители на лиризираната проза. Автор на романа “Юр Яношак” (“Jur Janošiak”, 1944), на сборниците с разкази “В горещия прибой” (“V horúcom príboji”, 1937), “Гореща точка” (“Žeravý bod”, 1940) и др.
- от рождението на **Рудолф Дилонг** (1905–1986) – поет, представител на т. нар. “католическа модерна”. Поезията му е повлияна от поетизма и сюрреализма.

- от рождението и 45 г. от смъртта на **Франтишек Хецко**(1905-1960) – поет и белетрист, автор на романите: “Червено вино” (“Červene vino”, 1948), “Дървеното село” (“Drevená dedina”, 1951) и др.

95 г.

- от рождението и 30 г. от смъртта на **Ян Костра** (1910–1975) – поет на деликатните лирически интонации. Автор на стихосбирките “Гнезда” (“Hniezda”, 1937), “Моя родна” (“Moja rodná”, 1939), “Надмощие на тъгата” (“Presila smútku”, 1946) и др.

90 г.

- от рождението на **Рудолф Фабри** (1915–1982) – един от най-ярките поети сюрреалисти. Автор на стихосбирките “Отсечени ръце” (“Uťaté ruky”, 1935), “Воден часовник часовник пясъчен” (“Vodné hodiny hodiny piesočné”, 1938), “Аз е някой друг” (“Ja je niekto iný”, 1946), “Над гнездата на смъртта пòвей” (“Nad hniezdamí smrtí vánok”, 1969) и др.
- от рождението на **Ян Рак** (1915–1969) – поет и художник сюрреалист. Автор на стихосбирките “Разпродадено е” (“Je vypredané”, 1942), “Не изоставяйте надеждата” (“Nezanechajte nádeje”, 1946) и др.
- от рождението на **Павел Бунчак** (1915) – поет сюрреалист. Автор на стихосбирките “Не заспивай запали се слънце” (“Neusínaj zažni slnko”, 1941), “С теб и сам” (“S tebou a sám”, 1946), “Това е истина, това е сън” (“Je to pravda, je to sen”, 1946), “Горда самота” (“Hrdá samota”, 1971) и др.

80 г.

- от рождението и 60 г. от смъртта на поетите антифашисти **Ото Франк** (1925–1945) и **Марцел Херц** (1925–1945).

60 г.

- от смъртта на **Янко Йесенски** (1874–1945) – поет, който придава на творчеството си социално послание. Автор на стихосбирките “Плен” (“Zo zajatia”, 1918), “След бурите” (“Po búrkach”, 1932) и др.
- от смъртта на **Антон Придавок** (1904–1945) – публицист и писател: романи “Разсъмване на изток” (“Svitanie na východe”, 1928), “Разложени трупове” (“Lámané driecky”, 1938) и др.
- от смъртта на **Петер Компиш** (1886–1945) – прозаик с нетрадиционно отношение както към установените ценности, така и към жанра на романа: “Лъжливият път на великия магьосник” (“Bludná púť veľkého čarodeja”, 1929), “Зелената мелница” (“Zelený mlyn”, 1934).

50 г.

- от смъртта на **Франъо Крал** (1903–1955) – поет, един от основните представители на социалистическия реализъм, макар в началото да е под влияние на поетизма и сюрреализма. Автор е на стихосбирките “Балтика” (“Balt”, 1931), “Пощенска картичка” (“Pohľadnice”, 1936),

“От нощта към разсъмване” (“Z nocí do úsvitu”, 1945), “За по-красив живот” (“Za krajší život”, 1949) “Когато времената се променят” (“Ked' sa časy menia”, 1946), на романа “Ще бъде както не е било” (“Bude ako nebolo”, 1950) и др.

- от смъртта на **Стефан Кърчмера (1892–1955)** – поет, естетически свързан със символизма. Автор на стихосбирите “Когато свободата се роди” (“Ked' sa sloboda rodila”, 1920), “Хербарий” (“Herbarium”, 1929), “Песни и балади” (“Piesne a balady”, 1930), “Поздрав от замъкналия поет” (“Pozdrav odmlčaného básnika”, 1944).

30 г.

- от смъртта на **Ян Хрушовски (1892–1975)** – автор на очерци и разкази, който съзнателно се отклонява от традиционния реализъм: сборник с разкази и новели “Мадоната от Помпей” (“Pompilova Madona”, 1923), новелите “Домашният дух” (“Zmok”, 1925), “Долороса” (“Dolorosa”, 1925).
- смъртта на **Павол Хоров (1914–1975)** – поет, автор на “Издайни води” (“Zradné vody”, 1940), “Ниоба майка наша” (“Nioba matka naša”, 1942) и др.
- смъртта на **Александер Матушка (1910–1975)** – литературен критик, утвърждаващ нонконформизма в живота и литературата.

Жоржета Чолакова

СЛОВЕНСКИ КАЛЕНДАР

270 г.

- от рождението на **Марко Похлин (1735–1801)** – августински монах, чиято “Краинска граматика” (“Kraynska grammatika”, 1768), писана на немски, се определя за начало на Словенското възраждане. Създава немско-словенско-латински речник (1781). изследва проблемите на римата и метриката и публикува ръководство как да се пишат стихове на собствения език.

225 г.

- от рождението на **Йерней (Бартоломей) Копитар (1780–1844)** – езиковед, един от основоположниците на славистиката. Публикува редица глаголически паметници. Автор на първата граматика на словенския език (1808), с която създава книжовната норма на словенския

език: "Граматика на славянския език на Краина, Каринтия и Щирия" (на нем. ез., 1809). Радетел на Панонската теза за Кирило-Методиевия език, откривател на Клоцовия сборник, изследовател на Асеманиеевото евангелие.

210 г.

- от смъртта на **Антон Линхарт** (1756–1795) – драматург от кръга на барон Цойс, където се утвърждават идеите на Френското и Немското просвещение. Автор на историята на словенския народ "Опит за история на Краина и на други юнославянски области на Австрия" (на нем. ез., 1788–1791), в която издига идеите на австрославизма.

205 г.

- от рождението на **Франце Прешерн** (1800–1849) – най-значимия словенски поет романтик. Най-значимото му произведение, което е и връх на словенския романтизъм, и цикълът "Сонетен венец" ("Sonetni venec").
- от рождението и 165 г. от смъртта на **Андрей Смоле** (1800–1840) – възрожденски книжовник с подчертан интерес към словенския фолклор. Събранието от него фолклорни творби вдъхновяват поетите от неговото поколение.

Ф. Прешерн
(1800–1849)

195 г.

- от рождението на **Станко Враз** (1810–1851) – поет, привърженик на илиризма, заради което се отказва от родния си език. Смята, че спасението от германизацията може да се постигне единствено ако всички южни славяни се обединят в един народ.

175 г.

- от рождението и 100 г. от смъртта на **Янез Търдина** (1830–1905) – писател, вдъхновен от фолклора.

170 г.

- от смъртта на **Матия Чоп** (1797–1835) – литературен критик, ерудит от висока класа. Със статиите си утвърждава естетиката на романтизма. Автор на "История на словенската литература" (на немски език, 1831).

М. Чоп
(1797–1835)

Евелина Грозданова

СРЪБСКИ КАЛЕНДАР

325 г.

- от рождението на Гаврил Стефанович Венцлович (1680–1749) – книжовник, преписва часослови, жития, псалми, поучителни слова, преводи и компилации, в които се открояват барокови елементи.

250 г.

- от смъртта на Мануило Козачински (1699–1755) – един от основоположниците на сръбския театър. Неговата барокова пиеса “Трагикомедия” (“Трагедокомедия”) е посветена на сръбския владетел Урош V.

225 г.

- от рождението на Милован Видакович (1780–1842) – първия сръбски романист.

150 г.

- от рождението на Стеван Сремац (1855–1906) – писател реалист. Основният белег на творчеството му е хуморът. Автор на повестите “Ивкова слава” (“Ивкова слава”, 1896), “Вукадин” (“Вукадин”, 1896), “Поп Чира и поп Спира” (“Поп Ђира и поп Спира”, 1898), “Зона Замфирова” (“Зона Замфирова”, 1907), на много разкази.

130 г.

- от смъртта на Светозар Маркович (1846–1875) – философ и литературен критик с особени заслуги за утвърждаване на реализма.

125 г.

- от рождението на Владислав Петкович-Дис (1880–1917) – поет символист.

95 г.

- от смъртта на Лаза Костић (1841–1910) – поет романтик. В творчеството му се наблюдава стремеж към митичното, библейското, античното. Известен е с това, че измисля нови думи, които влияят на авторите след него. Автор на поемата “Санта Мария делла Салуте” (“Santa Maria della Salute”, 1909) и много стихотворения. Преводач на Шекспир.

70 г.

- от рождението на Данило Киш (1935–1989) – писател. Завършва литература в Белград, но прекарва по-голямата част от живота си в Париж, където приключва жизненият му път. Основно място в творчеството му заема “малкият” човек. Много от романите му са повлияни от латиноамериканската литература на XX век. Сред творбите му са “Гробница за Борис Давидович” (“Grobnica za Borisa Davidovića”; 1976), “Гра-

дина, пепел” (“Bašta, pepeo, 1965); “Пясъчник” (“Peščanik”, 1972), “Поетика” (“Po-etika”, 1972) “Нощ и мъгла” (“Noć i magla”, 1983), “Енциклопедия на мъртвите” (“Enciklopedija mrtvih”, 1983) и др..

50 г.

- от смъртта на **Станислав Винавер** (1891–1955) – поет експресионист. Като поет започва творчеството си под знака на символизма. Автор е на “Манифест на експресионистическата школа” (“Манифест експресионистичке школе”, 1921). Есеистиката заема важно място в творчеството на Винавер. Той е автор на голям брой есета, критики, фейлетони, статии.

45 г.

- от смъртта на **Александър Белич** (1876–1960) – лингвист. Председател на Сръбската академия на науките повече от двадесет години. Централна личност в сръбското езикознание през първите шестдесет години на XX век, която оставя след себе си многобройни ученици, продължили неговата дейност. Изследва сръбския език, сравнителната граматика на славянските езици, проблеми на общото езикознание.

30 г.

- от смъртта на **Иво Андрич** (1892–1975) – писател реалист. Учи философия във Виена, Краков и Грац, където получава докторска степен през 1924 г. Започва да публикува творбите си през 1911 г. – предимно поезия и проза. От 1920 до 1941 г. е посланик на Кралство Югославия в Германия. Дебютира като поет с “Екс ponto” (“Ex Ponto”, 1918) и “Вълнения” (“Nemiri”, 1920). През 1945 г. излизат трите му романа “Мостът на Дрина” (“Na Drini ćuprija”), “Травнишка хроника” (“Travnička hronika”) и “Госпожицата” (“Gospođica”). Други от по-известните му произведения са “Прокълнатият двор” (“Prokleta avlija”, 1954), сборниците с разкази “Неспокойни години” (“Nemirne godine”, 1953), “Знаци” (“Znaci”, 1951) и мн. др. През 1961 г. получава Нобелова награда. Андрич е преведен на почти всички езици.

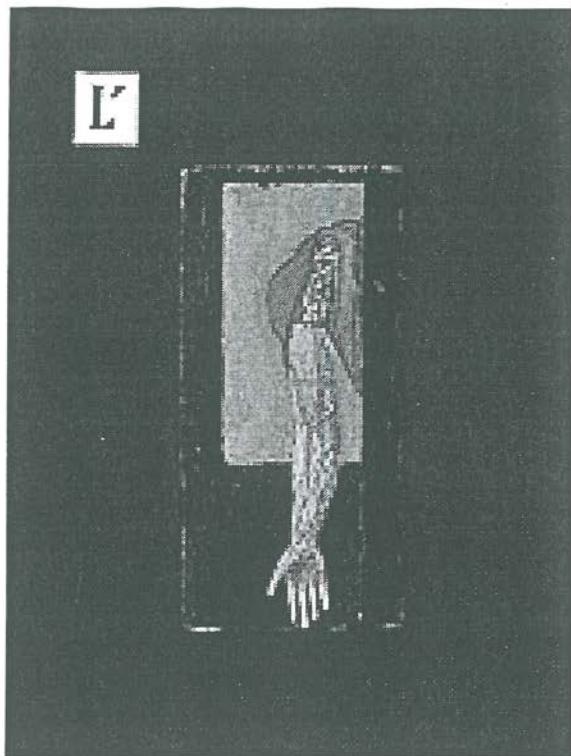
25 г.

- от смъртта на **Душан Матич** (1898–1980) – поет и художник авангардист. Автор на фотоколажите “Мътен лов в бистра вода” (“Mutan lov u bistroj vodi”, 1930), “Аз съм по-нисък от пясъка тази нощ” (“Ja sam niže po pesak ove noći”, 1931–1932), на фотомонтажа и предговора към поемата на А. Вучо “Подвизите на дружината “Пет петлета”” (“Podvizi družine “Pet petlića”, 1933). Съвместно с О. Давичо и Дж. Костич пише “Положението на надреализма в обществения процес” (“Položaj nadrealizma u društvenom procesu”, 1931), заедно А. Вучо издава поемата

“Мария Ручара” (Marija Ručara”, 1935). Автор е на стихосбирките “Багдала” (“Bagdala”, 1954), “Събуждане на материјата” (“Buđenje materije”, 1959) и др., на книгата със спомени “Миналото продължава дълго” (“Prošlost dugo traje”, 1977), много есета, философски и критически статии и радиосценарии.

20 г.

- от смъртта на Александар Вучо (1897–1985) – поет сюрреалист. Автор на редица стихосбирки, между които “Покрив над прозореца” (“Кров над прозором”, 1926), на поемите “Хумор Заспало” (“Хумор Заспало”, 1930), “Неменикъщи” (“Неменикуће”, 1932), “Кирил и Методий” (“Ćirilo i Metodije”, 1932), на детската поема «Подвзите на дружината “Пет петлета”» («Подвази дружине “Пет петлића”», 1933) и на романа “Корен на зрението” (“Корен вида”, 1928). Редактор е на списанието “Наша стварност” (“Наша стварност”, бълг. “Нашата действителност”).

Душан Матич, Александър Вучо, *L*, 1930

УКРАИНСКИ КАЛЕНДАР

535 г.

- от рождението на **Павло Русин от Кросно (Кросненски)** (ок. 1470–1517) – украинско-полски ренесансов поет и мислител.

170 г.

- от рождението на **Александър Потебня** (1835–1891) – виден филолог, едно от най-големите имена на украинската и руската лингвистика, член-кореспондент на Петербургската академия на науките. Автор на фундаменталните трудове “Мислене и език”, (“Мысль и язык”, 1862), “Из записките по руска граматика” (“Из записок по русской грамматике” в четири тома, последните два от които излизат след смъртта му: т. 1, 2 – 1874, т. 3 – 1899, т. 4 – 1941), “Из записките по теория на словесността” (“Из записок по теории словесности”, също публикувана след смъртта му, през 1905 г.) и мн. др. Изследовател на граматиката и семасиологията, на взаимоотношението между език и мислене, език и нация, на произхода на езика, на психологическите основи на езиковото творчество. Развива оригинална лингвопсихологическа концепция, залегнала в основата на дейността на Харковската лингвистична школа. Трудовете му, посветени на обредната поезия, митовете и песните на славянските народи, са основополагащи за съвременната фолклористика, изкуствознание, етнография и история на културата.

110 г.

- от рождението на **Яков Исаакович Калнишки** (1895–1949) – писател фантаст, автор на романа “Ипсilon” (“Ипсilon”, 1930), повестта “Краят на подземния град” (“Конец подземного города”, 1950) и др.

105 г.

- от рождението на **Владимир Николаевич Владко** (1900–1974), писател фантаст и журналист, автор на романите “Аргонавти на Вселената” (“Аргонавти Всесвіту”, 1935–1955), “Потомци на скитите” (“Нащадки скіфів”, 1939), “Прошареният Капитан” (“Сивий капітан”, 1959), на повестите “Чудният генератор” (“Чудесный генератор”, 1934), “Време назаем” (“Позиченный час”, 1961), “Виолетова гибел” (“Фіолетова загибель”, 1965).

100 г.

- от рождението на **Петро Вершигора** (1905–1963) – писател и кинорежисьор.

70 г.

- от смъртта на **Казимир Северинович Малевич** (1878–1935) – роден в Киев. Руски живописец, график, педагог, теоретик на изкуството, фи-

лософ. Кубофутурист – “Точиларят (Принцип на примигването)” [“Точильщик (Принцип мелькания)”, 1912] и др. Основоположник на супрематизма – “Черният квадрат” (“Черный квадрат”, 1915), “Дама на трамайната спирка” (“Дама на остановке трамвая”, 1913), “Авиатор” (“Авиатор”, 1914), “Композиция с Мона Лиза” (“Композиция с Моной Лисой”, 1914) и др. Издава трудовете “За новите системи в изкуството” (“О новых системах в искусстве”, 1919), “Супрематизъм. Светът като безпредметност” (“Супрематизм. Мир как беспредметность”, 1919–1922). От 30-те години се насочва към реалистичната живопис – “Автопортрет” (“Автопортрет”, 1933).

20 г.

- от смъртта на **Васил Стус** (1838–1985) – поет от поколението на 60-те години, което е в опозиция на съветския режим. Автор е на поетическите книги “Веселият” (“Веселый цвянтар”, 1971), “Час за творчество” (“Час творчости”, 1972) и др. Съден е за стихосбирката си “Зимни дървета” (“Зимови дерева”, 1970). Част от поезията му е публикувана след смъртта му: “Палимпсести” (“Палімпсести”, 1986).

Юлиана Чакърова-Бурлакова

ХЪРВАТСКИ КАЛЕНДАР

330 г.

- от рождението на **Игнят Джурджевич** (1675–1737) – последния значим представител на дубровнишкия барок. Йезуит, преподавател по реторика, автор на произведения в различни жанрове. С най-голяма стойност е любовната му поезия, а също и поемата му “Въздишките на каещата се Магдалена” (“Uzdahe Magdaljene pokornice”, 1728).

255 г.

- от смъртта на **Филип Грабовац** (1697–1750) – книжовник от франциканския орден, тясно свързан с религиозно-дидактичната книжнина. Автор на “Цвят на народния разговор и илирийския или още хърватския език” (“Cvit razgovora naroda i jezika iliričkoga aliti arvackoga”, 1747).

245 г.

- от смъртта на **Андрия Качич-Миошич** (1704–1760) – първата крупна фигура на Просвещението. “Приятен разговор на славянския народ” (“Razgovor ugodni naroda slovinskoga”, 1756) е историографски труд,

посветен на южните славяни, обхващащ времето от Александър Велики до VIII век.

200 г.

- от смъртта на **Тито Брезовачки** (1757–1805) – определян за най-значимия писател от края на VIII в. Автор на комедии с дидактическа насоченост: “Матяш – чирак магьосник” (“Matijaš grabancijaš dijak”, 1804), “Диогенеш, или Слугата на двамата изгубени братя” (“Diogeneš ili sluga dveh zgubljenih bratov”, 1823).

190 г.

- от рождениято и 100 г. от смъртта на **Йосип-Юрай Щросмайер** (1815–1905) – привърженик на идеята за създаване на “югославянски комплекс” (хърватската, сръбската и словенската земя). Един от основателите на Югославската академия на науките и изкуствата в Загреб.

150 г.

- от рождениято на **Влахо Буковац** (1855–1922) – художник импресионист.

130 г.

- от рождениято на **Владимир Видрич** (1875–1909) – поет символист. Издава само една стихосбирка “Стихотворения” (“Pjesme”, 1907). В творчеството си успява да изрази конкретния човек в най-дълбоките му емоционални преживявания и да го покаже независим от времето и пространството.

115 г.

- от смъртта на **Иван Мажуранич** (1814–1890) – поет и политик, основен представител на хърватския романтизъм. Дописва поемата на Иван Гундулич “Осман”, която е връх на дубровнишко-далматинската епическа поезия. Най-значимата му творба е поемата “Смъртта на Сmail ага Ченгич” (“Smrt Smail-age Čenigća”, 1846).

80 г.

- от смъртта на **Антун Бранко Шимић** (1898–1925) – най-значимия автор експресионист, поет и критик, създател и редактор на списанията “Юриш” (“Juriš”, бълг. “Щурм”) и “Книжевник” (“Književnik”, бълг. “Книзовник”). За него литературата е смисъл на живота. Основна тема в творчеството му са любовта и смъртта.

50 г.

- от смъртта на **Аугустин (Тин) Уйевич** (1891–1955) – поет импресионист, представител на литературната бохема. В поезията му основна тема е самотата. Автор на стихосбирките “Еленова жалба” (“Lelek sebra”, 1920) “Auto na korzu”, 1932), , (“Ojađeno Zvono”, 1933), “Сноп”

(“Kolajna”, 1950), “Камък жаден за извор” (“Žedan kamen na studencu”, 1954). Есеист и литературен критик.

30 г.

- от смъртта на **Кърсто Хегедушич** (1901–1975) – художник, член на групата “Земя” (“Zemlja”), която се обявява против чуждите течения като импресионизма и неокласицизма. Настоява изкуството да бъде огледало на социалната среда.

Евелина Грозданова

ЧЕШКИ КАЛЕНДАР

960 г.

- от рождението и 880 г. от смъртта на **Козма Пражки** (1045–1125) – първия чешки историограф и първия известен по име чешки писател. Автор на “Хроника на Бохемия” (“Chronica Bohemorum”), която представя чешката история от най–стари времена до годината на авторовата смърт.

685 г.

- от рождението на **Ян Милич** (ок. 1320–1374) – проповедник и автор на трактати в духа на Реформацията, които го определят като един от най–значимите предходници на Ян Хус. В трактатите си критикува църквата и нейните служители.

670 г.

- от рождението на **Томаш Щитни** (ок. 1335 – ок. 1409) – теоретик на реформационното движение, предходник на Ян Хус. Пръв пише антиклерикални трактати на чешки език.

650 г.

- от рождението на **Матей от Янов** (ок. 1355–1393) – теоретик на чешката Реформация и предходник на Ян Хус. Автор на трактати, в които проповядва за връщане към изконното апостолско християнство. Автор на теологични трудове на латински, сред които се откроява трактатът „Правила на Стария и Новия завет“ (1392).

615 г.

- от рождението и 545 г. от смъртта на **Петър Хелчицки** (1390–1460) – писател и философ от епохата на Реформацията. Автор на множество

трактати, сред които най-значим е “Мрежа на правата вяра” (“Siet vieri pravé”, ок. 1440), в който критикува църковната и светската власт, но не допуска физическо насилие в борбата за защита на християнската вяра.

590 г.

- от гибелта на **Ян Хус** (1369–1415) – идеолог на Чешката реформация и създател на актуалната и днес правописна реформа. Автор на множество трактати: “Изложение на правата вяра, десетте Божи заповеди и Отче наш” (“Výklad Vieri, Desatera a Páteče”), “Книги за светотатството” (“Knížky o svatokupectví”, 1413) “Дъщеричка”, “Постила” („Postilla”, 1413), “За църквата” (“O církvi”, 1413) и др. С трактата, писан на латински, “За чешката ортография” въвежда правописната норма, която е запазена и в съвременния чешки език. Изгорен на кладата в Констанц като еретик.

545 г.

- от рождението и 485 г. от смъртта на **Викторин Корнел от Вишехрад** (1460–1520) – издател и книжовник, представител на ренесансовия хуманизъм. Най-значимият му труд има юридически характер: “Девет книги за правото, съдиите и поземлените таблици на чешката земя” (“O práviech, súdiech i deskách země České knihy devatery”, 1494–1499).

495 г.

- от смъртта на **Бохуслав Хасищейнски** (1461–1510) – представител на ренесансовия хуманизъм. Автор на редица произведения на латински: “За човешката мизерия” (1495), “За алчността” (1499) и др.

485 г.

- от рождението на **Вацлав Ян Роса** (1620–1689) – бароков поет. Автор на любовна лирика: “Разказът на Липирон” (“Discursus Lypirona”, 1651). Създава чешка граматика, в която формулира правилата на метрическото стихосложение.

435 г.

- от смъртта на **Ян Амос Коменски** (1592–1670) – най-значимия чешки писател и философ от края на Ренесанса. Автор на религиозна поезия и на трактати, с които защитава реформационното движение и идеите на Хус: “Заветът на умиращата майка Братската община” (“Kšaft umírající matky jednoty bratrské”, 1648). В “Кратка история на славянската църква” (“Stručná historie církve slovenské”) свързва делото на Кирил и Методий с Брат-

ската община. С множеството си трудове, сред които най-значими са “Светът в картини” (“Orbis pictus”, 1658), “Всеобщ съвет за подобряване на човешките дела” (“De rerum humanarum emendatione consultatio catholica”, 1664-65), “Центрър на сигурността” (“Centrum securitatis”) и особено с “Велика дидактика” (“Didactica magna”, 1628-32), писана на латински, е всепризнат за основоположник на модерната педагогика и дидактика. Създава първия роман в чешката литература “Лабиринтът на свeta и раят на сърцето” (“Labyrint světa a ráj srdce”, 1623).

430 г.

- от смъртта на **Феликс Кадлински** (1613–1675) – бароков поет и адаптатор на немска буколическа поезия. “Протославейче” (“Zdoroslavíček”, 1665) се определя за едно от произведенията с особено значение за развитието на литературния език.

425 г.

- от смъртта на **Бедржих Бридел** (1619–1680) – поет, професор по реторика и поетика, издател, преводач. Автор на канционална поезия, на легенди за светци, както и на философско-рефлексивна поезия, определяна за връх на чешката барокова поезия: “Какво е Бог? Човекът?” (“Co Bůh? Člověk?”, 1658).

340 г.

- от рождението на **Вацлав Там** (1765–1816) – един от първите чешки възрожденци, организатор на чешкия театър и водеща фигура на ранната новочешка драматургия. Сред най-играните му пиеси е “Бржетислав и Итка, или Отвлечане от манастира” (“Břetislav a Jitka aneb Únos z kláštera”, 1786). Съставя алманаха “Стихотворения в мерена реч” (“Básně v řeči vázané”, 1785), с който поставя началото на класическичната поезия.

235 г.

- от рождението на поета **Шебастиан Хневковски** (1770–1847) – народен будител, една от най-ярките фигури на Чешкото просвещение, поет от школата на Антонин Пухмайер. Съчетава идеите на Просвещението с поетиката на класицизма. Най-известното му произведение е героико-комическият епос “Девин” (“Děvín”, 1805),

220 г.

- от първото професионално представление на чешки език (1785) – комедията “Беглец от синовната любов” (“Odběhlec z lásky synovské”) на немския драматург Г. Стефане, представена в някогашния Ностицов, днес Ставовски театър в Прага.

215 г.

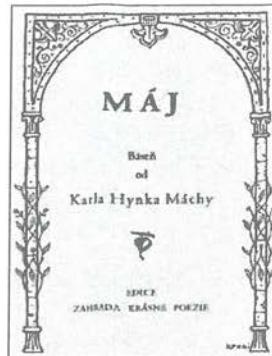
- от създаването на “Чешка експедиция” (“Česká expedice”) – първото чешко издателство и книжарница (1790) на Вацлав Матей Крамериус.

195 г.

- от рождението на **Карел Хинек Маха** (1810–1836) – най-значимия чешки поет романтик. Автор на философска поезия, лиризиранi разкази, като “Маринка” (“Marinka”, 1834), “Поклонение на Кърконошите” (“Pout’ krkonošská”, 1834), “Вечер на Бездез” (“Večer na Bezdězu”, 1834), на романа “Цигани” (“Cikáni”, 1835). От замислената историческа романова тетralогия “Палачът” (“Kat”) завършва само първата част “Кршивоклад” (“Křivoklad”, 1834). Връх на поетическия му талант е поемата “Май” (“Máj”, 1836), определяна за начало на модерната чешка поезия. Умира в мизерия в навечерието на своята сватба.

185 г.

- от рождението на **Божена Немцова** (1820–1862) – писателка с фундаментално значение за чешката литература на XIX в. С романа си “Баба” (“Babička”, 1855) поставя началото на реализма в чешката литература. Създава разкази и повести на социална тема, като утвърждава патриархалния морал: “В замъка и неговата околност” (“V zámku a podzámcí”, 1856), “Планинско село” (“Po-horská vesnice”, 1856), “Бедни хора” (“Chudí lidé”, 1857), “Хижа в планината” (“Chýže pod horami”, 1858), “Добър човек” (“Dobrý člověk”, 1858) и др. Събира и адаптира народни приказки.
- смъртта на **Антонин Пухмайер** (1769–1820) – най-значимия поет от първото поколение на Чешкото просвещение, организатор на първата светска литературна школа в Чехия, редактор на нейните алманаси. Автор на оди, елегии, филологически трудове и др. Въвежда в поезията силаботоническият стих.

K. X. Maha. *Maj*, 1836

Б. Немцова
(1820–1862)

К. Светла (1830–1899)

175 г.

- от рождението на **Каролина Светла** (1830–1899) – романистка, една от първите представители на чешкия реализъм, радетелка на идеята за еманципация на жената. Авторка на романите “Селски роман” (“Vesnický román”, 1867), “Кръст край потока” (“Kříž u potoka”, 1868), “Кралицата на камбаните” (“Zvonečková královna”, 1872), “Плевен” (“Pleven”, 1880) и др.

170 г.

- от рождението на **Витезслав Халек** (1835–1874) – поет, прозаик, драматург, инициатор на първата реалистична школа “Май”. Автор на стихосбирките “Вечерни песни” (“Večerní písňe”, 1859), “В природата” (“V přírodě”, 1872–1874), “Приказки от нашето село” (“Pohádky z naší vesnice”, 1874) и др., на разкази, както и на драми на историческа тема.
- от рождението на поета **Адолф Хейдук** (1835–1923) – представител на първата реалистична школа “Май”, един от любимите поети на своето поколение. Автор на над 60 стихосбирки, сред които се откроява “Цимбал и цигулка” (“Cimbál a housle”, 1876).

165 г.

- от рождението на писателя **Якуб Арбес** (1840–1914), определян за родоначалник на чешката литературна фантастика. Създава предимно проза, в която съчетава криминалното и фантастичното начало. Въвежда жанра романето, за който е характерна атрактивната фабула на границата между реалното и иреалното. Сред най-известните му произведения са “Свети Ксаверий” (“Svatý Xaverius”, 1873), „Сивоокият демон“ (“Sivoooký démon”, 1873), “Разпнатата” („Ukřižovaná“, 1876), “Мозъкът на Нютон” (“Newtonův mozek”, 1877), “Кандидати за екзистенция” (“Kandidáti existence”, 1878) и др.

160 г.

- от рождението на поета **Йозеф Вацлав Сладек** (1845–1912) – поет от т. нар. “космополитна школа”, създадена около сп. “Лумир”. Той е първият чешки писател, който посещава САЩ, превежда американска и английска литература. Автор на стихосбирките “Искри по морето” (“Jiskry na moři”, 1880), “Селски песни. Чешки сонети” (“Selské písňe. České znělky”, 1890) и др. , както и на поезия за деца, която го определя като първия значим детски писател.

155 г.

- от рождението на **Томаш Г. Масарик** (1850–1937) – философ, първия президент на Чехословакия. Радетел на идеята за “чехословашка” нация и език. Във философията застава на позиции, противоположни на Хегеловите, тъй като се основава на pragmatизма и “конкретизма”, както сам определя своята концепция, и се стреми към свързване на теорията с практиката. Определя художественото познание като най-

висша форма на човешкото познание, което същевременно трябва да отразява и точното научно познание. Автор на "Закони на просветата и бъдещето на славянството" ("Zákony osvěty a budoucnost Slovanstva", 1877), "Основи на конкретната логика" ("Základové konkrétné logiky", 1885), „Чешкият въпрос" ("Česká otázka", 1895), "Модерният човек и религията" ("Moderní člověk a náboženství", 1896), "Русия и Европа" ("Rusko a Evropa", 1913) и мн. др.

145 г.

- от рождението на писателя **Карел Матей Чапек – Ход** (1860–1927). Прозата му се свързва с естетиката на натурализма. Трагиката в социалните и междучовешките взаимоотношения пресъздава в романите "Отмъстителят Кашпар Лен" ("Kašpar Lén Mstitel", 1908), "Турбина" ("Turbína", 1916), "Антонин Вондрейц" ("Antonín Vondrajc", 1917–1918) и др.
- от рождението и 75 г. от смъртта на **Йозеф Шваб – Малострански** (1860–1930) – писател и композитор, първия чешки филмов актьор.
- от рождението на художника **Алфонс Муха** (1860–1939) – забележителен представител на сецесиона! Автор на плакатите на Сара Бернар – легендарна парижка актриса от края на XIX в. Преподава в академиите в Ню Йорк, Чикаго и Филаделфия. В продължение на повече от 20 години работи върху монументалния цикъл от 20 платна "Славянска епопея" ("Slovanská epopej"). Особено известен е с женските образи, символизиращи годишни сезони, екзистенциални категории и т. н. (вж. корицата на сп. "Славянски диалози", бр. 1, 2004).

140 г.

- от смъртта на писателя **Рудолф Майер** (1837–1865) – представител на първата реалистична литературна школа, създадена около алманаха "Май" през 1858 г. От поетическите му творби най-известна е социалната балада "По пладне" ("V poledne", 1862).
- от смъртта на художника **Йозеф Матей Навратил** (1798–1865) – основоположник на реализма в живописта.

135 г.

- от смъртта на **Карел Яромир Ербен** (1811–1870) – поет романтик, автор на стихосбирката "Китка" ("Kytice", 1853), с която утвърждава жанра на литературната балада в поезията и фолклорния модел в поезията. Събира народни песни и приказки на славянските народи.

130 г.

- от рождението на **Станислав Костка Нойман** (1875–1947) – поет с богато творческо развитие: от символизма и декаданса през авангар-

дизма до социалистическия реализъм. Творческият му дебют е свързан с първия модернистичен литературен кръг около сп. "Модерни ревю". Сборникът със стихове "Червени песни" ("Rudé zpěvy", 1924) го утвърждава като първия поет на социалистическия реализъм.

- от смъртта на Густав Пфлегер Моравски (1833–1875) – автор на социални романи: "Из малкия свят" ("Z malého světa", 1864), "Госпожата на фабриканта" ("Paní fabrikantová", 1873) и др.

125 г.

- от рождението на Арне Новак (1880–1939) – литературен теоретик, историк и критик. Автор на редица литературоведски книги с обзорен характер и на монографични изследвания за значими чешки писатели. Сред най-известните му трудове са "Панорамна история на чешката литература" ("Přehledné dějiny literatury české", 1913) и "Чешката книжовност от птичи поглед" ("České písemnictví z ptačí perspektivy", 1920).

120 г.

- от рождението на Егон Ервин Киш (1885–1948) – писател и журналист.
- от рождението и 60 г. от смъртта на Ярослав Кратохвил (1885–1945) – чешки писател и публицист, представител на социалистическия реализъм в прозата. Заловен от Гестапо, умира в концлагер. Автор на романа "Село" ("Vesnice", 1911-13), трилогията "Извори" ("Prameny", 1934-56) и др.
- от рождението на художника Вацлав Шпала (1885–1946) – един от първите чешки авангардисти в областта на кубистичната живопис.

115 г.

- от рождението на Карел Чапек (1890–1938) – писател със световна слава. В областта на научната фантастика създава романите "Кракатит" ("Krakatit", 1924), "Фабрика за абсолют" ("Továrna na absolutno", 1922), "Война със саламандрите" ("Válka s Mloky", 1936) и драмите "Р. У. Р." ("R. U. R.", 1920), "Бялата болест" ("Bílá nemoc", 1937), "Случаят Макропулос" ("Věc Makropulos", 1922). Автор е на философската романова трилогия "Хордубал" ("Hordubal", 1933), "Метеор" ("Povětroň", 1934) и "Обикновен живот" ("Obyčejný život", 1934), на редица сборници с разкази, част от които издава в съавторство с брат си Йозеф.
- от рождението на Ян Зързави (1890–1977) – художник, определян най-често като сюрреалист, но със специфичен поетикомедитативен стил.

- от създаването през 1890 г. на **Чешката академия на науките и изкуствата** (*České akademie věd a umění*). Неин инициатор е император Франц Йосиф, чиято политика благоприятства развитието на чешкия език и култура.
- от смъртта на **Йозеф Вацлав Фрич** (1829–1890) – поет и революционер. Издава алманаха “Лада Ниола” (“*Lada-Nióla*”, 1855), в който публикуват автори с демократични възгледи. Автор на стихосбирката “Песни от кулата” (“*Písně z bašty*”, 1862), както и на четири томни “Мемоари” (“*Paměti*”, 1886–1887), които имат особено висока стойност.

105 г.

- от рождението на **Иржи Волкер** (1900–1924) – пролетарски поет, автор на стихосбирките “Гост вкъщи” (“*Host do domu*”, 1921) и “Родилен час” (“*Těžká hodina*”, 1922).
- от рождението на **Витезслав Незвал** (1900–1958) – поет, прозаик, драматург, есеист, литературен критик, основен представител на междувоенния авангардизъм. От периода на поетизма са стихосбирките му “Пантомима” (“*Pantomima*”, 1924), “Малка розова градина” (“*Menší růžová zahrada*”, 1926), поемите “Странният чародей” (“*Podivuhodný kouzelník*”, 1922), “Акробат” (“*Akrobat*”, 1927), “Едисон” (“*Edison*”, 1928) и мн. др., а в сюрреализма се вписва със стихосбирките “Жена в множество число” (“*Žena v množném čísle*”, 1936), “Прага с дъждовни пръсти” (“*Praha s prsty deště*”, 1936), “Абсолютният гробар” (“*Absolutní hrobař*”, 1937), както и с редица прозаични и драматургични произведения. С установяване на комунистическия режим в Чехословакия се ориентира към соалистическия реализъм.
- от рождението на **Карел Тайге** (1900–1958) – теоретик и водеща фигура на авангардизма. Автор на манифести на поетизма и сюрреализма, на изследвания в областта на модерната живопис, архитектура, кино, фотография и типография. През сюрреалистичния си период създава колажи с висока художествена стойност (вж. бр. 2/3, 2004).
- от рождението на **Зденек Калиста** (1900–1982) – поет, преводач, литературен историк. Особено ценни са изследванията му върху чешкия барок.
- от рождението на скулптора **Винценц Маковски** (1900–1966) – професор в Академията за изобразително изкуство, член на сюрреалистичната група.

**В. Незвал (1900–1958)
и К. Тайге (1900–1958)**

- от рождението и 35 г. от смъртта на художника **Ян Славичек** (1900–1970) – учи се от Матис и Пикасо и се утвърждава като представител на модерната живопис. Рисува предимно пейзажи и натюрморти.

100 г.

- от рождението и 25 г. от смъртта на **Владимир Холан** (1905–1980) – един от най-значимите поети на XX в. Дебютира под влияние на поетизма, но скоро се ориентира към медитативната философско-екзистенциална поезия: “Триумфът на смъртта” (“Triumf smrti”, 1930), “Польх” (“Vanuti”, 1932), “Септември” (“Září”, 1938), “Пътят на облака”, (“Cesta mraku”, 1945), “Панихида” (“Panychida”, 1945), “Нощ с Хамлет” (“Noc s Hamletem”, 1964) и др.
- от рождението на актьора **Иржи Восковец** (1905–1981), чието име е неотменно свързано с това на Ян Верих, с когото основава през 1927 г. Кабаретния авангарден “Освободен театър” (“Osvozené divadlo”). След настъпването на комунистическия режим в Чехословакия емигрира в САЩ, където работи като театрален режисьор и киноактьор – най-известната му роля от този период е във филма “Дванадесет разгневени мъже”.
- от рождението и 25 г. от смъртта на актьора **Ян Верих** (1905–1980) – заедно с Иржи Восковец един от създателите и най-значими представители на “Освободения театър” в Прага. В междувоенния период заедно с Восковец участва в едни от първите чешки филми: “Барут и бензин” (“Pudr a benzin”), “Светът принадлежи на нас” (“Svět patří nám”), “Хайде хоп!” (“Hej třup!”), “Парите или животът” (“Peníze nebo život”), а след като Восковец емигрира в САЩ, той остава в Прага и участва в редица театрални постановки, както и във филмите „Хлебарят на императора и императорът на хлебаря“ (“Císařův pekař a pekařův císař”), „Имало едно време един крал“ (“Byl jednou jeden král”), „Щом дойде котаракът“ (“Až přijde kocour”).
- от рождението на литературния критик и писател **Вацлав Черни** (1905–1987) – ключова фигура в чешката култура. В студията “Идейните корени на съвременното изкуство” (“Ideové kořeny současného umění”, 1927) анализира влиянието на Бергсон върху литературата. “Есе за поетическия барок” (“Esej o básnickém baroku”, 1937) е пос-

ветено на проблема за абсолютните духовни ценности. В сборника със статии “Личност, творчество и борба” (“Osobnost, tvorba a boj”, 1947) защитава свободата на творческата изява. По време на хитлеристката окупация е изпратен в концлагер, а след това комунистическият режим го подлага отново на репресии – съден и уволнен от университета, където е бил професор по сравнително литературовззнание. С особено висока стойност са “Студии и есета върху модерната световна литература” (“Studie a eseje z moderní světové literatury”, 1969) и “Студии върху старата световна литература” (“Studie ze starší světové literatury”, 1969).

- от рождението на поета **Вилем Завада** (1905–1982). Дебютира през 20-те години под влияние на поетизма със стихосбирката “Панихида” (“Panychida”, 1929), но през 40-те години стиховете му се доближават до спиритуалната поезия: “Пеша по пътя” (“Cesta pěšky”, 1937), “На прага” (“Na prahu”, 1970) и др.

95 г.

- от рождението на поета **Франтишек Хрубин** (1910–1971). Дебютира под влияние на поетизма, но най-зрелите му поетически творби са интонирани в духа на спиритуалистичния лиризъм. Автор на стихосбирките “Изпято отдалеч” (“Zpíváno z dálky”, 1933), “Хляб със стомана” (“Chléb s ocelí”, 1945), “Нощта на Йов” (“Jobova noc”, 1945), “Моята песен” (“Můj zpěv”, 1956), “Романс за флигorna” (“Romance pro křídlovku”, 1962) и др.
- от рождението и 15 г. от смъртта на **Индржих Халупецки** (1910–1990) – литературен критик, изкуствовед и преводач. Основен инициатор за създаването на литературната “Група 42” (“Skupiny 42”), която отхвърля социалистическия реализъм и се ориентира предимно към екзистенциализма. Автор на книгите “Смисълът на модерното изкуство” (“Smysl moderního umění”, 1944), “Изкуството днес” (“Umění dnes”, 1966), “За дадаизма ѝ сюрреализма в чешкото изкуство” (“O dada, surrealismu v českém umění”, 1980) и др.
- от рождението на **Карел Земан** (1910–1989) – режисьор, сценарист и художник. Автор на редица научнофантастични филми, между които “Пътешествие в праисторическите времена” (“Cesta do pravěku”), “Откраднатият дирижабъл” (“Ukrazená vzducholod”), “На кометата” (“Na kometě”), както и на анимационни филми, признати за класика в жанра.

90 г.

- от рождението на **Ярослав Вешин** (1859–1915) – художник с особени заслуги за развитието на българската живопис. След като завършива Художествената академия в Прага, а после в Мюнхен, пристига през 1894 г. в София като гимназиален учител и остава в България до края на живота си. Става дворцов художник на Фердинанд. Предпочитана

от него е баталната и селската тематика. Представител на академичната реалистична живопис.

- от рождението и 35 г. от смъртта на писателя **Ян Дърда** (1915–1970). Успешен е неговият роман “Градче на длан” (“Městečko na dlani”, 1940). Със сборника разкази “Нямата барикада” (“Němá barikáda”, 1946) се вписва трайно в литературата на социалистическия реализъм.

85 г.

- от смъртта на **Ружена Свободова** (1868–1920) – писателка, създава проза, в която основен проблем е съдбата на жената в съвременното общество. Сред най-сполучливите ѝ творби е романът “Черни лесничеи” (“Černí myslivci”, 1908).

80 г.

- от смъртта на писателя **Алоис Мърщик** (1861–1925) – автор на реалистична проза и драма на селска тематика. Сред най-известните му творби е романовата хроника, посветена на моравското село, “Година на село” (“Rok na vsi”), а в съавторство с брат си Вилем създава пиецата “Мариша” (“Maryša”), която е определяна за значимо постижение на реалистичната драма от XIX в.

75 г.

- от смъртта на **Алоис Ирасек** (1851–1930) – автор на исторически романни и драми, с особени заслуги за утвърждането на реализма. Творчеството му се определя като “библия на чешкия народ”, тъй като пресъздава всички значими събития от различни исторически епохи. Автор на “Старинни чешки предания” (“Staré pověsti české”, 1894), романни за хусистката епоха – “Между теченията” (“Mezi proudy”, 3 тома, 1887–1890), “Против всички” (“Proti všem”, 3 тома, 1893), “Братство” (“Bratrstvo”, 3 тома, 1899–1908), романни за борбата на чешкия народ против хабсбургското владичество – “Скалаци” (“Skaláci”, 1875), “Песоглавци” (“Psohlavci”, 1884), “Мрак” (“Temno”, 1915), за възрожденската епоха – “Философска история” (“Filosofská historie”, 1878), “Ф. Л. Век” (“F. L. Věk”, 5 тома), “У нас” (“U nás”, 4 тома, 1896–1903) и др. Същите исторически теми разработва и в областта на драмата, но с най-голям успех и до днес се играе на сцената приказната му пиеца “Фенерът” (“Lucerna”, 1905).
- от премиерата на първия чешки озвучен филм “Тонка Шибенице” (“Tonka Šibenice”) на режисьора К. Антон, състояла се в пражкото кино “Алфа”.

70 г.

- от смъртта на **Йозеф Сук** (1874–1935) – композитор с международна известност, създава симфонична и камерна музика.

60 г.

- от смъртта на **Йозеф Чапек** (1887–1945) – писател и художник, един от най-ярките представители на кубизма. В съавторство с брат си Карел създава сборниците с разкази “Сияйни глъбини” (“Zářivé hlubiny”, 1916), “Краконошова градина” (“Krakonošova zahrada”, 1918) и драмите “Из живота на насекомите” (“Ze života hmyzu”, 1921) и “Адам Създателят” (“Adam Stvořitel”, 1927). Сред самостоятелните му книги, в които застъпва пре-
димно поетиката на кубизма и експресионизма, са “На любовта съд-
бовната игра” (“Lásky hra osudná”, 1911), “Лелио” (“Lélio”, 1917), “За
делфина” (“Pro delfína”, 1923), “Папратова сянка” (“Stín kapradiny”,
1930), “Куцият странник” (“Kulhavý poutník”, 1936) и др. Фашисткият
режим го изпраща в концлагер, където прекарва последните шест го-
дини от живота си. Умира няколко дни преди освобождението. От по-
следния му период е стихосбирката “Стихотворения от концен-
трационния лагер” (“Básně z koncentračního tábora”, 1946), която излиза
посмъртно.
- от смъртта на **Йозеф Хора** (1891–1945) – един от големите чешки пое-
ти от междувоенния период. Поезията му е насыщена с нежен лиризъм
в духа на импресионизма и символизма: “Разцъфнало дърво” (“Strom v
květu”, 1920), “Струни във вятъра” (“Struny ve větru”, 1927) и др.

55 г.

- от смъртта на **Ярослав Квапил** (1868–1950) – поет, драматург и ре-
жисьор. Сред най-известните му творби са приказните пиеси “Прин-
цеса Памелишка” (“Princezna Pampeliška”, 1897), “Русалка” (“Ru-
salka”, 1901) и др.

30 г.

- от смъртта на **Ян Мукаржовски** (1891–1975) – един от основополож-
ниците на структурализа, основна фигура на Пражкия лингвистичен
кръжок. Неговата естетическа и литературоведска концепция е пред-
ставена в тритомните “Студии по чешка поетика” (“Kapitoly z české
poetiky”, I, II – 1942, III – 1948).

25 г.

- от смъртта на **Тоайен (Марие Черминова)** – (1902–1980) – забележи-
телна представителка на сюрреалистичната живопис.

Жоржета Чолакова

СПИСЪК НА АВТОРИТЕ И РЕДАКТОРИТЕ НА ПРЕВОДИТЕ

Борислав Борисов е завършил чешка филология в Пловдивския университет “Паисий Хилендарски”. Понастоящем е докторант към Катедрата по славянски филологии. Научните му интереси са в областта на историческата граматика на чешкия език.

Доц. д-р Славка Величкова е специалист по сръбски, хърватски и български език към Катедрата по славянски филологии в Пловдивския университет “Паисий Хилендарски”. Основните ѝ интереси са в областта на историческата граматика и съпоставителните проучвания на южнославянските езици. Автор е на редица научни трудове и учебни помагала: *За езикова работа по български език за чужденци* (1989), *Сборник от текстове за самостоятелна работа за чуждестранни студенти* (1990), *Тенденция в езиковата политика на Република Македония* (1992) *За някои особености на южнославянската лингвистична терминология* (1997).

Иван Вълев е поет и преводач на полска художествена литература. Преподава теория на превода в Пловдивския университет “Паисий Хилендарски”.

Гл. ас. д-р Илияна Генев-Пухалева завършила Софийския университет “Св. Климент Охридски”, специалност “Полска и новогръцка филология”. През 2003 г. защитава в Института по български език на БАН докторска дисертация на тема *Оценъчните фразеологични единици в българския, новогръцкия и полския език*. От 1998 г. е преподавател по новогръцки и български език най-напред във Варшавския университет, а понастоящем в Института по славянски филологии в Шльонския университет (Катовице) към Секцията по съпоставително езикознание. Научните ѝ интереси са главно в сферата на лексикалната семантика, фразеологията, съпоставителната лингвистика и метафората.

Гл. ас. д-р Елена Гетова е завършила българска филология и втора специалност френска филология в Софийския университет “Св Климент Охридски”. Преподава българска възрожденска литература към Катедрата по история на литературата и сравнително литературузнание в Пловдивския университет “Паисий Хилендарски”. Специализира във Френската национална библиотека в Париж през 2002 г. и в Университета в Арас през 2003 г. През 2004 г. защитава докторска дисертация на тема *Българо-френските периодични издания от втората половина на XIX век. Възрожденски аспекти на журналистическия превод*. Автор е на книгата *Журналистически езици на Възраждането (българо-френски контексти)*, както и на публикации и изследвания върху възрожденската преса. Научните ѝ интереси са в областта на идеологията на превода, балканските представи за “другия” и пътеписната традиция на XIX век.

Евелина Грозданова е завършила славянска филология (сърбохърватски профил). Понастоящем преподава сръбски и хърватски език в Пловдивския университет “Паисий Хилендарски”.

Гл. ас. д-р Татяна Ичевска е от Катедрата по история на литературата и сравнително литературузнание в Пловдивския университет “Паисий Хилендарски”. Преподава българска литература от Първата световна война до наши дни. Тема-

та на докторската ѝ дисертация, защитена през 1999 г., е *Функционално-семантични аспекти на митичното в новата българска литература*. Автор е на 3 монографии: *Митичното в българската литература* (2000); *Божието слово у Йовков* (2003) и *Романите на Димитър Димов* (2005). Участва в съставителството на сборник с разкази на А. Карадайчев към издателство "Анубис" (2001). Научните ѝ интереси са в областта на съвременната българска литература и културната антропология на славяните. Понастоящем е лектор по български език в университета в Братислава.

Итка Колоухова следва българистика в Карловия университет в Прага.

Проф. дфн **Ян Кошка** е литературовед, преводач и поет. Завършила словашка филология и история в университета "Коменски" – Братислава, специализира български език и литература в Софийския университет "Св. Климент Охридски". Работил е като редактор във в. "Смена" и като научен сътрудник към Словашката академия на науките. От 1974 г. преподава българска литература в университета "Коменски", от 1992 г. е директор на Института за световна литература – Братислава. Почетен доктор на СУ "Св. Климент Охридски". Утвърждава се като един от най-видните европейски българисти с книгите си *Bulharská básnická moderna* (1972), *Slovensko-bulharské literárne vzťahy 1826–1918* (1985), *Slovenské literárne pohľady na bulharský juh* (1876–1878) (1978), *Receptia ako tvorba* (2003), както и с многобройните си преводи на български писатели.

Гл. ас. д-р **Димитър Кръстев** е от Катедрата по българска литература и теория на литеауртата в Пловдивския университет "Паисий Хилендарски", където преподава теория на литературата. Докторската му дисертация е на тема *Българската литературна история. Концепции и проекти*. Автор е на статии по поетика и литературна история в специализирани научни издания.

Таня Ламбрева е докторант към Катедрата по руска филология в Пловдивския университет "Паисий Хилендарски" и паралелно следва славянска филология (сръбохърватски профил) в същия университет. Научните ѝ интереси са в областта на историческата граматика на руския език и сравнителното изучаване на славянските езици.

Гл. ас. д-р Елена Любенова е от Катедрата по славянски филологии в Пловдивския университет "Паисий Хилендарски". Преподава сравнителна граматика на славянските езици. Води и курс по горнолужишки език. Научните ѝ интереси са в областта на сорабистиката, падежната семантика, историята на славянските езици, езиковата формализация. Автор е на книгите *Помагало по сравнителна граматика на славянските езици* (2001), *Формално моделиране на лексикалната омонимия (върху материал от българския, руския и чешкия език)* (2001), *Граматика на горнолужишкия език* (2003).

Ангел Маринов е завършил славянска филология (чешки профил) в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ и кинознание в НАТФИЗ. Научните му интереси са в областта на кинознанието и теорията на превода.

Александра Михалска е завършила българистика в университета "Адам Мицкевич" в Познан. Понастоящем е лектор по полски език към Катедрата по славянски филологии в Пловдивския университет "Паисий Хилендарски".

Кичка Пешева е по специалност библиограф. От 1968 г. се занимава с библиографски обзори и изследвания, както и с литературна критика предимно за български писатели. Автор е на книгата *Наказани таланти* (1993), която е посветена на 25 български писатели, пострадали от комунистическия режим, и в която за първи път са използвани материали от секретните фондове.

Д-р Надежда Михайлова-Сталянова завършила през 1996 г. в Софийския университет "Св. Климент Охридски" полонистика и английска филология. През 2001 г. защитава дисертация на тема: *Verba percipiendi в българския и полския език*. От 2001 г. работи като асистент в СУ "Св. Климент Охридски", където преподава лексикология и фонетика на съвременния български език, езикова култура, теоретична полска граматика, практически полски език. Научните ѝ интереси са в областта на лексикалната семантика, езиковата картина на света, метафората.

Иван Райчев е завършил славянска филология (сърбохърватски профил). Понастоящем преподава сръбска и хърватска литература в Пловдивския университет "Паисий Хилендарски".

Сийка Рачева завършила Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 1945 г., специалност германистика. От 1946 до 1961 г. работи като редактор в Дирекция по печата към Министерство на информацията (дн. БТА). След това 10 години е редактор в изд. „Народна култура“. Повече от 20 години е член на Съюза на бълг. журналисти и на Съюза на преводачите в България. Има над 20 публикувани преводни книги, редактор е на редица други, съставител е на няколко сборника сръбски и хърватски разкази.

Дян Галя Симеонова-Конах е преподавател по българска и славянски литератури и култури в университета „Адам Мицкевич“, Познан. Защитава докторат в Ягелонския университет, Краков. Била е кореспондент на Българска телевизия и радио и на други български печатни издания в Полша, а през периода 1998–2000 – директор на Българския културен институт във Варшава. Научните ѝ интереси са в областта на най-новите явления, насоки и идеи, свързани с постмодернизма в българската и славянските култури и литератури – взаимните релации между християнските православни теологически идеи и литературата, особено поезията на модернизма и символизма, идентификационните вериги на българската и други славянски култури в балкански и европейски контекст, проблемите на личностната, националната и културната идентификация. Авторка е на книгата *Поетът и лилията. Християнски идеи в творчеството на Николай Лилиев*, полско издание на същата книга – *Poeta i lilia* (2001).

Д-р Роза Станкевич преподава философия в ПГ „Генерал Владимир Заимов“ в гр. Сопот. Основните ѝ научни интереси са в областта на беларуско-българските литературни взаимодействия, превода и рецепцията на беларуската литература в България. Публикува статии в сборници, в българския и беларуския периодичен печат, автор е на 21 статьи в *Энциклопедический Справочник Янка Купала*. Неин е поетичният сборник *Из дневника на една гимназистка* (1999), участва в поетичния сборник *Камбаните на съвестта. Български поети за Беларус* (2002), под печат е монографията ѝ *Янка Купала, Якуб Колас и Максим Богданович в Болгарии*.

Проф. Василка Тъпкова-Заимова завършила Френски колеж в София и класическа филология в Софийския университет. От 1947 до 1964 г. сътрудничи в Института по история при БАН в секцията за издаване на гръцки и латински извори за българската история. От 1964 г. работи в Института за балканистика при БАН, а от 1993 г. – в Кирилометодиевския научен център при БАН. Член и заместник-председател на международната асоциация за проучване на Югоизточна Европа (AIESEE), на Комисията по история към Международния комитет на славистите, на Международната асоциация по византология, където ръководи комисията “Византия и славяните”, на Международната комисия за издаване на средновековни исторически извори към Италианския институт за средновековна история. Носител е на ордена “Академични палми” на Френската академия (1995). Доктор хонорис кауза на Букрещкия и Великотърновския университет. Участва в подбора, превода и коментара на 11 тома от поредицата ГИБИ и два тома от поредицата ЛИБИ. Автор на монографиите: *Нашествия и етнически промени на Балканите през V-VII в.* (1966); *Долни Дунав – гранична зона на византийския Запад* (1976); *Битолският надпис на Иван Владислав – самодържец български* (1970; съвм. с Й. Заимов); *Vizance et les Balkans à partir du VI-e siècle. Les mouvements ethniques et les Etats* (1979); *Историко-апокалиптичната книжнини във Византия и в средновековна България* (1996, съвм. с А. Милтенова); съавтор в *История на човечеството* (изд. на ЮНЕСКО) и на още няколкостотин студии и статии.

Гл. ас. д-р Красимира Чакърова е завършила българска филология в Пловдивския университет “Паисий Хилендарски”. Преподава съвременен български език в Пловдивския университет от 1993 г. Научните ѝ интереси са в областта на морфологията и стилистиката на съвременния български език, сравнителната граматика на славянските езици и психолингвистиката. Издадени книги: *Феноменът стилистична грешка* (1999, в съавт. с П. Костова), *Помагало по българска морфология* (2000), *Аспектуалност и количество* (2003). Председател на Славянското дружество в гр. Пловдив; научен секретар на секция “Филология” към Съюза на учените, филиал Пловдив; член на ръководството на Клуба на младите учени в град Пловдив; ръководител на Лингвистичния клуб “Проф. Б. Симеонов” в ПУ “Паисий Хилендарски”.

Гл. ас. д-р Юлиана Чакърова-Бурлакова е завършила руска филология в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Работи в Пловдивския университет към Катедрата по руска филология от 1988 г. Преподава руски език, теория на превода и стилистика. Докторската ѝ дисертация е защитена през 1997 г. в Минск, Беларус, и е на тема *Местоимения как средство выражения анафорической связи в болгарском и русском текстах*. Сферата на научните ѝ интереси включва когнитивна лингвистика, съпоставително езикознание, лингвистика на текста.

Док. д-р Димо Чешмеджиев завършила история в Софийския университет “Св. Климент Охридски” през 1982 г. От 1985 г. работи в БАН, а от 1990 г. в Института по история при БАН. През 1992 г. защитава докторат на тема *Култът на Кирил и Методий в българското средновековие*. Специализирал е средновековна история, литература и култура във Франция (1989), в Италия и Ватикана (1994–1995). Автор е на монографиите: *Кирил и Методий в българската*

историческа памет през средните векове (2001) и *Доспат – страници от миналото* (2001).

Доц. д-р Жоржета Чолакова е от Катедрата по славянски филологии в Пловдивския университет “Паисий Хилендарски”, където преподава чешка литература и славянски литератури. През периода 1998–2002 е била лектор по български език и цивилизация в Провансалския университет в Екс-ан-Прованс, Франция. Основните ѝ научни интереси и изследвания са в областта на чешкия авангардизъм. Докторската ѝ дисертация на тема *Český surrealismus 30. let. Struktura básnického obrazu* е защитена във Философския факултет на Карловия университет в Прага през 1993 г. и е издадена в Прага през 1999 г. Автор е още на книгите *Карел Хинек Маха или Гласът на падналата арфа* (1993), *Лицата на човека в поезията на чешкия авангардизъм* (1998). Превежда поезия от чешки и френски език.

Борян Янев е докторант към Катедрата по общо езикознание и история на българския език в Пловдивския университет “Паисий Хилендарски”. Научните му интереси са в областта на ономастиката и топонимиията.

Доц. д-р Владимир Янев е от Катедрата по българска литература и теория на литературата във Филологическия факултет на Пловдивския университет “Паисий Хилендарски”. Преподава съвременна българска литература. Докторската му дисертация е на тема *Поезията на Николай Марангозов в контекста на българската литература*. През периода 1996–2000 г. е бил лектор по българска литература в Санктпетербургския университет. Автор е на литературоведските книги *Живея и препрочитам* (1990), *Признати и непознати* (1999), *Христо Смирненски. Маскарадът и празникът* (2000), *Да прочетем заедно* (2002), *Българският литературен авангардизъм. Кратки бележки върху българския литературен авангардизъм с особен оглед на экспресионизма* (2002), *Българска литература след Първата световна война* (2002) и съавтор на *Литература и христоматия за 11 клас на средните училища* (1994), помагалата за ученици и студенти *Поглед към детската литература* (1990), *Българска литературна класика* (1993).